OLDAS HAKSLIS

Geltonasis Kroumas

OLDAS HAKSLIS

Geltonasis Kroumas

ROMANAS

Iš anglų kalbos vertė
IRENA BALČIŪNIENĖ

VILNIUS 1983

84.4DBr
Ha-159

Aldous Huxley CROME YELLOW
Progress Publishers, Moscow, 1976

H $\frac{4703000000-240}{M\ 852(08)-83}$ 232—83

PIRMAS SKYRIUS

Šita geležinkelio atkarpa ekspresai nevažinėjo. Visi traukiniai — jų tebuvo keli — sustodavo kiekvienoje stotelėje. Jų pavadinimus Denis žinojo mintinai. Boulis, Tritonas, Spevin Delaveras, Nipsvič for Timpenis, Vest Boulbis ir galų gale Kemletas. Kemlete jis ir išlipdavo, o traukinys vangiai nuropodavo tolyn, dievai žino kurlink, į žaliąją Anglijos širdį.

Šiuo momentu traukinys šniokštuodamas pajudėjo iš Vest Boulbio. Dabar, dėkui dievui, jau sekanti stotis. Denis nusikilojo mantą nuo regzties ir dailiai susidėjo priešingame kampe. Beprasmis užsiėmimas. Bet juk reikia kažką veikti. Baigęs dėlioti daiktus, Denis vėl susmuko į savo vietą ir užsimerkė. Nežmoniškai karšta.

O jau ta kelionė kelionė! Dvi valandos stačiai išmestos iš gyvenimo; dvi valandos, per kurias galima šitiek nuveikti, šitiek nuveikti, pavyzdžiui, parašyti tobulą eilėraštį arba perskaityti protą nuskaidrinančią knygą. O dabar... kaip bjauriai atsiduoda tos dulkinos atramos.

Dvi valandos. Šimtas dvidešimt minučių. Kažin ką galėtum per tiek laiko padaryti. Kažin ką. Bet ką? O juk yra buvę šimtai valandų, ir ką jis per jas nuveikė? Veltui išeikvojo, iššvaistė brangias minutes, tarsi būtų turėjęs neišsemiamą jų atsargą. Denis mintyse sudejavo ir braukte užbraukė visa, ką buvo nuveikęs. Ir apskritai, ar turi jis teisę sėdėti saulės atokaitoje, būti užėmęs kampinę vietą trečios klasės vagone, apskritai, ar turi teisę būti gyvas? Ne, ne, ne.

Jį užplūdo graužulys ir kažkoks neįvardinamas nostalgiškas sielvartas. Jam dvidešimt treji, ir — o dieve! — su kokia aitria širdperša jis tą jautė.

Traukinys trūkčiodamas sustojo. Pagaliau Kemletas. Denis pašoko, užsismaukė ant akių skrybėlę, sujaukė savo bagažo krūvą, persisvėrė per langą pasišaukti nešiko, čiupo į abi rankas po lagaminą ir kaipmat turėjo juos vėl pastatyti, kad atidarytų duris. Pagaliau laimingai išsigavęs su nešuliais į peroną, Denis nudūmė prie bagažo vagono.

— Dviratį, dviratį! — uždusęs išpoškino konduktoriui. Dabar jis jau buvo veiklos žmogus. Konduktorius, į jį nė nedirstelėjęs, toliau ramiai išdavinėjo vieną po kito daiktus su užrašu „Kemletas".— Dviratį! — pakartojo Denis.— Žalios spalvos, su skersiniu rėmu, pavardė Stounas. S-T-O-U-N-A-S.

— Nebijokit, nepabėgs, sere,— ramindamas pasakė konduktorius.

Vyras jis buvo įspūdingo stoto, su jūreiviška barzda. Vaizduotės akimis kaipmat išvysdavai jį namuose geriantį arbatą, gausios šeimos apsuptą.

Tikriausiai jis lygiai taip pat maldydavo ir vaikus, kai tie pasidarydavo pernelyg įkyrūs.

„Nebijokit, nepabėgs",— ir Denio veiklumas subliūško kaip pradurta padanga.

Nunešęs bagažą į saugojimo kamerą, Denis pasistūmė dviratį, užsėdo ir nuvažiavo. Visada, vykdamas į užmiestį, jis pasiimdavo dviratį. Tai buvo jo mankštos teorijos dalis. Gal vieną gražią dieną jis atsikels šeštą valandą ryto ir nuvažiuos dviračiu į Kenilvortą [1] ar Stretfordą prie Eivono — nesvarbu kur. O dvidešimties mylių spinduliu visada būna romaniško stiliaus bažnyčių ar Tiudorų epochos dvarviečių, kurias galima apžiūrėti popietinės ekskursijos metu. Kažkodėl tos įžymiosios vietos taip ir likdavo neatlankytos, tačiau smagu, ir tiek, būdavo turėti dviratį ir jausti, kad gal kurį rytą imsi ir iš tiesų atsikelsi šeštą valandą.

Pasiekęs ilgos, nuo pat Kemleto kylančios kalvos viršūnę, Denis pajuto nuotaiką giedrėjant. Pasaulis, nusprendė jis, ne toks jau blogas. Tolumoje melsvuojančios kalvos, ant gūbrio šlaitų palei kelią balzganuojantys javai, bemiškių horizonto linijų kaita — taip, visa tai nebloga. Jis pajuto, kaip į jo sielą smelkiasi grožis šitų giliai panyrančių daubų, išduobtų apačioje tarp šlaitų. Išlinkiai, išlinkiai; jis lėtai kartojo šį žodį, bandydamas rasti apibūdinimą, kuriuo galėtų išreikšti savo pasigėrėjimą. Išlinkiai — ne, tai nepakankamai raiškus žodis. Denis mostelėjo ranka, lyg norėdamas delnu pasemti iš oro trokštamą apibūdinimą, ir vos nenukrito nuo dviračio. Na kaip nusakyti šitų slėnelių išlinkius?

Subtilius tarsi žmogaus kūno linijos, nestokojančius meno rafinuotumo...

*Galbe**. Žodis neblogas, tačiau prancūziškas. *Le galbe évasé de ses hanches***: kažin, ar pasitaiko, kad skaitytum prancūzišką romaną ir neaptiktum šitos frazės? Vieną gražią dieną jis sudarys parankinį žodyną rašytojams. *Galbe, gonflé, goulu; parfum, peau, pervers, potelé, pudeur; vertu, volupté.****

Tačiau žodį jis turi rasti. Išlinkiai, išlinkiai. Tų slėnių kontūrai tarsi indas, suformuotas moters krūties; tarsi įdauba, palikta didžiulio, nuostabaus kūno, kuris ilsėjosi ant šitų kalvų. Neapibrėžti posakiai, tiesa; bet lyg priartinantys prie to, ko troško. Įdauba, duburys, dubuma — jo mintys skriejo aidžiais asonansų ir aliteracijų labirintais, toldamos ir toldamos nuo esmės. Jį pakerėjo žodžių grožis.

Vėl sugrįžęs į realų pasaulį, Denis pamatė, jog prieš jį paskutinis nuolydis. Kelias nėrė žemyn, staigiai ir tiesiai į erdvų slėnį. Tenai, kur slėnys ima palengva kilti aukštyn, stovėjo Kroumas, jo kelionės tikslas. Denis paspaudė stabdžius; šituo Kroumo reginiu buvo miela pasigrožėti. Fasadas su trimis į viršų smingančiais bokštais dunksojo

---

* Kontūras *(pranc.)*.

** Apvalių jos klubų linijos *(pranc.)*.

*** *Gonflé* — išpūstas; *goulu* — rajus, godus; *parfum* — aromatas, kvepalai; *peau* — oda; *pervers* — ištvirkęs; *potelé* — putlus; *pudeur* — drovumas, nekaltybė; *vertu* — dorybė; *volupté* — gašlumas; didelis malonumas *(pranc.)*.

už tamsių parko medžių. Rūmai maudyte maudėsi saulės spinduliuose; senos plytos rausvai žioravo. Kaip visa brandu, išlaikyta, kaip didingai sodru! Nuokalnė darėsi statesnė; Denis skriejo kaip vėjas, nors stabdžiai ir buvo nuspausti. Tada jis atleido stabdžius ir žaibu nušvilpė žemyn. Po penkių minučių jau lėkė pro didžiulio kiemo vartus. Paradinės durys buvo svetingai atvertos. Dviratį atrėmęs į sieną, Denis įėjo į vidų. Jis užklups visus netikėtai.

ANTRAS SKYRIUS

Neužklupo jis nieko, kadangi nebuvo ko užklupti. Visur buvo tyku; Denis ėjo per tuščius kambarius, su maloniu jausmu širdyje žvelgdamas į pažįstamus paveikslus ir baldus, į visus netvarkingai šen bei ten išmėtytus daiktus, bylojančius, jog čia esama žmonių. Denis kone džiaugėsi nieko neaptikęs; smagu buvo klajoti po namus lyg tyrinėtojui po negyvą apleistą Pompėją. Kokį gyvenimą pagal šituos likučius atkurtų jisai savo vaizduotėje, ką įkurdintų šitose tuščiose menėse? Štai ilga galerija, išvien nukabinėta vertingais ir (žinoma, to niekas nebūtų drįsęs viešai pripažinti) gan nuobodžiais viduramžių pabaigos italų dailininkų paveikslais, nustatyta kiniškomis skulptūrėlėmis, į akį nekrintančiais neatmenamų laikų baldais. Štai paneliais išmušta svetainė su kartūnu apdengtais foteliais tarsi komforto oazėmis tarp niū-

rių, jusles įžeidžiančių senienų. Štai rytinis kambarys su blyškiai gelsvomis sienomis, spalvingais venecijietiško stiliaus krėslais ir rokoko stiliaus stalais, su veidrodžiais, šiuolaikiniais paveikslais. Štai biblioteka, vėsi, erdvi ir tamsi, su knygų lentynomis nuo grindų iki lubų, pilna nuostabių foliantų. Štai valgomasis, solidžiai, portveiniškai angliškas, su didžiuliu raudonmedžio pietų stalu, aštuoniolikto šimtmečio kėdėmis ir bufetu, aštuoniolikto šimtmečio paveikslais — šeimos portretais, skrupulingai nutapytais gyvuliais. Ką būtų galima atkurti iš šių duomenų? Ilgojoje galerijoje ir bibliotekoje buvo jaučiamas Henrio Vimbušo skonis, rytiniame kambaryje gal šiek tiek Anės. Ir tiek. Tarp šitų daiktų, kuriuos buvo sukaupę dešimt žmonių kartų, pati gyvenimo tėkmė buvo įbrėžusi sunkiai teįžvelgiamus pėdsakus.

Rytiniame kambaryje ant stalo Denis pamatė savo poezijos knygą. Kaip taktiška! Paėmęs ir atsivertęs šį kritikų žodžiais tariant „ploną tomelį", jis perskaitė pirmas pasitaikiusias eilutes:

...Dangaus skliautų juoda bedugnė,
Kur šviečia lunaparko ugnys
Ir Blekpulas[2] *triukšmingas kyla*
*Lyg antkapis į tamsią tylą.**

Padėjęs knygą į vietą, Denis palingavo galvą ir atsiduso. „Kokio talento mano anuomet turėta!", tarė jis lygiai kaip senatvės sulaukęs Sviftas[3]. Jau beveik šeši mėnesiai buvo praslinkę nuo kny-

---

* Visą poeziją šioje knygoje vertė A. Danielius.

gos išleidimo dienos; Deniui teikė malonumo mintis, kad jau niekada šitaip nebeparašys. Kažin, kas skaitė knygą? Tikriausiai Anė; jam smagu buvo taip manyti. Ir tikriausiai ji galų gale atpažino, kad jaunos tuopos driadė — tai ji pati; liekna driadė, kurios judesiai tarsi liauno, vėjo linguojamo medelio svyravimas. „Moteris, kuri buvo medžiu"— štai kaip jis pavadino tą eilėraštį. Vos knygai pasirodžius, padovanojo egzempliorių Anei, vildamasis, jog eilėraštis atskleis jai tai, ko nedrįso ištarti lūpos. Tačiau jinai niekada nė neužsiminė apie knygą.

Denis užmerkė akis ir kaipmat išvydo Anę raudono aksomo apsiaustu įsiūbuojančią į nedidelį restoranėlį, kur retsykiais jiedu pietaudavo Londone,— keturiasdešimt penkias minutes vėluojančią, o save patį, sėdintį prie stalo, visai nusibaigusį, sudirgimo, alkio nukankintą. O, Anė tiesiog siaubinga!

Staiga Deniui šovė į galvą mintis, kad rūmų šeimininkė tikriausiai savo buduare. Tai buvo visai galimas daiktas; reikėjo nueiti ir pasižiūrėti. Misis Vimbuš buduaras buvo viduriniame bokšte, į sodo pusę. Iš holo į ten vedė įviji laipteliai. Denis užkopė ir pasibeldė. „Įeikit." Aha, vis dėlto ji čia, o geriau, kad nebūtų. Denis pravėrė duris.

Prisila Vimbuš gulėjo ant sofos. Ant kelių buvo padėtas biuvaras, ir ji mąsliai čiulpė sidabrinio pieštuko galelį.

— Sveiki,— tarė ji, pakeldama akis.— Visai buvau pamiršusi, kad jūs atvažiuojate.

— O aš, deja, esu čia,— priekaištingai ištarė Denis.— Labai atsiprašau.

Misis Vimbuš nusijuokė. Jos balsas ir juokas buvo žemų tonų, vyriškas. Ir pati ji dvelkė vyriškumu. Veidas buvo platus, kampuotas, nebejaunas, nosis didžiulė, atsikišusi, akutės mažos, žalsvos, o vainikavo viską didinga įmantri tiesiog neįmanomo oranžinio atspalvio šukuosena. Į ją pažvelgęs, Denis visada prisimindavo Vilkį Bardą [4], imituojantį dainininkę.

Štai kodėl dainuosiu aš
Tiktai operoj, tiktai operoj,
Tiktai op-pop-pop-pop-poperoj.

Šiandieną misis Vimbuš buvo su skaisčiai raudono šilko suknia aukšta apykakle ir perlų vėriniu. Prašmatnus apdaras, taip mėgstamas nusenusių moterų su aristokratinėmis manieromis, pretenzingai mėgdžiojantis karališkosios šeimos damų drabužius, darė ją išties panašią į miuzikholo artistę.

— Na ir ką jūs veikėte per tą laiką, kol mes nesimatėme? — paklausė ji.

— O,— tarė Denis ir kone geidulingai stabtelėjo. Nepaprastai įdomus pasakojimas apie tai, kas naujo Londone, jau buvo paruoštas ir kybojo ant liežuvio galelio. Kaip bus malonu visa tai gražiai išdėstyti.— Pirmiausia,— tarė jis...

Tačiau jau buvo vėlu. Tokį klausimą kaip misis Vimbuš gramatikos specialistai vadina retoriniu; atsakyti į jį paprastai nereikia. Tai vien pašnekesio ornamentas, mandagaus žaidimo gambitas.

— Jūs užtikot mane sudarinėjant horoskopus,— pasakė misis Vimbuš, nė nepajutusi, kad pertraukė Denį.

Šiek tiek įskaudintas, Denis nusprendė pataupsoti savo pasakojimą jautresniems klausytojams. Ir atsirevanšuodamas pasitenkino gan šaltai tarstelėjęs:

— Šit kaip?

— Ar aš jau pasakojau jums, kaip laimėjau keturis šimtus Liverpulio žirgų lenktynėse?

— Taip,— trumpai atsakė Denis, vis dar abejingas. Misis Vimbuš jau buvo apie tai pasakojusi mažiausiai šešis kartus.

— Tiesiog nuostabu, ar ne? Ir viskas priklauso nuo Žvaigždžių. Tais Laikais, kai dar nesikreipdavau pagalbos į Žvaigždes, pralošdavau tūkstančius. O dabar...— ji valandėlę stabtelėjo,— na kad ir tie keturi šimtai per Liverpulio lenktynes. Vien tik Žvaigždžių dėka.

Deniui magėjo išgirsti daugiau apie Tuos Laikus. Tačiau jis buvo per daug diskretiškas, o svarbiausia, drovus, kad paklaustų. Jis tik žinojo, kad buvo ištikęs kažkoks didelis krachas. Senoji Prisila — žinoma, dar ne tokia sena ir žymiai guvesnė — prašvilpdavo krūvas pinigų; į kairę ir į dešinę juos tuomet švaistė per visas žirgų lenktynes. Ir azartinius lošimus lošė. Kiekviena legenda nurodydavo vis kitą tūkstančių skaičių, tačiau suma kas kartą susidarydavo nemaža. Henriui Vimbušui teko parduoti amerikiečiams kelis viduramžių pabaigos italus— Tadeo iš Podžibonsio [5] ir keturis ar penkis nežinomus sieniečius [6]. Šeimą ištiko kri-

zė. Tada pirmą kartą gyvenime Henris sutelkė ryžtą ir, kaip regis, sėkmingai.

Smagios bastūniškos Prisilos dienelės ūmai baigėsi. Nuo tada ji beveik visą laiką praleisdavo Kroume, apsiskelbusi serganti nekokios reputacijos liga. Ieškodama paguodos, užsiiminėjo religine savitaiga ir okultizmu. Kadangi noras rizikuoti žirgų lenktynėse neišblėso, Henris, širdies gilumoje žmogus neblogas, paskyrė jai keturis šimtus svarų per mėnesį. Prisila dabar kiauras dienas sudarinėdavo žirgų horoskopus ir pinigus investuodavo moksliniu pagrindu, taip kaip liepdavo Žvaigždės. Ji statė pinigus ir už futbolo komandas ir turėjo didelį užrašų sąsiuvinį, kur žymėjosi visų komandų visų žaidėjų horoskopus. Sulyginti dviejų vienuolikių horoskopus buvo iš tiesų subtilus ir nelengvas dalykas. Rungtynės tarp populiariųjų „Totenhemo Hotspero" ir „Astono Vilos" komandų sukeldavo tokio masto ir tokį komplikuotą susidūrimą dangaus sferose, kad nieko nuostabaus, jog kartais, suklydusi, ji ne visiškai teisingai numatydavo, kuo jos baigsis.

— Kaip gaila, kad jūs tuo visai netikite, Deni, kaip gaila,— pasakė misis Vimbuš žemu aiškiu balsu.

— Aš negaliu tvirtinti, kad labai gailėčiaus.

— O, vien todėl, kad nesuvokiate, ką reiškia tikėjimas. Jūs neįsivaizduojate, koks įdomus, koks jaudinantis gali pasidaryti gyvenimas, kai imi tikėti. Visa, kas įvyksta, tampa prasminga; o viskas, ką darai, reikšminga. Ak, kad žinotumėt, kaip smagu tada gyventi. Štai dabar aš sėdžiu Kroume.

Mirtina nuobodybė, manote jūs; o man taip visiškai neatrodo. Tų Laikų aš nesigailiu nė truputėlio. Turiu savo Žvaigždes...— Jinai paėmė popieriaus lapą, gulintį ant biuvaro.— Inmeno horoskopas,— paaiškino.— (Bus neblogai parizikuoti šį rudenį biliardo čempionate.) Turiu žiūrėti harmonijos su Begalybe,— ji mostelėjo ranka.— O paskui dar tasai anapusinis pasaulis, ir visos tos dvasios, kiekvienam skirtoji žvaigždė ir misis Edi [7], ir savitaiga, jog esi sveikas, ir krikščioniškosios paslaptys, ir misis Besent [8]. Kaip tatai nuostabu! Nuobodului visai nebelieka laiko. Dabar jau neįsivaizduoju, kaip galėjau gyventi anksčiau — Tais Laikais. Kas tada buvo? — vien nepabaigiamas bėginėjimas; bėginėjimas, ir tiek. Priešpiečiai, arbatėlės, pietūs, teatrai, vakarienės — kas dieną. Žinoma, kol bėgi, nenuobodu. Tačiau viskam pasibaigus, lieka tuštuma. Paskutinėje Barbekju-Smito knygoje yra apie tai nebloga vieta. Kurgi jinai?

Prisila atsisėdo ir paėmė knygą, gulinčią ant nedidelio stalelio sofos galvūgalyje.

— Beje, ar jūs pažįstate jį? — paklausė ji.

— Ką?

— Misterį Barbekju-Smitą?

Denis šį bei tą buvo apie jį girdėjęs. Barbekju-Smito pavardė pasirodydavo sekmadieniniuose laikraščiuose. Jis rašydavo, kaip reikia elgtis gyvenime. Jis net galėjo būti knygelės „Ką privalo žinoti jauna mergina" autorius.

— Asmeniškai ne,— pasakė Denis.

— Aš pakviečiau jį kitam savaitgaliui.— Misis Vimbuš pasklaidė knygą.— Štai toji pastraipa, ku-

rią turėjau galvoje. Aš ją pasižymėjau. Aš visada pasižymiu man patikusias vietas.

Laikydama knygą kone ištiestos rankos atstu, kadangi buvo šiek tiek toliaregė, o laisvąja ranka atitinkamai gestikuliuodama, Prisila pradėjo lėtai, dramatiškai skaityti.

— „Kas yra tūkstančio svarų vertės kailiniai, kas yra ketvirčio milijono pajamos?"— teatrališkai krestelėjusi galvą ji atitraukė žvilgsnį nuo eilučių; oranžinė jos šukuosena grėsmingai sukinkavo. Denis žvelgė į ją kone pakerėtas. Kažin, ar tai tikri, chna nudažyti plaukai, svarstė jis, ar dažnai reklamuojamas perukas.

— „Kas yra sostai ir skeptrai?"

Oranžinis perukas — taip, tikriausiai perukas — vėl šoktelėjo.

— „Kas yra turčių linksmybės, galingųjų prašmatnumas, iškilėlių didystė, kas yra akį rėžiančios aukštuomenės pramogos?"

Balsas, kurio klausiama intonacija po kiekvieno sakinio vis kilo, staiga prislopo ir sudundeno atsakymą.

— „Visa tai niekas. Tuštybė, bergždi siekiai, pienės pūkas vėjyje, apvilianti karštinės hipochondrija. O visa, kas svarbu, įvyksta širdyje. Regimi dalykai — malonūs, tačiau tie, paslėptieji, tūkstančius kartų reikšmingesni. Gyvenime reikšminga tik tai, kas paslėpta."

Misis Vimbuš nuleido knygą.

— Nuostabiai gražu, ar ne? — pasakė ji.

Denis nesiryžo aiškiau suformuluoti savo nuomonės ir pasitenkino išspaudęs nieko neįpareigojantį „Aa".

— Ak, kokia puiki knyga, kokia nuostabi knyga,— pasakė Prisila, nykščiu prilaikydama vieną po kito besiverčiančius puslapius.— O štai toji vieta apie Lotosų Tvenkinį. Žinot, jis sulygina Sielą su Lotosų Tvenkiniu.— Ji vėl kilstelėjo knygą ir ėmė skaityti.—„Mano Draugas turi savo sode Lotosų Tvenkinį. Jis yra miškingame slėnyje, apsuptas laukinių rožių ir erškėčių, tarp kurių lakštingala visą vasarą suokia meilės giesmes. O tvenkinyje žydi Lotosai, o padangių paukščiai skrajūnai nusileidžia čionai atsigerti ir išsimaudyti tyruose kaip krištolas vandenyse. . ." Ak, ir kaip tas primena man,— su garsiu pliaukštelėjimu užversdama knygą ir nusijuokdama gomuriniu juoku sušuko Prisila,— kaip primena, kas dėjosi mūsų baseine po jūsų paskutinės viešnagės. Mes leidome kaimo žmonėms ateiti čia ir maudytis vakarais. Jūs tiesiog įsivaizduoti negalite, kas čia darėsi.

Misis Vimbuš palinko į priekį ir ėmė konfidencialiai šnabždėti; kartkartėmis sukliuksėdavo gomurinis jos juokas:

— . . .maudydavosi visi kartu. . . mačiau juos pro langą. . . liepiau atnešti žiūronus. . . jokios abejonės. . .— Vėl pasigirdo juokas. Denis taip pat nusijuokė. Barbekju-Smitas šleptelėjo ant grindų.

— Laikas pasižiūrėti, ar jau paruošta arbata,— pasakė Prisila.

Ji pakilo nuo sofos ir nušnarėjo per kambarį, žengdama po šiugždančiais šilkais. Denis nuėjo paskui ją, tyliai niūniuodamas:

Štai kodėl dainuosiu aš
Tiktai operoj, tiktai operoj,
Tiktai op-pop-pop-pop-poperoj.

Ir pabaigoje dar užraitė: „roj-roj".

TREČIAS SKYRIUS

Terasa priešais rūmus buvo ilga siaura velėnos juosta, iš išorės apkraštuota grakščia akmenine baliustrada. Abiejuose jos galuose buvo išmūrytos altanos. Toliau ėjo labai status šlaitas, ir terasa atrodė aukštai iškilusi; nuo baliustrados iki nuolaidžios pievelės apačioje buvo kokių trisdešimties pėdų nuolydis. Žiūrint iš apačios, aukšta vientisa terasos siena, išmūryta, kaip ir rūmai, iš plytų, atrodė grėsmingai, kone kaip tvirtovė — pilies bastionas, kur nuo parapeto žvelgdavai į tolius, viename lygyje su akimis. Žemiau, geriausiai matomoje vietoje, apsuptas galingų tarsi skulptūros kukmedžių monolitų, buvo baseinas akmeniniais kraštais. Už jo plytėjo parkas su išsišakojusiomis guobomis, žaliomis vejų erdvėmis ir slėnio apačioje — tviskančia siaura upe. O už jos vėl kilo ilgas šlaitas, išmargintas pasėlių stačiakampiais. Žvelgdamas virš slėnio į dešinę, tolumoje matei mėlynų kalvų liniją.

Vienos mažųjų altanų pavėny buvo pastatytas stalas arbatai gerti, ir Denis su Prisila rado ten susirinkusią visą kompaniją. Henris Vimbušas jau pilstė arbatą. Jis buvo nesenstantis, nesikeičiantis, maždaug penkiasdešimties metų vyriškis, kuriam galėjai duoti ir trisdešimt, ir, apskritai, kiek tik nori, metų. Denis pažinojo jį tiek, kiek siekė jo atmintis. Ir per visą tą laiką išblyškęs, gan gražus Henrio Vimbušo veidas nepasidarė nė viena diena vyresnis; jis buvo visai kaip tas šviesiai pilkas katiliukas, kurį dėvėdavo žiemą vasarą — nesenstantis, ramus, giedras, be jokios išraiškos.

Greta, bet atskirta nuo jo ir nuo viso pasaulio beveik neperžengiama kurtumo siena, sėdėjo Dženė Maljen. Ji buvo tikriausiai trisdešimtmetė, turėjo lenktą nosį, rausvai baltą odą ir rudus plaukus, kuriuos buvo susipynusi ir susisukusi virš ausų kaip bandeles. Paslaptingame kurtybės bokšte ji sėdėjo pati viena, žvelgdama į pasaulį aštriomis, skvarbiomis akimis. Ką ji galvoja apie vyrus, moteris, daiktus? Kaip tik to Denis niekada negalėjo perprasti. Ir tas mįslingas Dženės nusišalinimas buvo šiek tiek baugus. Štai ir dabar ją juokino kažkoks jai vienai suprantamas dalykas, ji šypsojosi pati sau, ir rudos jos akys buvo kaip žvilgantys rutuliukai.

Kitoje Henrio Vimbušo pusėje švietė rausvas ir vaikiškas Merės Breisgerdl veidelis. Ji buvo beveik dvidešimt trejų metų, tačiau niekas nebūtų tiek jai davęs. Trumpai kaip pažo pakirpti plaukai tarsi elastingas aukso varpas gobė jos skruostus.

Didelių mėlyno porceliano akių žvilgsnis buvo be galo nuoširdus ir dažnai klausiamai rimtas.

Toliau už Merės sėdėjo neaukštas perdžiūvęs žmogus, nejudrus ir tiesus. Savo išvaizda misteris Skougenas buvo panašus į seniai išnykusį mezozoinės eros skraidantį driežą. Nosis jo buvo lenkta kaip snapas, tamsios, judrios kaip raudongurklės akutės blizgėjo. Ir nebuvo jame nieko minkšto, meilaus, primenančio plunksnas. Raukšlėto rudo jo veido oda atrodė sausa ir žvynuota; rankos panėšėjo į krokodilo letenas. Jo judesiai buvo tarsi mechaniškai prisukamo automato, nelauktai vikrūs tarsi driežo; balsas plonas, panašus į fleitos, abejingas. Henrio Vimbušo mokslo draugas ir bendraamžis, misteris Skougenas atrodė žymiai vyresnis, bet tuo pat metu ir žymiai jaunatviškesnis bei gyvesnis negu tasai kilmingas aristokratas, kurio veidas buvo panašus į pilką katiliuką.

Jei misteris Skougenas bent kiek panėšėjo į išnykusį roplių padermės atstovą, tai Gombo buvo absoliučiai, pačia savo esme žmogiška būtybė. Senamadžiai ketvirto dešimtmečio gamtos mokslo vadovėliai būtų galėję pasinaudoti metale išgraviruotu jo atvaizdu kaip homo sapiens iliustracija — tuo metu ši garbė dažniausiai būdavo suteikiama lordui Baironui. Ir iš tiesų, pridėjus plaukų ir sumažinus apykaklę, Gombo būtų buvęs visiškai baironiškas — net baironiškesnis už patį Baironą, kadangi kilimo jis buvo iš Provanso [9],— tamsiaplaukis trisdešimties metų jaunas korsaras blykčiojančiais dantimis ir didžiulėmis spindinčiomis tamsiomis akimis. Denis jautė jam pavydą. Jis

pavydėjo Gombo talento; ak, jei jis rašytų taip puikiai, kaip Gombo tapo! Bet labiausiai šią valandėlę Denis pavydėjo jam išvaizdos, gyvybingumo, nevaržomo pasitikėjimo savimi. Nieko nuostabaus, kad Anei jis patinka. Patinka? — kad tik nebūtų blogiau, karčiai pagalvojo Denis, žingsniuodamas greta Prisilos ilga, žole apaugusia terasa.

Artindamiesi prie arbatai padengto stalo, jie pamatė nugara atsuktą, smarkiai nuleistą šezlongą tarp Gombo ir misterio Skougeno. Gombo buvo palinkęs virš jo; jo veido raumenys išraiškingai judėjo; jis šypsojosi, juokėsi, greitai mojavo rankomis. Iš šezlongo gilumos pasigirdo švelnus, tingus juokas. Jį išgirdęs, Denis krūptelėjo. Tas juokas — ak, kaip gerai jį pažinojo! Kiek sielos stygų nuo jo suvirpėdavo! Jis ėmė žingsniuoti sparčiau.

Žemai nuleistame šezlonge greičiau gulėjo negu sėdėjo Anė. Ilgas, lieknas jos kūnas ilsėjosi abejinga ir tingia poza. Šviesiai rudų plaukų aptaise jos veidas buvo žaviai taisyklingas, kone kaip lėlės. Ir iš tiesų būdavo tokių akimirkų, kai ji atrodydavo tiktai lėlė; kai ovalinis veidas su šviesiai mėlynomis akimis ir ilgomis blakstienomis nereikšdavo nieko; kai jis būdavo tiktai tingi vaško kaukė. Ji buvo Henrio Vimbušo dukterėčia; nesikeičianti kaip katiliukas veido išraiška buvo paveldėta iš Vimbušų — toji savybė, būdinga visai šeimai, moterims pasireikšdavo lėliškais veidais. Tačiau virš šitos lėlės kaukės, tarsi linksma melodija, šokanti nesikeičiančiame žemų garsų fone, šmėsteldavo ir kitas Anės paveldas — greita šypsena, lengvas ironiškas linksmumas ir besimai-

nančių nuotaikų kaitaliojama išraiška. Dabar, kai Denis žvelgė į ją iš viršaus, jinai šypsojosi; katės šypsena, kaip ją vadino Denis, ir ne visiškai nekalta. Ištemptų lūpų kertelėse buvo susimetusios mažutės raukšlelės. Ir be galo daug piktdžiugos glūdėjo tose mažutėse klostelėse palei akis ir pačiose akyse, linksmose ir besijuokiančiose tarp primerktų vokų.

Pasisveikinęs Denis susirado laisvą kėdę tarp Gombo ir Dženės ir atsisėdo.

— Kaip gyvuojate, Džene? — sušuko jis.

Dženė linktelėjo galvą ir nusišypsojo mįslingai nutylėdama, tarytum jos sveikata, kaip pašnekesio objektas, būtų buvusi tokia paslaptis, kurios nevalia viešai atskleisti.

— Kas nutiko Londone nuo tada, kai išvykau? — paklausė Anė iš šezlongo gilumos.

Pagaliau atėjo lauktoji akimirka; pašėlusiai įdomus pasakojimas jau sprūdo Deniui nuo liežuvio galelio.

— Taigi,— laimingai šypsodamasis pradėjo Denis,— visų pirma...

— Ar Prisila jau papasakojo jums apie mūsų be galo reikšmingą senovinį radinį? — pasviro į priekį Henris Vimbušas; ir didžiausių vilčių teikęs žiedas vos spėjęs užsimegzti buvo pakąstas.

— Visų pirma,— desperatiškai prabilo Denis,— baletas...

— Praeitą savaitę,— tyliai, tačiau nepermaldaujamai kalbėjo misteris Vimbušas,— mes iškasėme penkiasdešimt jardų ąžuolinių kanalizacijos vamzdžių; paprasčiausių medžių kamienų su iš-

gręžta šerdimi. Juk tai labai įdomu. Ar juos sudėjo vienuoliai penkioliktame šimtmetyje, ar...

Denis klausėsi nusiminęs.

— Stulbinama! — ištarė jis misteriui Vimbušui baigus.— Išties stulbinama!

Jis įsidėjo dar vieną torto gabalėlį. Dabar visiškai nebesinorėjo pasakoti apie Londoną; nuotaika buvo be galo prislėgta.

Jau nemažai laiko rimtos mėlynos Merės akys buvo įsmeigtos į Denį.

— Ką jūs pastaruoju metu rašote? — paklausė ji. Gera būtų užmegzti pašnekesį literatūrinėmis temomis.

— Et, eiles, prozą,— pasakė Denis,— tiesiog eiles ir prozą.

— Prozą? — grėsmingai nusitvėrė žodžio misteris Skougenas.— Jūs rašote prozą?

— Taip.

— Tik jau ne romaną?

— Taip.

— Vargšelis Denis! — sušuko misteris Skougenas.— Ir apie ką?

Denis pasijuto nejaukiai.

— Na, apie paprasčiausius dalykus.

— Aišku,— sunkiai atsiduso misteris Skougenas.— Turinį galiu ir aš papasakoti. Mielajam Persiui, romano herojui, nesiseka grupiniai žaidimai, tačiau sumanumo jam nestinga. Jis, aišku, baigia uždarą privilegijuotą mokyklą ir aukšto prestižo universitetą ir atvyksta į Londoną, kur apsigyvena tarp menininkų. Jį gniuždo melancholiškos mintys; jo pečius slegia begalinis visatos svoris. Jis

parašo stulbinamai talentingą romaną; užmezga subtilius meilės ryšius ir knygos pabaigoje išplasnoja į šviesią ateitį.

Denis skaisčiai nuraudo. Misteris Skougenas pasibaisėtinai tiksliai nusakė jo romano turinį. Denis priverstinai nusijuokė.

— Jūs be galo klystate,— pasakė jis.— Mano romanas absoliučiai ne toks.

Tai buvo didvyriškas melas. Viena laimė, pagalvojo Denis, kad tik du skyriai parašyti. Skiautės iš jų liks tą pat vakarą, kai tik išsipakuos daiktus.

Misteris Skougenas, neatkreipęs dėmesio į Denio paprieštaravimą, kalbėjo toliau:

— Kodėl jūs, jaunieji, amžinai rašote apie tokius be galo neįdomius dalykus, kaip nesubrendėlių ir menininkų proto sandara. Gal antropologams ir būtų įdomu kartais pakeisti studijų objektą, pasidomėti ne australų aborigenais, o filosofinėm paskutinio kurso studentų dilemom. Tačiau puoselėti iliuzijas, kad tos dvasinės bėdos bent kiek sujaudins normalų subrendusį tokį kaip aš žmogų, absurdiška. Ir pagaliau net Anglijoje, net Vokietijoje ir net Rusijoje yra daugiau suaugusių negu paauglių. Na, o menininkus domina klausimai, skirtingi nuo tų, su kuriais susiduria normalus suaugęs žmogus, juos domina grynai estetinės problemos, neiškylančios tokiems žmonėms kaip aš, todėl menininkų protinės veiklos aprašinėjimai yra lygiai nuobodūs paprastam skaitytojui, kaip ir matematinio teksto atkarpa. Rimtos knygos apie menininką kaip menininką neįmanoma skai-

tyti; o knygos apie menininką kaip meilužį, vyrą, alkoholiką, herojų ir panašiai išties nebeverta dar sykį rašyti. Žanas Kristofas — tai literatūros menininkų menininkas, lygiai kaip profesorius Radis iš to mūsų populiaraus žurnalo — mokslininkų mokslininkas.

— Man liūdna girdėti, kad aš šitoks neįdomus personažas,— pasakė Gombo.

— Anaiptol, brangusis Gombo,— skubiai ėmė aiškinti misteris Skougenas.— Aš neabejoju, jog kaip meilužis arba gėrovas jūs pats nuostabiausias egzempliorius. Tačiau turite nuoširdžiai prisipažinti, jog kaip kompozicijų meistras esate nuobodus.

— Absoliučiai su jumis nesutinku! — sušuko Merė. Kalbant jai visada stigdavo oro, ir ji tolydžio stabčiodavo, kad įkvėptų.— Aš pažinojau nemaža menininkų, ir jų galvosena man visada atrodė nepaprastai įdomi. Ypač Paryžiuje. Pavyzdžiui, Čiuplickis... mačiau šį pavasarį Paryžiuje nemažai jo darbų...

— O, bet jūs, Mere, esate išimtis,— pasakė misteris Skougenas.— Jūs esate *femme supérieure**.

Iš pasitenkinimo Merės veidas paraudo kaip mėnulio pilnatis prieš rudens ekvinokciją.

KETVIRTAS SKYRIUS

Deniui nubudus kitą rytą švietė saulė, ir dangus buvo giedras. Jis nusprendė apsimauti baltas

* Nepaprasta moteris *(pranc.)*.

sportines kelnes — baltos sportinės kelnės ir juodas švarkas, šilkiniai marškiniai ir tas naujasis persikų spalvos kaklaryšis. Tačiau kokius autis batus? Paprasčiausia buvo autis baltus, tačiau juodas lakas kėlė tokį sunkiai nusakomą malonų jausmą. Kelias minutes Denis gulėjo lovoje narpliodamas šią problemą.

Prieš nulipdamas į apačią — galiausiai buvo pasirinktas juodas lakas — Denis kritiškai nužvelgė save veidrodyje. Plaukams, pagalvojo jis, stinga auksinio atspalvio. Jų geltonis kažkoks žalsvas. Na, kakta gera. Kaktos aukštumas išperka smakro neišnašumą. Nosis galėtų būti ilgesnė, tačiau ji dar pusė bėdos. Akys geriau būtų mėlynos, o ne žalios. Tačiau švarko sukirpimas be priekaištų, ir delikatus pečių pamušimas daro figūrą vyriškesne, negu ji yra iš tiesų. Kojos baltose įmautėse atrodo ilgos ir elegantiškos. Patenkintas apžiūra, Denis nulipo laiptais. Didžiuma svečių jau buvo papusryčiavę. Jam kompaniją tesudarė Dženė.

— Tikriausiai gerai išsimiegojote? — pasiteiravo Denis.

— Taip, juk gražu, ar ne tiesa? — pasakė Dženė, du kartus skubiai linktelėjusi.— O praeitą savaitę pas mus taip siaubingai griaudė.

Lygiagretės, pagalvojo Denis, susikerta tik begalybėje. Jis galėtų šnekėti apie kerėtoją miegą, užmerkiantį rūpesčio akis [10], o ji apie meteorologines sąlygas iki pasaulio pabaigos. Kažin, ar įmanomas dviejų žmonių kontaktas? Visi mes lygiagretės tiesės. O Dženė gal dar tiesesnė tiesė negu kitos.

— Tie griaustiniai gerokai baimės įvaro,— pasakė Denis, dėdamasis košės.— Ar jums taip neatrodo? O gal jūs jokių baimių nepatiriate?

— Ne. Aš visada einu lovon per audrą. Gulėdama žymiai saugiau jaučiuosi.

— Kodėl?

— Todėl,— atsakė Džene, išraiškingai mostelėjusi,— todėl, kad žaibas eina žemyn stačiai, o ne plokščiai. Kai guli, srovė tavęs nebesiekia.

— Kaip tas paprasta.

— Ir teisinga.

Stojo tyla. Denis baigė valgyti košę ir įsidėjo bekonienos. Nesugalvodamas nieko geresnio ir dar dėl to, kad nėjo iš galvos absurdiški misterio Skougeno žodžiai, Denis pasigręžė į Dženę ir paklausė:

— Ar jūs laikote save *femme supérieure?*

Jam teko kelis kartus pakartoti savo klausimą, kol Dženė suvokė jo prasmę.

— Ne,— atsakė ji šiek tiek pasipiktinusi, kai pagaliau išgirdo Denio klausimą.— Aišku, ne. Ar kas nors jums mane taip apibūdino?

— Ne,— pasakė Denis.— Misteris Skougenas šitaip apibūdino Merę.

— Tikrai? — Dženė ėmė kalbėti tyliau.— Norite, aš jums pasakysiu, ką galvoju apie tą žmogų? Man atrodo, kad jis tamsoka asmenybė.

Paskelbusi šį nuosprendį, Dženė sugrįžo į savo dramblio kaulo kurtybės bokštą ir sandariai užsidarė duris. Denis nebegalėjo jos nei prašnekinti, nebegalėjo netgi priversti klausytis. Dženė tik šypsojosi jam, šypsojosi ir retsykiais linkteldavo.

Denis išėjo į terasą surūkyti pypkės po pusryčių ir perskaityti rytinio laikraščio. Po valandos žemyn nusileidusi Anė rado jį vis dar skaitantį naujienas iš teismo rūmų ir sutuoktuvių skelbimus. Denis atsistojo pasitikdamas ją, savąją driadę balta muslino suknele, žengiančią per pievą.

— Ak, Deni! — sušuko Anė.— Koks jūs mielas su tomis baltomis kelnėmis!

Denis buvo siaubingai priblokštas. Argi įmanoma ką atsakyti į šitokį kreipinį?

— Jums aš tarsi mergytė su nauja suknute,— pasakė jis, neslėpdamas susierzinimo.

— Bet jūs, mielas Deni, toks man ir esate.

— O turėtų būti kitaip.

— Kad kitaip neišeina. Aš žymiai vyresnė už jus.

— Man tas netgi patinka,— pasakė Denis.— Ketveriais metais vyresnė.

— Ir jeigu jūs atrodote mielas su tomis baltomis kelnėmis, kodėl aš neturėčiau to sakyti? Ir kam tada jas movėtės, jei nemanėt atrodysiąs mielas?

— Eime į parką,— pasiūlė Denis.

Jis buvo išmuštas iš vėžių; pašnekesys pakrypo absurdiška ir netikėta linkme. Viskas turėjo būti kitaip, pradėti turėjo jis, tardamas: „Šį rytą jūs be galo žavi" ar ką nors panašiai, o ji būtų atsakiusi: „Nejaugi?", ir tada stotų reikšminga tyla. Ir šit ji prabilo pirmoji apie tas kelnes. Tiesiog apmaudu: jo savigarba užgauta.

Grožis tos parko dalies, kuri nuožulniai leidosi nuo terasos papėdės iki baseino, buvo ne tiek

spalvų, kiek formų darinys. Parkas buvo lygiai gražus šviečiamas ir mėnesienos, ir saulės. Vandens sidabras, tamsūs kukmedžių ir bugienių siluetai išlikdavo bet kokią valandą ir bet kokiu metų laiku dominuojantys peizažo akcentai. Spalvos karaliavo gėlynuose, kurie buvo kitoje baseino pusėje, už aukštų kaip Babilono siena kukmedžių. Reikėjo pereiti tuneliu gyvatvorėje, atidaryti vartelius, ir apstulbęs netikėtai atsidurdavai spalvų karalijoje. Vidurvasario bordiūrai liepsnojo ir tvaskėjo saulėje. Už aukštų mūro sienų gėlynas buvo tarsi didžiulis šilumos, kvapų ir spalvų rezervuaras.

Denis prilaikė geležinius vartelius, kol praėjo jo bendrakeleivė.

— Atrodo, jog pereini iš vienuolyno į rytietiškus rūmus,— pasakė jis ir giliai giliai įtraukė šilto gėlių aromato prisigėrusio oro,—„Kur slėniai kvapnūs..." Kaip ten toliau?

O, kaip gražiai tos ugnys skrieja,
Į fejerverką įsilieja!
Ausis nebeskiria garsų,
Vien aidas — kvapo ir šviesų...

— Šitas jūsų įprotis cituoti yra niekam tikęs,— pasakė Anė,— kadangi aš niekada nežinau autoriaus arba konteksto, ir tas mane žemina.

Denis ėmė atsiprašinėti.

— Vis tasai išsilavinimas. Daiktai kažkodėl atrodo tikresni ir gyvesni, kai pritaikai jiems kieno nors jau sugalvotą apibūdinimą. Be to, yra tiek žavių vardų ir žodžių, kaip monofizitas[11],

Jamblichas [12], Pomponazis [13]; ištari juos, ir apima pergalingas jausmas, jog painų mazgą perkirto vien magiškas jų skambėjimas. Štai kaip būna su tuo aukštuoju išsilavinimu.

— Jūs apgailestaujate, jog gavote išsilavinimą,— pasakė Anė,— o man gėda, kad jo stinga. Pažvelkite į šitas saulėgrąžas! Ar jos ne didingos?

— Juodi veidai su auksinėm karūnom — tarsi Etiopijos karaliai. Ir man patinka, kaip zylės įsikabina į gėlės vidurį ir išpeša sėklą, o kiti storžieviški paukščiai knaiso snapais purvus, ieškodami maisto, ir žiūri į zyles su pavydu nuo žemės. Tačiau ar tikrai jie žiūri su pavydu? Ko gero, tai ir vėl literatūrinis štrichas. Ir vėl tasai išsilavinimas. Amžinai tas pat.

Denis nutilo.

Anė atsisėdo ant suolelio senos obels pavėsyje.

— Aš klausau jūsų,— tarė ji.

Denis neatsisėdo, bet ėmė vaikščioti priešais suolelį, lengvais mostais palydėdamas savo žodžius.

— Knygos,— kalbėjo jis,—. . .knygos. Perskaitai jų galybę, o žmonių pamatai tiek mažai ir pasaulį pažįsti taip menkai. Prisiskaitai storiausių foliantų apie visatą, protą, etiką. Jūs net neįsivaizduojate, kiek tų knygų yra. Per pastaruosius penkerius metus aš perskaičiau kokių dvidešimt ar trisdešimt tonų. Dvidešimt tonų logiškų išvedžiojimų. Ir tokios sunkenybės prislėgtas, esi išstumiamas į pasaulį.

Denis tebevaikščiojo pirmyn ir atgal. Jo balsas skambėjo čia garsiau, čia tyliau, čia visai nutrūk-

davo, paskui jis vėl prabildavo. Jis skėsčiojo rankomis, kartais net mojavo. Anė žiūrėjo į jį ir klausėsi tylėdama, lyg paskaitoje. Koks šaunus berniukas, o šiandieną tiesiog žavus — tiesiog žavus!

— Įžengi į pasaulį,— rutuliojo savo mintį Denis,— turėdamas gatavą supratimą apie viską. Turi išbaigtą filosofinę sistemą ir bandai pritaikyti prie jos pasaulį. O juk pirmiausia reikėtų pagyventi ir tik tada susidaryti tinkamą tam gyvenimui filosofiją... Gyvenimas, jo faktai, reiškiniai be galo komplikuoti; o filosofinės idėjos, net pačios painiausios, apgaulingai paprastos. Idėjų pasaulyje viskas aišku; gyvenime viskas miglota, supainiota. Ir negi nuostabu, kad jautiesi pasigailėtinas, siaubingai nelaimingas? — Denis stabtelėjo priešais suolelį ir, uždavęs šį paskutinį klausimą, pastovėjo valandėlę kaip nukryžiuotas, praskėstom rankom, tada leido joms nusvirti.

— Vargšelis Denis! — Anė buvo sujaudinta. Jis iš tiesų atrodė be galo graudžiai, stovėdamas priešais ją su tomis baltomis sportinėmis kelnėmis.— Bet negi dėl tokių dalykų reikia kentėti? Man nepaprastai keista.

— Jūs visai kaip Skougenas! — skausmingai sušuko Denis.— Jums aš tik egzempliorius antropologui. Bet toks aš tikriausiai ir esu.

— Ne, ne,— užprotestavo Anė ir patraukė sijoną, kviesdama Denį atsisėsti greta. Denis taip ir padarė.— O kodėl nepriimti visko lyg savaime suprantamų dalykų? Kodėl nebūti patenkintam savo likimu? — paklausė Anė.— Juk taip daug paprasčiau.

— Žinoma, paprasčiau,— pasakė Denis.— Bet tai pamoka, kurią reikia išmokti laipsniškai. Pirmiausia reikia atsikratyti dvidešimties tonų logiškų samprotavimų.

— O aš visada buvau patenkinta savo likimu,— pasakė Anė.— Viskas juk taip aišku. Džiaugiesi tuo, kas malonu, vengi to, kas bjauru. Ir ką čia daugiau bepridurti.

— Jums — nieko nebepridursi. Bet juk jūs gimėte pagonė; o aš iš paskutiniųjų stengiuosi pasidaryti pagoniu. Aš nieko negaliu priimti kaip savaime suprantamo dalyko, aš negaliu džiaugtis savo likimu. Grožis, malonumai, menas, moterys — aš turiu sugalvoti pretekstą, pateisinimą viskam, kas džiugina. Priešingu atveju negaliu mėgautis jais, nejausdamas sąžinės priekaištų. Aš sukuriu kokią nors istoriją apie grožį ir apsimetu, kad jis susijęs su tiesa ir gėriu. Aš privalau įteiginėti sau, kad menas — tai dieviškosios tikrovės prikėlimas iš chaoso. Malonumai — gėrimai, šokiai, meilės akto ekstazė — mistiškas būdas susilieti su begalybe. O moterys, tolydžio tvirtinu sau, moterys — tiesiausias kelias į dieviškumą. Ir aš vos dar tik pradedu permanyti, koks tai absurdas! Sunku man net įsivaizduoti, jog kažkas išvengė šitų košmarų.

— O man dar sunkiau įsivaizduoti,— pasakė Anė,— jog kažkas tapo jų auka. Kaip norėčiau išvysti save įsivaizduojančią, kad vyrai — kelias į dieviškumą.

Piktdžiugiška šypsena įspaudė jos lūpų kertelėse dvi raukšleles, ir pro primerktus vokus akys

suspindo juoku.— Jums, Deni, stinga vieno — dailios putnios žmonelės, pastovių pajamų ir nuolatinio, širdžiai mielo darbelio.

„Man stinga vieno — jūsų." Štai ką jam reikėjo atšauti, štai ką jis aistringai troško pasakyti. Bet žodžiai įstrigo lūpose. Geismas susigrūmė su drovumu. „Man stinga vieno — jūsų." Mintyse jis šaukte šaukė šiuos žodžius, bet iš burnos neišsprūdo nė garso. Denis beviltiškai pažvelgė į Anę. Negi ji nemato, kas dedasi jo širdyje? Negi ji nesupranta? „Man stinga vieno — jūsų." Jis tą pasakys, būtinai pasakys — pasakys.

— Turbūt nueisiu išsimaudyti,— pasakė Anė.— Baisiai karšta.

Tinkama proga išsprūdo.

PENKTAS SKYRIUS

Misteris Vimbušas nusivedė visus apžiūrėti namų ūkio įdomybių, ir dabar jie šešiese — Henris Vimbušas, misteris Skougenas, Denis, Gombo, Anė ir Merė — stovėjo prie žemos kiaulidės sienos ir žiūrėjo į gardą.

— Čia gera paršavedė,— pasakė Henris Vimbušas.— Jos vada keturiolika paršelių.

— Keturiolika? — pakartojo Merė, nenorėdama tikėti savo ausimis.

Nustebusios mėlynos jos akys atsigręžė į misterį Vimbušą, paskui vėl įsmigo žemyn į marman-

čią *élan vital** masę, čia kylančią, čia slūgstančią garde.

Didžiulė kiaulė ilsėjosi ant šono gardo viduryje. Apvalus juodas jos pilvas, lyg spurgais papuoštas dviem eilėm spenių, buvo atkištas atakuojančiai juodrudžių mažų paršelių armijai. Su klaikiu goduliu jie tąsė savo motinos šoną. Kartkartėm sena kiaulė neramiai pasimuistydavo arba kriukteldavo iš skausmo. Vienas mažutis, labiausiai nugeibęs paršelis niekaip neįstengė išsikovoti sau vietos prie puotos stalo. Šaižiai žviegdamas jis puldinėjo šen ir ten, bandydamas įsisprausti tarp stipresnių savo brolių arba bent užkopti juodomis jų nugarėlėmis prie motinos peno šaltinio.

— Jų iš tiesų keturiolika,— tarė Merė.— Jūs sakėte tiesą. Aš suskaičiavau. Tiesiog stulbinama.

— Paršavedė, kur už anų durų,— kalbėjo toliau misteris Vimbušas,— šį kartą prastai pasirodė. Jos vada — tik penki paršeliai. Na, duosim jai dar vieną progą. Jei ir tada nepasitaisys, liepsiu ją atpenėti ir paskersti. Štai ten — kuilys,— mostu parodė jis tolimesnį gardą.— Puikus egzempliorius, ar ne? Tačiau jo pats jėgų žydėjimas jau baigiasi. Ir su juo teks atsisveikinti.

— Kaip žiauru! — sušuko Anė.

— Tačiau praktiška ir nuostabiai tikroviška! — pasakė misteris Skougenas.— Ši ferma — teisingo, tėviško valdymo pavyzdys. Tegu jie veisiasi, tegu dirba, o kai nebegalės dirbti, veistis, daugintis, skerskim ir pjaukim juos.

---

* Gyvenimo jėga *(pranc.)*.

— Naminių gyvulių auginimas man atrodo be galo nepadorus ir žiaurus,— pasakė Anė.

Savo lazdelės galu Denis ėmė kasyti ilgą šeriuotą kuilio nugarą. Gyvulys kiek pasislinko, kad jį lengviau pasiektų daiktas, sukėlęs tokius malonius pojūčius; paskui apmirė, švelniai kriuksėdamas iš pasitenkinimo. Metais kaupęsis purvas dribsniais byrėjo nuo jo šonų tarsi pilkšvos smulkios pleiskanos.

— Kaip malonu,— tarė Denis,— padaryti kam nors paslaugą. Tikriausiai man taip pat malonu kasyti šitą kiaulę kaip ir jai būti kasomai. Jei tik visada galėtumėm be didelių pastangų daryti gera...

Trinktelėjo vartai; pasigirdo sunkūs žingsniai.

— Labas rytas, Rouli! — tarė Henris Vimbušas.

— Labas rytas, sere,— atsakė senasis Roulis. Tai buvo didžiausios pagarbos nusipelnęs fermos darbininkas — aukštas, tvirtas, dar nesulinkęs vyras su žilomis žandenomis ir griežtu kilniu profiliu. Orus, apsisvarstąs, nuostabiai respektabilus, Roulis atrodė tarsi devyniolikto šimtmečio vidurio žemvaldys. Jis stabtelėjo kiek atokiau nuo vizitatorių pulkelio; valandėlę visi žiūrėjo į kiaules, ir tylą drumstė tik kriuksėjimai ar smailių nagų maksėjimai klampumyne. Pagaliau Roulis lėtai ir pompastiškai pasigręžė ir oriai, kaip darydavo viską, kreipėsi į Henrį Vimbušą.

— Žiūrėkit, sere,— pasakė jis, ranka rodydamas į besivoliojančias liūgynėje kiaules.— Todėl jas ir vadina jukšėm.

— Visiškai teisingai,— pritarė misteris Vimbušas.

— Man darosi gėda prieš tą žmogų,— pasakė misteris Skougenas, kai senasis Roulis nupėdino lėtai ir oriai.— Kiek išminties, kiek sveiko proto, kokia vertybių nuovoka! „Todėl jas ir vadina kiaulėm." Iš tiesų. O kaip norėčiau turėti tokį pat moralinį pagrindą pasakyti: „Todėl mus ir vadina žmonėmis."

Kompanija patraukė toliau, prie karvidžių ir arklidžių, kur stovėjo sunkieji arkliai. Penkios baltos žąsys, kaip ir svečiai išėjusios tą gražų rytą pakvėpuoti grynu oru, susitiko su jais tame pačiame takelyje. Žąsys sutriko, sugageno; tada ištempusios kaklus taip, kad jie pavirto tiesiomis horizontaliomis gyvatėmis, puolė netvarkingai bėgti, siaubingai šnypšdamos. Raudoni veršeliai strapinėjo po erdvaus kiemo mėšlą ir purvą. Gretimai, aptvare, stovėjo bulius, masyvus kaip garvežys. Bulius buvo labai ramus, o jo snukis melancholiškai bukas. Rausvai rudomis akimis spoksojo jisai į ateivius, mąsliai gromuliavo materialius buvusios duoties prisiminimus, rijo, atrajojo, vėl gromuliavo. Jo uodega, tarsi atsieta nuo inertiško kūno, niršiai švysčiojo kairėn dešinėn. Tarp trumpų ragų buvo trikampis rausvų garbanų, trumpų ir tankių.

— Puikus gyvulys,— tarė Henris Vimbušas.— Veislinis. Bet jau sensta kaip ir kuilys.

— Atšerkit jį ir papjaukit,— ištarė misteris Skougenas preciziškai, kaip senmergė, pabrėždamas žodžius.

— Ar nebūtų galima duoti tiems gyvuliams bent trumputes atostogas, kad jie galėtų atsikvėpti nuo vaikų? — paklausė Anė.— Man taip gaila šitų vargšelių.

Misteris Vimbušas papurtė galvą.

— Bent man mieliau regėti keturiolika kiaulių vietoj vienos. Šitoks nuogas gyvenimo primityvumas mane gaivina.

— Smagu girdėti, kad jūs taip manote,— karštai įsiterpė Gombo.— Gyvybės perteklius — štai ko mes trokštame. Man patinka vislumas; reikia, kad viskas augtų ir daugintųsi kiek tik pajėgia.

Gombo pagavo lyriška nuotaika. Visiems reikėtų turėti vaikų — Anei reikėtų jų turėti, ir Merei reikėtų — tuzinus, tuzinus. Pabrėždamas savo mintį jis dunkseno lazda į buliaus odinius šonus. Misteriui Skougenui reikėtų perduoti savo protinius gabumus mažiesiems Skougeniukams, Deniui — mažiesiems Deniukams. Bulius pasuko galvą pažiūrėti, kas čia dedasi, kelias sekundes paspoksojo į būgnijančią lazdą, tada patenkintas vėl nusigręžė, rodydamas, jog visa tai niekai. Nevaisingumas yra bjaurus, nenatūralus, jis tiesiog nusikaltimas gyvybei. Gyvybė, gyvybė ir dar kartą gyvybė. Taikiai nusiteikusio buliaus šonkauliai aidėte aidėjo.

Stovėdamas nugara į ūkinio kiemo vandens siurblį, kiek atokiau nuo kitų, Denis nužiūrinėjo svečių pulkelį. Gombo, ugningas ir gyvas, buvo jo centras. Kiti būrėsi aplinkui — Henris Vimbušas, ramus ir mandagus, po pilkuoju savo katiliu-

ku; Merė, pravertomis lūpomis, pasipiktinimu spindinčiomis akimis, prisiekusi gimdymų reguliavimo šalininkė. Anė žvelgė šypsodama pro primerktas akis; o greta jos stovėjo misteris Skougenas, tiesus tiesutėlis, nelankstus tarsi metalinis, ir jo poza keistai kontrastavo su Anės atmaininga gracija, net ramybės būsenoje slepiančia švelnų judesį.

Gombo baigė kalbėti, o Merė, įškaitusi ir didžiai įsižeidusi, jau prasižiojo, norėdama sutriuškinti jo teiginius. Tačiau jai nespėjus prabilti, panašus į fleitą misterio Skougeno balsas ištarė pirmąją frazę. Dabar jau nebuvo jokios vilties įterpti žodelį; ir Merei teko norom nenorom pasiduoti.

— Net jūsų iškalbingumo, brangusis Gombo,— kalbėjo misteris Skougenas,— net jūsų iškalbingumo nepakaks priversti pasaulį įtikėti, jog palaima slypi paprasčiausiame dauginimesi. Sykiu su patefonu, kinu ir automatiniu pistoletu taikomojo mokslo dievaitė įteikė pasauliui dar ir kitą, puikesnę negu anos dovaną — būdą atsieti meilę nuo dauginimosi. Tiems, kurie to nori, Erotas yra dabar visiškai laisvas dievas; jo apgailėtini ryšiai su spindulingąja Junona gali būti kada panorėjus nutraukti. O per ateinančius kelis šimtmečius, kas žino, gal tas atsiskyrimas dar sustiprės. Aš į ateitį žiūriu optimistiškai. Ten, kur eksperimentavo didysis Erazmas Darvinas[14] ir mis Ana Sjuard[15], Lichfildo gulbė,— ir nepaisant didžiulio mokslinio uolumo nieko nepasiekė — eksperimentuos mūsų palikuonys ir patirs sėkmę. Gražią Gamtos sukurtą

sistemą pakeis beasmenė generacija. Didžiuliuose valstybiniuose inkubatoriuose eilių eilės butelių su embrionais pritieks pasauliui tokių gyventojų, kokių jam reikės. Šeimos institutas išnyks; visuomenė, kurios gyvybinės jėgos iščiulpiamos tik užsimezgusios, bus priversta susikurti naują pamatą; o Erotas, žaviai ir neatsakingai laisvas, skrajos kaip linksmas drugelis nuo gėlės prie gėlės po saulės šviesoje besimaudantį pasaulį.

— Skamba nuostabiai,— pasakė Anė.

— Tolima ateitis visada taip atrodo.

Merės mėlyno porceliano akys, rimtesnės ir labiau nustebusios negu pirma, buvo įsmeigtos į misterį Skougeną.

— Buteliuose? — pasakė ji.— Jūs iš tiesų taip manote? Buteliuose...

ŠEŠTAS SKYRIUS

Misteris Barbekju-Smitas atvažiavo kaip tik laiku šeštadienio popietinės arbatos gerti. Jis buvo žemas storas žmogutis didžiule galva visai be kaklo. Suaugęs į vyrą jis iš pradžių sielojosi dėl to kaklo, tačiau nusiramino, perskaitęs Balzako „Lui Lambere", kad visiems didiesiems pasaulio žmonėms šioji savybė buvo įgimta dėl visai paprastos ir akivaizdžios priežasties: mat didybė — tai tik daugiau ar mažiau harmoningas galvos ir širdies sugebėjimų funkcionavimas; ir kuo trumpesnis

kaklas, tuo arčiau šitie organai vienas prie kito; *argal**... Skambėjo visai įtikinamai.

Misteris Barbekju-Smitas priklausė senajai žurnalistų mokyklai. Didžiuodamasis jis vaikščiojo iškišęs savo liūto galvą su pilkšvais kažkodėl apetitą gadinančiais karčiais, sušukuotais atgal nuo plačios, tačiau žemos kaktos. Ir kažkodėl visada atrodydavo šiek tiek apskretęs. Kai buvo jaunesnis, linksmai vadino save bohemos atstovu. Tačiau vėliau liovėsi. Dabar jis jau buvo mokytojas, savotiškas pranašas. Kai kurių jo knygų apie dvasios ramybę ir religinį mokymą tiražai jau buvo pasiekę šimtą dvidešimt tūkstančių.

Prisila priėmė jį, reikšdama visokeriopą pagarbą. Juk jis niekada nėra buvęs Kroume; ji turinti jam aprodyti rūmus. Misteris Barbekju-Smitas buvo žavėte sužavėtas.

— Taip įstabu, taip senoviška,— tolydžio kartojo jis.

Jo balsas buvo sodrus, gan įteiklus.

Prisila išgyrė jo paskutinę knygą.

— Mano manymu, ji puiki,— pasakė ji didžiadvasiškai ir džiaugsmingai.

— Man smagu, kad radote joje atgaivos širdžiai,— atsakė misteris Barbekju-Smitas.

— O, marias atgaivos! Ir ta vieta apie Lotosų Tvenkinį — kokia ji man buvo graži!

---

* Argal — jungtukas nuo lot. *ergo* — taigi, tad; atlieka ypatingą stilistinę funkciją, nurodydamas, jog samprotavimas, kuriame jis pavartotas, neturi ryšio, yra nelogiškas.

— Aš taip ir maniau, kad ji jums patiks. Toji mintis, žinote, atėjo iš tenai.

Jis mostelėjo ranka astralinio pasaulio link.

Jiedu nuėjo į parką gerti arbatos. Misteris Barbekju-Smitas buvo deramai su visais supažindintas.

— Misteris Stounas taip pat rašytojas,— pasakė Prisila, pristatydama Denį.

— Iš tikrųjų! — Misteris Barbekju-Smitas palankiai nusišypsojo ir pažvelgė į Denį iš aukšto, su olimpiniu atlaidumu.— O ką konkrečiai jūs rašote?

Denis be galo įširdo, tačiau visų blogiausia buvo tai, kad jį išpylė tirštas raudonis. Negi Prisila visiškai nieko nebenutuokia? Jinai suplakė juos į viena — Barbekju-Smitą ir jį. Abu jie mat rašytojai, abu naudoja plunksną ir rašalą. Į misterio Barbekju-Smito klausimą Denis atsakė:

— O, nieko ypatingo, nieko ypatingo,— ir nukreipė akis į šalį.

— Misteris Stounas yra vienas iš mūsų jaunųjų poetų,— tai buvo Anės balsas.

Denis rūsčiai pažvelgė į ją, o ji erzinamai jam šyptelėjo.

— Puiku, puiku,— pasakė misteris Barbekju-Smitas ir drąsinamai spustelėjo Deniui ranką.— Būti bardu — garbingas pašaukimas.

Tuojau po arbatos misteris Barbekju-Smitas atsiprašė: jis turįs iki pietų šį tą parašyti. Prisilai tas buvo puikiai suprantama. Pranašas pasišalino į savo kambarį.

Misteris Barbekju-Smitas nusileido į svetainę be dešimties minučių aštuntą. Jis buvo gerai nusiteikęs ir lipdamas žemyn laiptais šypsojosi ir trynėsi dideles baltas rankas. Svetainėje kažkas negarsiai improvizavo pianinu. Misteris Barbekju-Smitas pasvarstė, kas tai galėtų būti. Tikriausiai viena iš jaunųjų damų. Tačiau ne, tai buvo Denis; misteriui Barbekju-Smitui įėjus į kambarį, jis skubiai ir kiek sutrikęs atsistojo.

— Prašom skambinti, prašom skambinti,— tarė misteris Barbekju-Smitas.— Aš labai mėgstu muziką.

— Tada aš tikrai nebegaliu skambinti,— atsakė Denis.— Aš tik skleidžiu garsus.

Įsigalėjo tyla. Misteris Barbekju-Smitas atsistojo nugara į židinį, šildydamasis praėjusios žiemos ugnies prisiminimais. Jis negalėjo sutramdyti vidinio pasitenkinimo ir šypsojosi pats sau. Pagaliau jis pasigręžė į Denį.

— Jūs rašote,— paklausė jis,— ar ne taip?

— Taigi... šį bei tą.

— Kiek žodžių galite parašyti per valandą?

— Man regis, aš niekada neskaičiavau.

— O reikėtų, reikėtų. Tas be galo svarbu.

Denis panaršė savo atmintį.

— Kai esu geros formos,— pasakė jis,— man rodos, galiu parašyti tūkstančio dviejų šimtų žodžių recenziją per kokias keturias valandas. Žinoma, kartais ir ilgiau užtrunka.

Misteris Barbekju-Smitas linktelėjo.

— Taip, trys šimtai žodžių per valandą geriausiu atveju.— Jis nužingsniavo į vidurį kambario,

apsisuko ant kulnų ir atsistojo priešais Denį.— Įspėkite, kiek žodžių aš parašiau šį vakarą nuo penkių iki pusės aštuonių.

— Neįsivaizduoju.

— Taip, tačiau pabandykite įspėti. Nuo penkių iki pusės aštuonių — per dvi su puse valandos.

— Tūkstantį du šimtus,— surizikavo Denis.

— Ne, ne, ne.

Geraširdiškas misterio Barbekju-Smito veidas linksmai suspindo.

— Bandykite dar kartą.

— Tūkstantį penkis šimtus.

— Ne.

— Tada pasiduodu,— tarė Denis.

Jis pajuto, kad negali prisiversti domėtis misterio Barbekju-Smito rašymu.

— Na gerai, aš jums pasakysiu. Tris tūkstančius aštuonis šimtus.

Denis išpūtė akis.

— Vadinasi, šiandien neblogai padirbėjote,— pasakė jis.

Misteris Barbekju-Smitas staiga pasidarė be galo atviras. Jis prisitraukė kėdę prie Denio fotelio, atsisėdo ir ėmė tyliai, skubiai berti.

— Paklausykite manęs,— tarė jis, uždėdamas ranką Deniui ant rankovės.— Jūs norit rašydamas užsidirbti pragyvenimui; jūs esate jaunas ir nepatyręs. Leiskit man duoti jums vieną gerą patarimą.

Įdomu, ką ketina tasai žmogėnas daryti? — pagalvojo Denis: duoti jam rekomendacinį laišką „Londons Vikli" žurnalo redaktoriui ar patarti, kur galima įbrukti populiarų ese už septynias ginėjas?

Misteris Barbekju-Smitas kelis kartus patapšnojo Deniui ranką ir kalbėjo toliau.

— Rašymo paslaptis,— dėstė jis, kvėpuodamas jaunajam vyrui į ausį,— rašymo paslaptis — Įkvėpimas.

Denis nustebęs pažvelgė į jį.

— Įkvėpimas...— pakartojo misteris Barbekju-Smitas.

— Jūs turite galvoje —„kaip paukščio giesmę besiliejančią poeziją" [23]?

Barbekju-Smitas linktelėjo.

— O, tada aš visiškai su jumis sutinku,— tarė Denis.— Bet ką daryti, jeigu stinga įkvėpimo?

— Kaip tik šito klausimo aš ir laukiau,— pasakė misteris Barbekju-Smitas.— Jūs klausiate, ką reikia daryti, jei stinga Įkvėpimo. Aš atsakysiu: jūs turite Įkvėpimą; visi turi Įkvėpimą. Ir klausti reikia tik kaip priversti jį funkcionuoti.

Laikrodis išmušė aštuonias. Nė vienas iš svečių nepasirodė; Kroume visi visada vėluodavo. Misteris Barbekju-Smitas kalbėjo toliau.

— Tai mano paslaptis,— pasakė jis.— Ir aš ją veltui jums atskleisiu. (Denis sumurmėjo tartum dėkodamas ir nutaisė atitinkamą grimasą.) Aš padėsiu jums susirasti savąjį Įkvėpimą, kadangi man nesmagu matyti šaunų ir rimtą vyruką, alinantį savo energiją ir švaistantį geriausius gyvenimo metus nuobodžiam intelektualiniam darbui, be kurio apsieiti puikiausiai galima Įkvėpimui talkininkaujant. Ir aš pats taip dariau, todėl žinau, kas ir kaip. Kol man sukako trisdešimt aštuoneri, aš buvau toks pat rašytojas kaip jūs — rašytojas be

Įkvėpimo. Viską, ką sukurdavau, išspausdavau iš savęs vien sunkiu darbu. O taip, tais laikais aš niekada negalėdavau parašyti daugiau kaip šešis šimtus penkiasdešimt žodžių per valandą, o svarbiausia, dažnai nė neparduodavau to, ką parašydavau.— Jis atsiduso.— Mes, menininkai,— pasakė jis, akcentuodamas skyrybą,— mes, intelektualai, nesame labai vertinami čia, Anglijoje.— Denis laužė galvą, ar nėra kokio būdo, aišku, neprieštaraujančio mandagumo taisyklėms, atsieti save nuo misterio Barbekju-Smito „mes". Tačiau nieko tinkamo negalėjo sugalvoti; be to, buvo vėlu, kadangi misteris Barbekju-Smitas jau tęsė savo paskaitos mintį.

— Trisdešimt aštuonerių metų aš buvau vargšas, besigrumiantis su sunkumais, pavargęs, nusidirbęs, nežinomas žurnalistas. Dabar, penkiasdešimties metų...— Jis kukliai stabtelėjo ir truputį skėstelėjo storas rankas su atkištais pirštais, lyg norėdamas akivaizdžiau tą parodyti. Jis demonstravo save. Denis prisiminė šveicarų „Nestlé" firmos pieno reklamą — dvi katės ant mūrinės tvoros mėnesienoje, viena juoda liesa, kita — balta stora, blizganti. Prieš Įkvėpimą ir po to.

— Įkvėpimui atėjus, viskas pasikeitė,— iškilmingai pareiškė misteris Barbekju-Smitas.— O nusileido jis netikėtai — kaip švelni rasa iš dangaus.— Jis pakėlė ranką ir leido jai nukristi ant kelio, norėdamas parodyti, kaip nusileido rasa.— Atsitiko tai vieną vakarą. Aš rašiau savo pirmą knygelę iš serijos „Kaip reikia elgtis gyvenime"— „Nuolankus heroizmas". Jūs tikriausiai ją skaitė-

te; ji paguodė — bent aš taip viliuosi,— ji paguodė tūkstančius. Buvau įpusėjęs antrąjį skyrių ir staiga galutinai įstrigau. Alinantis darbas, per didelis įtempimas — aš buvau parašęs vos šimtą žodžių per paskutinę valandą ir toliau nebegalėjau pasistūmėti. Sėdėjau graužda̧mas plunksnakočio galą ir žiūrėdamas į elektros lempelę, kabančią virš stalo, kiek aukštėliau, prieš mane.— Jis nepaprastai skrupulingai pavaizdavo lempos vietą.— Ar jums teko kada nors ilgai ir atidžiai žiūrėti į skaisčią šviesą? — paklausė jis, pasigręždamas į Denį. Denis atsakė, jog tikriausiai ne.— Šitaip galima užsihipnotizuoti,— kalbėjo toliau misteris Barbekju-Smitas.

Šiurpulingu crescendo suskambo hole gongas. Tačiau niekas nepasirodė. Denis buvo be galo alkanas.

— Štai tas man ir atsitiko,— pasakė misteris Barbekju-Smitas.— Aš užsihipnotizavau. Ir praradau sąmonę, va taip.— Jis spragtelėjo pirštais.— Kai atsikvošėjau, pamačiau, kad jau po vidurnakčio ir kad esu parašęs keturis tūkstančius žodžių. Keturis tūkstančius,— pakartojo jis, plačiai prasižiodamas ir patęsdamas „e" žodyje „keturis".— Mane aplankė Įkvėpimas.

— Tiesiog nuostabu,— pasakė Denis.

— Iš pradžių aš išsigandau. Visa tai buvo antgamtiška. Kažkodėl man atrodė, kad ne visiškai teisinga ir garbinga — jei taip galima pasakyti,— sukurti literatūros kūrinį nesąmoningai. Be to, išsigandau, ar nebūsiu prirašęs nesąmonių.

— Ir kaip, neprirašėte? — paklausė Denis.

— Aišku, ne,— kiek pyktelėjęs atsakė misteris Barbekju-Smitas.— Aišku, ne. Viskas buvo žavinga. Tik kelios menkos rašybos klaidos ar praleistos raidės, kaip paprastai būna mechaniškai rašant. Tačiau stilius, mintys — tai, kas svarbiausia, buvo žavinga. Po to Įkvėpimas jau lankė mane reguliariai. Visą „Nuolankųjį heroizmą" aš tokiu būdu ir parašiau. Knyga turėjo didžiulį pasisekimą, kaip ir visa, ką sukūriau po to.— Jis pasilenkė ir dursteltėjo Denį pirštu.— Štai manoji paslaptis,— tarė jis,— ir štai kokiu būdu jūs taip pat galėtumėt rašyti, jeigu pabandytumėt — be įtampos, sklandžiai, puikiai.

— Tačiau kaip? — paklausė Denis, stengdamasis neparodyti, kaip jį įžeidė tas paskutinis „puikiai".

— Žadindamas Įkvėpimą, užmegzdamas ryšį su Pasąmone. Ar esate skaitęs mano knygelę „Kanalai į Begalybę"?

Denis turėjo prisipažinti, kad tai vienas iš kelių, bet greičiausiai vienintelis misterio Barbekju-Smito kūrinys, kurio jis nebuvo skaitęs.

— Nieko tokio, nieko tokio,— pasakė misteris Barbekju-Smitas.— Tai tik maža knygelė apie Pasąmonės ir Begalybės sąsajas. Užmezgęs ryšį su Pasąmone, jūs užmezgate ryšį su Visata. Tikriau sakant, su Įkvėpimu. Ar spėjate sekti mano mintį?

— O taip, puikiausiai,— pasakė Denis.— Tačiau ar jums neatrodo, kad visata kartais atsiunčia jokio ryšio neturinčius pranešimus?

— Aš neleidžiu, kad taip atsitiktų,— atsakė misteris Barbekju-Smitas.— Aš nukreipiu juos kanalais. Priverčiu tekėti vamzdžiais ir sukti proto turbinas, kurioms vadovauja sąmonė.

— Kaip Niagaros krioklį,— pakišo mintį Denis. Kai kurie misterio Barbekju-Smito posakiai buvo keistai panašūs į citatas — citatas, be jokios abejonės, iš jo paties darbų.

— Tikrai. Kaip Niagaros krioklį. O darau taip.— Jis pasilenkė į priekį ir, iškėlęs smilių, mosteldavo juo įtaigesnėse vietose, į taktą savo samprotavimams.— Prieš pasinerdamas į transą, aš imu galvoti vien apie tuos dalykus, kuriuos noriu išvysti, nušviestus Įkvėpimo. Tarkim, aš rašau apie nuolankaus heroizmo kupinus poelgius; dešimt minučių prieš nugrimzdamas į transą aš galvoju tik apie našlaičius, padedančius savo mažiems broliukams ir sesutėms, apie stropiai ir kantriai atliekamą nuobodų darbą, visas proto galias sutelkęs, aš permąstau didžias filosofines tiesas — jog kančios apvalo sielą ir atneša dvasiai atgaivą, jog alcheminės transformacijos būdu švininis blogis pavirsta auksiniu gėriu. (Denis vėl kabučių girlianda išskyrė jo kalboje citatas.) Ir tada aš išgaruoju. Po dviejų ar trijų valandų nubundu ir aptinku, kad Įkvėpimas savo darbą atliko. Prieš mano akis — tūkstančiai žodžių, guodžiančių, keliančių dvasią. Aš juos tvarkingai perrašau mašinėle, ir medžiaga paruošta spausdinti.

— Klausant atrodo be galo paprasta,— tarė Denis.

— Taip ir yra. Visi didieji, stulbinantys, dieviški dalykai gyvenime yra nuostabiai paprasti. (Vėl kabutės.) Kai man prireikia aforizmų,— kalbėjo toliau misteris Barbekju-Smitas,— prieš transą aš pasklaidau bet kokį citatų žodyną arba po ranka pasitaikiusį „Šekspyro kalendorių" [17]. Tokiu būdu parenkamas tonas,— jei taip galima pasakyti — ir užsitikrinama, kad Visata ims plūsti ne tolydiniu srautu, o aforistiniais lašais. Suvokiate mano mintį?

Denis linktelėjo. Misteris Barbekju-Smitas įsikišo ranką į kišenę ir išsitraukė užrašų knygelę.

— Štai kelios mintys, atėjusios į galvą šiandieną traukinyje,— pasakė jis, versdamas lapelius.— Neilgam buvau pasinėręs į transą savo kupe kampelyje. Važiavimas traukiniu, mano manymu, labai palankus kūrybiniam darbui. Štai jos.— Jis atsikrenkštė ir ėmė skaityti: —*„Kelias į kalną gali būti status, tačiau aukštai oras tyras, ir tik nuo viršūnės atsiskleidžia visas vaizdas." „Patys svarbiausi dalykai atsitinka širdyje."*

Keista, pamanė Denis, bet toji Begalybė tarpais kartoja pati save.

— *„Regėti reiškia tikėti. Taip, bet tikėti taip pat reiškia regėti. Jei aš tikiu Dievą, aš regiu Dievą, netgi tame, kas iš pirmo pažvelgimo atrodo blogis."*

Misteris Barbekju-Smitas pakėlė akis nuo užrašų knygelės.

— Paskutinysis aforizmas,— tarė jis,— ypatingai subtilus ir puikus, ar ne? Be Įkvėpimo man

niekada šitaip nepavyktų pasakyti.— Ir jis dar sykį perskaitė apoftegmą, lėčiau ir didingesniu tonu.— Tiesiai iš Begalybės,— mąsliai pakomentavo, tada perėjo prie sekančio posakio.— *„Žvakės liepsna teikia šviesą, tačiau sykiu ir degina."*

Susirūpinimo raukšlės išvagojo misterio Barbekju-Smito kaktą.

— Aš ne visiškai suprantu, ką tas reiškia,— pasakė jis.— Perdėm aforistiška. Žinoma, galima taikyti šį pasakymą aukštajam išsilavinimui — apšviečia, tačiau kursto žemesniųjų sluoksnių nepasitenkinimą ir maištingumą. Taip, greičiausiai tas ir turima galvoje. Bet kaip aforistiška, kaip aforistiška.— Jis susimąstęs pasitrynė smakrą.

Vėl nuskambėjo gongas, spengiamai, kone maldaujamai; pietūs šalo. Tai pažadino misterį Barbekju-Smitą iš apmąstymų. Jis pasigręžė į Denį.

— Dabar suprantate, kodėl patariu jums lavinti savo Įkvėpimą. Įjunkite į darbą Pasąmonę; nukreipkit Niagaros krioklį, tegul suka Begalybės turbinas.

Ant laiptų pasigirdo žingsniai. Misteris Barbekju-Smitas atsistojo, uždėjo valandėlei ranką Deniui ant peties ir tarė:

— Dabar gana. Pasišnekėsim kitą kartą. Ir atsiminkit, kad aš pasikliaunu jūsų diskretiškumu. Yra intymių, šventų dalykų, kurių žmogus nenori kelti į viešumą.

— O taip,— pasakė Denis.— Aš jus visiškai suprantu.

SEPTINTAS SKYRIUS

Visos lovos Kroume buvo senovinės, paveldėtos. Milžiniškos tarytum keturstiebiai laivai, suvyniotomis burėmis iš blizgančios spalvotos medžiagos. Raižytos ir inkrustuotos, nudažytos ir paauksuotos. Riešutmedžio, ąžuolo, rečiausių egzotiškų medžių. Visų laikotarpių ir fasonų — nuo pat šį namą pastačiusio sero Ferdinando laikų iki jo bendravardžio, gyvenusio aštuonioliktо amžiaus pabaigoje, paskutinio giminės atstovo,— tačiau visos majestotiškos, masyvios.

Visų puikiausia buvo toji, kur dabar miegojo Anė. Sero Ferdinando sūnus, seras Džulijus, užsakė ją Venecijoje prieš savo žmonos pirmąjį gimdymą. Septyniolikto amžiaus pradžios Venecija ją dirbdindama pasitelkė visą ekstravagantišką savo meną. Lovos korpusas buvo tarytum didžiulis ketvirtainiškas sarkofagas. Rožių puokštės horeljefais sviro nuo medinių jos panelių, o tarp rožių dūko putnūs amūrai. Panelių fonas buvo juodas, horeljefai — paauksuoti ir nupoliruoti. Spiralėmis persipynusios auksinės rožės buvo apsivijusios keturias į kolonas panašias atramas, ir cherubinai, pasodinti ant kiekvienos kolonos viršaus, prilaikė medinę padangtę, ornamentuotą tomis pačiomis drožinėtomis gėlėmis.

Anė gulėjo lovoje ir skaitė. Greta, ant stalelio, degė dvi žvakės. Sodrioje jų šviesoje jos veidas, plika ranka ir petys taip prisigėrė šiltų atspalvių, jog pasidarė panašūs į persiko odelę. Tai vienur, tai kitur ant padangtės virš jos galvos tarp tam-

sių šešėlių skaisčiai blyksteldavo auksinis žiedlapis, ir švelni šviesa, krentanti ant drožiniais išpuoštų lovos panelių, nerimastingai sudužlavo tarp persipynusių rožių, stabteldavo tarsi gašloka glamonė ant išsikėtojusių amūrų išpūstų skruostelių, pilvukų su rievutėmis, stangrių juokingų užpakaliukų.

Pasigirdo atsargus beldimas į duris. Anė pakėlė galvą.

— Prašom.

Pro prasivėrusias duris kyštelėjo apskritas ir vaikiškas, glotnaus auksinių plaukų varpo gobiamas veidelis. Dar vaikiškiau atrodanti būtybė su rausvai violetine pižama įžengė į vidų.

Tai buvo Merė.

— Sumaniau užsukti valandėlei ir pasakyti labanakt,— tarė jinai ir atsisėdo ant lovos kraštelio.

Anė užvertė knygą.

— Labai malonu.

— Ką jūs skaitote? — Merė pažvelgė į knygą.— Antrarūšis romanas, ar ne?

Merė ištarė žodį „antrarūšis" taip, kad jis nuskambėjo kone kaip absoliutus pasmerkimas. Londone ji buvo įpratusi bendrauti tiktai su pirmarūšiais žmonėmis, mėgstančiais pirmarūšius dalykus; ji žinojo, kad pasaulyje be galo mažai pirmarūšių dalykų, o ir tie patys daugiausia prancūziški.

— Deja, jis man patinka,— prisipažino Anė.

Pridurti nebuvo ko. Po šių žodžių stojo gan nejauki tyla. Merė kiek sutrikusi knaibė apatinę savo pižamos švarkelio sagą. Atsirėmusi į šūsnį pagalvių, Anė laukė ir spėliojo, kas bus toliau.

— Bet kokia jausmų represija mane be galo baugina,— pagaliau staigiai ir netikėtai prabilo Merė.

Ji tardavo žodžius iškvėpimui baigiantis ir turėdavo skubiai įkvėpti, nepasakiusi iki galo frazės.

— Negi dėl to reikia pasiduoti depresijai?

— Aš pasakiau „jausmų represija", o ne „depresija".

— A, represija, suprantu,— pasakė Anė.— Tačiau kas patiria tą represiją?

Merei teko paaiškinti.

— Natūralus seksualinis potraukis. . .— pradėjo jinai pamokomu tonu.

Tačiau Anė ją nutraukė.

— Taip, taip. Puiku. Man aišku. Jausmų represija; senmergystė ir taip toliau. Tiktai aš nematau ryšio.

— O jis yra,— pasakė Merė.— Ir kelia man baimę. Juk instinktų represija visada labai pavojinga. Aš pradedu aptikti savyje simptomus, panašius į tuos, apie kuriuos rašoma knygose. Tolydžio sapnuoju, kad krentu į šulinį; o kartais net, kad lipu į viršų kopėčiomis. Tas jau išties baugu. Juk simptomai pernelyg aiškūs.

— Nejaugi?

— Nepasisaugojus galiu tapti nimfomane. Jūs net neįsivaizduojate, kokia grėsminga toji instinktų represija, jeigu laiku ja neatsikratai.

— Baugu net klausyti,— tarė Anė.— Tikrai nežinau, kuo galėčiau padėti.

— Pamaniau, jog bus geriau, jeigu su jumis viską aptarsiu.

— Žinoma, žinoma; mielai tą padarykim, brangioji Mere.

Merė kostelėjo ir giliai giliai įkvėpė.

— Esu tvirtai įsitikinusi,— tarsi iš ambonos pradėjo ji,— esu tvirtai įsitikinusi, jog niekas neužginčys, kad jauna, išsilavinusi, dvidešimt trejų metų moteris, gyvenanti kultūringoje visuomenėje dvidešimtame amžiuje prietarų neturi.

— Deja, turiu prisipažinti, jog ne visų esu atsikračiusi.

— Tik jau ne susijusių su instinktų represija:

— Na, tų gal beveik ir neturiu; tas tiesa.

— O teisingiau, susijusių su išsivadavimu iš instinktų represijos.

— Visiškai teisingai.

— Štai tokia ir yra pradinė mūsų sąlyga,— pasakė Merė. Rimtumu dvelkė kiekvienas apvalaus jauno jos veido bruožas, rimtumas tryško iš didelių mėlynų akių.— Toliau seka troškimas patirti viską pačiam. Tikiuosi, neprieštarausite, jog žinojimas — teigiamas dalykas, o neišmanymas — neigiamas.

Klusniai, kaip tie pagarbūs mokytiniai, iš kurių Sokratas visada išpešdavo norimą atsakymą, Anė pritarė ir šiam postulatui.

— Lygiai tuo pačiu pagrindu, manau, sutariame, jog vedybos yra vedybos.

— Taip.

— Gerai! — tarė Merė.— O instinktų represija yra...

— Visiškai teisingai.

— Taigi, išvada tik viena.

— Bet aš ją žinojau,— sušuko Anė,— jums dar nepradėjus kalbėti!

— Taip, tik mes viską pagrindėme,— pasakė Merė.— Reikia paisyti logikos. Ir dabar iškyla klaustukas...

— Iš kur tas klaustukas? Jūs padarėte vienintelę galimą išvadą — padarėte logiškai, o aš niekada to nebūčiau įstengusi. Dabar belieka perduoti šias žinias tam, kuris jums patinka, tikrai jums patinka, tam,— jei aš galiu taip drąsiai pasakyti,— kurį esate įsimylėjusi.

— Bet štai čia ir iškyla klaustukas! — sušuko Merė.— Aš nieko nesu įsimylėjusi.

— Tada, jumis dėta, aš palaukčiau, kol taip atsitiks.

— Bet negaliu aš kas naktį sapnuoti, kad krentu į šulinį. Tas per daug pavojinga.

— Ką gi, jeigu iš tiesų per daug pavojinga, tada reikia kažką daryti; reikia kažką susirasti.

— Bet ką? — mąsli raukšliukė įsibrėžė Merės kaktoje.— Jis turi būti protingas, domėtis intelektualiais ir mane interesuojančiais dalykais. Turi gerbti moteris, būti pasiruošęs rimtai kalbėti apie savo darbą ir ketinimus, taip pat apie mano darbą bei mano sumanymus. Taigi, suprantate, jog rasti tinkamą asmenį ne taip jau lengva.

— Na,— tarė Anė,— šiuo metu namuose yra trys protingi, jokių saitų nevaržomi vyrai. Pirmiausia misteris Skougenas; tačiau jis, ko gero, perňelyg senamadiškas. Paskui yra Gombo ir Denis. Turbūt pasirinkimas apsiriboja tais dviem?

Merė linktelėjo.

— Manau, taip bus geriau,— pasakė ji, bet tuojau pat šiek tiek sumišusi suabejojo.

— Kas yra?

— Aš tik pagalvojau,— pasakė gaudydama kvapą Merė,— ar jie iš tiesų jokių saitų nevaržomi? Tikriausiai jūs galėtumėt... jūs galėtumėt...

— Labai miela, kad pagalvojote apie mane, brangioji Mere,— tarė Anė šypsodamasi savo neperprantama, katės šypsena.— Dėl manęs, tai abu jie absoliučiai laisvi.

— Kaip gerai,— pasakė Merė su palengvėjimu.— Dabar klaustukas tik toks: kuris iš jųdviejų?

— Patarti aš negaliu. Tai skonio reikalas.

— Anaiptol ne skonio,— pareiškė Merė,— o jų privalumų. Kruopščiai ir šaltakraujiškai apsvarsčiusios, mes turime juos įvertinti.

— Įvertinti turite jūs pati,— pasakė Anė; šypsena dar nebuvo visai išblukusi jos lūpų kertelėse ir apie pusiaumirkas akis.— Aš nenoriu rizikuoti ir duoti jums klaidingą patarimą.

— Gombo talento turi daugiau,— pradėjo Merė,— tačiau jis ne toks išsiauklėjęs kaip Denis.— Merė, tardama „išsiauklėjęs", suteikė žodžiui ypatingą, papildomą prasmę. Jinai ištarė jį skrupu-

lingai, beveik lūpomis, delikačiai spusteldama pirmuosius skiemenis. Juk taip mažai esama išsiauklėjusių žmonių ir jie, kaip ir pirmarūšiai meno kūriniai, daugiausia prancūzai.— Išsiauklėjimas svarbiausia, ar ne?

Anė kilstelėjo ranką.

— Ne, patarinėti aš nesiryžtu,— pasakė ji.— Nuspręsti privalote pati.

— Gombo šeima,— susimąsčiusi kalbėjo toliau Merė,— yra iš Marselio. Gan pavojingas paveldas, kai pagalvoji apie romanų tautų požiūrį į moterį. Bet vėl, aš kartais suabejoju, ar Denis iš tiesų rimtai mąsto, ar jis nėra kiek diletantas. Tikrai nelengva. Tiesa?

— Aš nesiklausau,— atsakė Anė.— Užsikrauti atsakomybės nenoriu.

Merė atsiduso.

— Gerai,— tarė ji.— Verčiau eisiu į lovą ir pagalvosiu pati.

— Nuodugniai ir šaltakraujiškai,— pridūrė Anė.

Prie durų Merė atsigręžė.

— Labanakt,— ir tardama šį žodį ji pagalvojo, ko Anė taip keistai šypsosi. Tikriausiai čia nieko ypatingo, nusprendė ji. Anė dažnai šypsosi be jokios regimos priežasties; tikriausiai toks jos įprotis.— Tikiuosi, šią naktį nebesapnuosiu, jog krentu į šulinį,— pridūrė ji.

— Kopėčios dar blogiau,— pasakė Anė.

Merė linktelėjo.

— Taip, kopėčios dar rimčiau.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Pusryčiai sekmadienio rytą būdavo patiekiami valandą vėliau negu kitomis savaitės dienomis; Prisila paprastai nesirodydavo svečiams iki priešpiečių, tačiau šį sykį teikėsi atvykti. Apsivilkusi juoda suknia, pasikabinusi rubino kryžių ir dar kaip paprastai perlų karolius, ji sėdėjo garbingiausioje vietoje. Didžiulis sekmadieninis laikraštis slėpė nuo pasaulio viską, išskyrus jos šukuosenos smailę.

— O, Sario komanda laimėjo,— prabilo ji pilna burna.— Saulė Liūto žvaigždyne; štai kodėl taip atsitiko.

— Geras dalykas tasai kriketas,— širdingai ištarė misteris Barbekju-Smitas, niekam neadresuodamas savo žodžių,— grynai anglų žaidimas.

Greta jo sėdinti Dženė staiga krūptelėjo ir atsitokėjo.

— Ką jūs pasakėte? — paklausė ji.— Ką?

— Grynai anglų,— pakartojo misteris Barbekju-Smitas.

Dženė nustebusi pažvelgė į jį.

— Anglė? Aišku, aš anglė.

Misteris Barbekju-Smitas buvo bepradedąs aiškinti, ką jis turėjęs galvoje, tačiau misis Vimbuš tarsi vėliavą nuleido sekmadieninį laikraštį, ir tarp oranžinių groženybių išniro ketvirtainiškas, violetine spalva nupudruotas jos veidas.

— Matau, jog pradedama nauja serija straipsnių apie anapusinį pasaulį,— kreipėsi ji į misterį

Barbekju-Smitą.— Štai vienas, pavadintas „Vasaros Šalis ir Juodoji Pragarmė".

— „Vasaros Šalis",— pakartojo misteris Barbekju-Smitas užsimerkdamas.—„Vasaros Šalis". Puikus pavadinimas. Puikus — tikrai puikus.

Merė buvo išsirinkusi vietą šalia Denio. Kruopščiai naktį viską pasvėrusi, ji pasirinko Denį. Gal jis ne toks talentingas kaip Gombo, gal jam net šiek tiek stinga rimtumo, tačiau jis kažkodėl patikimesnis.

— Ar daug rašote eilių čia, užmiestyje? — kreipėsi ji į Denį guviai ir sykiu rimtai.

— Visiškai nerašau,— atžariai atkirto Denis.— Neatsivežiau rašomosios mašinėlės.

— Negi jūs norite pasakyti, kad be mašinėlės negalite rašyti?

Denis papurtė galvą. Per pusryčius jis baisiai nemėgo šnekėtis, be to, norėjo išgirsti, ką sako misteris Skougenas kitame stalo gale.

— ...bažnyčios klausimą, mano manymu,— kalbėjo misteris Skougenas,— galima išspręsti nuostabiai paprastai. Šiuo metu anglikoniškosios dvasininkijos apykaklės atsuktos ne į tą pusę. Aš priversčiau ne tik apykakles, bet ir visus drabužius apsukti priekiu į užpakalį — švarkus, liemenes, kelnes, batus,— kad kiekvienas dvasininkas rodytų visuomenei lygų fasadą, nedrumsčiamą nei sąsagos, nei sagos, nei raištelio. Įvedus tokį apdarą, būtų gerai pristabdyti tie, kurie ketina rinktis bažnytinę karjerą. Be to, tai be galo sustiprintų — ko taip teisingai reikalavo arkivyskupas Lo-

das [18],—„šventumo gražną" sielose tų kelių nepataisomųjų, kurių nepavyktų įbauginti.

— Pragare, atrodo,— pareiškė Prisila, skaitydama sekmadieniniame laikraštyje,— vaikai pramogauja nudyrinėdami odą gyviems avinėliams.

— Ak, brangioji mano ponia, juk tai tik simbolis,— sušuko misteris Barbekju-Smitas,— materialus dvasinės tiesos simbolis. Avinėliai įkūnija...

— Be to, dar yra kariškos uniformos,— kalbėjo toliau misteris Skougenas.— Kai skaisčiai raudonus mundurus ir žavėjimąsi laikysena pakeitė chaki, buvo žmonių, kurie net sunerimo dėl karo baigties. Tačiau vėliau, pamatę, koks elegantiškas naujasis munduras, kaip glaudžiai jis aptempia juosmenį, kaip gašliai šoniniais kišenių turniūrais išdidina šlaunis; kai jie iki galo įsisąmonino puikias kelnių ir aulinių batų galimybes, pasitikėjimas sugrįžo. Panaikinkime tuos karinės elegancijos atributus, standartizuokime uniformą, paverskime ją stora pašukine drobe maišams ir gumotu audeklu ir neilgai trukus pamatysime, kad...

— Ar niekas nenorėtų šį rytą nueiti su manimi į bažnyčią? — paklausė Henris Vimbušas. Visi tylėjo. Henris Vimbušas pabandė paprastą kvietimą sustiprinti jauku.— Žinot, aš skaitysiu evangeliją. Be to, bus misteris Boudihemas. Jo pamokslų kartais iš tiesų verta pasiklausyti.

— Dėkui, dėkui,— pasakė misteris Barbekju-Smitas.— Aš asmeniškai teikiu pirmenybę maldai neaprėpiamoje Gamtos bažnyčioje. Kaip ten sako mūsų Šekspyras? „Pamokslas knygoj, akmuo kalnų upely." [19] Jis mostelėjo ranka lango link ir, jau

tą darydamas, neaiškiai, tačiau kažkaip veriamai ir nejaukiai pajuto, jog toje citatoje kažkas ne taip. Kažkas — bet kas? Pamokslas? Akmuo? Knyga?

DEVINTAS SKYRIUS

Misteris Boudihemas sėdėjo savo kabinete pastoriaus namuose. Devyniolikto šimtmečio gotikiniai langai, siauri ir smailėjantys viršuje, šykščiai košė šviesą; nors liepos diena spindėte spindėjo, kambarys buvo niūrus. Rudos lakuotos knygų lentynos, išrikiuotos palei sienas, eilių eilėm buvo pristatytos storų teologinių foliantų, kokius bukinistai paprastai pardavinėja pagal svorį. Židinys, drožinėti pagražinimai virš židinio — aukštai iškilęs ilgų plonų kolonų ir mažų lentynėlių statinys — viskas buvo ruda ir lakuota. Rašomasis stalas buvo rudas ir lakuotas. Taip pat kėdės, taip pat ir durys. Tamsus rudų ir raudonų raštų kilimas dengė grindis. Viskas kambaryje buvo ruda, jame net tvyrojo keistas rusvas kvapas.

Vidur šito rudo blandumo prie savo stalo sėdėjo misteris Boudihemas. Tai buvo žmogus su Geležine Kauke. Jo veidas buvo pilkšvas, metalinio atspalvio, su tvirtais tartum geležiniais skruostikauliais ir siaura rūsčia tartum geležine kakta; griežtos geležinės raukšlės, kietos ir visada vienodos, buvo statmenai įsirėžusios jo skruostuose; nosis buvo lyg aštrus geležinis kažkokio lieso blyškaus plėšriojo paukščio snapas. Akys rudos,

įsodintos akiduobėse, apvestose geležiniu rėmeliu; aplink jas oda buvo tamsoka, tarytum apanglėjusi. Jo galvą dengė tankūs, panašūs į vielą plaukai; kadaise jie buvo juodi, o dabar jau pašarmoję. Jo ausys buvo mažutės ir dailios. Nuskusti skruostikaulių, smakro, panosės lopinėliai tamsūs, tamsūs kaip geležis. Balsas, ypač kai jį pakeldavo sakydamas pamokslą, gergždė nemaloniai kaip retai darinėjamų durų geležiniai vyriai.

Buvo jau beveik pusė dvyliktos. Misteris Boudihemas neseniai buvo grįžęs iš bažnyčios, užkimęs ir nuvargintas pamokslo. Pamokslavo jis įnirtęs, aistringai, tarsi su spragilu daužė tasai geležinės valios žmogus savo parapijiečių sielas. Tačiau Kroumo pamaldžiosios sielos buvo iš kaučiuko, stangraus kaučiuko, ir spragilas atšokdavo. Kroumo gyventojai buvo įpratę prie misterio Boudihemo. Spragilas bupsėjo į kaučiuką, tačiau dažniausiai kaučiukas būdavo kietai įmigęs.

Tą rytą misteris Boudihemas sakė pamokslą, kaip ir ne sykį buvo sakęs, apie Dievo prigimtį. Jis bandė priversti parapijiečius geriau suvokti Dievą, suvokti, koks siaubingas dalykas pakliūti į Jo rankas. Juk Dievą jie įsivaizduoja kaip kažką švelnų ir gailestingą. Jie nesugeba suvokti faktų, ir dar — žvelgia į Bibliją lyg apakę. „Titaniko" keleiviai laivui skęstant giedojo „Arčiau prie Tavęs, Viešpatie". Ar suvokė jie, prie ko troško būti priartinti? Prie baltos teisingumo liepsnos, piktos liepsnos...

Kai Savonarola [20] sakydavo pamokslus, žmonės balsu raudodavo ir dejuodavo. Niekas nedrumstė

mandagios tylos, kuri tvyrojo Kroumui klausantis misterio Boudihemo — gal tik retsykiais pasigirsdavo kostelėjimas ir tarpais sunkus atsidusimas. Priekiniame klaupte sėdėjo Henris Vimbušas, ramus, mandagus, dailiai apsivilkęs. Būdavo akimirkų, kai misteris Boudihemas panorėdavo nušokti iš sakyklos ir taip papurtyti tą Vimbušą, kad jis atgytų,— akimirkų, kai jį pagaudavo troškimas primušti ir išžudyti visus savo parapijiečius.

Misteris Boudihemas prislėgtas sėdėjo prie stalo. Už gotikinių langų žemė buvo šilta ir stebuklingai rami. Viskas buvo lygiai taip kaip visada. Ir vis dėlto, ir vis dėlto... Jau buvo praėję ketveri metai, kai jis sakė pamokslą pagal Mato evangelijos XXIV, 7 skirsnį: „Nes tauta sukils prieš tautą ir karalystė prieš karalystę; vietomis bus maro, bado ir žemės drebėjimų." Jau buvo praėję beveik ketveri metai. Jis buvo išspausdinęs pamokslą, kadangi be galo, tiesiog gyvybiškai buvo svarbu, kad visas pasaulis žinotų, ką jis nori pasakyti. Vienas šios brošiūrėlės egzempliorius gulėjo ant jo stalo — aštuoni maži pilki puslapiai, atspausdinti šriftu, kuris ilgainiui nudilo, graužadamas spaudą, kaip nudyla nuo graužimo seno šuns dantys. Misteris Boudihemas atsivertė brošiūrėlę ir dar sykį ėmė skaityti.

„Nes tauta sukils prieš tautą ir karalystė prieš karalystę; vietomis bus maro, bado ir žemės drebėjimų."

„Devyniolika šimtmečių prabėgo nuo tada, kai mūsų Viešpats ištarė šituos žodžius, ir nebuvo nė vieno amžiaus be karo, maro, bado ir žemės dre-

bėjimų. Galingos valstybės subiro į druzgus ir išnyko nuo žemės paviršiaus, ligos nušlavė pusę žemės rutulio gyventojų, ir ištiko didžiuliai gamtos kataklizmai, kurių metu tūkstančius gyvybių pasiglemžė potvyniai, gaisrai ir uraganai. Tokie dalykai nuolat kartojosi per tuos devyniolika šimtmečių, tačiau Kristus į žemę negrįžo. Tai buvo Ženklai iš Dangaus, kadangi jie buvo siųsti Dievo, susirūstinusio dėl amžinų žmonijos nedorybių, tačiau jie nebuvo ženklai, skelbiantys pasaulio pabaigą.

Jeigu uolūs krikščionys laikė šį karą [21] tikru artėjančiu Dievo grįžimo ženklu, tai ne tik dėl karo masto, savo sūkurin įsukusio milijonus žmonių gyvybių, ne tik dėl bado, smaugte užsmaugusio visas Europos šalis, ne tik dėl visokių ligų — pradedant sifiliu ir baigiant dėmėtąja šiltine,— išplitusių tarp kariaujančių tautų; ne tik dėl išvardintų priežasčių mes laikėme šitą karą tikruoju Ženklu iš Dangaus, bet dėl to, kad jo prigimtis ir vyksmas buvo paženklinti tam tikromis žymėmis, kurios be jokios abejonės sutampa su krikščionių pranašų pranašystėmis apie antrąjį Viešpaties atėjimą.

Leiskite man išvardinti dabartinio karo požymius, kurie pirštu prikišamai rodo, jog tatai Ženklas, pranašaujantis nebetolimą antrąjį atėjimą. Mūsų Viešpats yra pasakęs, kad „šita karalystės Evangelija bus skelbiama visame pasaulyje paliudyti visoms tautoms, ir tuomet ateis galas" [22]. Nors ir būtų pernelyg įžūli prielaida tarti, jog Viešpats jau laikąs esamą krikščioniškojo mokslo išplitimo

laipsnį pakankamu, slapčia mes galime viltis, jog šimtas metų neblėstančio misionieriško triūso priartino šitą sąlygą visai nebetoli norimo lygio. Tiesa, didesnė pasaulio gyventojų dalis liko kurčia tikrosios religijos balsui, bet tatai nepaneigia fakto, kad Evangelijos tiesos buvo skelbtos „paliudyti" visiems netikėliams, pradedant katalikais, baigiant zulusais. Kaltė už tai, kad vyrauja netikėjimas, krinta ne krikščionybės skelbėjams, o tiems, kuriems ji buvo skelbiama.

Be to, visų yra pripažinta, kad nurodymas, jog „šeštasis angelas išpylė savo taurę į aną didžiąją Eufrato upę ir išdžiovino jos vandenį" [23], minimas Apreiškimo šešioliktame skirsnyje, sietinas su turkų galybės smukimu ir visišku susibaigimu, ir yra ženklas artėjančios pasaulio pabaigos, kaip mes ją suprantame. Jeruzalės užėmimas ir sėkmingi žygiai Mesopotamijoje [24] — tai dideli pasiekimai, griaunant Otomanų imperiją; nors tenka pripažinti, jog Galipolio [25] epizodas įrodė, kad turkų „gausybės ragas", iš kurio byra jų jėga, dar netuščias. Šnekant istoriškai, Otomanų imperijos jėgos tirpo visą praėjusį šimtmetį; paskutinieji dveji metai buvo liudininkai didžiulio šio proceso paspartėjimo, ir negali būti abejonės, kad tų jėgų visiškas išsivadėjimas jau regimas akiai.

Tuoj įkandin žodžių, jog išdžius Eufratas, eina pranašystė apie Armagedoną [26], pasaulinį karą, su kuriuo antrasis atėjimas kuo glaudžiausiai susietas. Pasaulinis karas, jei jis prasidės, gali baigtis tik Kristaus sugrįžimu, o ateis Jis staigiai ir netikėtai, kaip vagis naktį.

Dabar imkime ir panagrinėkime faktus. Istorijoje, lygiai kaip Šv. Jono Apaštalo Apreiškime, prieš pat pasaulinį karą išdžiūsta Eufratas, tai yra susmunka turkų galybė. Jau vien šito fakto pakaktų susieti dabartinį konfliktą su Apreiškimo Armagedonu ir tuo pačiu paliudyti nebetolimą pasaulio pabaigą. Tačiau mes galime pasitelkti ir svaresnių bei įtikinamesnių įrodymų.

Armagedoną sukelia trys darkios dvasios, taip sakant rupūžės, kur išlenda iš Slibino, Žvėries ir Netikrojo Pranašo nasrų. Jeigu mes galėtume nustatyti šių trijų blogio jėgų tapatybę,— klausimo sprendimas mums pasidarytų žymiai lengvesnis.

Visiems — Slibinui, Žvėriui ir Netikrajam Pranašui galime rasti atitikmenis istorijoje. Šėtonas, kuris gali veikti tik tarpininkaujant žmogui, panaudojo šitas tris jėgas ilgoje kovoje prieš Kristų, kovoje, pasižymėjusioje per paskutinius devyniolika šimtmečių religinėmis pjautynėmis. Slibinas, kaip pakankamai pagrįstai nustatyta,— tai pagoniškoji Roma, o dvasia, einanti iš jo burnos,— tai Bedievybės dvasia. Žvėris, kurį tarpais simbolizuoja Moteris, yra, be jokios abejonės, Popiežiaus galia, ir spjaudo jis Katalikybės dvasią. Yra tik viena jėga, pagal aprašymą atitinkanti Netikrąjį Pranašą, tą vilką avies kailiu, velnio pasiuntinį, kurs veikia apsimetęs Ėriuku, ir toji jėga yra vadinamoji „Jėzaus draugija" [27]. Dvasia, sklindanti iš Netikrojo Pranašo burnos — tai Netikrosios Dorovės dvasia.

Taigi galime tarti, kad trys didžiosios pikto dvasios yra Bedievybė, Katalikybė ir Netikroji

Dorovė. Ar tos trys jėgos iš tiesų ir buvo dabartinio konflikto priežastis? Atsakymas savaime aiškus.

Bedievybės dvasia yra vokiškojo kriticizmo dvasia. Aukštesnioji Kritika [28], kaip ji yra pašaipiai vadinama, neigia stebuklų, pranašavimo ir tikro įkvėpimo galimybę ir bando paaiškinti Bibliją kaip natūralaus vystymosi išdavą. Lėtai, bet tvirtai per paskutiniuosius aštuonerius metus Bedievybės dvasia vogė iš vokiečių jų Bibliją ir jų tikėjimą, tad dabar Vokietija yra netikinčiųjų tauta. Tokiu pat būdu Aukštesnioji Kritika ir suteikė galimybę kilti karui; ir jokia krikščioniška tauta nebūtų galėjusi kariauti taip, kaip kariavo Vokietija.

Dabar prieiname prie Katalikybės dvasios, kurios, kaip karo sukėlėjos, įtaka buvo ne mažesnė negu Bedievybės, nors tikriausiai ne taip smarkiai krentanti į akis. Nuo prancūzų—prūsų karo [29] Katalikybė Prancūzijoje tolydžio stiprėjo. Šiandien Prancūzija yra antikatalikiška valstybė, o Vokietijoje susitelkė galinga Romos katalikų mažuma. Dvi katalikų kontroliuojamos valstybės — Vokietija ir Austrija — stojo į karą su šešiomis antikatalikiškomis valstybėmis — Anglija, Prancūzija, Italija, Rusija, Serbija ir Portugalija. Belgija, aišku, yra perdėm katalikiška valstybė, ir nėra abejonės, kad šis priešiškas elementas sąjungininkų pusėje smarkiai sukliudė teisingam reikalui ir yra atsakingas už mūsų palyginti prastą sėkmę.

Netikrosios Dorovės dvasia suvaidino ne mažesnį vaidmenį šitame kare kaip ir dvi kitos pik-

tosios jėgos. „Popieriaus skiautės" incidentas[30] yra netolimiausios praeities ir akivaizdžiausias pavyzdys, kaip Vokietija laikosi šios iš esmės nekrikščioniškos arba jėzuitiškos moralės. Vokietijos galutinis tikslas — užvaldyti visą pasaulį, ir, siekiant šito tikslo, visos priemonės pateisinamos. Taip jėzuitiški principai pritaikomi tarptautinei politikai.

Taigi identifikavimas atliktas. Kaip buvo išpranašauta Apreiškime, Otomanų galybei baigiant merdėti, trys blogio jėgos išėjo į viešumą ir, susijungusios draugėn, sukėlė pasaulinį karą. Taigi įspėjimas „Štai aš ateinu kaip vagis" [31] ir yra taikomas mūsų dienoms — jums, man ir visam pasauliui. Šis karas neišvengiamai pereis į Armagedono karą, ir užbaigs jį paties Viešpaties sugrįžimas.

O kai grįš Jis, kas nutiks tada? Tie, kurie kupini Kristaus dvasios, sako mums Šv. Jonas, bus pakviesti į Avinėlio Vakarienę. Tie, kurie nesantarvėje su Juo, bus pakviesti į Didžiojo Dievo Vakarienę — tą niūrią puotą, kurioje ne jie puotaus, o jais bus puotaujama. „Kadangi,— kaip sako Šv. Jonas,— aš regėjau angelą, stovintį saulės spinduliuose, ir jis šaukė dideliu balsu, kreipdamasis į visus paukščius, kurie skrenda viduriu dangaus. Skriskite šen ir rinkitės į Didžiojo Dievo Vakarienę; ir jūs galėsite lesti karalių ir valdovų mėsą, ir šio pasaulio galingųjų mėsą, ir žirgų mėsą, ir tų, kurie sėdi ant žirgų, ir visų žmonių mėsą, laisvų ir pavergtų, didžių ir mažų. Visus Kristaus priešus sunaikins kalavijas to, kursai sėdi ant žir-

go, ir visi paukščiai prisiles jų mėsos." Tokia tat bus Didžiojo Dievo Vakarienė.

Galbūt tai įvyks veikiai, o gal — žmonės įvairiai supranta laiką — ir ne taip greitai; tačiau anksčiau ar vėliau Viešpats neišvengiamai ateis ir išvaduos pasaulį iš nūdienių jo bėdų. Ir vargas tiems, kurie bus pakviesti ne į Avinėlio Vakarienę, o į Didžiojo Dievo Vakarienę. Tada jie supras, bet jau bus per vėlu, kad Dievas — tai Rūstybės Dievas, lygiai kaip ir Malonės Dievas. Dievas, pasiuntęs lokes sudraskyti tų, kurie šaipėsi iš pranašo Elijo [32], Dievas, sunaikinęs egiptiečius, kadangi jie buvo nedorai užsispyrę [33], be jokios abejonės, sunaikins ir juos, jeigu jie neskubės atgailoti. Bet tikriausiai jau per vėlu. Kas žino, gal rytoj, o gal ir po valandėlės kaip vagis užklups mus Kristus nepasiruošusius? Kas žino, gal jau tuoj tuoj angelas, stovintis saulės spinduliuose, ims šaukti kranklius ir maitvanagius iš plyšių uolose papuotauti pūvančia milijonų bedievių mėsa, bedievių, kuriuos sunaikino Dievo rūstybė. Tad būkite pasiruošę; Dievo atėjimas nebetoli. Ir tebūnie tas laukimas jums sklidinas vilties ir nė valandėlę tenepavirsta laukimu, kupinu siaubo ir drebėjimo."

Misteris Boudihemas užvertė brošiūrėlę ir atsilošė kėdėje. Įrodymai buvo pagrįsti, absoliučiai nenuneigiami! ir vis dėlto — jau ketveri metai buvo praėję nuo tada, kai jis sakė šitą pamokslą; ketveri metai — o Anglija nekariauja, saulė šviečia, Kroumo žmonės abejingi ir nedori kaip visada — tiesą sakant, dar nedoresni, jei tik tatai įma-

noma. Ak, jei jam kas nors paaiškėtų, jeigu dangus kokį nors ženklą atsiųstų! Tačiau visi jo klausimai lieka be atsako. Ir sėdint čia, ant rudos lakuotos kėdės šalia gotiško lango, jam norėjosi rėkte rėkti. Jis įsitvėrė į kėdės ranktūrius — ir spaudė, spaudė juos, kad susitvardytų. Jo krumpliai išbalo; jis prikando lūpą. Po kelių sekundžių pavyko atsipalaiduoti; jis ėmė priekaištauti sau dėl to atkaklaus nekantrumo.

Ketveri metai, mąstė jis; kas yra galų gale tie ketveri metai? Juk iš tiesų reikia daug laiko Armagedonui pribręsti, įrūgti kaip geram raugui. 1914 m. epizodas — tai tik menka repeticija. Taigi karo baigtis vien iliuzija. Karas tebevyksta, teberusena Silezijoje, Airijoje, Anatolijoje; nepasitenkinimas Egipte ir Indijoje tikriausiai ruošia dirvą didesnio masto stabmeldžių savitarpio žudynėms. Kinai, boikotuodami Japoniją [34] ir varžydamiesi su Amerika Ramiajame vandenyne, galbūt brandina didelį naują karą rytuose. Ateities planai, pabandė įtikinti save misteris Boudihemas, teikia vilčių; tikras, neabejotinas Armagedonas gali netrukus prasidėti, o tada, kaip vagis naktį... Tačiau nepaisant raminančių samprotavimų, jo neapleido liūdesys ir nepasitenkinimas. Prieš ketverius metus jis taip pasikliovė savimi; Dievo ketinimai atrodė tokie aiškūs. O dabar? Dabar jis visiškai teisėtai širdo. Dabar jis netgi kentėjo.

Staigiai ir tyliai kaip vaiduoklis įslinko misis Boudihem, be garso čiuoždama per kambarį. Virš juodos jos suknelės matiniu baltumu bolavo veidas, jos akys buvo blyškios kaip vanduo stiklinė-

je, o šiaudiniai plaukai beveik bespalviai. Rankoje jinai laikė didelį voką.

— Laiškanešys atnešė,— tykiai ištarė ji.

Vokas buvo neužklijuotas. Automatiškai misteris Boudihemas atplėšė jį. Viduje buvo brošiūrėlė, storesnė negu jo paties ir žymiai prašmatniau išleista. „Dvasininkų aprangos tiekėjai, Šini Hauzas, Birmingemas." Boudihemas pasklaidė puslapius. Katalogas buvo skoningai ir bažnytiškai atspausdintas antikvos šriftu su spalvotomis gotiškomis pradinėmis raidėmis. Kiekvieno puslapio tekstas buvo apvestas raudonom linijom, susikertančiom kaip paveikslo rėmai, kiek išsišovę kampuose; vietoj taškų buvo sudėlioti raudoni kryželiai. Misteris Boudihemas pervertė lapus.

Geriausios merinosų vilnos juodos sutanos. Gatavos; visų dydžių.

Dvasininkų surdutai. Pigiausi — devynios ginėjos. Elegantiški rūbai, pasiūti pagal geriausių bažnytinių sukirpėjų modelius.

Autotipinės iliustracijos vaizdavo jaunus pastorių padėjėjus; vieni jų buvo dabitiški, kiti raumeningi kaip tikri regbistai, kiti asketiškais veidais ir didžiulėmis ekstazės kupinomis akimis; jie vilkėjo švarkus, surdutus, kamžas, bažnytinius vakarinius rūbus, juodus Norfolkiško stiliaus kostiumus.

Didelis arnotų pasirinkimas.

Virvinės juostos.

Specialūs Šini firmos sutanos-sijonai. Pririšami raiščiais prie juosmens... Jei dėvimi po kamža,

visai nesiskiria nuo tikrų sutanų... Rekomenduojami nešioti vasarą karštame klimate.

Siaubo ir pasibjaurėjimo kupinu judesiu misteris Boudihemas nusviedė katalogą į tuščią šiukšlių krepšį. Misis Boudihem pažvelgė į vyrą; jos blyškiose, neraiškiose akyse kaip veidrodyje šis poelgis atsišvietė be jokių komentarų.

— Kaimo žmonės,— pasakė ji savo ramiu balsu,— kaimo žmonės kiekvieną dieną eina blogyn.

— Kas gi šį sykį atsitiko? — paklausė misteris Boudihemas, staiga pajutęs baisų nuovargį.

— Aš tau pasakysiu.

Ji prisitraukė rudą lakuotą kėdę ir atsisėdo. Kroumo kaime tarsi antrą sykį atgimė Sodoma ir Gomora.

Devinto skyriaus pamokslas, priskiriamas misteriui Boudihemui — tai perpasakotos pagrindinės mintys kalbos, kurią pasakė dvasios tėvas E. H. Hornas A. D. 1916 dvasininkų susirinkime ir po to atspausdino. Dabar toji kalba perspausdinta atskira maža knygele, pavadinta „Oro karo svarba" (Maršalas, Morganas ir Skotas).

DEŠIMTAS SKYRIUS

Denis nešoko, bet kai iš pianolos — sirupo ir karštų aromatų srautais, bengališkųjų ugnių čiurkšlėmis — ėmė trykšti regtaimas, viskas jo viduje ėmė šokti. Mažos negriškos korpuskulės ėmė siausti ir dūkti jo gyslose. Jis pavirto ritmo narvu,

vaikščiojančia *palais de danse**. Būsena buvo labai nesmagi, tarsi prasidedant ligai. Jis sėdėjo ant sofos prie lango, niūriai apsimesdamas, jog skaito.

Prie pianolos, rūkydamas ilgą cigarą pro gintariniame stulpe padarytą dūmtraukį, Henris Vimbušas su giedria ramybe mindė grindis pagal triuškinančios muzikos ritmą. Anė ir Gombo sukosi taip sutartinai, jog, rodės, pavirto viena būtybe su dviem galvomis ir keturiomis kojomis. Misteris Skougenas iškilmingai, bet sykiu juokdariškai krypavo po kambarį su Mere. Dženė sėdėjo šešėlyje prie pianino ir, atrodė, kažką skubiai rašė dideliame raudoname savo bloknote. Krėsluose prie židinio Prisila ir misteris Barbekju-Smitas diskutavo apie aukštesnes materijas ir jų, rodės, visiškai netrikdė Žemesniosios Plotmės triukšmas.

— Optimizmas,— kalbėjo misteris Barbekju-Smitas neleidžiančiu prieštarauti tonu pro „Šėlsta, šėlsta moterys" melodijos gūsius,— optimizmas — tai sielos atsivėrimas šviesai; tai smelkimasis Dievo link; tai dvasios susiliejimas su Begalybe.

— Kaip teisinga! — atsiduso Prisila, kinkuodama grėsmingą savo šukuosenos prašmatnybę.

— Antra vertus, pesimizmas yra sielos gūžimasis tamsos link; tai savos esybės projekcija į Žemesniąją Plotmę; tai sielos vergovė vien faktams, grubiems fiziniams reiškiniams.

„Nuo jų aš pašėlstu",— aidėjo Denio galvoje priedainis. Taigi, kad pašėlstu; tegu jas velniai! Tikrai, kad pašėlstu, tiktai nepakankamai; štai kur

* Šokių salė *(pranc.)*.

bėda. Šėlstu viduje; siautėju, raitausi — taip, „raitausi" ir yra tas žodis, raitausi iš geismo. Tačiau, žiūrint iš šono, jis atrodė beviltiškai romus; iš šono — bee, bee, bee.

O anava jie, Anė ir Gombo, juda taip sutartinai, lyg būtų vienas elastingas padaras. Dvinugaris žvėris [35]. Ir Denis kiūtojo kampe, apsimesdamas, jog visai nenori šokti, apsimesdamas, jog kone niekina šokius. Kodėl? Ak, vis dėl to paties bee, bee, bee.

Ir kodėl jis gimė su tokiu veidu? Na kodėl? Gombo veidas buvo žalvarinis — kaip tų senovinių bronzinių taranų, kurie daužydavo miesto sienas tol, kol jos subyrėdavo. O jis gimdamas gavo visiškai kitokį veidą — apaugusį vilna.

Muzika nutilo. Vientisas, harmoningai suderintas padaras persiskyrė į du. Išraudusi, šiek tiek uždususi Anė nusiūbavo per kambarį prie pianolos ir uždėjo ranką misteriui Vimbušui ant peties.

— Dabar, dėde Henri, prašom valsą,— pasakė ji.

— Valsą,— pakartojo Henris Vimbušas ir pasigręžė į spintelę, kur buvo sudėti pianolos cilindrai.

Jis mindė grindis, kol grojo ana melodija, mindė ir pasigirdus naujai, kaip prirakintas vergas, nesiskundžiantis ir puikiai išauklėtas. „Ram-tam. Ram-tam. Ram-ta-ta-ta-ta. . ." Melodija sliuogė lėtai, tarsi dumblinas laivas, besistumiąs į priekį per glotnų, riebiai žvilgantį jūros bangavimą. Keturkojis padaras, dar grakštesnis, dar harmoningesniais negu pirma judesiais nušliuožė grindimis.

Ak, kodėl jis, Denis, gimdamas negavo kitokio veido?

— Ką jūs skaitote?

Krūptelėjęs Denis pakėlė akis. Tai buvo Merė. Ji ištrūko iš nepatogaus misterio Skougeno glėbio, todėl jo auka dabar tapo Dženė.

— Ką jūs skaitote?

— Nežinau,— dorai prisipažino Denis. Jis pažiūrėjo į titulinį lapą; knyga vadinosi „Gyvulių augintojo vadovas".

— Man atrodo, jūs nepaprastai teisingai darote, kad sėdite sau ir ramiai skaitote,— pasakė Merė, įremdama į jį mėlyno porceliano akis.— Visiškai nesuprantu, kam žmonėms tie šokiai. Jie tokia nuobodybė.

Denis nieko neatsakė; Merė dirgino jį. Nuo krėslo prie židinio buvo girdėti žemas Prisilos balsas.

— Pasakykit man, misteri Barbekju-Smitai — juk jūs, aš žinau, viską išmanote apie mokslą. . .— Nuo misterio Barbekju-Smito kėdės atsklido protesto bruzdesys.— Toji Einšteino teorija. Juk ji sujaukia visą žvaigždžių visatą. Man darosi neramu dėl horoskopų. Suprantate. . .

Merė atnaujino puolimą.

— Kokius šiuolaikinius poetus jūs labiausiai mėgstate? — paklausė ji.

Denį pagavo įsiūtis. Na ir šašas, ne mergina. Jis troško klausytis šitos siaubingos muzikos, žiūrėti, kaip aniedu šoka — ak, kaip gracingai, tarsi būtų sutverti vienas kitam! — ramiai mėgautis sa-

vo kančia. Bet ne, ji prisistato ir pradeda jį kvailiausiai kamantinėti! Kaip per egzaminus: „Kokios yra trys arklių ydos? — Kokius šiuolaikinius poetus jūs labiausiai mėgstate?"

— Špatą, Sintį ir Rorerį [36],— atsakė Denis taip lakoniškai, lyg būtų absoliučiai įsitikinęs.

Praėjo net kelios valandos, kol Deniui tą vakarą pavyko užmigti. Miglota, bet kankinanti nykuma buvo užgulusi tarsi slogutis. Ir ne tik santykiai su Ane kėlė tą nykumą; apgailėtinas buvo jis pats, jo ateitis, gyvenimas apskritai ir visa visata. „Tas nebrandumas,— tolydžio kartojo jis,— man siaubingai įkyrėjo." Tačiau nepakako žinoti ligos priežastį, kad galėtum pagyti.

Nuspyręs apklotą nuo lovos, jis atsikėlė ir pabandė apsiraminti kurdamas. Jis panoro įkalinti bevardę savo gėlą žodžiuose. Po valandos devynios daugiau ar mažiau išbaigtos eilutės išniro tarp rašalo dėmių ir skubių brūkštelėjimų.

Aš nežinau, ko man vis stinga,
Ko laukiu iš nakties-tykios,
Kai vėjų choras daugiabalsis
Šakų duslumoje suminga.
Ilgiuos ir kažin ko tikiuos;
Tamsus, tylus, be gyvo garso
Sruvena laikas pro mane,
Ir nežinia, ko man vis stinga,
Ir nežinia.

Denis perskaitė jas balsu; tada įmetė prikraigliotą lapą į tuščią šiukšlių dėžę ir vėl atsigulė. Po valandėlės jis jau miegojo.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Misteris Barbekju-Smitas išvažiavo. Automobilis nulakdino jį į stotį; ir prisiminimui liko tik silpnas sudegusio benzino kvapas. Nemažas būrys buvo atėjęs į kiemą greičiau jo išlydėti, ir dabar visi žingsniavo atgal, aplink namą, link terasos ir parko. Ėjo tylėdami; nė vienas nedrįso ką nors pasakyti apie išvykusį svečią.

— Na? — pagaliau prabilo Anė ir, klausiamai pakėlusi antakius, pažvelgė į Denį.— Na? — Atėjo laikas kažkam pradėti.

Denis išsilenkė kvietimo; jis nukreipė jį į misterį Skougeną.

— Na?

Misteris Skougenas nieko neatsakė, tik pakartojo klausimą.

— Na?

Oficialų pareiškimą teko daryti Henriui Vimbušui.

— Savaitgaliui toks svečias visai neblogai,— pasakė jis. Jo tonas buvo nekrologinis.

Visi pasileido terasos šlaitu, nelabai paisydami, kur eina, kukmedžiais apaugusia alėja, stačiai besileidžiančia žemyn link baseino. Rūmai dunksojo virš jų, tokie išlakūs, kadangi prie jų septyniasdešimties pėdų plytų fasado buvo prisidėjęs visas mūrinės terasos aukštis. Vertikalios trijų bokštų linijos kilo į dangų nenutrūkdamos, stiprindamos aukščio įspūdį, kol jis pasidarydavo gniuždantis. Visi stabtelėjo prie baseino krašto ir atsigręžę pažvelgė atgal.

— Žmogus, pasistatęs šiuos rūmus, išmanė kas ir kaip,— pasakė Denis.— Jis buvo architektas.

— Kažin? — susimąstęs tarė Henris Vimbušas.— Aš abejoju. Šiuos rūmus pasistatė seras Ferdinandas Lepitas, valdant karalienei Elžbietai [37]. Jis paveldėjo žemę iš savo tėvo, kuriam ji buvo dovanota, likviduojant vienuolynus [38]; Kroumas juk pirma buvo vienuolynas, o plaukymo baseinas — vienuolių žvejojimo tvenkinys. Seras Ferdinandas nepasitenkino vien pritaikęs senuosius vienuolyno pastatus savo tikslams; jis panaudojo juos kaip akmenų skaldyklą klojimams, tvartams ir ūkiniams trobesiams, o sau išsimūrijo didingus naujus rūmus iš plytų — tuos, kuriuos dabar regite.

Jis mostelėjo ranka rūmų pusėn ir nutilo. Atšiaurus, impozantiškas, beveik grėsmingas dunksojo virš jų Kroumas.

— Nuostabiausias dalykas, jog Kroumas,— pasakė misteris Skougenas, nusičiupęs progą įsiterpti,— be jokios abejonės, beveik įžūliai yra meno kūrinys. Jis nepripažįsta jokių kompromisų su gamta, jis meta jai iššūkį ir sukyla prieš ją. Jis visiškai nepanašus į Šelio bokštą „Epipsichidione" [39], kuris, jei tik gerai prisimenu,—

Lyg ne žmogaus kūrybos vaisius, tartum
Kažkas titaniška, lyg būtų jis iš karto
Įgavęs formą žemės gelmėse,
Išaugęs iš kalnų, gyva mase
Viršun lengvai į dangų pasikėlęs.

Ne, ne; šitokių nesąmonių apie Kroumą nepasakysi. Kad kaimiečių lūšnos atrodytų tarsi išaugusios iš žemės, prie kurios jų gyventojai prisirišę, tikriausiai visiškai teisinga. Tačiau protingo, išauklėto, rafinuoto žmogaus būstas niekada neturėtų atrodyti išaugęs iš dulkių. Jis turėtų įkūnyti kažką tauraus, visiškai atsietą nuo gyvenimo prozos. Pradedant Viljamo Moriso [40] laikais, tai faktas, kurio mes Anglijoje neįstengiame įsisąmoninti. Kultūringi ir rafinuoti žmonės ėmė rimtais veidais vaidinti kaimiečius. Ir tada atsirado įmantravimas, menai ir amatai, užmiesčio namelių architektūra ir visa kita. Mūsų miestų pakraščiuose galima pamatyti begalinėm eilėm nusidriekusias nenatūralias ir keistas kaimo lūšnų imitacijas bei adaptacijas. Skurdas, nemokšiškumas, ribotas žaliavų diapazonas sukūrė lūšną, kuri ten, kur jai ir dera būti, be abejonės, turi to žavesio „lyg joje būtų kažkas titaniška". O mes panaudojame savo išteklius, techninį išprusimą, žaliavų gausybę tam, kad pastatytume milijonus lūšnas imituojančių namų absoliučiai jiems netinkamoje aplinkoje. Kur dar gali nueiti silpnaprotiškumas?

Henris Vimbušas sumezgė nutrauktą savo paskaitos giją.

— Visa, ką jūs, mano brangus misteri Skougenai, sakote,— pradėjo jis,— yra pagrįsta ir teisinga. Tačiau ar seras Ferdinandas buvo tos pačios kaip jūs nuomonės apie architektūrą ir, tikriau sakant, ar iš viso turėjo apie ją kokią nors nuomonę, aš didžiai abejoju. Statant šitą namą, serui Ferdinandui, tiesą pasakius, rūpėjo vienintelis daly-

kas — deramai išdėstyti patogumus. Gyvenime jį visų labiausiai domino sanitarinių sąlygų gerinimas. 1573 metais jis net išleido šia tema knygelę — dabar tai bibliografinė retenybė,— pavadintą „F. L. Naito, vieno iš Jos Didenybės gerbiamiausių Slaptų patarėjų tam tikri slapti patarimai", kur tas klausimas išanalizuojamas didžiai išmaningai ir subtiliai. Įvesdamas rūmuose sanitariją, seras Ferdinandas vadovavosi principu — išlaikyti kuo didesnį atstumą, skiriantį patogumus nuo nutekamojo vandens įrenginių. Todėl neišvengiamai teko juos iškelti į viršų ir sujungti vertikaliais vamzdžiais su duobėmis ar kanalais žemėje. Nereikia manyti, kad serą Ferdinandą skatino vien materialiniai ar grynai sanitariniai sumetimai; įtaisyti patogumus tokioje aukštybėje buvo ir tam tikrų dvasinio pobūdžio paskatų. Nes, tvirtina jis pats trečiame savo „Slaptų patarimų" skyriuje, prigimties dalykai yra tokie niekingi ir grubūs, kad atlikdamas juos žmogus net pamiršta, jog yra kilniausias visatos kūrinys. Kaip atoveiksmį tiems žeminantiems veiksmams, jis pataria įtaisyti patogumus kambaryje, esančiame arčiausiai prie dangaus, būtinai su langais, pro kuriuos atsiveria platus ir kilnus reginys, ir kambario sienas nustatyti lentynomis, pilnomis brandžiausių žmogiškos išminties vaisių, tokių kaip Saliamono patarlės [41], Boecijaus [42] „Filosofijos paguoda", Epikteto [43] ir Marko Aurelijaus [44] „Aforizmai", Erazmo [45] „Kristaus kario vadovas" ir kitų senovinių bei šiuolaikinių veikalų, liudijančių žmogaus sielos prakilnumą. Kroume seras Ferdinandas galėjo įgyvendinti

savo teorijas. Kiekviename aukštame bokšte jis įtaisė tualetą. Iš jų į rūsius ėjo šachtos per visą namo aukštį, tai yra daugiau kaip septyniasdešimt pėdų, pereidamos į vamzdžius su tekančiu vandeniu, įkastus žemėje iškiliosios terasos cokolio lygyje. Šitų vamzdynų turinys išsiliedavo į upelį septynis šimtus jardų žemiau žuvų tvenkinio. Bendras šachtų gylis nuo bokštų viršūnių iki požeminio vamzdyno buvo šimtas dvi pėdos. Aštuonioliktas šimtmetis, be galo mėgęs viską modernizuoti, sunaikino šituos higienai tarnaujančio išradingumo pavyzdžius. Jei ne padavimai ir tiksli sero Ferdinando palikta ataskaita, mes nė neįtartume, kad tokie kilnūs patogumai iš viso egzistavo. Mes beveik galime daryti prielaidą, kad seras Ferdinandas pasistatė rūmus pagal šį keistą ir didingą projektą, remdamasis vien dvasinio pobūdžio sumetimais.

Kontempliuodamas praeities didybę, Henris Vimbušas visada atgydavo. Po pilku katiliuku jo veidas pasidarydavo judrus ir nušvisdavo. Mintis apie tuos išnykusius patogumus jį didžiai jaudino. Jis baigė savo pasakojimą; šviesa jo veide pamažėle užgeso, ir jis vėl tapo tiksli solidžios, elegantiškos jį dengiančios skrybėlės kopija. Stojo ilga tyla; tos pačios švelniai melancholiškos mintys, rodės, užvaldė visus. Kokie vieni dalykai nekintami, o kiti trumpalaikiai — sero Ferdinando ir jo patogumų nebėra, o Kroumas tebestovi. Kaip skaisčiai šviečia saulė, ir kokia neišvengiama mirtis! Keisti Viešpaties keliai; tačiau žmogaus keliai dar keistesni...

— Širdžiai darosi gera,— pagaliau sušuko misteris Skougenas,— girdint apie tuos nepaprastus anglų aristokratus. Susikurti teoriją apie patogumus ir pasistatydinti milžiniškus, puikius rūmus, kad tą teoriją įgyvendintum — tai nuostabu, tai neapsakoma! Aš mėgstu apie juos galvoti: galvoti, kaip tie ekscentriški milordai darda per Europą griozdiškomis karietomis, genami neįmanomiausių įgeidžių. Vienas vyksta į Veneciją nusipirkti La Biankos [46] gerklų; jis jų, žinoma, negaus, kol ji nenumirs, bet tai nesvarbu, jis pasiryžęs laukti; jis turi garsiausių operos dainininkių gerklų kolekciją stikliniuose buteliuose sūryme. Ir virtuozų instrumentų kolekciją — ir juos jis renka; jis bandys sugundyti Paganinį atsiskirti su savo gvarnèriu, tačiau maža vilties, kad jam pasisektų. Paganinis neketina parduoti savo smuiko, bet gal jis paaukosiąs vieną iš savo gitarų. Kiti išsirengia į Kryžiaus žygius — vienas, kad vargingai mirtų tarp laukinių graikų [47], kitas, kad su baltu cilindru vestų italus į kovą prieš jų prispaudėjus [48]. Kiti iš viso jokių tikslų neturi; jie tiesiog pravėdina kontinente savo keistuoliškumą. Namie laisvalaikiu jie be galo nuodugniai tobulina patys save. Bekfordas [49] statydinasi bokštus, Portlendas [50] kasinėja žemę, milijonierius Kevendišas [51] gyvena arklidėje, nevalgo nieko, išskyrus avieną, ir pramogauja — o, vien tik savo malonumui — puse šimtmečio pralenkdamas atradimus elektros srityje. Šaunieji ekscentrikai! Jie pagyvina kiekvieną amžių. Ateis diena, mano brangus Deni,— ir misteris Skougenas nukreipė blizgantį, tarsi poliruotą

žvilgsnį į jo pusę,— ateis diena, ir jūs turėsite pasidaryti jų biografu —„Keistuolių gyvenimai". Kas per siužetai! Net pačiam man knieti tuo užsiimti.

Misteris Skougenas stabtelėjo, dar sykį pažvelgė į dangun kylančius rūmus ir du ar tris kartus sumurmėjo: „Ekscentriškumas".

— Ekscentriškumas... Juo ir gali pasiteisinti visa aristokratija. Ekscentriškumas pateisina dykaduoniaujantį luomą ir paveldėtą turtą, ir privilegijas, ir gabumus, ir visas panašias neteisybes. Norint atlikti ką nors protingo šiame pasaulyje, reikia turėti luomą žmonių, kurių neslegia rūpesčiai, kuriems nesvarbi visuomenės nuomonė, kuriems negresia skurdas, kurie dykaduoniauja, nėra gaišinami idiotiškos rutinos, kitaip vadinamos Doru Darbu. Privalu turėti luomą, kurio nariai gali galvoti ir iki tam tikros ribos daryti, ką įsigeidę. Privalu turėti luomą, kurio nariai, būdami ekscentrikai, gali savo ekscentriškumais mėgautis ir kurių ekscentriškumai bus apskritai toleruojami ir suprantami. Tai vienas iš svarbiausių dalykų, kalbant apie aristokratiją. Ji ne šiaip ekscentriška — dažnai itin pompastiškai; ji toleruoja ir netgi skatina kitų ekscentriškumą. Menininko, naujamadžio filosofo ekscentriškumai nesukelia jiems tokios baimės, neapykantos, pasibjaurėjimo, kokį instinktyviai pajunta miesčionys. Aristokratija — tai savotiškas raudonodžių rezervatas, įsiterpęs vidur nesuskaitomų baltųjų skurdžių ordų — baltųjų, kurie, be to, kolonistai. Rezervato ribose laukiniai pramogauja — dažnai, reikia pripažinti, šiek

tiek storžieviškai, šiek tiek per daug rėksmingai; ir kai už aptvaro ribų gimsta gimininga siela, laukiniai gali ją net priglausti; paslėpti nuo neapykantos, kuria baltieji skurdžiai, *en bons bourgeois**, gausiai apdovanoja viską, kas yra nežabota arba neįprasta. Po socialinės revoliucijos jokių rezervatų nebeliks; raudonodžiai bus paskandinti didžiulėje baltųjų skurdžių jūroje. Ir kas tada? Negi manot, kad skurdžiai pakęs jūsų vilaneles [52], mano gerasis Deni? Ar jums, nelaimingasis Henri, bus leista gyventi šiuose rūmuose su nuostabiai įrengtais patogumais ir tęsti savo ramų knaisiojimąsi bergždžio žinojimo rūdynuose? Ar jums, Ane...

— O ar jums,— nutraukė jį Anė,— bus leista toliau kalbėti?

— Galit būti ramūs,— atsakė misteris Skougenas,— taip nebus. Man teks dirbti kokį nors garbingą darbą.

DVYLIKTAS SKYRIUS

„Špatas, Sintis ir Roreris..." Merė buvo sutrikusi ir susisielojusi. Gal klausa apgavo? Gal jis pasakė „Skvairas, Binjonas ir Šenksas" [53] arba „Čaildas, Erpas ir Blandenas" [54] arba net „Eberkrombis, Drinkvoteris ir Rabindranatas Tagorė" [55]? Gal kartais. Bet klausa jos niekada nebuvo apgavusi. „Špatas, Sintis ir Roreris". Įspūdis buvo ryškus ir neišdildomas. „Špatas, Sintis..." primygtinai

---

* Kaip padorūs buržua *(pranc.)*.

piršosi išvada, kad Denis iš tikrųjų ištarė šituos neįtikėtinus žodžius. Jis tyčia atmetė jos bandymą pradėti rimtą pašnekesį. Kaip siaubinga! Vyras, nenorintis rimtai šnekėtis su moterim vien todėl, kad jinai moteris — ak, tiesiog neįmanoma! Būti Egerija [56] arba niekuo. Gal vis dėlto geriau Gombo. Tiesa, jo pietietiškas paveldas kiek neramina; tačiau, šiaip ar taip, dirba jis rimtai, jo darbas ir bus jų bendravimo pamatas. O Denis? Na ir kas pagaliau tasai Denis? Diletantas, mėgėjas...

Gombo buvo įsirengęs studiją nedidelėje nenaudojamoje klėtyje, stovinčioje kiek atokiau žaliame aptvertame sklypelyje už sodybos kiemo. Klėtis buvo keturkampis plytų statinys su smailiu stogu ir aukštai visose sienose įtaisytais langeliais. Prie durų stovėjo kopėčios su keturiais skersiniais, nes klėtis, kad neįlįstų žiurkės, buvo pakelta virš žemės ant keturių didelių pilko akmens šungrybių. Viduje tvyrojo silpnas dulkių ir voratinklių kvapas, o siauras saulės spindulių pluoštas, nuožulniai įsliuogiantis kas valandą vis pro kitą langelį, visada buvo pilnas virpančių sidabro dulkelių. Apimtas kažkokio sutelkto įniršio, Gombo dirbdavo čia šešias ar septynias valandas kiekvieną dieną. Jis atkakliai bandė sugauti kažką nauja, kažką stulbinama, jei tik tas duotųsi sugaunama.

Aštuonerius paskutiniuosius metus, iš kurių ketveri buvo skirti laimėti karui, įnirtingai tapydamas Gombo brovėsi per kubizmą. Dabar jau buvo išsiveržęs į kitą pusę. Pradėjęs formaliai tapyti gamtą, vėliau jis po truputį pakilo nuo gamtos iki grynų formų pasaulio, kol galiausiai nebetapė

nieko, tik savo mintis, įkūnydamas jas abstrakčiais, geometriniais pavidalais. Paaiškėjo, kad šis procesas reikalauja daug energijos ir be galo sekina. Ir tada, visiškai netikėtai, Gombo užplūdo nepasitenkinimas, jis pasijuto apribotas, įspraustas į nepakenčiamai siaurus rėmus. Juk stačiai žeminama suvokti, kokios nesubrendusios ir neįdomios tos formos, kurias jis įstengia sugalvoti, ir kiek jų nedaug; visa, kas sukurta gamtos — neaprėpiama, be galo subtilu ir išbaigta. Su kubizmu jis atsisveikino. Jau buvo kitoje pusėje. Tačiau kubistinė disciplina nebeleido jam tapti besaikiu gamtos garbintoju. Iš gamtos jis pasiėmė turtingas, subtilias, išbaigtas jos formas, tačiau užsibrėžė paversti jas vienove, kuriai nestinga jaudinančio paprastumo ir idėjos formalumo; užsibrėžė suderinti stulbinantį realizmą su stulbinančiu paprastumu. Jis tolydžio prisimindavo nuostabius Karavadžo [57] pasiekimus. Iš tamsos išnirdavo alsuojančios, kupinos gyveniniško realumo formos, telkdavosi į kompozicijas, tokias aiškiai paprastas ir nepakartojamas kaip matematinės idėjos. Jis mąstė apie „Apaštalą Matą", „Kankinišką apaštalo Petro mirtį", „Liutnistus", „Magdaleną". Buvo atskleidęs paslaptį tasai pašėlęs nutrūktgalvis [58]; buvo atskleidęs! Dabar ir Gombo buvo besučiumpąs ją, vijosi karštomis pėdomis. Taip, būtų stulbinama, jei tik pavyktų ją sugauti.

Ilgą laiką sumanymas brendo, plėsdamasis ir putodamas jo galvoje. Gombo paruošė pilną aplanką eskizų, paskui kartoną, ir dabar paveikslo sumanymas jau ėmė ryškėti drobėje. Vyras, nukri-

tęs nuo arklio [59]. Didžiulis ištemptas balto arklio kūnas buvo užėmęs visą viršutinę paveikslo dalį. Arklio galva, nuleista prie žemės, buvo šešėlyje; pirmiausia į akis krito milžiniškas kaulėtas kūnas, kūnas ir kojos abiejose paveikslo pusėse, tarsi skliauto kolonos. Ant žemės, tarp stūksančio gyvulio kojų, gulėjo giluminės perspektyvos stipriai sutrumpinta žmogaus figūra: galva priešakiniame plane, rankos plačiai atmestos į kairę ir į dešinę. Baltos, lygiai sklindančios šviesos šaltinis buvo priešakyje, dešinėje. Arklys ir nukritęs žmogus buvo ryškiai apšviesti; o visur kitur aplink juos tvyrojo naktis. Jie buvo vieniši tamsoje, atskira visata. Arklio kūnas buvo užėmęs viršutinę paveikslo dalį; neseniai žingsniavusios, o dabar sustingusios kojos su sunkiomis kanopomis ribojo paveikslą iš abiejų pusių. O apačioje gulėjo žmogus, aštriu rakursu nutapytas jo veidas buvo sukomponuotas pačiame centre, rankos atmestos į šalis. Išlinkyje po arklio pilvu, tarp jo kojų, akis žvelgė į visišką tamsą; apačioje erdvę buvo uždariusi pasliko žmogaus figūra. Tamsos bedugnė centre, apsupta švytinčių pavidalų...

Paveikslas jau stūmėsi į pabaigą. Gombo, visą rytą dirbęs prie žmogaus figūros, buvo padaręs pertraukėlę — rūkė cigaretę. Atlošęs kėdę, kol ji atsirėmė į sieną, Gombo susimąstęs žvelgė į drobę. Jis juto pasitenkinimą, bet sykiu ir neviltį. Pats darbas buvo geras; tą jis žinojo. Bet ar pavyko, ar pavyko pagauti tai, ką taip nenuilstamai vijosi, kas būtų stulbinama... ar pavyko? Ar kada nors pavyks?

Trys bilstelėjimai — tuk, tuk, tuk! Nustebęs Gombo nukreipė žvilgsnį į duris. Niekas, kol tapydavo, jo netrukdė; tai buvo vienas iš nerašytų įstatymų.

— Prašom! — šūktelėjo jis.

Durys, kurios buvo praviros, atsidarė iki galo, ir pasimatė nuo juosmens iki galvos Merės figūra. Ji buvo išdrįsusi užkopti tik iki pusės kopėčių. Jeigu Gombo nepanorės jos įsileisti, atsitraukti bus lengviau ir oriau, negu užkopus iki viršaus.

— Ar galiu užeiti? — pasiteiravo Merė.

— Aišku.

Ji liuoktelėjo per du skersinius ir akimirksniu perskriejo per slenkstį.

— Jums atėjo laiškas dieniniu paštu,— pasakė ji.— Pagalvojau, gal kas svarbaus, ir atnešiau jums.

Jos akys, jos vaikiškas veidelis, duodant Gombo laišką, švytėjo atvirumu. Kažin, ar buvo kada nors sugalvotas nerimtesnis pretekstas?

Gombo žvilgtelėjo į voką ir įsikišo neatplėštą laišką į kišenę.

— Laimė,— pasakė jis,— laiškas visiškai nereikšmingas. Vis tiek didžiai jums dėkui.

Stojo tyla; Merė pasijuto kiek nejaukiai.

— Ar galiu žvilgtelėti, ką jūs tapote? — pagaliau įsidrąsino ji.

Gombo tebuvo surūkęs pusę cigaretės ir jos nebaigęs neketino toliau dirbti. Jis ryžosi paaukoti Merei penkias minutes, skiriančias jį nuo kankinančio momento.

— Geriausia žiūrėti iš čia.

Merė pažvelgė į paveikslą ir kurį laiką nepratarė nė žodžio. Iš tiesų ji ir nežinojo, ką sakyti; ji apstulbo ir sutriko. Tikėjosi kubistinio šedevro, o paveiksle buvo pavaizduoti arklys ir žmogus, ne tik atpažįstamai, bet netgi kažkaip agresyviai nutapyti. *Trompe-l'oeil** — kitaip nė nenusakysi manieros, kuria buvo pavaizduota toji giluminės perspektyvos sutrumpinta figūra po grėsmingomis arklio kanopomis. Ir ką jai reikėjo galvoti, ką sakyti? Visa jos nuovoka išgaravo. Galima žavėtis senųjų meistrų reprezentacionalumu. Tas aišku. Bet šiuolaikinėje?.. Gal ji ir būtų susižavėjusi, kol dar neturėjo devyniolikos metų. Tačiau dabar, penkerius metus lavinus savo skonį tarp geriausių žinovų, natūraliausias požiūris į šiuolaikinį reprezentacionalumą buvo panieka — protrūkis pašaipios paniekos. Ir kas galėjo tam Gombo šauti į galvą? Niekas nedrumstė jos žavėjimosi jo darbais anksčiau. Tačiau dabar — Merė nežinojo, ką ir galvoti. Kebli padėtis. Iš tiesų kebli.

— Gan daug šviesokaitos, tiesa? — pagaliau įsidrąsino Merė ir širdyje pasveikino save, kad rado tokią švelnią ir sykiu įžvalgią kritinę formuluotę.

— Gan daug,— pritarė Gombo.

Merė buvo patenkinta; jis priėmė kritinę jos pastabą, vadinasi, pokalbis rimtas. Ji pakreipė galvą į vieną pusę ir prisimerkė.

---

* Vaizdavimo būdas, sukuriąs realybės iliuziją; apgaulingas regėjimas *(pranc.)*.

— Man atrodo, darbas nepaprastai puikus,— tarė ji.— Bet, žinoma, jis šiek tiek per daug... per daug... *trompe-l'oeil* mano skoniui.— Ji pažvelgė į Gombo, bet tasai nieko neatsakė ir rūkė toliau, visą laiką mąsliai žiūrėdamas į paveikslą. Merė vėl prabilo gaudydama orą.— Šį pavasarį, būdama Paryžiuje, mačiau nemažai Čiuplickio darbų. Aš jais be galo žaviuosi. Žinoma, jie pašėlusiai abstraktūs — pašėlusiai abstraktūs ir pašėlusiai intelektualūs. Čiuplickis tiesiog užteškia kelis stačiakampius ant drobės — visiškai plokščius, žinote, ir nutapytus grynomis pirminėmis spalvomis. Tačiau jo kompozicija nuostabi. Ir kas dieną jis tapo vis abstrakčiau ir abstrakčiau. Man ten būnant jis visiškai atsisakė trečiojo išmatavimo ir jau ketino atsisakyti antrojo. Neilgai trukus, sakė jis, liks tiktai švari drobė. Taip jau išeina logiškai. Absoliuti abstrakcija. Tapybos nebėra, jis ją užbaigia. Pasiekęs gryną abstrakciją, jis imsis architektūros. Jis sako, kad architektūra žymiai intelektualesnė už tapybą. Ar jūs su tuo sutinkate? — paklausė Merė, paskutinį kartą konvulsingai įkvėpdama.

Gombo numetė cigaretę ir užmynė ją.

— Čiuplickis baigė tapyti,— tarė jis.— Aš baigiau cigaretę. Tačiau ketinu tapyti toliau.

Ir, priėjęs prie Merės, apkabino ją per pečius ir nugręžė nuo paveikslo.

Merė pažvelgė į jį; jos plaukai siūbtelėjo atgal, begarsis aukso varpas. Jos akys buvo giedros; ji šypsojosi. Vadinasi, toji akimirka atėjo. Jo ranka buvo apkabinusi ją. Jis ėjo lėtai, beveik nepa-

stebimai, ir ji ėjo kartu su juo. Peripatetinis apkabinimas.

— Ar jūs pritariate Čiuplickio nuomonei? — pakartojo Merė. Galbūt lauktoji akimirka ir atėjo, tačiau ji neturi liautis buvusi intelektuali, rimta.

— Nežinau. Aš turiu apie tai pagalvoti.— Gombo ranka atsileido ir nukrito nuo Merės peties.— Būkit atsargi, kai lipsit kopėčiom,— rūpestingai pridūrė jis.

Merė apstulbusi apsižvalgė. Jiedu stovėjo priešais praviras duris. Valandėlę ji sumišusi negalėjo nė krustelti. Ranka, kurią ką tik jautė ilsintis ant peties, dabar nuslydo kažkur žemiau juosmens; ir tris ar keturis kartus švelniai pliaukštelėjo. Mechaniškai paklusdama šiam stimului, Merė žengė į priekį.

— Būkit atsargi, kai lipsit kopėčiom,— dar sykį pakartojo Gombo.

Ji pasistengė būti atsargi. Durys už jos nugaros užsivėrė, ir ji liko viena mažame žaliame aptvarėlyje. Ji lėtai nužingsniavo sodybos kiemu, liūdnai susimąsčiusi.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Nusileidęs pietų, Henris Vimbušas atsinešė pluoštą atspausdintų lapų, netvirtai įrištų kartono aplankale.

— Šiandieną,— tarė jis iškilmingai rodydamas atsineštą aplankalą,— šiandieną aš baigiau spaus-

dinti savąją „Kroumo istoriją". Šį vakarą padėjau surinkti šriftą paskutiniam puslapiui.

— Garsiąją istoriją? — sušuko Anė.

Šito *Magnum Opus** rašymas ir spausdinimas vyko, kiek siekė jos atmintis. Kol ji augo, dėdės Henrio istorija buvo miglotas ir legendinis dalykas, apie kurį visi girdėjo, bet niekada nebuvo matę.

— Šis darbas pareikalavo iš manęs beveik trisdešimties metų,— pasakė misteris Vimbušas.— Dvidešimt penkerius metus rašiau ir beveik ketverius spausdinau. Ir štai Kroumo istorija baigta — kronika be jokių praleidimų nuo sero Ferdinando Lepito gimimo iki mano tėvo, Viljamo Vimbušo, mirties,— apimanti daugiau kaip tris ir pusę šimtmečio: Kroumo istorija, parašyta Kroume ir atspausdinta Kroume mano paties spaustuvėje.

— Ar dabar, kai ji baigta, mums bus leista ją paskaityti? — paklausė Denis.

Misteris Vimbušas linktelėjo.

— Aišku,— atsakė jis.— Ir, tikiuosi, ji nebus jums visiškai neįdomi,— kukliai pridūrė.— Kroume saugoma turtinga kolekcija senovinių dokumentų, suteikiančių įvairias teises ir privilegijas, ir aš turiu sukaupęs daug naujos medžiagos, nušviečiančios klausimą, kada buvo pradėtos naudoti tridantės šakutės.

— O žmonės? — paklausė Gombo.— Seras Ferdinandas ir kiti — ar jie buvo įdomūs? Ar buvo šeimos istorijoje kokių nusikaltimų ar tragedijų?

* Pagrindinis arba svarbiausias kūrinys *(lot.)*.

— Tuoj pagalvosiu,— Henris Vimbušas mąsliai pasikasė smakrą.— Teprisimenu dvi savižudybes, vieną smurtinę mirtį, keturias, o gal penkias sudužusių širdžių istorijas ir pustuzinį dėmelių mūsų herbe, tokių kaip mezaliansai, suvedžiojimai, nesantuokiniai vaikai ir panašiai. Ne, apskritai, tai ramus ir neturtingas įvykių metraštis.

— Vimbušai ir Lepitai visada buvo baikštūs ir respektabilūs,— pasakė Prisila, ir jos balse suskambo panieka.— O kad man reiktų parašyti savo šeimos istoriją! Tai būtų ištisinė juoda dėmė nuo pradžios iki pabaigos.

Ji linksmai nusijuokė ir įsipylė sau dar vieną stiklą vyno.

— Jeigu man tektų rašyti savąją,— įsiterpė misteris Skougenas,— jos iš viso nebūtų. Po antros kartos mes, Skougenai, išnykstame senovės ūkuose.

— Po pietų,— tarė misteris Vimbušas, šiek tiek įžeistas žmonos niekinamos pastabos apie Kroumo šeimininkus,— aš jums paskaitysiu epizodą iš savo istorijos, ir jūs būsite priversti pripažinti, kad netgi Lepitų visais atžvilgiais pagarbos nusipelniusiame gyvenime buvo ir tragedijų, ir keistų atsitikimų.

— Malonu girdėti,— pasakė Prisila.

— Ką malonu girdėti? — paklausė Dženė, staiga išnirusi iš savo uždaro vidinio pasaulio tarsi gegutė iš laikrodžio.

Sulaukusi paaiškinimo, ji šyptelėjo, linktelėjo, sukukavo „A-a" ir šmurkštelėjo atgal, aklinai užsitrenkdama paskui save duris.

Pasibaigus pietums, draugija perėjo į svetainę.

— Tuojau,— pasakė Henris Vimbušas, prisitraukdamas kėdę prie lempos. Jis užsidėjo pensne vėžlio kiauto rėmeliais ir pradėjo atsargiai versti dar nestipriai įrištos ir padrikos knygos puslapius. Pagaliau rado tai, ko ieškojo.— Ar galiu pradėti? — paklausė jis, pažvelgęs į svečius.

— Prašom,— atsakė nusižiovaudama Prisila.

Visiems dėmesingai nutilus, misteris Vimbušas prieš pradėdamas kostelėjo ir ėmė skaityti.

„Kūdikis, kuriam buvo lemta tapti ketvirtuoju baronetu ir paveldėti Lepitų pavardę, gimė 1740 metais. Jis buvo labai mažas ir svėrė ne daugiau kaip tris svarus, tačiau buvo tvirtas ir sveikas. Pagerbiant senelį iš motinos pusės, serą Herkulį Okemą, jis buvo pakrikštytas Herkuliu. Jo motina, kaip ir daugelis kitų motinų, kas mėnesį užrašinėjo į sąsiuvinį, kaip vaikas vystosi. Vaikščioti jis pradėjo dešimties mėnesių ir, nė dvejų metų neturėdamas, jau mokėjo daug žodžių. Trejų metų svėrė tiktai dvidešimt keturis svarus, o šešerių, nors puikiai rašė ir skaitė ir buvo itin muzikalus, visiškai nepaaugo ir svėrė ne daugiau negu gerai išsivystęs dvejų metų vaikas. Per tą laiką jo motina pagimdė dar du vaikus, berniuką ir mergaitę, kurių vienas, dar kūdikis, mirė nuo krupo, o kitą į kapus nuvarė raupai, nesulaukus penkerių metų. Taigi išliko gyvas tiktai Herkulis.

Švęsdamas dvyliktąjį savo gimtadienį Herkulis tebuvo trijų pėdų ir dviejų colių aukščio. Jo gal-

va, labai daili ir kilnių apybraižų, buvo per didelė lyginant su kūnu, tačiau kitais atžvilgiais jis buvo nuostabiai proporcingas ir, pagal savo ūgį, labai stiprus ir judrus. Tėvai, neprarasdami vilties priversti jį paaugti, konsultavosi su pačiais garsiausiais to laiko gydytojais. Įvairiausių jų nurodymų buvo kruopščiai laikytasi, tačiau veltui. Vienas paliepinėjo valgyti daug mėsos, kitas — mankštintis, trečias padirbdino kankinimo suolelį, panašų į tą, kokį naudojo Šventoji inkvizicija, ir jaunasis Herkulis būdavo ištempiamas ant jo ir kentėdavo baisias kančias pusę valandos kiekvieną rytą ir kiekvieną vakarą. Per sekančius trejus metus Herkulis ūgtelėjo gal du colius. Po to visiškai liovėsi stiebęsis į viršų ir visam gyvenimui liko trijų pėdų ir keturių colių neūžauga. Tėvas, sudėjęs į sūnų beprotiškiausias viltis, vaizduotėje jau nuskyręs jam kariškio karjerą, panašią į Marlboro [60], nugrimzdo į didžią neviltį. „Paleidau į pasaulį išsigimėlį", kartodavo jis ir taip baisiai ėmė neapkęsti sūnaus, kad berniukas retai išdrįsdavo pakliūti jam po akių. Tėvą, anksčiau ramaus būdo, neviltis padarė niūrų ir žiaurų. Jis ėmė vengti bet kokio žmonių susibūrimo (kadangi, jo paties žodžiais tariant, gėda būti tėvu *lusus naturae** tarp normalių sveikų žmogiškųjų būtybių), ėmė gerti, ir tas greitai nuvarė jį į kapus; žodžiu, Herkuliui dar metų trūko iki pilnametystės, kai tėvą pribaigė apopleksija. Motina, kurios meilė sūnui augo augant tėvo žiaurumui, irgi neilgai bepagyveno, vos

---

* Gamtos žaismas *(lot.)*.

metams praėjus nuo vyro mirties, suvalgiusi du tuzinus austrių, nuėjo po žemėmis nuo vidurių šiltinės.

Taigi, būdamas dvidešimt vienerių metų, paveldėjęs gan didelius turtus, įskaitant dvarą ir Kroumo rūmus, Herkulis liko vienas pasaulyje. Sulaukęs vyro amžiaus, jis tebebuvo toks pat gražus ir protingas kaip vaikystėje, ir jei ne gnomo ūgis, būtų užėmęs deramą vietą tarp dailiausių ir labiausiai išsilavinusių savo amžiaus žmonių. Jis buvo skaitęs daugybę graikų ir lotynų autorių, lygiai kaip ir savo meto anglų, prancūzų bei italų rašytojų, jeigu jie buvo to verti. Jis turėjo gerą klausą ir su malonumu griežė smuiku, kurį, atsisėdęs ant kėdės, pasistatydavo kaip kontrabosą tarp kelių. Ypač jis mėgo klavikordą ir klavesiną, tačiau jo rankos buvo per mažos skambinti šiais instrumentais. Jis turėjo specialiai jam padirbdintą mažą dramblio kaulo fleitą, kuria, užslinkus liūdesiui, grodavo paprastą liaudies melodiją ar džigą, ir tai buvo akivaizdus įrodymas, jog kaimiška muzika turi daugiau galios praskaidrinti ir pakelti nuotaiką negu patys įmantriausi meistrų kūriniai. Nuo pat vaikystės jisai eiliavo, tačiau nors ir jautė nemenkus sugebėjimus šioje meno srityje, niekada nespausdino to, ką buvo parašęs. „Mano ūgis,— sakydavo jis,— atsispindi mano eilėse; ir žmonės skaitys jas nę dėl to, kad aš poetas, o dėl to, kad aš neūžauga." Keli sero Herkulio rankraščiai išliko. Štai vienas pavyzdys, iš kurio galime spręsti apie jo poetinius sugebėjimus:

Seniai, kada nebuvo dar artojų,
Kai dar Homeras aklas negiedojo,
Kai pirmas kalvis prijaukino ugnį,
Kada išmoko arfa grot ir būgnyt,
Iškrypęs kūnas baidykles pagimdė,
Ir milžinai nekaltą žemę mindė.
Supykęs Dievas siuntė baisų tvaną
Ir paskandino nuodėmingą klaną.
Bet Žemė tuoj sugriuvėlį herojų
Ir karo vyrą pagimdyt sumojo,—
Tuos kalnus raumenų, tuščius vaikus,
Kvailai narsius, herojiškai bukus.
Žmogus vis tobulėjo, nors iš lėto,—
Mažėjo raumenys, o protas plėtės;
Paniekinęs senolio kardą, lanką,
Pieštuką, plunksną paėmė į ranką,
Ir parašytas lapas, spalvos drobėj
Ne kartą virto nemirtingais lobiais
Ir vedė į garbės šventyklos vidų;
Žmonėms mažėjant, menas tapo didis.
Lėtai žmogaus progreso ratas rieda;
Užleidžia milžinas herojui vietą;
Nedoras milžinas, narsusis paikšas,
Iš antro juokiamės, prieš pirmą baikštūs.
Ir štai žmogus. Jo kūne, akyse
Skaisčiau liepsnoja dieviška dvasia.
Kadais gyveno aršūs milžinai
Ir žmonės tamsūs, vien mėsos kalnai,
Juos judino dvasia; jėgų netekus,
Jinai užmigo, ir mintis išseko.
Mažesnį kūną šių, naujų laikų
Apšviest ir judint dvasiai nesunku;

Ir spinduliuoja į visas šalis
Lyg tas garsusis Faro švyturys.
Nejau Apvaizda žmogui šiais keliais
Aukščiau pakilt į gėrį nebeleis?
Įgijusiam dorybių ir žinių,
Kiek nesapnavo rasė milžinų?
Čia įžūli mintis! Kaip Dievas lemia,
Keliaujam mes į Pažadėtą žemę.
Ateis laikai (jų tolimus gaisus
Regiu, nors horizontas dar tamsus),
Kai žmonės Aukso amžiaus (to, kur bus)
Atvers tamsius istorijos lapus,
Ir nūdienos žmogus jiems pasirodys
Toks pat baidyklė arba bukaprotis
Kaip mums senovės milžinai, herojai.
Ateis diena, kai siela išsilaisvins
Nuo pertekliaus materijos ir aistrų,
Kai kūnas lengvas ir judrus kaip elnio
Grakščiai šuoliuos per pievų žolę švelnią.

Ir, tobuliausias iš gamtos vaikų,
Čia viešpataus žmogus naujų laikų.

Deja, negreit sulauksim tų dienų!
Dar trempia žemę ainiai milžinų.

Storžieviai, šlykštūs ir pilni pavydo,
Vislaik didžiuojas, girias savo ydom,
Ūgiu puikuojas, stambumu ir pučias
Dėl tų niekingų milžinų likučių.

Baidyklės mano, kad jie baisiai gražūs,
Ir niekina kvailai visus, kas mažas.

Liūdna lemtis mūs, o, liūdna išties,
Tų pirmtakūnų tauresnės genties!

Žmogaus šlovės, jo rojaus pranašai,
Gyvena pragare jie, kaip ašai.

Vos tapęs dvaro savininku, seras Herkulis ėmėsi pertvarkinėti savo namų ūkį. Nors jis nesigėdijo mažo ūgio — ir tikrai, kaip galime spręsti iš ką tik cituotos poemos, save jis laikė būtybe, pranokstančia aplinkinius,— normalaus dydžio žmonės jį trikdė. Gerai suvokdamas, jog plačiajame pasaulyje jo siekimai realybe netaps, jis nusprendė visiškai iš jo pasitraukti ir susikurti — kaip ir padarė — Kroume pasaulį, tinkamą sau. Todėl atleido senuosius namų tarnus ir pamažėle pakeitė juos kitais, gnomiško stoto. Per kelerius metus jis subūrė gausų pulką namiškių, kurių nė vienas nebuvo didesnis negu keturių pėdų, o patsai mažasis buvo vos dviejų pėdų ir šešių colių. Tėvo šunis: seterius, anglų dogus, kurtus ir gaują skalikų pardavė arba išdalino kaip per didelius ir per triukšmingus savo namams ir vietoj jų įsitaisė mopsų, nedidelių spanielių ir įvairių mažųjų veislių šunų. Jo tėvo arklidė irgi buvo išparduota. Sau pačiam jodinėti arba važinėti jis įsigijo šešis juodus Šetlando ponius ir dar keturis rinktinius keršus Nju Foresto veislės ponius.

Šitaip pagal savo norą sutvarkius visą namų ūkį, jam teliko susirasti tinkamą partnerę, su kuria galėtų dalintis savuoju rojumi. Seras Herkulis buvo apdovanotas jautria širdimi ir nuo šešiolikos iki dvidešimties ne sykį įsimylėjo. Tačiau, būdamas luošas, patirdavo skaudžiausią panieką, nes sykį, išdrįsęs pasirinktai damai prisipažinti mylįs,

buvo išjuoktas. Kai jis vis tiek neatstojo, dama pakėlė jį, papurtė kaip neklusnų vaiką ir liepė bėgti šalin ir daugiau jai neįkyrėti. Gandas apie šitą istoriją greitai pasklido — tikriau sakant, jaunoji dama pati papasakojo ją visiems kaip itin smagų anekdotą — ir pašaipa bei kandžios replikos sukėlė Herkuliui skausmingiausią neviltį. Tuo metu parašytos eilės leidžia daryti prielaidą, jog jis galvojo nutraukti savo gyvybės siūlą. Žinoma, laikui bėgant, tas pažeminimas apmalšo, tačiau niekada, nors ir dažnai pasijusdavo įsimylėjęs, ir netgi labai karštai, jis nebedrįso prisiartinti prie tų, kurios jį domino. Parvykęs į savo dvarą ir patyręs, jog gali susikurti tokį pasaulį, kokio trokšta, Herkulis suprato, kad jei nori vesti,— o to labai troško, kadangi buvo prieraišus ir greitai įsimylįs — turi išsirinkti žmoną panašiai kaip išsirinko tarnus — iš neūžaugų giminės. Tačiau pasirodė, jog rasti tinkamą žmoną išties nelengva, kadangi jis troško vesti tiktai reto grožio ir kilmingą merginą. Neūžaugos lordo Bemboro dukters jis atsisakė dėl to, kad ji buvo ne tik neūžauga, bet ir kuprota; kitos jaunos merginos, našlaitės iš labai geros šeimos Hempšire, atsisakė dėl veido, kuris, kaip ir daugelio liliputų, buvo suvytęs ir atstumiantis. Galiausiai visiškai praradęs viltį, iš patikimų šaltinių išgirdo, kad grafas Titimalas, Venecijos didikas, turi reto grožio ir daugybe teigiamų savybių apdovanotą dukterį, vos trijų pėdų aukščio. Tučtuojau išsiruošęs į Veneciją, Herkulis iš sykio nuėjo pareikšti pagarbos grafui, kurį rado su žmona ir penkiais vaikais labai menkame būs-

te, viename iš skurdžiųjų miesto kvartalų. Iš tiesų grafo ištekliai buvo tokie menki, kad jis net vedė derybas (taip buvo šnekama) su keliaujančia klounų ir akrobatų trupe, praradusia artistę liliputę, ketindamas parduoti jiems miniatiūrinę savo dukrelę Filomeną. Seras Herkulis atvyko pačiu laiku ir spėjo ją išgelbėti nuo šios baisios lemties; jį taip sužavėjo Filomenos manieros ir grožis, kad, paasistavęs jai tris dienas, oficialiai pasipiršo; Filomena pasiūlymą priėmė ne mažiau džiugiai kaip ir jos tėvas, kuris pajuto, jog žentas iš Anglijos bus jam pastovių pajamų šaltinis. Po kuklių sutuoktuvių, kurių metu vienu iš liudininkų buvo anglų ambasadorius, seras Herkulis su jaunąja žmona parplaukė į Angliją, įsikūrė Kroume ir ėmė gyventi ramiai ir laimingai.

Kroumas ir jo neūžaugos šeimynykščiai džiugino Filomeną, pirmą kartą pasijutusią laisva moterimi, gyvenančia tarp sau lygių draugiškame pasaulyje. Jos ir vyro skoniai dažniausiai sutapdavo, ypač muzikoje. Ji turėjo gražų balsą, nuostabiai stiprų tokiai mažai būtybei, ir galėjo be didelių pastangų paimti do oktava aukščiau. Vyrui pritariant puikiuoju Kremonos [61] smuiku, kuriuo, kaip anksčiau minėjome, jis griežė kaip kontrabosu, Filomena dainuodavo visas linksmiausias ir švelniausias savo gimtosios šalies operų arijas ir kantatas. Susėdę prie klavesino, jie aptiko, jog gali keturiomis rankomis skambinti visus muzikos kūrinius, parašytus dviem normalaus dydžio rankoms, ir tas teikė serui Herkuliui neblėstantį džiaugsmą.

Kai nemuzikuodavo arba neskaitydavo kartu — o muzikuodavo ir skaitydavo dažnai ir anglų, ir italų kalbomis,— jiedu leisdavo laiką gryname ore: kartais irstydavosi maža valtele ežere, bet dažniausiai važinėdavo arba jodinėdavo, ir tos anksčiau nepatirtos pramogos labai džiugino Filomeną. Įgudusi joti, Filomena dažnai išsirengdavo su vyru pamedžioti į parką, kuris tuo metu buvo žymiai didesnis negu dabar. Medžiodavo jie ne lapes ar kiškius, o triušius, talkinami maždaug trisdešimties juodų ir gelsvai rudų mopsų — tai šunys, kurie, per daug nenušerti, sugeba persekioti triušį ar kitokį smulkesnį žvėrelį. Keturi liliputai arklininkai, aptaisyti skaisčiai raudonomis livrėjomis ant baltų Eksmuro ponių, gindavo šunų gaują, o šeimininkai žaliais drabužiais jodavo iš paskos ant juodų Šetlando ponių arba ant keršų Nju Foresto ponių. Medžioklės paveikslą — šunis, arklius, arklininkus ir šeimininkus — buvo nutapęs Viljamas Stabsas [62], kurio darbais seras Herkulis taip žavėjosi, jog net pasikvietė jį — normalaus ūgio žmogų — atvažiuoti paviešėti rūmuose ir nutapyti paveikslą. Stabsas, be to, nutapė serą Herkulį ir jo žmoną žaliai išmargintoje puskarietėje, traukiamoje keturių juodų Šetlando ponių. Seras Herkulis buvo pavaizduotas vilkįs tamsiai violetinės spalvos aksomo švarką ir baltas kelnes; Filomena buvo su gėlėto muslino suknele ir didžiule skrybėle, papuošta rausvomis plunksnomis. Dvi figūros ryškiaspalvėje karietoje smarkiai skyrėsi tamsių medžių fone; tačiau paveikslo kairėje pusėje medžiai ėjo retyn, kol visai išnyko, taigi keturi poniai juodavo

blyškaus ir keistai grėsmingo dangaus plynėje su rusvai auksiniais audros debesimis, iš viršaus apšviestais saulės.

Taip laimingai prabėgo ketveri metai. Jiems baigiantis Filomena pasijuto laukianti kūdikio. Sero Herkulio džiaugsmas buvo beribis. „Jei Dievas geras,— rašė jis savo dienoraštyje,— Lepitų pavardė bus išsaugota, ir mūsų nuostabus ir subtilus paveldas bus perduotas kartų kartoms, kol išmuš valanda ir pasaulis pripažins pranašumą būtybių, iš kurių dabar šaiposi." Žmonai pagimdžius sūnų, jis sukūrė šiam įvykiui pažymėti poemą. Vaikas buvo pakrikštytas Ferdinandu, rūmų statytojo garbei.

Bėgo mėnesiai, ir kažkoks nerimas ėmė skverbtis į sero Herkulio ir jo žmonos širdis. Vaikas augo stulbinamai greitai. Sulaukęs metų, jis svėrė tiek, kiek Herkulis būdamas trejų. „Ferdinandas auga crescendo,— rašė Filomena savo dienoraštyje.— Tai nenatūralu." Aštuoniolikos mėnesių berniukas jau buvo kaip jų mažiausias žokėjus, trisdešimt šešerių metų vyras. Nejaugi Ferdinandui lemta tapti normaliu, milžiniško ūgio žmogumi? Tos minties nė vienas iš tėvų vis dar nedrįso garsiai ištarti, tačiau savo dienoraščių slaptynėje aptarinėjo ją, varstomi siaubo ir nusiminimo.

Švęsdamas trečiąjį savo gimtadienį, Ferdinandas buvo aukštesnis už motiną ir vos keliais coliais teatsiliko nuo tėvo. „Šiandieną pirmą kartą,— rašė seras Herkulis,— mes aptarėme padėtį. Baisi tiesa nebenuslepiama: Ferdinandas ne mūsiškis. Dėl šios priežasties per jo trečiąjį gimtadie-

nį, kai turėjome džiūgauti, kad jis sveikas, stiprus ir gražus vaikas, mudu apverkėme sudužusią savo laimę. Dieve, suteik mums jėgų pakelti šitą kryžių."

Aštuonerių metų Ferdinandas buvo toks didelis ir taip tryško sveikata, kad jo tėvai nusprendė — kad ir nenoromis — siųsti jį į mokyklą. Jis buvo išruoštas į Itoną kito pusmečio pradžioje. Namuose vėl įsivyravo ramybė. Vasaros atostogų Ferdinandas parvažiavo didesnis ir stipresnis nei pirma. Vieną gražią dieną jis partrenkė vyresnįjį liokajų ir sulaužė jam ranką. „Ferdinandas šiurkštus, nepagarbus, nesukalbamas,— rašė jo tėvas.— Vienintelis būdas priversti jį gerai elgtis — kūno bausmės." Ferdinandas — tuo metu septyniolika colių aukštesnis už tėvą — tų kūno bausmių nepatirdavo.

Po kokių trejų metų, per vienas vasaros atostogas, Ferdinandas parvažiavo į Kroumą, lydimas didžiulio anglų dogo. Jis nusipirko šunį Vindzore iš kažkokio senuko, nebeįstengusio jo išpenėti. Tai buvo piktas ir nepatikimas gyvulys; vos spėjęs įžengti į namus, jis puolė mylimiausią sero Herkulio mopsą, sugriebė dantimis ir tol purtė, kol tas beveik gyvybę išleido. Be galo šito įvykio suerzintas, seras Herkulis paliepė pririšti šunį grandine arklidės kieme. Ferdinandas niūriai atrėžė, kad šuo esąs jo ir laikysiąs jį kur tinkamas. Tėvas perpykęs įsakė tučtuojau išvesti šunį iš namų; rizikuodamas užsitraukti didžiausią nemalonę, Ferdinandas atsisakė tą padaryti. Tuo metu į kambarį įėjo motina, dogas šoko ant jos, parbloškė ant že-

mės ir kaipmat sunkiai sužalojo jai ranką ir petį; dar akimirka, ir jis be jokios abejonės būtų įsikibęs jai į gerklę, tačiau seras Herkulis išsitraukė iš makštų kardą ir dūrė šuniui tiesiai širdin. Atsigręžęs į sūnų, jis liepė jam tuoj pat išsinešdinti iš kambario, kadangi nesąs vertas pasilikti toje pat patalpoje su motina, kurios vos nenužudęs. Ir tokią baimingą pagarbą sukėlė įvykio vaizdas — seras Herkulis, viena koja primynęs didžiulio šuns kūną, su ištrauktu, vis dar kruvinu kardu,— toks įsakmus buvo jo balsas, jo mostai ir veido išraiška, kad Ferdinandas išsliūkino iš kambario siaubo apimtas ir per likusias atostogas elgėsi pavyzdingai. Motinai dogo įkandimai veikiai užgijo, tačiau šio atsitikimo padariniai giliai įsirėžė į širdį; nuo tada ją tolydžio kankino įsivaizduojami siaubai.

Dveji metai, kuriuos Ferdinandas praleido kontinente, keliaudamas po Prancūziją, Italiją ir kitas šalis, užbaiginėdamas savo išsilavinimą, tėvams buvo laimingo atokvėpio tarpsnis. Bet ir dabar juos persekiojo mintys apie ateitį; jų jau nebegalėjo paguosti malonūs jaunų dienų užsiėmimai. Filomena prarado savo gražų balsą, serui Herkuliui įsimetė reumatas, ir jis nebegalėjo griežti smuiku. Tiesa, jis vis dar jodinėjo paskui savo mopsus, tačiau jo žmona jautėsi per sena ir po įvykio su dogu per daug nervinga šitaip pramogauti. Dažniausiai, norėdama įtikti vyrui, ji, kiek atsilikusi, lydėdavo medžiotojus mažu kabrioletu, traukiamu ramiausių ir seniausių Šetlando ponių.

Pagaliau atėjo Ferdinando parvykimo diena. Filomena, neaiškių baimių ir nuojautų kamuojama, atsigulė savo kambaryje į lovą. Seras Herkulis pasitiko sūnų vienas. Į kambarį įžengė milžinas rudu kelionės kostiumu. „Sveikas parvykęs, sūnau",— šiek tiek virpančiu balsu ištarė seras Herkulis. „Tikiuosi, jūs jaučiatės gerai, sere." Ferdinandas pasilenkė paduoti tėvui rankos, paskui vėl atsitiesė. Tėvo viršugalvis tesiekė jo juosmenį.

Ferdinandas parvyko ne vienas. Jį atlydėjo du jo bendraamžiai, atsivežę dar ir po tarną. Jau trisdešimt metų Kroumas nebuvo patyręs tokio išniekinimo: į jį prigužėjo šitiek paprastos rasės žmonių. Seras Herkulis išsigando ir pasipiktino, tačiau svetingumo įstatymams pakluso. Jis priėmė jaunuosius džentelmenus niūrokai, bet pagarbiai ir nusiuntė savo tarnus į virtuvę su paliepimu deramai visus priimti.

Buvo ištrauktas senas šeimos valgomasis stalas, ir nuo jo nušluostytos dulkės. (Seras Herkulis su žmona buvo įpratę pietauti prie mažo, vos dvidešimties colių aukščio stalelio.) Senajam Simonui, vyresniajam liokajui, sunkiai tematančiam, kas padėta ant didžiojo stalo, talkino trys Ferdinando ir jo svečių atsivežti tarnai.

Seras Herkulis sėdėjo garbingiausioje vietoje ir taktiškai, kaip buvo pratęs, bandė palaikyti pašnekesį apie malonumus, kuriuos teikia kelionės po svetimus kraštus, apie meno bei gamtos grožį, kurį galima išvysti svetur, apie operą Venecijoje ir našlaičių giedojimą bažnyčiose tame pačiame mieste ir panašiai. Jaunuoliai nelabai atidžiai klau-

sėsi jo kalbos; jie susidomėję stebėjo, kaip sunku vyresniajam liokajui keisti lėkštes ir pripildinėti taures. Savo prunkštavimus jie maskavo smarkiais tolydiniais kosulio ir dusulio priepuoliais. Seras Herkulis dėjosi šito nepastebįs, tačiau pakeitė pašnekesio temą ir ėmė kalbėti apie medžioklę. Tada vienas jaunuolis paklausė, ar teisingi gandai, jog seras Herkulis medžiodavęs triušius su mopsais. Seras Herkulis patvirtino, jog tai tiesa, ir pabandė pavaizduoti kai kurias gaudynių detales. Jaunuoliai pratrūko griausmingu juoku.

Vakarienei pasibaigus, seras Herkulis nusileido nuo savo kėdės, atsiprašė visų, pasakęs, jog turi aplankyti žmoną, ir palinkėjo visiems labos nakties. Kopiant laiptais, jį vis atsivydavo juoko papliūpos. Filomena nemiegojo; ji gulėjo lovoje ir klausėsi, kaip grėsmingai griaudėja juokas, kaip dunksi neįprastai sunkūs žingsniai laiptais ir koridoriais. Seras Herkulis prisitraukė kėdę prie jos lovos ir ilgai sėdėjo tylėdamas, laikydamas žmoną už rankos ir retsykiais švelniai ją spustelėdamas. Apie dešimtą valandą juos išgąsdino baisus triukšmas. Ėmė dužti stiklai, trepsėti kojos, pratrūko šauksmai ir juokas. Kaukimas truko kelias minutes, ir seras Herkulis, nepaisydamas žmonos maldavimų, išėjo pasižiūrėti, kas ten dedasi. Laiptai buvo neapšviesti, ir seras Herkulis apgraibomis tyrė kelią, leisdamasis nuo laiptelio ant laiptelio, vis valandėlę stabteldamas, kol ryždavosi žengti sekantį žingsnį. Triukšmas ėjo garsyn; pro šūksnius jau galėjai atskirti žodžius ir frazes. Pro valgomojo durų apačią buvo matyti šviesos ruožas.

Seras Herkulis nutipeno per holą jo link. Vos jam prisiartinus prie durų, vėl pasigirdo siaubingas dūžtančio stiklo skambesys ir šaižus metalo džeržgėjimas. Ką jie ten veikia? Pasistiebęs ant pirštų galų, jis įsigudrino pažvelgti pro rakto skylutę. Vidur nusiaubto stalo senasis Simonas, vyresnysis liokajus, taip įkaušęs, kad vos begalėjo išlaikyti pusiausvyrą, šoko džigą. Jis traškino kojomis sudaužytus stiklus, o jo pusbačiai buvo permirkę nuo palieto vyno. Trys jaunuoliai sėdėjo aplinkui ir trinksėjo į stalą kumščiais arba tuščiais vyno buteliais, šūksniais ir juoku skatindami šokėją. Trys į sieną atsirėmę tarnai taip pat kvatojo. Ferdinandas staiga sviedė saują graikiškų riešutų senukui į galvą, ir tas poelgis taip apstulbino ir pritrenkė žmogelį, kad jis susvyravo ir krito ant nugaros, apversdamas grafiną ir kelias taures. Vaikinai pakėlė liokajų, davė išgerti konjako, paplekšnojo per nugarą. Senukas nusišypsojo ir ėmė žagsėti. „Rytoj,— tarė Ferdinandas,— mums šoks baletą visi šeimynykščiai." „O tėtušis Herkulis bus su liūto kailiu ir vėzdu",— pridūrė vienas iš svečių, ir visi trys ėmė griausmingai juoktis.

Seras Herkulis ilgiau nebežiūrėjo ir nebesiklausė. Vėl nužingsniavo per holą ir ėmė kopti laiptais, skausmingai keldamas kelius ties kiekviena pakopa. Štai ir galas; jam nebeliko vietos pasaulyje; vietos, kur išsitektų sykiu su Ferdinandu.

Žmona dar nemiegojo; į klausiamą jos žvilgsnį seras Herkulis atsakė: „Jie tyčiojasi iš senojo Simono. Rytoj mūsų eilė." Kurį laiką abu tylėjo.

Pagaliau Filomena prabilo: „Aš nenoriu sulaukti rytojaus."

„Taip bus geriau",— pasakė seras Herkulis. Nuėjęs į kabinetą jis smulkiai ir išsamiai aprašė dienoraštyje visus vakaro įvykius. Teberašydamas paskambino tarnui ir liepė paruošti karšto vandens vonią vienuoliktą valandą. Baigęs nuėjo į žmonos kambarį ir sutaisė opiumo dozę, dvidešimt kartų stipresnę negu Filomena paprastai gerdavo eidama miegoti, ir nunešė jai, sakydamas: „Štai tau migdomieji."

Filomena paėmė stiklinę, bet tuoj pat negėrė, o kurį laiką pagulėjo. Akys jai priplūdo ašarų. „Ar prisimeni arijas, kurias mudu dainuodavome sėdėdami *sulla terrazza** vasaros metu?" Ir tyliu balsu — tai buvo tik šešėlis ano skambaus jos balso — sudainavo kelis taktus iš Stradelos *„Amor, amor, non dormir piu"* [63]. „O tu griežsaid smuiku. Rodos, tas buvo taip neseniai, tačiau kaip toli, toli, toli. *Addio amore. A rivederti.*"** Ji išgėrė opiumą ir atsirėmusi į pagalvę užsimerkė. Seras Herkulis pabučiavo jai ranką ir ištipeno iš kambario, tarsi bijodamas ją pažadinti. Jis grįžo į savo kabinetą ir, užrašęs paskutinius žmonos žodžius, supylė į vonią vandenį, kuris buvo atneštas jam paliepus. Kadangi vanduo buvo per karštas, jis pasiėmė nuo lentynos Svetonijaus [64] tomelį. Jis norėjo perskaityti, kaip mirė Seneka [65]. Atsivertė knygą kaip papuolė. „Tačiau neūžaugomis,— per-

* Terasa *(it.).*

** Sudie, meile. Iki pasimatymo *(it.).*

skaitė seras Herkulis,— jis bjaurėjosi kaip *lusus naturae* ir bloga lemiančiais ženklais." Jis krūptelėjo, tarsi kas būtų smogęs. Tas pats Augustas [66], prisiminė jis, rodydavo amfiteatre jauną vyrą, vardu Liucijus, iš geros šeimos, vos dviejų pėdų aukščio, sveriantį septyniolika svarų, bet nepaprastai griausmingo balso. Seras Herkulis ėmė versti puslapius. Tiberijus [67], Kaligula [68], Klaudijus [69], Neronas [70]: viena už kitą siaubingesnė istorija. „Seneką, savo mokytoją, jis privertė nusižudyti." Ir dar buvo Petronijus [71], kuris, paskutinį kartą susikvietęs draugus, liepė jiems šnekėtis su juo ne apie paguodą, kurią teikia filosofija, bet apie meilę ir galantiškumą, o silpstanti gyvybė tekėjo pro atviras jo venas. Paskutinį kartą pamirkęs plunksną į rašalą, seras Herkulis užrašė paskutiniame dienoraščio puslapyje: „Mirė jis kaip tikras romėnas." Paskui, kojos pirštais pabandęs vandenį ir pamatęs, kad jau ne per karštas, nusimetė chalatą ir, pasiėmęs skustuvą, atsisėdo į vonią. Vienu giliu rėžtelėjimu persipjovęs kairės rankos veną, atsigulė ir nusiteikė apmąstymams. Kraujas sruvo ir sklido vandenyje pamažėle nykstančiais kamuoliais ir spiralėmis. Greit visas vanduo vonioje nusidažė rausvai. Raudonis darėsi sodresnis; seras Herkulis pajuto, kad jį ima marinti nenugalimas snaudulys; iš vieno blausaus sapno jis ėmė grimzti į kitą. Netrukus jau kietai miegojo. Kraujo mažame kūnelyje nebuvo daug."

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Gerti popiečio kavos svečiai paprastai pereidavo į biblioteką. Jos langai žvelgė į rytus, ir tuo dienos metu biblioteka būdavo pati vėsiausia rūmų patalpa. Tai buvo erdvus kambarys su aštuonioliktame amžiuje sumontuotomis baltai dažytomis dailių konstrukcijų lentynomis. Viduryje vienos sienos, išradingai išdekoruotos netikrų knygų nugarėlėmis, buvo durys, už kurių gilioje spintoje tarp šūsnių aplankalų su laiškais ir senų laikraščių dūlėjo tamsoje égiptietės sarkofagas, atsivežtas antrojo sero Ferdinando iš kelionės po kontinentą. Už dešimties jardų ir iš pirmo žvilgsnio šias slaptas duris net buvo galima palaikyti lentynų su tikromis knygomis dalimi. Rankoje laikydamas kavos puodelį, misteris Skougenas stovėjo priešais netikrų knygų lentyną. Gurkšnodamas kavą jis postringavo.

— Apatinę lentyną,— kalbėjo jis,— užima keturiolika enciklopedijos tomų. Vertinga, tačiau nuobodoka lektūra, kaip ir Keprimaldžo „Suomių kalbos žodynas". „Biografinis žodynas", atrodo, teikia daugiau vilčių. „Biografijos žmonių, kurie gimė įžymūs", „Biografijos žmonių, kurie tapo įžymūs", „Biografijos žmonių, kuriuos privertė tapti įžymiais", „Biografijos žmonių, kurie niekada nebuvo įžymūs." Paskui eina dešimt „Tomo darbų ir klajonių" tomų, o „Chimeriška svajonė", anoniminio autoriaus romanas, užima ne mažiau kaip šešis. Bet kas gi čia, kas gi čia? — Misteris Skougenas pasistiebė ant pirštų galelių ir pabandė

įžiūrėti.— Septyni tomai Nokspočo „Istorijų". Nokspočo „Istorijos",— pakartojo jis.— Ak, brangusis Henri,— tarė jis atsigręždamas,— tai jūsų geriausios knygos. Už jas aš atiduočiau visą biblioteką.

Laimingasis daugybės pirmųjų leidinių savininkas, misteris Vimbušas, teikėsi atlaidžiai šyptelėti.

— Bet galimas daiktas,— kalbėjo toliau misteris Skougenas,— kad čia tėra tiktai nugarėlės ir pavadinimai.— Jis atidarė spintos duris ir kyštelėjo nosį į vidų, tarytum tikėdamasis ten rasti pačią knygą.— Fiu! — ištarė jis ir vėl uždarė duris.— Atsiduoda dulkėmis ir pelėsiais. Kaip simboliška! Mes prisiartiname prie didžiųjų praeities šedevrų, tikėdamiesi kažkokios stebuklingos šviesos, o atsivertę juos randame tamsą, dulkes ir silpną irimo kvapą. Bet galų gale, kas yra skaitymas, jei ne yda, lygiai kaip girtuoklystė ar gašlumas, ar bet kokia kita perdėto nuolaidžiavimo savo silpnybėms forma? Juk žmogus skaito tam, kad pakutentų ir pralinksmintų savo protą; juk žmogus svarbiausia skaito todėl, kad negalvotų. Ir vis dėlto Nokspočo „Istorijos"...

Jis stabtelėjo ir susimąstęs ėmė barbenti pirštais į neegzistuojančių, neprieinamų knygų nugarėles.

— Dėl skaitymo aš visiškai su jumis nesutinku,— tarė Merė.— Aš turiu omeny rimtą skaitymą.

— Visiškai teisingai, Mere, visiškai teisingai,— atsakė misteris Skougenas.— Aš pamiršau, jog kambaryje yra ir rimtų žmonių.

— Man patinka biografijos,— pasakė Denis.— Jas galima rašyti apie kiekvieną iš mūsų; jos visa apimančios.

— Taip, biografijos geras dalykas, biografijos puikus dalykas,— pritarė misteris Skougenas.— Aš įsivaizduoju jas, parašytas labai elegantišku regentystės stiliumi [72]— tarsi Braitono paviljoną [73] iš žodžių — galbūt parašytą paties didžiojo dr. Lempriero [74]. Ar žinote klasikinį jo žodyną? Ak! — misteris Skougenas iškėlė ranką ir leido jai glebiai nukristi, tarsi tas judesys būtų reiškęs, jog jam pristigo žodžių.— Paskaitykite jo parašytą gražiosios Elenos biografiją; paskaitykite, kaip Jupiteris, pasivertęs gulbinu, „sugebėjo pasinaudoti situacija", likęs vizavi su Leda [75]. Ir tik pagalvokit, kad jis galėjo, kad privalėjo parašyti šitas įžymybių biografijas! Koks kūrinys, Henri! Ir vien todėl, kad jūsų biblioteka kvailai sutvarkyta, mes negalime jo paskaityti.

— Aš teikiu pirmenybę „Chimeriškoms svajonėms",— pasakė Anė.— Šešiatomis romanas — jis turėtų būti raminantis.

— Raminantis,— pakartojo misteris Skougenas.— Jūs radote tinkamą žodį. „Chimeriškos svajonės"— dorybinga, tik kiek senamadiška knyga — devynioliktо amžiaus vidurio dvasininkų gyvenimo vaizdai; keistuoliai smulkūs bajorai; valstiečiai graudulіui ar juokui sukelti; o fonas — kaip visada — nuosaikia plunksna aprašyta vaizdingoji gamta. Viskas be galo puiku ir rimta, bet kaip retkarčiais būna su knygom ar pudingais — kiek atsibodę. Man asmeniškai labiau patinka „Tomo dar-

bai ir klajonės". Ekscentriškasis misteris Tomas iš Tom Hilo. Šaunusis Tomas, kaip jį vadino draugai. Jis praleido dešimt metų Tibete, organizuodamas valyto sviesto gamybą europietišku konvejeriniu būdu, ir sugebėjo pasitraukti iš tarnybos trisdešimt šešerių metų, susikrovęs neblogą turtelį. Likusią gyvenimo dalį jis paskyrė kelionėms ir logiškiems samprotavimams; ir štai rezultatas.— Misteris Skougenas pastukseno netikrų knygų nugarėles.— Ir pagaliau mes prieiname prie Nokspočo „Istorijų". Koks šedevras ir kas per rašytojas! Nokspočas išmanė, kas yra beletristika. Ak, Deni, jeigu jūs galėtumėt perskaityti Nokspočą, mestumėt šalin romaną apie tą įkyrią jaunuolio charakterio raidą, jūs liautumėtės aprašinėję̨s su begale rafinuotų detalių kultūringą Čelsio, Blumsberio, Hempstedo [76] gyvenimą. Pabandytumėt sukurti įdomią knygą. Bet, deja, taip jau sutvarkyta mūsų šeimininko biblioteka, kad jūs niekada nepaskaitysite Nokspočo.

— Ir aš apgailestauju labiau negu kiti,— pasakė Denis.

— Kaip tik Nokspočas,— kalbėjo toliau misteris Skougenas,— taip, didysis Nokspočas, išvadavo mus iš nykios realistinio romano tironijos. „Mano gyvenimas,— sakė Nokspočas,— ne toks ilgas, kad galėčiau švaistyti brangias valandas aprašinėdamas viduriniojo luomo interjerus arba skaitydamas tuos aprašymus." Kitą sykį jis pasakė: „Man pabodo regėti žmogaus protą, įmurkdytą visuomenės liūnan; aš labiau mėgstu piešti jį vakuume, sklandantį laisvai ir azartiškai."

— Klausykit,— tarė Gombo,— ar nebūdavo Nokspočas kartais kiek miglotas?

— Taip,— atsakė misteris Skougenas,— ir sąmoningai. Tada jis atrodydavo giliamintiškesnis negu buvo iš tiesų. Tačiau tik jo aforizmai būdavo migloti ir dviprasmiški. O „Istorijos" visada skaidriai aiškios. Ak tos „Istorijos"— tos „Istorijos"! Kaip man jas nusakyti? Neįtikimi personažai šmėsčioja puslapiais kaip ryškiai išsipuošę cirkininkai trapecija. „Istorijos" pilnos fenomenalių nuotykių ir dar fenomenalesnių samprotavimų. Intelektas ir emocijos, išsivadavę iš primityvių kultūringo gyvenimo rūpesčių, juda painiomis ir įmantriomis šokio pynėmis, susikryžiuodami, persikryžiuodami, artindamiesi, toldami, atsitrenkdami į vienas kitą. Begalinė erudicija ir begalinė fantazija eina ranka rankon. Visos dabarties ir praeities idėjos visomis galimomis temomis šokinėja tarp „Istorijų", liūdnai šypsosi arba ištaiso savo pačių karikatūrą, po to išnyksta, užleisdamos vietą kažkam naujam. Žodinis jo kūrinių paviršius turtingas ir fantastiškai įvairus. Sąmojus nenutrūkstamas. O...

— Ar negalėtumėt mums duoti,— įsiterpė Denis,— konkretaus pavyzdžio?

— Deja! — atsakė misteris Skougenas.— Įžymioji Nokspočo knyga kaip kardas Ekskaliburas [77]. Ji giliai įsmigo į šias duris ir laukia rašytojo, kuriam pakaks genialumo ją ištraukti. O aš netgi ne rašytojas, aš netgi nesu pakankamai kvalifikuotas, kad ryžčiausi imtis šio uždavinio. Nokspočą iš-

traukti iš šito medinio kalėjimo aš palieku jums, brangusis Deni.

— Ačiū,— atsakė Denis.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

— Mielojo Brantomo[78] laikais,— kalbėjo misteris Skougenas,— kiekviena debiutantė Prancūzijos karaliaus dvare būdavo pakviečiama papietauti prie karaliaus stalo, o ten jai įteikdavo vyno dailioje sidabrinėje italų meistrų darbo taurėje. Ir toji debiutančių taurė buvo nepaprasta, kadangi viduje labai kruopščiai, su išmone buvo išgraviruotos itin vaizdingos meilės scenos. Jaunai damai gurkšnojant, raižiniai darydavosi vis labiau matomi, ir, kiekvieną sykį jai kyštelint noselę į taurę, dvariškiai susidomėję žiūrėjo, ar ji rausta, matydama, ką atskleidžia senkantis vynas. Jeigu debiutantė rausdavo, jie juokdavosi, kad ji nekaltuolė, jeigu ne, tada juokdavosi, kad per daug žino.

— Ar jūs siūlote,— paklausė Anė,— atgaivinti šitą paprotį Bakingemo rūmuose[79]?

— Ne, nesiūlau,— atsakė misteris Skougenas.— Aš tik cituoju anekdotą, kaip šešiolikto amžiaus geraširdiškai nuoširdžių papročių pavyzdį. Galėčiau pacituoti kitų anekdotų, rodančių, kad septyniolikto ir aštuoniolikto arba penkiolikto ir keturiolikto amžių, o tiesą pasakius, bet kurio kito amžiaus, pradedant Hamurapio laikais, papročiai

buvo tokie pat geraširdiški ir tokie pat nuoširdūs. Vienintelis amžius, kurio papročių negalima apibūdinti kaip linksmai atvirų, buvo palaiminto atminimo devynioliktas amžius. Tai stulbinanti išimtis. Ir, kaip mums atrodo, sąmoningai ignoruodamas istoriją, devynioliktas amžius laikė visus savo absurdiškiausius tabu normaliu, natūraliu ir deramu dalyku; o į ankstesnių penkiolikos ar dvidešimties tūkstantmečių atvirumą žiūrėjo kaip į nenormalų ir klaidingą. Tai buvo keistas reiškinys.

— Visiškai su jumis sutinku,— net dusdama iš susijaudinimo — taip jai norėjosi išsakyti savo mintį — prabilo Merė.— Hevlokas Elis [80] teigia... Misteris Skougenas iškėlė ranką tartum policininkas, sulaikantis eismo srautą.

— Taip, aš tą žinau. Ir todėl pereiname prie sekančio punkto: atoveikio prigimties.

— Hevlokas Elis...

— Atoveikis,— mes, šiurkščiai tariant, galime tvirtinti, kad užsimezgė jis prieš pat šio šimtmečio pradžią — atoveikis buvo atvirumas, bet nebe tas atvirumas, kuris karaliavo ankstesniais amžiais. Prie mokslinio atvirumo, o ne linksmo praeities nuoširdumo, štai prie ko mes grįžome. Meilės klausimas pasidarė be galo rimtas. Uolūs jauni žmonės ėmė viešai spaudoje rašyti, kad nuo šiol bus neįmanoma pajuokauti jokia seksualine tema. Profesoriai rašė storas knygas, kuriose seksas buvo sterilizuojamas ir kritiškai nagrinėjamas. Jaunos rimtos moterys kaip Merė ėmė filosofiškai ramiai aptarinėti dalykus, kurių vien užuominos būtų

pakakę septinto dešimtmečio jaunuoliui įsiliepsnoti meilės karštine. Visa tai, be jokios abejonės, nusipelno kuo didžiausios pagarbos. Bet...— misteris Skougenas atsiduso,— aš vis dėlto labiau norėčiau, kad į šį mokslinį įkarštį būtų įmiešta šiek tiek daugiau Rable ar Čoserio linksmos dvasios.

— Visiškai su jumis nesutinku,— prabilo Merė.— Seksas ne toks dalykas, iš kurio būtų galima juoktis; tai labai rimta.

— Tikriausiai,— atsakė misteris Skougenas,— tikriausiai aš esu nešvankus seniokas, kadangi turiu prisipažinti, jog ne visada galiu į jį žiūrėti kaip į visiškai rimtą dalyką.

— Bet paklausykit...— kone įšėlo Merė. Jos veidas liepsnojo iš susijaudinimo, skruostai buvo kaip didžiuliai išnokę persikai.

— Tiesą pasakius,— kalbėjo toliau misteris Skougenas,— man atrodo, jog tai yra vienas iš nedaugelio nuolatos ir amžinai juoką keliančių dalykų. Meilė yra vienintelė bent kiek svarbesnė žmogiškosios veiklos sritis, kur juokas ir malonumai, kad ir nežymiai, nusveria kančią ir skausmą.

— Aš absoliučiai nesutinku,— tarė Merė.

Stojo tyla.

Anė pažvelgė į laikrodėlį.

— Beveik be ketvirčio aštuonios,— pasakė ji.— Įdomu, kada pasirodys Aivoras.

Jinai pakilo iš savo šezlongo ir, atsirėmusi alkūnėmis į terasos baliustradą, įsmeigė žvilgsnį į slėnį, link tolimųjų kalvų. Lygioje vakaro šviesoje atsiskleidė peizažo architektūra. Intensyvūs šešėliai, skaisti kontrastinga šviesa suteikė kalvoms

naujo masyvaus vientisumo. Šviesa ir šešėliai išryškino paviršiaus nelygumus, kurių anksčiau nė neįtarei esant. Žolę, javus, medžių lapiją punktyru išgraviravo įmantrus šviesos žaismas. Daiktų paviršius pasidarė stebuklingai gražus.

— Pažvelkit! — staiga tarė Anė ir parodė ranka. Kitoje slėnio pusėje kriaušio viršūne greitai slinko horizontu dulkių debesis, paraudęs nuo saulės tarsi rausvas auksas.— Tai Aivoras. Iš greičio matyti.

Dulkių debesis nusileido į slėnį ir pradingo. Pasigirdo vis artėjantis signalas, panašus į jūros liūto balsą. Po valandėlės ir patsai Aivoras atšuoliavo iš už rūmų kampo. Jis bėgo taip greitai, kad plaukai plaikstėsi vėjyje; išvydęs visus, jis ėmė juoktis.

— Ane, brangioji,— sušuko jis ir apkabino ją, apkabino Merę, vos neapkabino misterio Skougeno.— Na, štai ir aš. Nepatikėsit, kokiu greičiu atidūmiau.— Aivoro žodynas buvo turtingas, tačiau šiek tiek padrikas.— Aš nepavėlavau pietų, ar ne? — Jis užšoko ant baliustrados ir atsisėdo nekantria poza. Viena ranka apsikabinęs didelę akmeninę gėlių vazą, Aivoras palenkė galvą, prisiglaudė prie jos sunkaus, kerpėm apaugusio šono patikliai ir prieraišiai. Jo plaukai buvo rudi ir garbanoti, o akys labai skaisčios, šviesios, neįtikėtinai mėlynos. Galva buvo siaura, veidas liesas ir pailgas, nosis ereliška. Senatvėje — nors buvo sunku įsivaizduoti Aivorą seną — tas veidas galėjo pasidaryti nuožmus kaip Geležinio Hercogo[81]. Tačiau dabar jis buvo dvidešimt šešerių

metų, ir ne veido sandara krito į akis, o išraiška. Ji buvo žavi ir linksma, o šypsena spindulinga. Jis nenustygo vietoje, judesiai buvo nerimastingi ir skubūs, tačiau patrauklūs ir grakštūs. Gležnas ir lieknas jo kūnas, rodos, sėmėsi energijos iš neišsenkamo šaltinio.

— Ne, jūs nepavėlavote.

— Jūs atvykote kaip tik laiku atsakyti į vieną klausimą,— tarė misteris Skougenas.— Mes ginčijamės, ar meilė rimtas dalykas, ar ne. Ką jūs manote? Ar rimtas?

— Rimtas? — atsiliepė aidu Aivoras.— Tikriausiai.

— Ar aš nesakiau! — pergalingai sušuko Merė.

— Tačiau kokiu atžvilgiu rimtas? — paklausė misteris Skougenas.

— Kaip užsiėmimas. Jis niekada nepabosta.

— Suprantu,— pasakė misteris Skougenas.— Puikiausiai.

— Gali jo nusitverti,— kalbėjo toliau Aivoras,— visur ir visada. Moterys juk nuostabiai tokios pačios. Gal tik formos šiek tiek skiriasi. Ispanijoje,— laisvąja ranka Aivoras pavaizdavo kelis plačius išlinkius,— su jomis negali prasilenkti lipdamas laiptais. Anglijoje,— jis pridėjo smiliaus galelį prie nykščio galelio ir leisdamas ranką žemyn nubrėžė įsivaizduojamą cilindrą,— Anglijoje jos kaip vamzdeliai. Tačiau jų jausmai visada tie patys. Bent jau man visada taip atrodė.

— Malonu girdėti,— pasakė misteris Skougenas.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

Damos išėjo iš kambario, ir ratu ėmė keliauti portveinas. Misteris Skougenas prisipylė savo stiklą, nusiuntė toliau grafiną ir, atsirėmęs į kėdės atlošą, valandėlę perleidinėjo visus akimis tylėdamas. Aplinkui tingiai dūzgeno pašnekesys, tačiau misteris Skougenas nekreipė į jį dėmesio; jis šypsojosi kažką sau galvodamas. Gombo pastebėjo jo šypseną.

— Kas jus taip linksmina? — paklausė jis.

— Šiaip žiūrėjau į visus, sėdinčius aplink stalą,— pasakė misteris Skougenas.

— Negi mes tokie juokingi?

— Anaiptol,— mandagiai atsakė misteris Skougenas.— Mane pralinksmino mano paties apmąstymai.

— O kas tai per apmąstymai?

— Tuščiausi, grynai teoretiniai apmąstymai. Aš žiūrėjau į kiekvieną iš jūsų, bandydamas įsivaizduoti, į kurį iš pirmųjų šešių cezarių [82] jūs pasidarytumėt panašūs, jeigu jums būtų suteikta galimybė elgtis kaip cezariams. Cezariai — tai mano prabavimo akmuo,— paaiškino misteris Skougenas.— Jie yra charakteriai, funkcionuojantys, taip sakant, tuštumoje. Jie — žmogiškos būtybės, pasiekusios loginę savo raidos baigmę. Čia ir glūdi neprilygstama jų, kaip prabavimo akmens, kaip standarto, vertė. Susitikęs su kuo nors pirmą sykį, aš užduodu sau klausimą: jei tas asmuo atsidurtų cezariškoje aplinkoje, į kurį iš cezarių jis pasidarytų panašus — į Julijų, Augustą, Tiberijų, Kaligulą,

Klaudijų, Neroną? Aš imu kiekvieną jo būdo savybę, kiekvieną proto ir jausmo polinkį, kiekvieną net menkiausią keistybę ir padidinu ją tūkstantį kartų. Gautasis vaizdinys ir yra jo cezariškoji formulė.

— O į kurį iš cezarių jūs pats panašus? — paklausė Gombo.

— Potencialiai aš panašus į visus,— atsakė misteris Skougenas,— į visus, išskyrus gal Klaudijų, kuris buvo išties per kvailas, kad atitiktų kokią nors išdidintą mano charakterio savybę. Manyje yra Julijaus narsumo ir neįveikiamos energijos, Augusto apdairumo, Tiberijaus geidulingumo ir žiaurumo, Kaligulos kvailų kaprizų, Nerono meninio genijaus ir begalinės tuštybės daigų. Sąlygoms leidus, aš būčiau tapęs kažkuo legendiniu. Tačiau aplinkybės buvo man nepalankios. Aš gimiau ir augau provincijos pastoriaus namuose; jaunystę praleidau tolydžio beprasmiškai ir sunkiai dirbdamas ir gaudamas be galo mažai pinigų. Todėl rezultatas štai koks — pusės amžiaus sulaukęs esu vargšas, ir tiek. Bet gal taip geriau. Gal taip pat gerai, kad Deniui nebuvo leista pražysti mažiuku Neronu; kad Aivoras tiktai potencialiai Kaligula. Taip iš tikrųjų geriau. Tačiau vaizdas būtų buvęs žymiai linksmesnis, jeigu siaubą keliančioms jų potencijoms būtų suteikta galimybė netrukdomai išsivystyti. Būtų malonu ir įdomu stebėti jų tikus, silpnybes, ydeles augant, skleidžiantis ir pražystant milžiniškais, fantastiškais žiaurumo, didystės, gašlumo ir godumo žiedais. Cezariška aplinka sukuria cezarį, kaip tam

tikras maistas ir motinos akelė sukuria bičių karalienę. Nuo bičių mes skiriamės tuo, kad, maitindamos tam tikru maistu, jos visada išaugina bičių karalienę. Su žmonėmis tokios garantijos nėra; iš kiekvienų dešimties žmonių, atsidūrusių cezariškoje aplinkoje, priklausomai nuo temperamento, vienas bus geras arba protingas, arba kilnus. Visi kiti pražys cezariais; o jis ne. Prieš septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt metų naivūs žmoneliai, skaitydami apie Burbonų [83] savavalystes Pietų Italijoje, su nuostaba šūkavo: „Tik pamanykit, kokie dalykai dedasi devynioliktame amžiuje!" O prieš kelerius metus mes taip pat buvome apstulbinti pamatę, jog mūsų dar labiau stulbinančiame dvidešimtajame amžiuje su nelaimingais juodukais prie Kongo ir Amazonės elgiamasi visiškai taip pat kaip su anglų vergais Stepono [84] laikais. Šiandien tokie dalykai nekelia mums nuostabos. Juodieji ir chaki [85] siaubia Airiją, lenkai skriaudžia Silezijos [86] gyventojus, įsismarkavę fašistai žudo vargingesnius savo tautiečius [87]: mes laikome visa tai savaime suprantamu dalyku. Po karo mūsų jau niekas nebesukrečia. Mes susikūrėme cezarišką aplinką, ir išdygo visas tuntas cezariūkščių. Negi tai nenatūralu?

Misteris Skougenas išgėrė kiek dar buvo likę taurėje portveino ir vėl prisipylė.

— Šią akimirką,— kalbėjo jis toliau,— kiekviename pasaulio kampelyje dedasi neapsakomai siaubingi dalykai. Žmones traiškina, kapoja, skrodžia, žaloja; negyvi jų kūnai pūva, ir jų akys

genda. Skausmo ir baimės šūksniai vibruodami sklinda per orą vienuolikos šimtų pėdų per sekundę greičiu. Po trijų sekundžių jie jau absoliučiai negirdimi. Skaudūs šie faktai, tačiau ar dėl to mes bent kiek mažiau džiaugiamės gyvenimu? Tikriausiai ne. Mes, be abejo, gailime; mes net pabandome įsivaizduoti tas tautų bei individų kančias ir užjaučiame juos. Tačiau kas yra galų gale toji užuojauta ar vaizduotės atkuriami reginiai? Labai menkas daiktas, nebent asmuo, kurį užjaučiame, atsitiktinai yra mūsų mylimas; bet net tada toli mes nenužengiame. Ir gerai; nes jei žmogus būtų apdovanotas pakankamai lakia vaizduote iš tiesų viską įsisąmoninti ir būtų pakankamai jautrus iš tiesų pajusti kitų žmonių kančias, jis niekada neturėtų nė valandėlės ramybės. Jei žmonija tikrai mokėtų atjausti, ji niekada nežinotų, kas yra laimė. Tačiau gerai, kaip aš jau minėjau, kad mes nemokame atjausti. Prasidėjus karui, man atrodydavo, kad aš iš tikrųjų kenčiu — žinoma, tik vaizduotėje užjausdamas — kaip ir tie, kurie fiziškai kentėjo. Tačiau po mėnesio ar kelių turėjau ranką prie širdies pridėjęs prisipažinti, kad taip nėra. Vis dėlto esu įsitikinęs, kad mano vaizduotė lakesnė negu kitų. Kentėdamas žmogus visada vienišas; toji tiesa labai slegia, kai esi kenčiantysis, tačiau tik taip malonumai pasidaro prieinami kitiems.

Stojo tyla. Henris Vimbušas atstūmė savo kėdę.

— Man rodos, mums jau laikas prisidėti prie damų,— pasakė jis.

— Ir man,— pritarė Aivoras, veržliai pašokdamas. Jis pasigręžė į misterį Skougeną.— Laimė,— tarė jis,— mes galime pasidalinti malonumais. Mes nesame pasmerkti visą laiką būti laimingi vieniši.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Aukštai kilstelėjęs rankas, Aivoras garsiu akordu užbaigė rapsodiją. Ore liko plazdenti nuojauta, kad toje pergalingoje harmonijoje, užkliudžius kairės rankos nykščiui, kartu su oktava suskambo septima, tačiau pagrindinis sumanymas gana aiškiai išniro iš puikios garsų liūties. Menkos detalės neturi didesnės svarbos, kai bendras įspūdis geras. Be to, net ir septimos užuomina neabejotinai modernus dalykas. Aivoras apsisuko ant kėdės ir atmetė nuo akių plaukus.

— Štai,— tarė jis.— Tai geriausia, ką galėjau jums padaryti.

Pasigirdo aplodismentų ir dėkingumo dūzgesys, o Merė, įsmeigusi į atlikėją didžiules porceliano akis, garsiai sušuko: „Nuostabu!" ir skubiai įkvėpė tarytum smaugiama.

Gamta ir lemtis, lenktyniaudamos viena su kita, apipylė Aivorą Lombardą geriausiomis savo dovanomis. Jis buvo turtingas ir visiškai nepriklausomas. Jis buvo gražus, jo būdo žavesiui nebuvo įmanoma atsispirti, visų meilės nuotykių negalėjo sutalpinti jo atmintis. Stebino teigiamų jo savybių gausa ir įvairovė. Dainavo jis gražiu, nenušlifuotu tenoru; stulbinamai talentingai, grei-

tai ir garsiai galėjo improvizuoti pianinu. Prireikus pabūdavo mediumu ir telepatu, todėl turėjo gana daug tikrų žinių apie anapusinį pasaulį. Stebinamai greitai galėjo rimuoti. Energingais potėpiais tapė simbolinius paveikslus, ir jei piešinys kiek šlubuodavo, spalvos visada būdavo pirotechniškos. Jis puikiai jausdavosi mėgėjiškoje scenoje, o jei reikdavo, būdavo genialus virėjas. Buvo panašus į Šekspyrą — tuo, kad menkai mokėjo lotynų ir dar menkiau graikų kalbą [88]. Tokiam intelektui išsilavinimas būtų buvęs nereikalingas perviršis. Mokymasis tik būtų sugriovęs įgimtus jo gabumus.

— Eime į parką,— pasiūlė Aivoras.— Tokia nuostabi naktis.

— Dėkui,— tarė misteris Skougenas,— aš mieliau renkuosi šitą dar nuostabesnį krėslą.

Jo pypkė ėmė mieguistai plerpsėti kiekvieną sykį ją užsitraukiant. Jis buvo visiškai laimingas. Ir Henris Vimbušas buvo laimingas. Jis pažvelgė pro pensne Aivoro link, po to, nieko nepasakęs, grįžo prie patamsėjusių šešiolikto amžiaus sąskaitybos knygų, kurios paskutiniu metu buvo mėgstamiausia jo lektūra. Apie sero Ferdinando namų ūkio išlaidas jis žinojo daugiau negu apie savąsias.

Į kiemą išėjęs pulkelis, susitelkęs po Aivoro vėliava, buvo: Anė, Merė, Denis ir, gan netikėtai, Dženė. Lauke buvo šilta ir tamsu; mėnulis nešvietė. Jie vaikštinėjo po terasą, ir Aivoras dainavo neapolietišką dainą: *„Stretti, stretti"*— arti, arti,— o paskui kažką apie ispanę. Naktis prisipildė virpančio džiugesio, Aivoras apsikabino Anę per

juosmenį, padėjo galvą jai ant peties ir šitaip ėjo, eidamas dainavo. Atrodė, jog nėra paprastesnio, suprantamesnio dalyko pasaulyje. Denis negalėjo atsistebėti, kodėl jis šitaip niekada nesielgė. Aivorui jis jautė neapykantą.

— Eime prie baseino,— pasiūlė Aivoras.

Jis paleido Anę ir apsigręžęs nusivarė mažą savo pulkelį. Jie ėjo palei rūmus link kukmedžių alėjos, vedančios į žemutinį sodą. Tarp ištisinės labai stačios sienos ir aukštų kukmedžių kelias buvo tarsi neperžvelgiama tamsos bedugnė. Kažkur turėjo būti properša kukmedžių gyvatvorėje ir laipteliai žemyn, į dešinę. Denis, einantis priekyje, atsargiai grabinėjo kelią; tokioje tamsoje paprastai užplūsta iracionali žiojinčių bedugnių, siaubingų spygliuotų kliūčių baimė. Staiga užpakalyje Denis išgirdo spigų išgąstingą „Oi!" ir smarkų trinktelėjimą, kuris galėjo būti antausis. Po to pasigirdo Dženės balsas: „Aš grįžtu namo." Jos tonas buvo ryžtingas, ir, jau tardama šiuos žodžius, ji pranyko tamsoje. Nuotykio — nors ir nežinia kokio — neliko nė pėdsako. Denis vėl ėmė čiuopti kelią į priekį. Kažkur užnugaryje Aivoras tyliai uždainavo:

Phillis plus avare que tendre,
Ne gagnant rien à refuser,
Un jour exigea à Silvandre
*Trente moutons pour un baiser.**

---

* Filisė, ne tiek švelni, kiek godi,
Kadangi nieko nepralaimėtų atsisakius,
Sykį pareikalavo iš Silvandro
Už vieną bučinį trisdešimt avinų *(pranc.)*.

Melodija leidosi ir vėl kilo švelniai ir ilgesingai; šilta tamsa tvinkčiojo aplink juos tarsi kraujas.

Le lendemain, nouvelle affaire:
*Pour le berger, le troc fut bon...**

— Čia laiptai! — sušuko Denis.

Jis pravedė savo draugus pro pavojų, ir po valandėlės visi pajuto po kojomis kukmedžių alėjos veleną. Čia buvo šviesiau ar bent kiek mažiau juntama tamsa, kadangi kukmedžių alėja buvo platesnė negu takas, atvedęs juos nuo rūmų priedangos. Pakėlę galvas, jie galėjo įžiūrėti tarp aukštų juodų gyvatvorių sklypelį dangaus ir kelias žvaigždes.

*Car il obtint de la bergère...***

Dainavo Aivoras ir staiga, pertraukęs dainą, sušuko:

— Aš bėgu žemyn! — ir nurūko kiek įkerta nematomu šlaitu, trūkčiojamai dainuodamas:

*Trente baisers pour un mouton.****

Kiti pasileido įkandin. Denis klupinėjo paskutinis, bergždžiai perspėjinėdamas visus saugotis; nuokalnė buvo stati, galėjai sprandą nusisukti. Ir kas tiems žmonėms šovė į galvą? — svarstė jis. Pavirto visi kačiukais, užėdusiais katžolių. Ir jis

---

* Kitą dieną — naujas dalykas:
Piemeniui mainai buvo naudingi... *(pranc.).*

** Todėl, kad jis gavo iš piemenaitės... *(pranc.).*

*** Už vieną aviną trisdešimt bučinių *(pranc.).*

pats jautė kirbant savyje kažkokį kačiukiškumą; bet tai buvo, kaip ir visos jo emocijos, gan teoretiškas jausmas; jam nereikėjo grumtis su neįveikiamu troškimu elgtis kaip kačiukui.

— Atsargiai! — sušuko jis dar sykį, ir, vos spėjo šie žodžiai išsprūsti jam iš lūpų, pasigirdo dunkst! — kažkas sunkus parkrito priekyje — tada skausmingai įkvepiamas „F-f-f-f" ir po to labai nuoširdus „Oo-oi!" Denis buvo kone patenkintas; ar jis jiems nesakė, idiotams, bet jie neklausė. Jis nutursnojo šlaitu žemyn prie neregimo nukentėjusio.

Merė dundėjo šlaitu kaip nesulaikoma garo mašina. Koks nepaprastai jaudinantis šis aklas lėkimas per tamsą; jai atrodė, kad ji niekada nesustos. Tačiau žemės paviršius po kojomis pasidarė lygus, greitis smarkiai sumažėjo, ir staiga ją pagavo ištiesta ranka ir staigiai sustabdė.

— Na,— ištarė Aivoras, glausdamas ją arčiau,— pagaliau jūs pagauta, Ane.

Merė pabandė išsprūsti.

— Čia ne Anė. Aš Merė.

Aivoras prapliupo linksmai juoktis.

— Na, va! — sušuko jis.— Atrodo, jog šį vakarą aš niekaip neišsikapstysiu iš keblių situacijų. Jau sykį taip atsitiko su Džene.— Jis vėl nusijuokė, ir juokas skambėjo taip džiugiai, kad ir Merė neišsilaikė nenusijuokusi.

Aivoras neatitraukė rankos, apkabinusios Merę, ir kažkodėl viskas atrodė taip smagu ir natūralu, kad Merė nebebandė nuo jo paspruktі. Jiedu žingsniavo apsikabinę palei baseiną. Merė buvo

per mažutė, kad Aivoras galėtų patogiai pasidėti galvą jai ant peties. Jis glamonėjamai pasitrynė skruostu į tankių blizgančių jos plaukų šūsnį. Kiek luktelėjęs, vėl uždainavo; naktį meilingai suvirpino jo balsas. Baigęs dainuoti, Aivoras pabučiavo ją. Anę ar Merę — Merę ar Anę. Ir koks čia skirtumas. Žinoma, detalės šiek tiek skyrėsi; tačiau bendras efektas buvo tas pats; o juk galų gale svarbiausia ir yra bendras efektas.

Denis skubėjo šlaitu.

— Ar nesusimušėt? — sušuko jis.

— Čia jūs, Deni? Aš susižeidžiau gurnelį... ir kelį, ir ranką. Aš subyrėjau į atskirus gabalus.

— Vargšelė Anė,— tarė Denis.— Tačiau,— neištvėręs pridūrė,— neprotinga buvo pasileisti šlaitu, kai šitaip tamsu.

— Asilas! — atšovė Anė kone verkdama iš pykčio.— Aišku, kad neprotinga.

Denis atsisėdo šalia jos ant žolės, ir į jį padvelkė silpnas visada ją gaubiantis nuostabių kvepalų aromatas.

— Uždekit degtuką,— paliepė Anė.— Aš noriu apžiūrėti savo žaizdas.

Denis ėmė knistis kišenėse, ieškodamas dėžutės degtukų. Švieselė supleveno, paskui aprimo. Ir stebuklingai buvo sutverta mažutė visata, spalvų ir formų pasaulis — Anės veidas, oranžiškai mirganti jos suknelė, baltos plikos jos rankos, sklypelis žalios velėnos — o aplink tamsuma, tapusi vientisa ir absoliučiai akla. Anė ištiesė delnus; abu buvo žali ir žemėti, o kairiajame matėsi keli raudoni įbrėžimai.

— Ne taip jau blogai,— ištarė Anė.

Tačiau Denis neapsakomai nusiminė, ir jo susijaudinimas sustiprėjo, kai, pažvelgęs į jos veidą, pamatė ašaras, nejučia ištryškusias skausmo ašaras, pakibusias ant blakstienų. Jis išsitraukė nosinę ir ėmė šluostyti purvą nuo sužeistos rankos. Degtukas užgeso; nebuvo prasmės degti kitą. Anė leido rūpintis savimi, nuolanki ir dėkinga.

— Ačiū,— pasakė ji, kai Denis baigė valyti ir aprišo jai ranką; ir jos balse Deniui pasigirdo, jog ji jau nebe valdovė, jog ji jaunesnė, jog staiga pasidarė kone vaikas. Jis pasijuto nepaprastai didelis ir globėjiškas. Tas jausmas buvo toks stiprus, kad jis apkabino ją. Ji pasviro prie jo, atsirėmė į jį, ir taip jiedu sėdėjo tylėdami. Tada iš apačios tykiai, bet nuostabiai aiškiai pro ramią tamsumą atringavo Aivoro balsas. Jis dainavo nebaigtą dainą:

Le lendemain Phillis plus tendre,
Ne voulant dépalaire au berger,
Fut trop heureuse de lui rendre
*Trente moutons pour un baiser.**

Stojo gan ilga pauzė. Atrodė, tiek laiko prireikė duoti ir atsiimti kelis iš tų trisdešimties bučinių. Tada balsas vėl uždainavo:

Le lendemain Phillis peu sage
Aurait donné moutons et chien

---

* O kitą dieną Filisė, jau švelnesnė,
Bijodama nebepatikti piemeniui,
Buvo laiminga padovanojusi jam
Trisdešimt avinų už vieną pabučiavimą *(pranc.)*.

Pour un baiser que le volage
*A Lisette donnait pour rien.**

Paskutinė gaida apmirė netrikdomoje tyloje.

— Ar jums geriau? — sušnabždėjo Denis.— Ar jums taip patogu?

Ji linktelėjo, atsakydama į abu klausimus.

„Už vieną aviną — trisdešimt bučinių". Avinas, gauruotavilnis avinas — bee, bee, bee?.. O gal jis piemuo? Taip, dabar jau, be jokios abejonės, piemuo. Jis šeimininkas ir globėjas. Siūbtelėjo per kūną drąsos banga, šilta kaip vynas.

Denis pasuko galvą ir ėmė bučiuoti Anės veidą, iš pradžių kur papuola, paskui jau tiksliau, į lūpas. Anė nusigręžė; jis pabučiavo jos ausį, staigiai atsuktą glotnų spenelį.

— Ne,— užprotestavo Anė,— nereikia, Deni.

— Kodėl nereikia?

— Negadinkim mūsų draugystės, ji buvo tokia šauni.

— Niekai! — tarė Denis.

Anė pabandė aiškintis.

— Negi jūs nejaučiat,— pasakė ji,— kad... kad tokie triukai visai ne mums.

Tas buvo tiesa. Kažkodėl Anei niekada nebuvo atėję į galvą, jog Denis galėtų apie ją suktis; ji niekada nebuvo įsivaizdavusi, jog tarp jų galėtų užsimegzti meilė. Jis buvo absurdiškai jaunas,

---

* O dar kitą dieną Filisė, nelabai protinga,
Būtų atidavusi ir avinus, ir šunį
Už vieną bučinį, kurį tas vėjavaikis
Padovanojo Lizetei šiaip sau, už nieką *(pranc.)*.

toks... toks... ji negalėjo rasti būdvardžio, tačiau žinojo, ką nori pasakyti.

— Kodėl tokie triukai ne mums? — paklausė Denis.— Be to, tai siaubingas ir netinkamas žodis.

— Todėl, kad ne mums.

— O jei aš sakau, kad mums?

— Nesvarbu. Aš sakau, kad ne mums.

— Aš priversiu jus pasakyti, kad mums.

— Gerai, Deni. Bet padarykim tai kitą kartą. Dabar man reikia eiti namo ir įmerkti gurnelį į karštą vandenį. Jis pradeda tinti.

Taip, sveikata visų svarbiausia, to neužginčysi. Denis nenoriai pakilo ir padėjo Anei atsistoti. Jinai atsargiai žingtelėjo.

— Ooi! — Ji sustojo ir visu svoriu atsirėmė jam ant rankos.

— Aš jus nunešiu,— pasisiūlė Denis.

Nešti moters jis niekada nebuvo bandęs, tačiau filmuose toks heroizmas atrodydavo nesunkiai įvykdomas.

— Jūs neįstengsite,— pasakė Anė.

— Aišku, kad įstengsiu.— Denis jautėsi toks didelis ir globėjiškas, koks dar niekada nebuvo.— Apkabinkite man kaklą,— paliepė jis.

Anė padarė kaip liepta, Denis pasilenkęs suėmė ją per kelius ir pakėlė nuo žemės. Dieve aukščiausias, koks svoris! Jis šiaip taip nusverdėjo penkis žingsnius šlaitu į viršų, paskui prarado pusiausvyrą ir staigiai paleido savo naštą, kone numetė.

Anė virpėjo iš juoko.

— Aš sakiau, kad neįstengsite, vargšeli Deni.

— Įstengsiu,— tvirtai pasakė Denis.— Bandysiu dar sykį.

— Labai malonu, kad jūs tą siūlote, bet, dėkui, aš geriau pati eisiu.

Ji padėjo ranką jam ant peties ir taip laikydamasi ėmė šlubčioti šlaitu.

— Vargšelis Denis! — pakartojo Anė ir vėl nusijuokė.

Pažemintas Denis tylėjo. Atrodė neįtikėtina, kad vos prieš kelias minutes jis laikė ją apkabinęs, bučiavo. Neįtikėtina. Ji buvo tada bejėgė, tikras vaikas. Dabar vėl pasidarė viršesnė už jį; ir vėl pasidarė tolima, geidžiama, neprieinama. Ir kas per kvailumas buvo jam užėjęs ją nešti, kam reikėjo to triuko? Jis pasiekė namus, apimtas giliausios nevilties.

Padėjęs Anei užlipti į viršų ir perdavęs ją kambarinei, jis nusileido į svetainę. Nustebęs pamatė, kad visi sėdi kur sėdėję. Jis nežinia kodėl tikėjosi, jog viskas bus kitaip — juk, kol buvo išėjęs, visa amžinybė praslinko. Visi tyli, ir tegu juos velniai, pagalvojo Denis, žiūrėdamas į juos. Mistério Skougeno pypkė tebekarkavo; vienas šis garsas tetrikdė tylą. Henris Vimbušas vis dar buvo įnikęs į savo sąskaitybos knygas; jis ką tik buvo padaręs atradimą, kad seras Ferdinandas turėjo įprotį valgyti austres kiaurus metus, nepaisydamas, jog mėnesių pavadinimai be „r" [89], Gombo, užsidėjęs akinius raginiais rėmeliais, skaitė. Dženė mįslingai keverzojo raudoname savo bloknote. O Prisila, sėdėdama mėgstamame krėsle ties židinio kampu, žiūrinėjo krūvą piešinių. Vieną po kito

ji paimdavo juos, atkišdavo kiek galima tolėliau ir, atmetusi oranžinės kalvos gūbrį, ilgai ir atidžiai žiūrėdavo pro primerktus vokus. Ji vilkėjo šviesią jūros spalvos suknią; ant rausvai nupudruotos dekolte nuolydžio blyksėjo deimantai. Nepaprastai ilgas cigaretės kandiklis pakreiptas kyšojo jai iš burnos. Deimantų buvo prismaigstyta ir jos aukštoje kaip kūgis šukuosenoje; jie blykčiojo vos jai krustelėjus galvą. Žiūrinėjo ji Aivoro piešinius — dvasių gyvenimo eskizus, atliktus ekstaziškų kelionių po aną pasaulį metu. Antroje kiekvieno lakšto pusėje buvo paaiškinamosios antraštės: „Angelo portretas, 1920 m. kovo 15 d."; „Astralinės būtybės žaidžia, 1919 m. gruodžio 3 d."; „Sielų pulkelis keliauja į aukštesniąsias sferas, 1921 m. gegužės 21 d." Prieš imdamasi atidžiai tyrinėti piešinį, Prisila pirmiausia atsiversdavo kitą pusę ir perskaitydavo pavadinimą. Kad ir kaip stengdavosi — o stengdavosi labai,— Prisila niekada nebuvo regėjusi vizijos ir nebuvo užmezgusi ryšio su dvasių pasauliu. Jai teko tenkintis pavaizduota ar apsakyta kitų patirtimi.

— Kur jūsų kompanija? — paklausė ji pakeldama žvilgsnį, kai Denis įėjo į kambarį.

Denis paaiškino. Anė nuėjusi gulti, Aivoras ir Merė dar sode. Jis pasiėmė knygą, pasirinko patogią kėdę ir pabandė, kiek leido suaudrintas protas, susikaupti vakariniam skaitymui. Lempos šviesa buvo be galo rami, kambaryje niekas nejudėjo, tik Prisila retkarčiais krusteldavo tarp piešinių. Visi tyli, ir tegu juos velniai, pakartojo Denis, visi tyli, ir tegu juos velniai...

Beveik po valandos pasirodė Aivoras ir Merė.

— Mes laukėme, kol pakils mėnulis,— pasakė Aivoras.

— Jis, kaip žinote, dabar priešpilnis,— moksliškai tiksliai paaiškino Merė.

— Kaip nuostabu sode! Medžiai, gėlių aromatas, žvaigždės. . .— Aivoras išskėtė rankas.— O kai patekėjo mėnuo, aš nebeištvėriau. Man pasipylė ašaros.

Jis atsisėdo prie pianino ir atvožė dangtį.

— Buvo gausybė meteoritų,— pasakė Merė, kreipdamasi į bet ką, kas tik būtų turėjęs ūpo klausytis.— Žemė tikriausiai įeina į vasarišką jų liūtį. Liepos ir rugpjūčio mėnesiais. . .

Tačiau Aivoras jau užgavo klavišus. Jis skambino sodą, žvaigždes, gėlių aromatą, mėnulio patekėjimą. Net įterpė lakštingalą, nors jos sode ir nebuvo. Merė žiūrėjo ir klausėsi pravertomis lūpomis. Kiti tęsė savo užsiėmimus tarytum visiškai nesutrikdyti. Kaip tik tą pačią liepos dieną, lygiai prieš tris šimtus penkiasdešimt metų, seras Ferdinandas suvalgė septynis tuzinus austrių. Aptikęs šį faktą, Henris Vimbušas pajuto ypatingą malonumą. Jam buvo įgimta pagarba protėviams, ir jis džiaugdavosi, galėdamas atšvęsti jų atmintinas puotas. Trys šimtai penkiasdešimtosios metinės, kai buvo suvalgyta septyni tuzinai austrių. . . Kaip gaila, kad jis to nežinojo prieš pietus; būtų paliepęs atnešti šampano.

Eidama gulti Merė dar padarė vizitą. Anės kambaryje šviesa jau nebedegė, bet ji dar nemiegojo.

— Kodėl jūs nėjote su mumis į sodą? — paklausė Merė.

— Aš parkritau ir išsinarinau gurnelį. Denis padėjo man grįžti namo.

Merei buvo labai gaila, kad taip atsitiko. Be to, jai smarkiai palengvėjo sužinojus, kad Anės dingimas turi tokią paprastą priežastį. Jai buvo sukilęs neaiškus įtarimas, ten, sode,— įtarimas, kurį ji sunkiai būtų galėjusi įvardinti; tačiau tikrai šiek tiek *louche**, kad ji taip staigiai paliko viena su Aivoru. Žinoma, ji nieko prieš; anaiptol. Tačiau mintis, jog, ko gero, ji suokalbio auka, nebuvo maloni.

— Tikiuosi, rytoj jausitės geriau,— tarė ji ir pareiškė nelaimės ištiktai draugei užuojautą dėl visko, ko toji neteko — sodo, žvaigždžių, gėlių aromato, meteoritų, pro kurių vasarišką liūtį dabar kaip tik keliavo žemė, tekančio mėnulio ir jo priešpilnumo. Be to, jiedu su Aivoru taip įdomiai pasikalbėję. Apie ką? O, apie viską. Gamtą, meną, mokslą, poeziją, žvaigždes, spiritizmą, lyčių santykius, muziką, religiją. Jos nuomone, Aivoro pažiūros įdomios.

Dvi jaunos damos išsiskyrė kupinos šilčiausių jausmų.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Artimiausia katalikų bažnyčia buvo daugiau nei už dvidešimties mylių. Aivoras, skrupulingai

---

* Įtartina, dviprasmiška *(pranc.)*.

lankęs pamaldas, nusileido pusryčių anksti ir liepė privažiuoti paruoštą išvykai automobilį prie durų be penkiolikos dešimtą. Greita, prašmatni mašina buvo nudažyta ryškia citrinine spalva ir išmušta smaragdo žalumo oda. Automobilis buvo dvivietis,— susispaudę galėjo susėsti ir trys,— keleivius nuo vėjo, dulkių ir oro saugojo poliruotas sedanas, iškilęs kaip elegantiška aštuoniolikto šimtmečio kupra iš automobilio korpuso.

Merė niekada nebuvo lankiusis katalikų pamaldose, nors ten tikriausiai buvo galima patirti įdomių pergyvenimų, todėl automobiliui išvažiuojant pro didžiulius kiemo vartus, ji sėdėjo laisvojoje sedano sėdynėje. Signalas, panašus į jūros liūto balsą, vis tilo, tilo, kol visiškai išnyko.

Kroumo parapijos bažnyčioje misteris Boudihemas skaitė iš Pirmos Karalių knygos VI, 18 [90]: „Ir kedras Viešpaties namų viduje buvo su išpjaustinėtais papuošimais" — pamokslą, turintį tiesioginę svarbą. Mat pastaruosius dvejus metus paminklo karo aukoms klausimas jaudino protus visų tų Kroumo gyventojų, kurie turėjo pakankamai laisvo laiko, sugebėjimo ar įkarščio galvoti apie tokius dalykus. Henris Vimbušas visa širdimi buvo už biblioteką — biblioteką, kur bus sukaupta vietinė literatūra, grafystės istorijos, seni apylinkių žemėlapiai, monografijos apie vietines senienas, dialektų žodynai, vietinės geologijos ir gamtos mokslo vadovai. Jam būdavo malonu galvoti, jog apylinkių žmonės, tokių skaitymų įkvėpti, susiburs sekmadienių popietėm ieškoti suakmenėjusių augalų, gyvūnų ar titnaginių strėlių smaigalių.

Patys aplinkiniai gyventojai buvo už memorialinį vandens rezervuarą ir vandentiekį. Tačiau neramiausia ir aiškiausiai savo argumentus formuluojanti grupė rėmė misterį Boudihemą, reikalaujantį kokio nors religinio pobūdžio dalyko — pavyzdžiui, antro dengto įėjimo į kapines, vitražo, marmurinio paminklo, o jei galima, ir visų trijų. Tačiau ligi šiol nieko nebuvo padaryta, iš dalies dėl to, kad komiteto nariams vis nepavykdavo susitarti, iš dalies dėl svaresnės priežasties — pernelyg mažai pinigų buvo paaukota įgyvendinti bet kurią iš siūlomų idėjų. Kas tris ar keturis mėnesius misteris Boudihemas sakydavo ta tema pamokslą. Paskutinysis buvo pasakytas kovo mėnesį; buvo pats laikas parapijos tikintiesiems vėl apie tai priminti.

„Ir kedras Viešpaties namų viduje buvo su išpjaustinėtais papuošimais."

Misteris Boudihemas trumpai apibūdino Saliamono šventyklą. Tada perėjo prie šventyklų ir bažnyčių apskritai. Kokios buvo charakteringiausios šitų dievui paskirtų pastatų savybės? Akivaizdžiausia savybė, žiūrint žmogaus akimis, visiškas jų nenaudingumas. Tai buvo pastatai be jokio praktinio tikslo, „su išpjaustinėtais papuošimais". Saliamonas galėjo pasistatydinti biblioteką — iš tiesų, kas galėjo būti labiau prie širdies protingiausiam pasaulyje žmogui? Jis galėjo paliepti iškasti rezervuarą — kas galėjo būti naudingesnio tokiame saulės išdegintame mieste kaip Jeruzalė? Jis nepadarė nei vieno, nei antro; jis pastatydino Viešpaties namus su išpjaustinėtais papuošimais,

nenaudingus ir nepraktiškus. Kodėl? Todėl, kad skyrė šį darbą Dievui. Daug buvo šnekų Kroume apie pateiktąjį svarstyti paminklą karo aukoms. Paminklas karo aukoms pačia savo esme yra kūrinys, skirtas Dievui. Tai dėkingumo ženklas, kad pirmąją visuotinio karo apogėjaus pakopą apvainikavo teisėtumo triumfas; tai apčiuopiama forma įkūnytas maldavimas, kad Dievas ilgiau nebeatidėliotų savo atėjimo, kuris tik vienas gali atnešti galutinę taiką. Biblioteka, vandens saugykla? Misteris Boudihemas niekinamai ir su pasipiktinimu pasmerkė šią idėją. Tai darbai, skiriami žmogui, o ne Dievui. Jie visiškai netinka būti paminklais karo aukoms. Buvo siūlomas dengtas įėjimas į kapines. Šis objektas puikiai atitinka paminklo karo aukoms paskirtį: praktinės vertės neturintis dalykas, skirtas Viešpačiui, su išpjaustinėtais papuošimais. Tiesa, vienas dengtas įėjimas į kapines jau yra. Tačiau nėra nieko lengviau, kaip padaryti antrą įėjimą į kapines; o antram įėjimui reikės ir antrų vartų. Būta ir kitų pasiūlymų. Vitražai, marmurinis paminklas. Abu jie nuostabūs, ypač pastarasis. Ir jau pats laikas statyti paminklą karo aukoms. Nes greitai gali būti vėlu. Kiekvieną akimirką, kaip vagis naktį, gali ateiti Viešpats. Tačiau paminklo statybos kelyje stovi kliūtis. Aukų nesurinkta pakankamai. Visi privalo aukoti pagal išgales. Tie, kurie neteko giminių kare, turėtų paaukoti tiek, kiek būtų atsiėjusios laidotuvės, jeigu tie giminaičiai būtų mirę namuose. Tolesnis atidėliojimas pražūtingas. Paminklas karo aukoms turi būti pastatytas tuoj pat. Misteris Boudihemas ape-

liavo į klausytojų patriotizmą ir krikščioniškus jausmus.

Henris Vimbušas žingsniavo namo mąstydamas, kokias knygas padovanos karo aukų atminimo bibliotekai, jeigu ji kada nors bus įsteigta. Namo jis ėjo takeliu per laukus; jam tas buvo žymiai maloniau negu eiti keliu. Ties pirma lipyne pulkelis sodiečių, storžieviškų jaunuolių, vilkinčių bjaurius, prastai gulinčius juodus drabužius, kurių spalva paverčia kiekvieną anglų sekmadienį laidotuvėmis, niūriai ir grubiai klegėjo su cigaretėmis dantyse. Jie prasiskyrė ir praleido Henrį Vimbušą, paliesdami kepures jam praeinant. Jis atsakė į jų pasveikinimą; jo katiliukas ir veidas buvo netrikdomai orūs.

Sero Ferdinando laikais, mąstė jis, jo sūnaus, sero Džulijaus, laikais, jauni vyrai turėdavo smagių pramogų net Kroume, atokiame ir kaimiškame Kroume. Būdavo šaudoma iš lanko, žaidžiama kėgliais, šokama — pasilinksminimai, kuriuose jie dalyvaudavo kaip sąmoningos bendrijos nariai. Dabar jie neturi nieko, nieko, išskyrus misterio Boudihemo draudžiamą vaikinų klubą ir retkarčiais šokių vakarus ar koncertus, kuriuos organizuodavo jis pats. Nuobodulys arba artimiausio miestelio teikiami malonumai buvo viskas, ką šie vargšai jaunuoliai galėjo pasirinkti. Kaimiškos pramogos nebeegzistavo; jas išgujo puritonai.

Meningemo 1600 metų dienoraštyje [91] yra keistas epizodas, prisiminė misteris Vimbušas, labai keistas epizodas. Kažkokie Berkširo grafystės magistrato nariai, puritonai, buvo gėdingo poelgio

liudininkai. Vieną mėnesėtą vasaros naktį išjojo jie su savo *posse** ir kažkur tarp kalvų užklupo būrį vyrų ir moterų, kurie šoko nuogut nuogutėliai tarp avių aptvarų. Magistrato nariai ir jų bendrai įjojo su arkliais į žmonių būrį. Koks sumišimas turėjo staiga apimti vargšus žmones, kokie bejėgiai jie turėjo pasijusti be drabužių prieš apsiginklavusius, aukštaauliais batais apsiavusius raitelius! Šokėjus suėmė, nuplakė, uždarė į kalėjimą, apkalė trinkomis; šokis mėnulio šviesoje niekada daugiau nebuvo šokamas. Kokia sena, žemiška apeiga Pano garbei buvo šitaip nutraukta? — galvojo Henris Vimbušas. Kas žino? — tikriausiai ir jų protėviai šoko nuogi mėnesienoje, kol dar nebuvo nė Adomo ir Ievos. Toji mintis jam buvo maloni. O dabar nieko nebeliko. Jeigu šitie pavargę jauni vyrukai sumanydavo šokti, jie turėdavo važiuoti dviračiu šešias mylias iki miestelio. Apylinkės buvo ištuštėjusios, be gyvybės, be vietinių pramogų. Dievobaimingieji magistrato nariai užgesino kiekvieną džiugesio liepsnelę, degusią čia nuo praamžių.

Taip Tulijos žibinto nereikėjo keisti,
Daug šimtmečių ant kapo degė skaisčiai...

Jis pakartojo šias eilutes mintyse ir pajuto neviltį, pagalvojęs apie tą nužudytą praeitį.

---

* *Posse comitatis (lot. jur.)* — grupė žmonių, sukviečiama šerifo maištams slopinti, nusikaltėliams gaudyti ir t. t.; platesne prasme — policininkų būrys.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

Smilko ilgas Henrio Vimbušo cigaras. Jam ant kelių gulėjo „Kroumo istorija"; jis pamažėle vertė puslapius.

— Neapsisprendžiu, kurią vietą jums paskaityti šį vakarą,— ištarė jis susimąstęs.— Gan įdomios yra sero Ferdinando kelionės. Po to dar yra jo sūnus, seras Džulijus. Tai jį kankino manija, kad nuo jo prakaito atsirandančios musės; galų gale jis dėl to nusižudė. Arba seras Siprijenas.— Jis ėmė greičiau versti puslapius.— Arba seras Henris. Arba seras Džordžas... Ne, man regis, aš nė apie vieną iš jų neskaitysiu.

— Tačiau apie ką nors turėsite paskaityti,— primygtinai tarė misteris Skougenas, išsiimdamas iš burnos pypkę.

— Geriausia aš paskaitysiu jums apie savo senelį,— pasakė Henris Vimbušas,— ir kokiu būdu jis vedė vyriausiąją paskutinio sero Ferdinando dukterį.

— Gerai,— tarė misteris Skougenas.— Mes klausomės.

— Prieš pradėdamas skaityti,— pasakė Henris Vimbušas, pakeldamas akis nuo knygos ir nusiimdamas pensne, kurią ką tik buvo prisiderinęs prie nosies,— prieš pradėdamas turiu pasakyti kelis įžanginius žodžius apie serą Ferdinandą, paskutinį iš Lepitų. Po dorojo ir nelaimingojo sero Herkulio mirties Ferdinandas paveldėjo šeimos turtus, nemažai padidėjusius dėl tėvo nuosaikumo ir taupumo; jis tuojau puolė juos švaistyti ir darė tai

linksmai ir su užmoju. Sulaukęs keturiasdešimties metų jis buvo pravalgęs, o svarbiausia, pragėręs ir meilės nuotykiams iššvaistęs apie pusę savo turto ir būtų, be jokios abejonės, atsisveikinęs tokiu pat būdu ir su antrąja puse, jeigu gera lemtis nebūtų jam lėmusi beprotiškai įsimylėti pastoriaus dukterį ir pasiūlyti jai savo ranką. Jaunoji dama sutiko ir, metams nepraėjus, tapo visiška Kroumo ir savo vyro valdove. Sero Ferdinando charakteris neatpažįstamai pasikeitė. Jo įpročiai dabar buvo paprasti ir nuosaikūs; jis net pasidarė santūrus ir retai išgerdavo daugiau kaip pusantro butelio portveino vienu prisėdimu. Tirpstantis Lepitų turtas vėl ėmė gausėti, nors laikai buvo sunkūs (kadangi seras Ferdinandas vedė 1809 m., pačiame napoleoninių karų [92] įkarštyje). Pasiturinti ir ori senatvė, kupina laimės ir džiaugsmo, kurį teikia augantys vaikai — ledi Lepit jau buvo pagimdžiusi tris dukteris, ir nebuvo jokių priežasčių nepagimdyti daugiau vaikų, taip pat ir sūnų,— patriarchalinio gyvenimo pabaiga šeimos rūsyje — štai tokia, atrodė, dabar pavydą kelianti sero Ferdinando lemtis. Tačiau likimas lėmė kitaip. Napoleonas, jau ir taip pridaręs begalę blogybių, tapo kaltas, nors ir netiesiogiai, dėl priešlaikinės smurto mirties, padariusios galą taip dorybingai pertvarkytam sero Ferdinando gyvenimo būdui.

Seras Ferdinandas, didelis patriotas, nuo pirmų konflikto su prancūzais dienų įprato savotiškai švęsti anglų pergales. Kai Londoną pasiekdavo džiugios žinios, jis tuojau pat gausiai prisipirkdavo gėrimų ir, sėdęs į pirmą pasitaikiusį ekipažą,

išvažiuodavo, skelbdamas geras naujienas visiems sutiktiems kelyje ir dalydamasis gėrimu kiekvienoje stotelėje su visais, kas panorėdavo jo klausytis arba su juo gerti. Taip po pergalės prie Nilo [93] jis nuvažiavo net iki Edinburgo; o vėliau, kai ekipažai, apvainikuoti laurų ir kiparisų vainikais — triumfo ir liūdesio ženklais,— išvyko su žiniomis apie Nelsono pergalę ir mirtį [94], jis išsėdėjo visą šaltą spalio naktį ant Noridžo „Meteoro" [95] vežėjo pasostės su jūreiviška romo statinaite tarp kelių ir dviem dėžėmis seno konjako po sėdyne. Šis geraširdiškas paprotys buvo vienas iš tų, kurių jis atsižadėjo vedęs. Pergalės pusiasalyje [96], atsitraukimas nuo Maskvos, Leipcigas ir tirono atsisakymas sosto — visa praėjo neatšvęsta. Tačiau 1815 metų vasarą seras Ferdinandas buvo kelioms savaitėms atvažiavęs į sostinę. Slinko dienos, kupinos nerimo ir abejonių, ir šit visus pasiekė pergalinga žinia apie Vaterlo. Tada sero Ferdinando širdis nebeištvėrė; joje vėl nubudo linksmoji jaunystė. Jis nuskubėjo pas savo vyno pirklį ir nusipirko tuziną butelių 1760 metų konjako. Karieta, važiuojanti į Batą, kaip tik ruošėsi išvykti; davęs gerą sumą pinigų, seras Ferdinandas gavo vietą ant pasostės ir, didingai įsitaisęs šalia vežėjo, ėmė garsiai skelbti, jog Korsikos banditas sutriuškintas, ir dalintis su visais šiltu gėrimo džiaugsmu. Jie dardėjo per Aksbridžą, Slau, Meidenhedą. Miegantį Redingą pažadino didžios naujienos. Didkote vieną užvažiuojamo kiemo arklininką nuo patriotinių jausmų ir 1760 m. konjako apėmė toks dvasios pakilimas, kad jis nebeįstengė užsegti pakinktų

sagčių. Naktį spustelėjo šaltukas, ir seras Ferdinandas pajuto, jog nebepakanka trukteleti iš butelio kiekvienoje sustojimo vietoje: kad neišgaruotų gyvybę palaikanti šiluma, jam teko gerti ir tarpustotėse. Jie artinosi prie Svindono. Karieta lėkė svaiginančiu — šešių mylių per pusvalandį — greičiu, ir staiga, be menkiausių pirmųjų simptomų, seras Ferdinandas susvyravo ir brinktelėjo galva žemyn nuo sėdynės ant kelio. Nemalonus smūgis pažadino snūduriuojančius keleivius. Karieta sustojo; sargybinis nubėgo su žibintu pažiūrėti. Serą Ferdinandą rado dar gyvą, tačiau jau be sąmonės; iš burnos jam tekėjo kraujas. Užpakaliniai karietos ratai buvo pervažiavę kūną, sulaužę didžiumą šonkaulių ir abi rankas. Dviejose vietose buvo įlaužta kaukolė. Serą Ferdinandą įkėlė į karietą, tačiau jis mirė neprivažiavus kitos stoties. Taip žuvo seras Ferdinandas, savo patriotizmo auka. Ledi Lepit antrą sykį neištekėjo, ji pasiryžo paskirti likusį gyvenimą trijų savo vaikų gerovei — Džordžianai, tuo metu penkerių metų amžiaus, ir Emilinai su Kerolaina, dvejų metų dvynukėms.

Henris Vimbušas stabtelėjo ir dar sykį užsidėjo pensne.

— Štai koks įvadas,— tarė jis.— Dabar galiu pradėti skaityti apie savo senelį.

— Luktelkit valandėlę,— pasakė misteris Skougenas,— aš prisikimšiu pypkę.

Misteris Vimbušas palaukė. Atsisėdęs atskirai, kambario kampe, Aivoras rodė Merei dvasių gyvenimo eskizus. Jiedu šnekėjosi pašnabždomis.

Misteris Skougenas vėl užsidegė pypkę.

— Na, pradėkit,— tarė jis.

Henris Vimbušas pradėjo.

„Buvo 1833 metų pavasaris, kai mano senelis, Džordžas Vimbušas, susipažino su „trimis žaviomis Lepitų panelėmis", kaip jas visi vadino. Tuo metu jis buvo jaunas dvidešimt dvejų metų vyrukas geltonais garbanotais plaukais ir glotniu rausvu veidu, kuriame kaip veidrodyje atsispindėjo jaunatviškas ir nuoširdus jo protas. Mokslus jis buvo baigęs Herou ir Kraist Čerče, mėgo medžioklę ir kitas sportines lauko pramogas, ir nors jo materialinę padėtį beveik buvo galima apibūdinti kaip itin gerą, pasilinksminimus rinkosi nuosaikius ir nekaltus. Tėvas, prekiavęs su Ost Indija, parinko jam politiko karjerą ir, išleidęs nemažai pinigų, dvidešimt pirmųjų sūnaus metinių proga nupirko jaukią nedidukę Kornvalio sritį, kur rinkimus kontroliavo faktiškai vienas asmuo. Jis visiškai teisėtai pasipiktino, kai 1832 m., Džordžo pilnametystės išvakarėse, parlamento atstovų reformos bilis [97] panaikino šią sritį. Džordžo politinės karjeros inauguraciją teko atidėti. Tuo metu, kai susipažino su žaviomis Lepitų panelėmis, jis buvo laukimo būsenoje ir anaiptol nepasižymėjo nekantrumu.

Žaviosios Lepitų panelės sugebėjo padaryti Džordžui įspūdį. Džordžiana, vyriausioji, juodomis garbanomis, blyksinčiomis akimis, kilniu erelišku profiliu, išlenktu kaip gulbės kaklu ir nuolaidžiais pečiais, turėjo rytietiško spindesio; o dvynės, su dailiai riestomis noselėmis, mėlynomis aki-

mis, kaštoniniais plaukais, buvo porelė kerinčių angliškų gražuolių.

Tačiau pasikalbėjimas, pirmą kartą susitikus, taip įbaugino Džordžą, kad tik dėl nenugalimos jų grožio vilionės jis nenutraukė pažinties. Dvynės arogantiškai, nedvejodamos savo pranašumu, ėmė kvosti Džordžą, ką jis manąs apie naujausią prancūzų poeziją ir ar jam patinkanti Žorž Sand „Indiana". Tačiau visų kebliausias buvo klausimas, kuriuo užmezgė su juo pokalbį Džordžiana.

— Muzikoje,— paklausė ji palinkdama į priekį ir įsmeigdama į jį dideles juodas savo akis,— ar jūs esate klasikos gerbėjas, ar transcendentalizmo [98]?

Džordžas savitvardos neprarado. Jis pakankamai suprato muziką ir žinojo, jog nemėgsta visų klasikinių dalykų, todėl guviai — tas jam teikė garbės — atsakė:

— Transcendentalizmo.

Džordžiana kerinčiai šyptelėjo.

— Malonu,— pasakė ji,— ir aš. Jūs tikriausiai buvote praeitą savaitę klausytis Paganinio. „Mozės malda"— ak! — Ji užmerkė akis.— Ar jums teko girdėti ką nors labiau transcendentalaus?

— Ne,— atsakė Džordžas,— neteko.

Jis padvejojo, jau norėjo prabilti, bet paskui nusprendė, kad protingiau bus nutylėti — ir gerai padarė,— kad visų labiausiai jam patiko Paganinio „Sodybos kiemo garsų pamėgdžiojimai". Tas vyrukas privertė smuiką bliauti asilu, kudakuoti višta, kriuksėti, žviegti, loti, žvengti, krykti, staugti ir urgzti; šis paskutinis numeris, Džordžo nuomo-

ne, kone atpirko begalinę koncerto nuobodybę. Jis patenkintas šyptelėjo tai prisiminęs. Be abejo, muzikoje jis ne klasikos gerbėjas, o visa galva transcendentalizmo.

Džordžas po to pirmojo oficialaus supažindinimo padarė vizitą jaunoms damoms ir jų motinai, kuri Londono sezono metu buvo išsinuomojusi nediduką, bet elegantišką namelį netoli Berklio aikštės. Ledi Lepit taktiškai pasirankiojo informacijos ir, sužinojusi, kad Džordžo finansinė padėtis, charakteris ir šeima pakankamai geri, pasikvietė jį pietų. Ji tikėjosi ir laukė, kad jos dukterys ištekės už didikų; tačiau būdama apdairi moteris, žinojo, kad ne pro šalį pasiruošti ir nenumatytam atvejui. Džordžas Vimbušas, manė ji, puikiai pagrieš antruoju smuiku vienai iš dvynių.

Šių pirmųjų pietų metu Džordžo kaimynė buvo Emilina. Jiedu kalbėjosi apie Gamtą. Emilina įtikinėjo, kad aukšti kalnai jai sukelią teigiamas emocijas, o miestų klegesys esąs kankynė. Džordžas pritarė, kad užmiestyje iš tiesų nebloga, tačiau ir Londonas sezono metu turįs savotiško žavesio. Nustebęs ir globėjiškai nusiminęs jis pastebėjo, kad mis Emilinos apetitas prastas, tikriau sakant, ji visiškai jo neturi. Du šaukštai sriubos, kąsnelis žuvies, paukštienos nė kiek, mėsos nė kiek, ir trys vynuogės — tokie tebuvo jos pietūs. Kartkartėm jis pažvelgdavo į kitas dvi seseris; Džordžiana ir Kerolaina buvo tokios pat saikingos. Jos atsisakydavo visko, kas joms būdavo siūloma, su rafinuoto pasibjaurėjimo išraiška, užsimerkdamos ir nusukdamos veidą nuo siūlomo patiekalo,

tarytum plekšnė su citrina, antis, veršienos file, biskvitas su plakta grietinėle būtų dalykai, keliantys pasibjaurėjimą akiai ir uoslei. Džordžas, kuriam pietūs atrodė karališki, išdrįso pakomentuoti tokį seserų nevalgumą.

— Maldauju, nekalbėkit man apie valgymą,— pasakė Emilina, suglebdama tarsi jautrus augalas.— Mums, seserims ir man, valgyti atrodo taip grubu, taip nedvasinga. Juk tada negali galvoti apie savo sielą.

Džordžas pritarė: tikrai negali.

— Tačiau gyventi reikia,— pasakė jis.

— Deja! — atsiduso Emilina.— Reikia. O mirtis tokia žavinga, ar ne tiesa? — Jinai atsilaužė gabalėlį skrebučio ir ėmė vangiai kramtyti.— Tačiau, kaip jūs sakote, kadangi gyventi reikia. . .— Ji mostelėjo ranka tarsi rezignuodama.— Laimė, gyvybei palaikyti užtenka tiek nedaug.— Ir nebaigusi padėjo skrebučio gabalėlį atgal.

Džordžas nužvelgė ją gerokai nustebęs. Ji, pamanė pats sau, blyškaus veido, tačiau atrodo nepaprastai sveika; taip pat ir jos seserys. Ko gero, tikrai dvasingam žmogui reikia žymiai mažiau maisto. Jis, be abejonės, visiškai nedvasingas.

Po to jis matydavosi su seserimis dažnai. Jį mėgo visos, pradedant ledi Lepit. Tiesa, jis nebuvo labai romantiškas ar poetiškas, tačiau tokio malonaus, be pretenzijų, geraširdžio jaunuolio nebuvo galima nemėgti. O jam seserys atrodė nuostabios, nuostabios be galo, ypač Džordžiana. Jis tapo nuoširdžiu ir ištikimu jų globėju. O globoti jas

būtinai reikėjo, nes jos buvo per daug trapios, per daug dvasingos šitam pasauliui. Jos beveik nevalgydavo, amžinai būdavo išblyškusios, dažnai skųsdavosi, kad jas kankinanti karštinė, daug ir su meile kalbėdavo apie mirtį, tolydžio alpdavo. Džordžiana buvo visų nežemiškiausia; iš visos trijulės valgė mažiausiai, alpdavo dažniausiai, kalbėdavo vis apie mirtį ir buvo labiausiai išblyškusi — ir tas blyškumas buvo toks bauginantis, kad beveik atrodė dirbtinis. Rodės, netvarus jos ryšys su materialiu pasauliu kiekvieną akimirką gali nutrūkti, ir tada ji taps vien dvasia. Džordžą ši mintis visą laiką draskyte draskė. Jeigu ji mirtų...

Londono sezoną Džordžiana vis dėlto ištvėrė, nepaisant begalinių balių, rautų ir kitų pasilinksminimų, kurių mieloji trijulė nepraleido nė vieno. Liepos viduryje visa šeima persikėlė į užmiestį. Džordžas buvo pakviestas praleisti rugpjūčio mėnesį Kroume.

Kviestinių svečių sąrašas buvo pasigėrėtinas: jame figūravo dviejų vedyboms tinkamų tituluotų žmonių pavardės. Džordžas vylėsi, kad geras oras, poilsis ir namų aplinka grąžins seserims apetitą ir atgaivins jų skruostų rožes. Jis apsiriko. Pirmąjį vakarą per pietus Džordžiana tesuvalgė vieną alyvą, du ar tris sūdytus migdolus ir pusę persiko. Ji buvo išblyškusi kaip visada. Per pietus ji kalbėjo apie meilę.

— Kadangi tikroji meilė,— pasakė ji,— yra begalinė ir amžina, tobulą formą ji pasiekia tik amžinybėje. Indiana ir seras Rodolfas atšventė mistines savo sielų sutuoktuves nušokdami į krioklį.

Meilė nesuderinama su gyvenimu. Dviejų tikrai besimylinčių žmonių troškimas yra ne kartu gyventi, o kartu numirti.

— Na jau, brangioji,— tarė ledi Lepit, apkūni ir praktiška moteris.— Kas atsitiks, meldžiu pasakyti, sekančiai kartai, jei visas pasaulis ims vadovautis tavo principais?

— Mama! ..— užprotestavo Džordžiana ir nuleido akeles.

— Jaunystėje,— kalbėjo toliau ledi Lepit,— aš būčiau buvusi mirtinai išjuokta pasakiusi ką nors panašaus. Tačiau mano jaunystės dienomis sielos nebuvo tokios madingos kaip dabar, ir mes visiškai nemanėme, kad mirtis poetiška. Ji buvo tik nemaloni.

— Mama! ..— maldaujamai sušuko Emilina ir Kerolaina unisonu.

— Kai aš buvau jauna. . .— ledi Lepit tvirtai įsitvėrė mėgstamos temos; niekas, atrodė, jos jau nebesustabdys.— Kai aš buvau jauna, jei kas neturėdavo apetito, žmonės sakydavo, jog jam reikia duoti rabarbarų. O dabar. . .

Pasigirdo šūktelėjimas; Džordžiana apalpusi atsirėmė lordui Timpeniui į petį. Tai buvo desperatiška priemonė, tačiau sėkminga. Ledi Lepit buvo sustabdyta.

Be nuotykių bėgo dienos, pilnos įvairių pramogų. Iš visos linksmos draugijos tik Džordžas jautėsi nelaimingas. Lordas Timpenis asistavo Džordžianai, ir buvo aišku, kad tas dėmesys nėra jai nemalonus. Džordžas juos sekė, ir jo sieloje lieps-

nojo pavydo ir nevilties pragaras. Jis nebegalėjo pakęsti triukšmingos jaunų vyrų kompanijos; šalinosi jų, ieškodamas nuošalumos ir vienatvės. Kartą rytą, kažkokiu neaiškiu pretekstu nuo visų atsiskyręs, jis grįžo namo. Jaunieji vyrukai maudėsi baseine, apačioje; iš ten sklido jų šauksmai ir juokas, ir ramūs rūmai atrodė dar vienišesni, dar tylesni. Dailiosios seserys ir jų motina dar nebuvo išėjusios iš savo apartamentų; jos paprastai nesirodydavo iki priešpiečių, todėl vyrai rytais galėdavo veikti ką tinkami. Džordžas atsisėdo hole ir užsigalvojo.

Bet kuriuo momentu Džordžiana gali mirti; bet kuriuo momentu ji gali pasidaryti ledi Timpeni. Siaubinga, siaubinga. Jeigu ji mirs, jis taip pat mirs; jis eis ieškoti jos anapus kapo. Jeigu ji pasidarys ledi Timpeni... ak, tada! Šią problemą išspręsti buvo ne taip paprasta. Jeigu ji pasidarys ledi Timpeni — tai buvo siaubinga mintis. Bet jeigu jinai myli Timpenį — nors atrodė neįmanoma, kad kas nors galėtų įsimylėti Timpenį — jeigu jos gyvenimas priklauso nuo Timpenio, jeigu ji negali be jo gyventi? Džordžas apgraibomis ieškojo kelio šitame išėjimo neturinčiame prielaidų labirinte, o tuo metu laikrodis išmušė dvylika. Sulig paskutiniu dūžiu tarsi automatinė prisukamo laikrodžio mechanizmo figūrėlė pro duris iš virtuvės į holą išniro mažutė kambarinė, nešina dideliu uždengtu padėklu. Nugrimzdęs į gilų krėslą Džordžas sekė ją akimis (pats likdamas nepastebimas) su tingiu smalsumu. Ji nutrepseno per kambarį ir sustojo — taip Džordžas manė — priešais plyną

paneliais apmuštą sieną. Ji ištiesė ranką ir, didžiausiai Džordžo nuostabai, atidarė mažutes dureles, už kurių pasimatė įviji laiptai. Pasisukusi, kad pralįstų su didžiuliu padėklu pro siaurą tarpdurį, mažoji kambarinė šmurkštelėjo kaip krabas į vidų. Durys trakštelėjo ir užsidarė jai už nugaros. Po valandėlės jos vėl prasivėrė, ir kambarinė, šį sykį jau be padėklo, nuskubėjo per holą ir dingo virtuvės pusėje. Džordžas pabandė nukreipti savo mintis, tačiau nenugalimas smalsumas traukė jas prie paslėptų durelių, įvijų laiptų, mažosios kambarinės. Veltui jis tvirtino sau, kad tai ne jo reikalas, kad imtis tyrinėti tų nuostabių durų ir slaptingų laiptų paslaptis būtų be galo nemandagu ir netaktiška. Viskas buvo veltui; penkias minutes jis didvyriškai grūmėsi su smalsumu, bet vos spėjus joms prabėgti, jau stovėjo prieš jokio įtarimo nekeliantį panelio tarpą, už kurio buvo išnykusi mažoji kambarinė. Vieno žvilgtelėjimo pakako nustatyti slaptų durelių vietą — slaptų, suprato Džordžas, tik tiems, kurie žiūri neatidžiai. Tai buvo paprasčiausios durys, įtaisytos viename lygyje su paneliais. Nei rakto skylutė, nei rankena neišdavė jų padėties, tačiau į akis nekrentantis, į medį įleistas skląstis taip ir kvietė nykštį. Džordžas nustebo, kad anksčiau jo nepastebėjo; dabar tai buvo beveik taip pat akivaizdu kaip ir durys bibliotekoje su eilėmis netikrų lentynų ir netikrų knygų. Jis atstūmė skląstį ir žvilgtelėjo į vidų. Laiptai, kurių pakopos buvo ne iš akmenų, o iš seno ąžuolo rąstų, kilo įvijai ir dingo iš akių. Pro siaurą langelį sklido šviesa; Džordžas stovėjo centrinio

bokšto papėdėje, o mažasis langelis buvo virš terasos; svečiai vis dar šūkavo ir taškėsi baseine, apačioje.

Džordžas uždarė duris ir grįžo į savo krėslą. Tačiau jo smalsumas nebuvo patenkintas. Iš tiesų tas dalinis patenkinimas tik sužadino apetitą. Kur veda įviji laiptai? Kokį pavedimą turėjo mažoji kambarinė? Tai visiškai ne jo reikalas. Jis pabandė skaityti, tačiau neįstengė susikaupti. Melodingasis laikrodis išmušė ketvirtį po dvyliktos. Staiga apsisprendęs, Džordžas atsistojo, perėjo per kambarį, atidarė slaptąsias dureles ir pradėjo kopti laiptais. Jis praėjo pro pirmąjį langą ir, kopdamas įvijų laiptų spirale, priėjo antrąjį. Stabtelėjęs akimirką, dirstelėjo pro jį; širdis nesmagiai dunksėjo, tarsi žvelgiant nežinomam pavojui į akis. Jo poelgis, tarė jis sau, be galo nedžentelmeniškas ir rodo nepaprastai blogą išsiauklėjimą. Jis nutipeno pirmyn, į viršų. Dar vienas pilnas apsisukimas, po to pusė, ir staiga pasimatė durys. Džordžas stabtelėjo ir įsiklausė; nebuvo girdėti jokio garso. Priglaudęs akį prie rakto skylutės, pamatė tik ruožą baltos saulės nušviestos sienos. Įsidrąsinęs jis paspaudė rankeną ir peržengė slenkstį. Tada sustingo, apstulbintas prieš jį atsivėrusio reginio, negalėdamas išspausti žodžio.

Vidur jaukiai saulės nutvieksto mažučio kambarėlio — „dabar ten Prisilos buduaras",— įterpė misteris Vimbušas — stovėjo nedidelis apvalus pietų stalas. Krištolas, porcelianas ir sidabras — visas tviskantis elegantiškos serviruotės arsenalas — atsispindėjo blizgančiose jo gelmėse. Šaltas viš-

čiukas, dubuo su vaisiais, didžiulis kumpis, giliai įpjautas iki pat švelnaus baltarausvio vidurėlio, ruda atšaldyto razinų pudingo kaugė, laibas balto reinvynio butelis ir grafinas su klaretu kovojo dėl vietos ant šito šventiško stalo. O aplink jį sėdėjo trys seserys, trys žaviosios Lepit — ir valgė!

Džordžui staiga įėjus, jos sužiuro į duris ir dabar sėdėjo surakintos tos pačios nuostabos, kuri ir Džordžui neleido nei krustelėti, nei nukreipti žvilgsnio. Džordžiana, sėdinti tiesiai prieš duris, negalėjo atplėšti nuo jo tamsių didžiulių akių. Dešinės rankos nykščiu ir smiliumi ji laikė viščiuko kulšelę; suriestas mažasis jos pirštelis buvo dailiai atkištas. Jos burna buvo pražiota, tačiau kulšelė taip ir nepasiekė savo kelionės tikslo, ji taip ir liko sustingusi, tarsi įšalusi pusiaukelėje. Dvi kitos seserys atsigręžė pažvelgti į įsibrovėlį. Kerolaina vis dar spaudė peilį ir šakutes; Emilina laikė apgniaužusi taurės su klaretu kojelę. Rodės, amžinybė praslinko, o Džordžas ir seserys žiūrėjo vieni į kitus ir tylėjo. Jie be galo panėšėjo į statulų grupę. Bet staiga perbėgo judesio šuoras. Džordžiana metė kulšį, Kerolainos peilis ir šakutės sudžerškė atsimušusios į lėkštę. Judėjimas įgavo užmojo, ryžto; Emilina pašoko ir sukliko. Siaubo banga atsirito ir iki Džordžo; jis apsigręžė ir, sumurmėjęs kažką nesuprantama, puolė iš kambario, po to žemyn įvijais laiptais. Hole jis sustojo ir ten, vienui vienas tyliuose rūmuose, prapliupo juoktis.

Per priešpiečius jis pastebėjo, kad seserys valgo kiek daugiau negu paprastai. Džordžiana kne-

binėjo kelias pupeles ir šaukštą šaltienos iš veršio kojų.

— Šiandieną aš jaučiuosi stiprėlesnė,— pasakė ji lordui Timpeniui, kai jis pasveikino ją, pastebėjęs šį apetito pagerėjimą,— šiek tiek labiau materiali,— pridūrė ji, nervingai nusijuokdama.

Pakėlusi akis, ji sugavo Džordžo žvilgsnį; nuoraudis užliejo jai skruostus, ir ji skubiai nukreipė akis.

Tą popietę jiedu valandėlę liko sode vieni.

— Ar jūs niekam nepapasakosite, Džordžai? Pažadėkite, kad niekam nepapasakosit,— ėmė maldauti ji.— Juk visi imtų iš mūsų juoktis. Be to, valgymas toks nedvasingas, ar ne? Sakykit, kad niekam nepapasakosit.

— Papasakosiu,— žiauriai pasakė Džordžas.— Papasakosiu visiems, jeigu. . .

— Tai šantažas.

— Man nesvarbu,— pasakė Džordžas.— Duodu jums dvidešimt keturias valandas apsispręsti.

Žinoma, ledi Lepit didžiai nusivylė; ji tikėjosi ko nors geresnio — Timpenio ir pero titulo. Bet ir Džordžas galų gale nebuvo toks jau blogas. Vestuvės įvyko per Naujuosius metus."

— Vargšas mano senelis,— pridūre misteris Vimbušas, užversdamas knygą ir padėdamas į šalį pensne.— Kiekvieną kartą, skaitydamas laikraščiuose apie engiamas tautas, prisimenu jį.— Jis vėl užsidegė cigarą.— Tai buvo moterų valstybė, be galo centralizuota, be jokių atstovaujamųjų institucijų.

Henris Vimbušas liovėsi kalbėjęs. Tyloje vėl pasigirdo Aivoro šnabždesys, komentuojant dvasių gyvenimo eskizus. Snūduriuojanti Prisila staiga nubudo.

— Ką? — ištarė ji išgąstingu tonu, tarsi tik ką atgavęs sąmonę žmogus: — Ką?

Dženė išgirdo jos žodžius. Ji pakėlė galvą, nusišypsojo ir raminamai linktelėjo.

— Apie kumpį,— pasakė ji.

— Kas apie kumpį?

— Tai, ką Henris skaitė.— Ji užvertė raudonąjį bloknotą, gulintį jai ant kelių, ir užnėrė guminę juostelę.— Aš einu miegoti,— paskelbė ji ir atsistojo.

— Ir aš,— pasakė žiovaudama Anė. Bet jai pritrūko jėgų pakilti iš krėslo.

Naktis buvo karšta ir slogi. Užuolaidos ant langų kybojo nejudėdamos. Aivoras, vėduodamasis astralinės būtybės portretu, pažvelgė į tamsą ir giliai įkvėpė.

— Oras kaip vilna,— paskelbė jis.

— Po vidurnakčio atvės,— ištarė Henris Vimbušas ir apdairiai pridūrė: — tikriausiai.

— Aš žinau, kad neužmigsiu.

Prisila pakreipė galvą Aivoro link; didinga šukuosena tankiai kinkčiojo vos jai krustelėjus.

— Reikia prisiversti,— tarė ji.— Kai negaliu užmigti, aš sutelkiu savo valią. Ir imu kartoti: „Aš užmigsiu, aš jau miegu!" Ir pokšt! — manęs nebėr. Štai kokia minties galia.

— Bet negi tas padeda ir tvankiomis naktimis? — paklausė Aivoras.— Tvankią naktį aš visiškai negaliu užmigti.

— Ir aš,— pasakė Merė.— Nebent atvirame ore.

Atvirame ore! Kokia nuostabi mintis! Pasitarę jie nusprendė miegoti bokštuose — Merė vakariniame, Aivoras rytiniame. Ant kiekvieno bokšto buvo platoka plokščia švinu dengto stogo plotmė, ir pro nuleidžiamąsias duris buvo galima išsinešti čiužinius. Po žvaigždėmis, po priešpilniu mėnuliu jie tikrai užmigs. Buvo užtempti į viršų čiužiniai, paklotos paklodės ir antklodės, ir po valandos du nemiegaliai, kiekvienas savame bokšte, šūkavo kits kitam labanakt per juos skiriančią bedugnę.

Merė nepatyrė, kaip tikėjosi, stebuklingų, miegą atnešančių nakties oro kerų. Net pro čiužinį jautėsi baisiai kietas švininis stogas. Be to, garsai: nepailsdamos ūbavo pelėdos, o sykį, kažkokios nežinomos baimės pažadintos, visos paukštyno žąsys ėmė pašėlusiai gagenti. Žvaigždės ir priešpilnis mėnulis traukte traukė į save žvilgsnį, o kai per dangų ugninį lanką nubrėžė meteoritas, negalėjai išplėtęs akis, įsitempęs nelaukti kito. Laikas ėjo; mėnuo kopė vis aukščiau ir aukščiau. Merei visi miegai baigė išlakstyti. Ji atsisėdo ir pažvelgė pro parapetą. Negi Aivoras įstengė užmigti? — pagalvojo ji. Ir tarsi atsakydama į šį nebylų klausimą, iš už kaminų eilės tolimajame stogo gale be garso išniro balta figūra — mėnesienoje gerai atpažįstama — Aivoras. Ištiesęs rankas į šalis kaip šokėjas

ant lyno, jis pradėjo eiti rūmų stogo kraigu. Eidamas jis baisiai siūbavo. Merė žiūrėjo į jį žado netekusi; ko gero, jis eina miegodamas! Ir dabar tikriausiai nubus! Jeigu ji prabils arba sujudės, jam galas. Ji nebedrįso ilgiau žiūrėti ir susmuko ant pagalvių, gaudyte gaudydama kiekvieną garsą. Be galo ilgą laiko tarpą nieko nesigirdėjo. Paskui sutapsėjo kojos švino lakštais, tada pasigirdo ropštimasis į viršų ir šnabždesys: „Prakeikimas!" Ir staiga virš parapeto išniro Aivoro galva ir pečiai. Jis perkėlė vieną koją, paskui kitą. Ir atsidūrė ant švininio stogo. Merė apsimetė netikėtai nubudusi.

— Ak! — tarė ji.— Ką jūs čia veikiate?

— Aš negalėjau užmigti,— paaiškino Aivoras,— todėl atėjau pažiūrėti, ar jums pavyko. Vienam bokšte nuobodu. Ar ne taip?

Prieš penkias ėmė švisti. Rytuose susitvenkė ilgi siauri debesys, jų kraštai liepsnojo oranžine ugnimi. Dangus buvo blyškus ir pranašavo lietų. Gedulingai klyktelėjęs, tarsi skausmo perimta siela, milžiniškas povas, sunkiai atvasnojęs iš apačios, nutūpė ant bokšto parapeto. Aivoras ir Merė pašoko iš miegų.

— Pagaukim jį! — sušuko Aivoras ir stryktelėjo.— Turėsime plunksną.

Išgąsdintas povas ėmė bėginėti parapetu, perimtas kvailo išgąsčio, tūpčiodamas, linkčiodamas ir kvaksėdamas; ilga jo uodega griozdiškai svyrinėjo į šalis, o jis vis gręžiojosi ir gręžiojosi. Paskui suplasnojęs ir pliaukštelėjęs uodega, jis išsviedė save į orą ir didingai nuplaukė žemyn, atgavęs orumą. Tačiau paliko trofėjų. Aivoras laikė jo

plunksną, ilgablakstienę akį, purpurinę ir žalią, mėlyną ir auksinę. Jis įteikė ją savo draugei.

— Angelo plunksna,— tarė jis.

Merė valandėlę žiūrėjo į ją, rimtai ir įdėmiai. Duksli violetinė pižama visiškai slėpė jos kūno linijas; ji buvo panaši į didelį, jaukų, išnarstytą žaislelį, savotišką meškutį — bet meškutį su angelo galvute, rausvais skruostais ir auksiniu plaukų varpu. Angeliškas veidelis, angelo sparno plunksna... Net pats saulėtekis dvelkė kažkuo angelišku.

— Kaip keista, kai pagalvoji apie seksualinę atranką,— pagaliau ištarė Merė, atitraukdama susimąsčiusias akis nuo tos įstabios plunksnos.

— Keista! — aidu atsiliepė Aivoras.— Aš pasirenku jus, jūs pasirenkat mane. Kokia laimė!

Jis apkabino ją per pečius, ir juodu stovėjo, žiūrėdami į rytus. Pirmieji saulės spinduliai pradėjo šildyti ir sodriau spalvinti blyškią aušros šviesą. Rausvai violetinė pižama ir balta pižama; jiedu buvo jauna ir žavinga pora. Tekančios saulės spinduliai palietė jų veidus. Visa buvo be galo simboliška; tačiau, gerai pagalvojus, viskas šiame pasaulyje simboliška. Gili ir nuostabi tiesa!

— Man reikia grįžti į savo bokštą,— pagaliau ištarė Aivoras.

— Jau?

— Ko gero. Greitai nubus ir ims šmižinėti namiegai.

— Aivorai...— sekė ilgas ir tylus atsisveikinimas.

— O dabar,— tarė Aivoras,— mes dar sykį atliksime lyno triuką.

Merė apsivijo rankomis jo kaklą.

— Nereikia, Aivorai. Tai pavojinga. Maldauju.

Aivoras pagaliau turėjo paklusti jos prašymui.

— Gerai,— tarė jis.— Nusileisiu žemyn, į namus, ir išlįsiu aname gale.

Ir pro nuleidžiamąsias duris nėrė į tamsą, dar pasaliai glūdinčią namuose su uždarytomis langinėmis. Po valandėlės jis pasirodė ant tolimojo bokšto; pamojavęs ranka, nugrimzdo žemyn ir dingo iš akių už parapeto. Apačioje, namuose, pasigirdo silpnas kaip vapsvos dūzgimas žadintuvo skambėjimas. Aivoras sugrįžo laiku.

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Aivoras išvažiavo. Patogiai atsirėmęs į sėdynės atlošą už priekinio stiklo savo geltoname sedane jis skriejo per kaimiškąją Angliją. Nepaprastai skubūs drauguomenės ir meilės įsipareigojimai šaukė jį iš vienų baronų rūmų į kitus, iš vienos pilies į kitą, iš Elžbietos stiliaus [99] dvarininkų namų į Jurgių stiliaus [100] ištaigingą užmiesčio dvarą per visas karalystės žemes. Šiandieną Somersetas, rytoj Vorikširas, šeštadienį Vest Raidingas, antradienio rytą Argailis — Aivoras poilsio nežinojo. Visą vasarą, nuo liepos pradžios iki rugsėjo pabaigos, jis pasišvęsdavo sutartiems pasimatymams; jis buvo stačiai jų kankinys. Rudenį grįždavo į

Londoną paatostogauti. Viešnagė Kroume buvo mažas epizodas, vienadienis burbulas gyvenimo sraute; jis jau priklausė praeičiai. Atėjus metui gerti arbatą, Aivoras jau bus Goblyje, ten jo laukia svetinga Zinoubijos šypsena. O ketvirtadienio rytą — bet jis dar toli, dar labai toli. Apie ketvirtadienio rytą jis pagalvos, kai tas ketvirtadienio rytas ateis. O kol kas yra Goblis, kol kas yra Zinoubija.

Kroumo svečių knygoje Aivoras paliko — kaip buvo pratęs tokiais atvejais — eilėraštį. Autoritetingai suimprovizuotą per dešimt minučių, likusių iki išvykimo. Denis ir misteris Skougenas pamažėle parėjo kartu nuo vartų, kur paskutinį kartą atsisveikino su Aivoru; hole ant rašomojo stalo jie rado atverstą svečių knygą ir dar neišdžiūvusį Aivoro įrašą. Misteris Skougenas perskaitė jį garsiai:

Tie praeities karalių burtai,
Nakties taures apraizgę žavesiu žilu,
Gyvena sieloj visko, kas sukurta,
Lig pat Akrokeraunijos uolų.
Jie ir drugelio auriškuos sparnuos,
Siautingoj vizijoj anachoreto,
Aide, kursai atsiliepia kalnuos,
Jausme, skausme, katarsyje poeto.
Bet Kroumo burtų, kerinčių kvapų
Aš su anais nelyginčiau iš tolo;
Jie šauks manę kaip skambesys varpų,
Vaidensis lyg slaptingas nekropolis.
Mane pikta lemtis iš Kroumo gena,
Bet siela verks, ilgėsis būsto seno.

— Labai miela, skoninga ir taktiška,— baigęs pasakė misteris Skougenas.— Mane tik neramina drugelių auriški sparnai. Jūs turite tiesioginių žinių apie poeto proto veiklą, Deni; galbūt galėtumėt man paaiškinti?

— Nieko nėra paprasčiau,— tarė Denis.— Tai puikus žodis, o Aivoras norėjo pasakyti, kad sparnai auksaspalviai.

— Dabar jau viskas aiškių aiškiausia.

— Žmogus tiek prisikenčia,— kalbėjo toliau Denis,— nes puikūs žodžiai ne visada reiškia tai, ką turėtų reikšti. Pavyzdžiui, neseniai man niekais nuėjo visas eilėraštis vien todėl, kad žodis „karminatyvus" visiškai nereiškia to, ką turėtų reikšti. „Karminatyvus"— nuostabu, ar ne?

— Nuostabu,— pritarė misteris Skougenas.— O ką jis reiškia?

— Tai žodis, kurį kaip brangiausią lobį aš saugojau nuo pat kūdikystės,— pasakė Denis,— saugojau ir mylėjau. Kai aš peršaldavau, man duodavo cinamono — gydyti jis negydė, tačiau nebuvo nemalonus. Jo man įlašindavo — lašelį po lašelio — iš siauro buteliuko; auksinio skysčio, liepsningo ir karšto. Etiketėje buvo sužymėtos gerosios jo ypatybės, ir tarp kitų buvo įrašyta, kad jis nepaprastai karminatyvus. Aš dievinau šitą žodį. „Argi nekarminatyvu?"— tardavau sau, gerdamas paskirtą dozę. Tas žodis taip nuostabiai nusakydavo vidinės šilumos pojūtį, tą malonų karštį kūne, tą — na kaip jį įvardinti — fizinį pasitenkinimą, kuris apimdavo, išgėrus cinamono. Vėliau, kai aš

atradau alkoholį, žodis „karminatyvus" išreikšdavo man panašią, tačiau kilnesnę, labiau dvasišką po kūną pasklindančią šilumą, kurią vynas pažadina ne tik kūne, bet ir sieloje. Aš lyginau, aš klasifikavau karminatyviąsias burgundiškojo vyno, romo, išlaikyto konjako, *„Lacrima Christi"* [101] marsalos, aleatiko, stipraus portveino, džino, šampano, klareto, šviežio šiųmečio Toskanos vynuogių vyno savybes. Marsala rausvai, pavergiančiai karminatyvi; džinas šildydamas dilgina ir gaivina. Turėjau visą karminatyvių savybių sąrašą. O dabar. . .— Denis beviltiškai praskėtė rankas delnais į viršų —. . .dabar aš žinau, ką iš tikrųjų reiškia „karminatyvus".

— Na ir ką gi jis reiškia? — šiek tiek nekantriai paklausė misteris Skougenas.

— Karminatyvus,— meiliai uždelsdamas, Denis ištarė žodį skiemenimis.— Karminatyvus. Aš neaiškiai vaizdavausi, kad jis turi kažką bendra su *carmen-carminis** arba kažkokį tolimesnį ryšį su *caro-carnis*** ir jų vediniais, kaip karnavalas ir karminas. Karminatyvus — šiame žodyje glūdėjo ir dainavimo sąvoka, ir vaizdinys kūno, rausvo ir šilto, ir užuomina apie *mi-Carême* [102] linksmybes, ir Venecijos karnavalus. Karminatyvus — šiluma, karštis, vidinė branda — viskas buvo šitame žodyje. Ir vietoj jo. . .

---

* Daina, eilėraštis *(lot.)*; duotos nominatyvo ir genityvo formos, kaip daroma mokantis lotynų kalbos mokykloje.

** Mėsa, kūnas *(lot.)*.

— Na, greičiau prie esmės, brangusis Deni,— ėmė protestuoti misteris Skougenas.— Greičiau prie esmės.

— Štai anądien aš parašiau eilėraštį,— kalbėjo Denis.— Parašiau eilėraštį apie meilės padarinius.

— Daug kas tą ir prieš jus yra daręs,— pasakė misteris Skougenas.— To nereikia gėdintis.

— Aš norėjau pabrėžti mintį,— tęsė savo kalbą Denis,— kad meilės padariniai labai dažnai yra tie patys, kaip ir vyno, kad Erotas nugirdo taip pat kaip ir Bakchas. Taigi meilė yra iš esmės karminatyvi. Ji žmogui teikia vidinės šilumos, karščio.

Ir tarsi vynas karminatyvi aistra...

...štai ką aš rašiau. Tad eilutė buvo ne tik grakščiai skambi; ji taip pat buvo — džiaugiausi pats sau — labai vykusiai ir glaustai išraiškinga. Žodyje „karminatyvus" glūdėjo viskas — skrupulingai išreikšta ir tiksli išorinė prasmė ir neaprėpiama, begalinė prielaidų gelmė.

Ir tarsi vynas karminatyvi aistra...

Joks nepasitenkinimo debesėlis nedrumstė manęs. Ir staiga, visiškai netikėtai, man šovė į galvą mintis, kad niekada nebuvau žiūrėjęs šio žodžio žodyne. Tasai žodis išaugo su manimi nuo cinamono buteliuko laikų. Man jis visada buvo savaime suprantamas. „Karminatyvus": šio žodžio turinys buvo toks pat turtingas kaip milžiniško, be galo tobulo meno kūrinio; tai buvo išbaigtas peizažas su figūromis.

Ir tarsi vynas karminatyvi aistra...

Tai buvo pirmas kartas, kai aš ryžausi užrašyti šitą žodį, ir staiga man prireikė leksikografinio autoriteto patvirtinimui. Aš teturėjau tik nedidelį Anglų-vokiečių žodyną. Ėmiau versti K, ka, kar, karm. Štai ir jis: „Karminatyvus: *windtreibend*"*. *Windtreibend!* — pakartojo Denis. Misteris Skougenas nusijuokė. Denis palingavo galvą.— Ak,— tarė jis,— man visiškai ne juokai buvo galvoje. Man tai buvo skyriaus pabaiga, kažko jauno ir brangaus mirtis. Juk buvo metai — vaikystės ir nekaltybės metai — kai aš tikėjau, jog „karminatyvus" reiškia — na, karminatyvus. Ir štai prieš mane likusi gyvenimo atkarpa — gal diena, gal dešimt metų, o gal ir pusė šimtmečio,— jau žinant, jog „karminatyvus" reiškia *windtreibend.*

Plus ne suis ce que j'ai été
Et ne le saurai jamais être.[103]

Suvokus tai, žmogų apima melancholija.

— Karminatyvus,— mąsliai ištarė misteris Skougenas.

— Karminatyvus,— pakartojo Denis, ir kurį laiką abu tylėjo.— Žodžiai,— pagaliau ištarė Denis,— žodžiai... kažin, ar jūs galite suvokti, kaip aš juos myliu. Jūs per daug dėmesio skiriate paprasčiausiems daiktams, idėjoms, žmonėms, kad galėtumėte suvokti tikrąjį žodžių grožį. Jūsų protas literatūriškai neišmankštintas. Misteris Gladstonas [104], suradęs trisdešimt keturis rimus vardui „Margo", sukelia jums tikriausiai vien graudulį.

* Mažinantis žarnyne dujų išskyrimą *(vok.)*.

Malarme[105] vokai su eiliuotais adresais neištirpdo jūsų abejingumo, nebent sukelia pasigailėjimą; jūs nematote, kad

Apte à ne point te cabrer, hue!
Poste, et j'ajouterai, dia!
Si tu ne fuis onze-bis Rue
Balzac, chez cet Heredia...[106]

mažas stebuklas.

— Tikrai,— pasakė misteris Skougenas.— Nematau.

— Ir nejaučiate jo kerų?

— Ne.

— Taip tikrinamas literatūrinis proto lankstumas,— pasakė Denis,— žiūrima, ar jaučia jis teksto kerus, ar suvokia, kad žodžiuose glūdi jėga. Žodžiai, techniškoji literatūros pusė, mums atskleidžia kerų pasaulį. Žodžiai — tai žmogaus pirmasis ir didingiausias išradimas. Kalbos pagalba jis sukūrė visiškai naują visatą; kaip nuostabu, kad jis mylėjo žodžius ir suteikė jiems galios! Tinkamais, harmoningais žodžiais fokusininkai iškviesdavo triušius iš tuščių skrybėlių ir dvasias iš elementų. Jų palikuonys, literatai, eina toliau, jie kuria žodinių formulių junginius ir susižavėję, kupini pagarbios baimės virpa prieš burtingąją išbaigtumo galią. Triušiai iš tuščių skrybėlių? Ne, žodžių apžavų jėga subtilesnė, kadangi jie pažadina emocijas tuščiuose mūsų protuose. Suteikus meninę išraišką, net pačios lėkščiausios formuluotės įgauna didžią svarbą. Pavyzdžiui, aš siūlau teiginį „Aiškus radinys, raiškus adinys". Paprasčiausias pasaky-

mas, ir į jį nebūtų verta kreipti dėmesio, jei aš būčiau sumanęs išreikšti jį kitais žodžiais, pavyzdžiui, „Į akį krintantis radinys, gerai matomas adinys". Bet kadangi aš sakau taip, kaip sakiau: „Aiškus radinys, raiškus adinys", jis, nors ir paprastas, tampa kažkuo svarbus, nepamirštamas, jaudinantis. Argi ne stebuklas toji žodžio galia sukurti kažką iš nieko? Ir aš galiu pridurti: kas tai, jei ne literatūra? Pusė didžiosios pasaulio poezijos yra tiesiog „Į akį krintantis radinys, gerai matomas adinys" vertimas į stebuklingo reikšmingumo kupiną „Aiškus radinys, raiškus adinys". O jūs negalite žavėtis žodžiais. Man gaila jūsų.

— Protinio karminatyvo,— susimąstęs tarė misteris Skougenas,— štai ko jums reiktų.

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Užtupdyta ant keturių akmeninių grybų, klėtelė buvo pakilusi dvi ar tris pėdas virš žaliojo aptvaro žolės. Apačioje visą laiką tvyrojo šešėlis, ir drėgmėje augo aukšta, vešli žolė. Čia, šešėlyje, žalioje drėgnumoje, baltų ančių šeimynėlė susirado sau priedangą nuo popietinės saulės. Kelios antys stovėjo ir valėsi snapu plunksnas, kitos ilsėjosi, prispaudusios ilgus pilvus prie žemės, tarytum vėsi žolė būtų buvęs vanduo. Tarpais nežymiai pasigirsdavo žmonių keliamas triukšmas, ir smailios uodegos virtuoziškai virpteldavo. Ūmai smagiam jų poilsiui atėjo galas. Baisus stuktelėjimas sudre-

bino medinę padangtę virš ančių galvų; visa klėtelė suvirpėjo, ant jų pabiro smulkūs purvo ir medžio gabalėliai. Garsiai suklegusios antys puolė bėgti nuo tos bevardės grėsmės ir nesustojo, kol atsidūrė saugiame sodybos ūkiniame kieme.

— Stenkitės valdytis! — kalbėjo Anė.— Žiūrėkit! Jūs išgąsdinote antis. Vargšelės!

Ji sėdėjo šonu ant žemos medinės kėdės. Dešinė jos alkūnė buvo padėta ant kėdės atlošo, ji buvo pasirėmusi skruostą ranka. Ilgo, liekno kūno išlinkiai buvo kupini tingios gracijos. Jinai šypsojosi ir prisimerkusi žvelgė į Gombo.

— Tegu jus velniai! — pakartojo Gombo ir dar kartą treptelėjo.

Jis su įniršiu pažvelgė į Anę iš už nebaigto portreto ant molberto.

— Vargšės antys! — pakartojo Anė.

Jų kvaksėjimas tilo tolyje; netrukus jo visai nebesigirdėjo.

— Negi nematote, kaip tuščiai gaišinate man laiką? — paklausė Gombo.— Aš negaliu dirbti, kai jūs sukiojatės aplink ir vedate mane iš proto.

— Jūs mažiau sugaišite, jeigu liausitės kalbėjęs, trypęs kojomis, o truputį pasidarbuosite teptuku. Juk aš ir sukiojuosi apie jus tik tam, kad būčiau tapoma.

Gombo tyliai suurzgė.

— Jūs siaubinga,— tvirtai tarė jis.— Kodėl pasikvietėte mane čia, kodėl prašėte pasilikti? Kodėl sakote, kad norėtumėt, jog aš nutapyčiau jūsų portretą?

— Tik todėl, kad aš jus mėgstu — bent kai esate gerai nusiteikęs — ir todėl, kad laikau jus geru tapytoju.

— Tik todėl...— tarė Gombo, mėgdžiodamas jos intonaciją,— kad jūs norėjote, jog aš imčiau jums meilintis, o kai tą padariau, bėgate ir džiaugiatės.

Anė atmetė galvą ir nusijuokė.

— Vadinasi, jūs manote, kad man smagu atmušinėti jūsų atakas! Kaip tas būdinga vyrams! Jeigu jūs žinotumėt, kokie storžieviški, siaubingi, įkyrūs jie būna, kai bando meilintis, nors moteris visai to nenori! Jeigu jūs, vyrai, galėtumėte išvysti save mūsų akimis!

Gombo karštai stvėrė paletę, teptukus ir įnirtęs puolė drobę.

— Jūs tikriausiai tuoj pasakysite, kad ne jūs pradėjote tą žaidimą, kad aš pirmas ėmiau atakuoti, o jūs buvote tiktai nekalta auka, sėdėjote ramutėlė ir niekada nedarėte nieko, kad pasišauktumėte ar suviliotumėte mane.

— Vyrai amžinai lieka vyrai! — tarė Anė.— Vis ta pati sena istorija, kaip moteris sugundo vyrą. Moteris pakeri, sužavi, pakviečia; o vyras — kilnusis, nekaltasis vyras — tampa auka. Vargšeli Gombo! Juk jūs neketinate giedoti tos senos giesmelės. Tas taip negudru, o aš visada laikiau jus nuovokiu žmogumi.

— Dėkoju,— tarė Gombo.

— Būkite bent kiek objektyvus,— kalbėjo toliau Anė.— Negi jūs nematote, kad tiesiog sutei-

kiate konkrečią formą savo emocijoms? Kaip tik taip jūs, vyrai, visada ir elgiatės; ir tas barbariškai naivu. Užsiliepsnoję geismu kokiai nors moteriai ir vien todėl, kad stipriai jos geidžiate, tučtuojau puolate kaltinti, kad ji jus gundo, tyčia provokuoja ir žadina jūsų aistras. Jūsų galvosena kaip laukinių. Lygiai taip pat jūs galite pasakyti, kad lėkštelė braškių, apipiltų grietinėle, tyčia gundo jus ir žadina jūsų godulį. Devyniasdešimt devyniais atvejais iš šimto moteris yra pasyvi ir nekalta kaip braškės ir grietinėlė.

— Tada aš tegaliu pasakyti viena — šį sykį yra šimtasis atvejis,— tarė Gombo, nepakeldamas akių.

Anė trūktelėjo pečiais ir atsiduso.

— Aš tiesiog neįstengiu nustatyti, ar jumyse daugiau kvailumo ar grubumo.

Kurį laiką tapęs tylomis, Gombo vėl prabilo.

— O dar tasai Denis,— tarė jis, atgaivindamas pašnekesį, lyg jis būtų buvęs nenutrauktas.— Ir su juo jūs žaidžiate tą patį žaidimą. Kodėl negalite duoti bent tam nelaimėliui ramybės?

Anę užliejo staigaus ir nesuvaldomo pykčio nuoraudis.

— Dėl Denio tai visiškai netiesa,— tarė ji pasipiktinusi.— Aš niekada neketinau, kaip jūs nuostabiai sugalvojote pasakyti, žaisti to paties žaidimo su juo.— Atgavusi savitvardą, ji pridūrė įprastiniu burkuojančiu balsu, kaip paprastai erzinamai šypsodama: — Ir ko jūs taip ūmai ėmėtės globoti vargšelį Denį?

— Ėmiausi,— atsakė Gombo taip rimtai, kad jo žodžiai nuskambėjo net per daug iškilmingai.— Aš nenoriu matyti, kaip jaunuolį...

— ... įtraukia į pražūties kelią,— pasakė Anė, užbaigdama jo mintį.— Žaviuosi jūsų požiūriu ir, tikėkit, galvoju lygiai tą patį.

Keista, bet Anę suerzino Gombo žodžiai apie Denį. Jie buvo visiškai neteisingi. Pats Gombo gal ir turėjo šiokį tokį pagrindą priekaištauti. Tačiau Denis — ne, ji niekada neflirtavo su Deniu. Vargšelis! Jis toks mielas. Anė šiek tiek svajingai susimąstė.

Gombo įniršęs tapė. Nepasotinto geismo nerimas, pirma varęs jį iš proto ir neleidęs dirbti, atrodo, dabar pavirto karštligiška energija. Užbaigtas, tvirtino jis pats sau, portretas bus žiaurus. Jis tapė Anę ta poza, kokia ji atsisėdo per patį pirmąjį seansą. Šonu, alkūne pasirėmusią į kėdės atramą, pasukta galva ir pečiais, kiek palinkusią į priekį; visa jos išvaizda buvo glebiai laisva. Jis užakcentavo tingius jos kūno išlinkius; linijos, keliaudamos drobe, bliuško; figūros gracija, rodės, tirpo kažkaip švelniai trūnydama. Ranka, gulinti ant kelio, buvo suglebusi kaip pirštinė. Dabar Gombo tapė veidą, jis vis labiau ryškėjo drobėje, taisyklingas kaip lėlės, apatiškas. Tai buvo Anės veidas — tačiau toks, kai jo nenušviesdavo vidinė minčių ir emocijų šviesa. Tingi, bereikšmė kaukė, koks kartais ir būdavo jos veidas. Portretas buvo be galo panašus; ir sykiu tai buvo piktavališkiausias melas. Taip, baigtas portretas bus žiaurus, nusprendė Gombo; įdomu, ką apie jį pagalvos Anė.

DVIDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

Tą pačią popietę, ieškodamas nuošalumos ir ramybės, Denis anksčiau pasišalino į savo miegamąjį. Jis norėjo padirbėti, tačiau buvo snaudulingas dienos metas, o neseniai suvalgyti priešpiečiai slėgė ir kūną, ir protą. Jį buvo užvaldęs vidudieniško nuoilsio demonas, toji kupina nuobodžio ir nevilties popiečio melancholija, žinoma senovės vienuoliams, kurie jos bijojo ir vadino dvasios apatija. Denis jautėsi kaip Ernestas Dausonas [107] — „kiek nuilsęs". Ir šią savo nuotaiką jis norėjo išreikšti rafinuota, švelnia, kvietistiška [108] forma; jis troško, kad eilėse būtų kažkas glebaus ir tuo pat metu — kaip čia tiksliau pasakius — kažkas beribio. Jis mąstė apie Anę, apie beviltišką ir nepasiekiamą meilę. Tikriausiai idealioji meilė ir yra tokia — beviltiška, rami, teoretiška meilė. Visas perimtas liūdnumo, Denis kone tikėjo tuo. Jis pradėjo rašyti. Iš po plunksnos išplaukė grakštus ketureilis:

Mąslioji meilė — tik naktinė
Slapta mėnulio spindulių,
Kai jie praslysta vaiduokliu
Pro vos alsuojančią krūtinę...

ir tada jo dėmesį patraukė garsai už lango. Jis pažvelgė žemyn; anava kur jie, Anė ir Gombo, šneka sau, juokiasi. Jie perėjo kiemą priešais rūmus ir pradingo už vartelių dešinėje. Tas kelias vedė į žalią aptvarą ir klėtelę; ji vėl eina jam pozuoti. Malonų melancholijos slogutį kaipmat išvaikė įnirtingų emocijų gūsis; Denis piktai nu-

sviedė ketureilį į šiukšlių dėžę ir nurūko į apačią. „Slapta mėnulio spindulių"— kurgi ne!

Hole jis pamatė misterį Skougeną, kuris, atrodė, jo ir tykojo. Denis pabandė pasprukti, tačiau nesėkmingai. Misterio Skougeno akys degė kaip Senojo Jūreivio [109].

— Kur taip bėgat,— tarė jis, ištiesdamas nedidelę roplio ranką su smailiais nagais,— kur taip bėgat? Aš kaip tik rengiausi į gėlynus pasišildyti saulėje. Galim eiti kartu.

Denis pasidavė; misteris Skougenas užsidėjo skrybėlę, ir jiedu draugiškai išėjo. Ant trumpai nupjautos terasos velėnos Henris Vimbušas ir Merė oriai žaidė kėgliais. Misteris Skougenas ir Denis nusileido kukmedžių alėja. Kaip tik čia, galvojo Denis, ir yra ta vieta, kur parkrito Anė, kur ją bučiavo, čia — ir jis retrospektyviai nuraudo iš gėdos prisiminęs — čia bandė ją nešti ir nesugebėjo. Koks siaubingas gyvenimas!

— Blaivi galvosena! — tarė misteris Skougenas, staiga nutraukdamas ilgą tylą.— Blaivi galvosena — štai mano trūkumas ir būsimas jūsų trūkumas, kai pakankamai subręsite būti blaivios arba neblaivios galvosenos. Pasaulyje, kur visi blaiviai galvoja, aš būčiau didis žmogus; tačiau dabar, egzistuojant šitoms keistoms visuomenės gyvenimo normoms, aš esu niekas; bet kokiam siekiui ar tikslui aš — nulis. Aš — tik *vox et praeterea nihil**.

Denis nieko neatsakė; jis galvojo apie ką kita. „Šiaip ar taip,— mąstė jis,— . . .šiaip ar taip, Gom-

---

* Garsas ir nieko daugiau *(lot.)*.

bo išvaizda pranašesnė negu mano, jis labiau moka užimti, labiau pasitiki savimi; be to, jis jau yra kažko pasiekęs, o aš tik žadantis..."

— Viskas, kas šiame pasaulyje padaryta, padaryta bepročių,— kalbėjo toliau misteris Skougenas. Denis bandė nesiklausyti, tačiau nepailstamai atkaklus misterio Skougeno postringavimas pamažėle užvaldė jo dėmesį.— Žmonės, tokie kaip aš, tokie, koks tikriausiai būsite jūs, niekada nėra nieko pasiekę. Mūsų galvosena per daug blaivi; mes esame nuosaikūs, ir tiek. Mums stinga kažko žmogiško, stinga neįveikiamos, entuziazmo kupinos manijos. Norėdami pasismaginti, žmonės mielai klausosi filosofo lygiai kaip klausosi gatvės smuikininko ar mugės juokdario. Bet elgtis taip, kaip pataria protingi — jie niekada nesielgia. Kiekvieną sykį, kai teks rinktis išminčių ar beprotį, pasaulis nesvyruodamas nueis paskui pastarąjį. Kadangi beprotis apeliuoja į tai, kas esmingiausia — į aistras ir instinktus, o filosofas į tai, kas paviršutiniška ir atliekama — protą.

Jiedu įėjo į sodą su gėlynais; vienos alėjos pradžioje stovėjo žalias medinis suolas, nugrimzdęs į kvapnų levandų kontinentą. Ir kaip tik šią vietą, nors čia nebuvo jokio šešėlio ir vietoj oro kvėpuoti reikėjo karštu sausu aromatu — kaip tik šią vietą misteris Skougenas pasirinko atsisėsti. Nuožmūs saulės spinduliai teigiamai veikė jo savijautą.

— Pasvarstykime, pavyzdžiui, Liuterio ir Erazmo atvejus.— Jis išsiėmė pypkę ir ėmė kalbėdamas ją kimštis.— Jei iš viso būna išmintingų žmonių,

tai kaip tik toks buvo Erazmas. Iš pradžių žmonės jo klausėsi — naujas virtuozas, griežiąs puikiu ir išmoningu instrumentu, intelektu; jie netgi žavėjosi juo, net garbino jį. Bet ar privertė jis juos elgtis taip, kaip troško — protingai, padoriai, ar bent jau ne taip kiauliškai kaip visada? Neprivertė. Tada pasirodė Liuteris, smurtingas ūmus beprotis, liguistai tikįs tokiais dalykais, dėl kurių niekaip negali būti tikras. Jis rėkavo visa gerkle, ir žmonės puolė paskui jį. Erazmo daugiau nebesiklausė; jis buvo iškeiktas už savo išmintį. Liuteris buvo kažkas rimta, Liuteris buvo pati tikrovė — kaip Didysis Karas [110]. Erazmas — vien protas ir padorumas; jam, kaip išminčiui, stigo jėgos išjudinti žmones. Europa nusekė paskui Liuterį, ir prasidėjo pusantro šimto metų trukę karai bei kruvini persekiojimai. Tai liūdna istorija.— Misteris Skougenas įbrėžė degtuką. Ryškioje saulės šviesoje liepsnos beveik nesimatė. Smilkstančio tabako kvapas ėmė maišytis su saldžiai aitriu levandų kvapu.

— Jeigu norit priversti žmones elgtis protingai, privalote griebtis maniakiškų įtikinėjimo metodų. Pačius protingiausius religijų įkūrėjų priesakus tarsi ligos užkratą gali išnešioti tiktai bepročių įkarštis, kuris sveikam žmogui atrodo apgailėtinas. Tiesiog gėda, kad sveikas protas yra toks bejėgis. Sveikas protas, pavyzdžiui, teigia mums, kad vienintelis kelias išsaugoti civilizaciją — elgtis padoriai ir protingai. Sveikas protas maldauja, pateikia įrodymus; mūsų valdovai, neketindami pasikeisti, elgiasi kaip kiaulės, o mes

tylėdami su tuo sutinkame ir klausome jų. Vienintelė viltis, kad į kryžiaus žygį pakils maniakas vadas; aš žygiui pasiruošęs, ir kai jis prasidės, garsiausiai mušiu būgną, tiktai tuo pat metu man bus šiek tiek gėda. Tačiau. . .— misteris Skougenas truktelėjo pečiais ir, laikydamas pypkę rankoje, beviltiškai mostelėjo,— tuščias daiktas skųstis, kad viskas yra taip, kaip yra. Faktas lieka faktu, kad be pagalbos iš šalies sveikas protas yra bevertis. Taigi reikia mums štai ko — protingų ir blaivių beprotystės tyrimų. Juk kol kas galia mūsų, sveiko proto žmonių, rankose.— Misterio Skougeno akys degė kiek labiau negu paprastai, ir, išsiėmęs iš burnos pypkę, jis garsiai, sausai ir kažkaip žiaurokai nusijuokė.

— O man visiškai nereikia tos galios,— tarė Denis.

Jis sėdėjo nepatogiai susmegęs viename suolo gale, dangstydamasis akis nuo nepakenčiamos šviesos. Misteris Skougenas, tiesus kaip styga kitame gale, vėl nusijuokė.

— Visi trokšta galios,— tarė jis.— Vienokia forma arba kitokia. Galia, kurios jūs godžiai trokštate, tai literatūrinė galia. Kai kas nori įgyti galios persekioti kitus žmones; jūsų galios geismas yra iššvaistomas persekiojant žodžius, kraipant juos, formuojant kankinant ir stengiantis parklupdyti. Tačiau aš nukrypstu nuo temos.

— Nejaugi? — vos girdimai paklausė Denis.

— Tikrai,— nerūpestingai kalbėjo toliau misteris Skougenas,— tas laikas ateis. Mes, proto žmonės, išmoksime taip įkinkyti maniakiškumą, kad

jis tarnautų protui. Ilgiau nebegalima leisti, kad pasaulį tvarkytų atsitiktinumas. Mes nebegalime leisti pavojingiems maniakams kaip Liuteris, pakvaišusiems dėl dogmų, arba kaip Napoleonas, pakvaišusiems dėl savęs, iš kažkur išdygti ir apversti viską aukštyn kojomis. Praeityje tas nebuvo tiek svarbu; tačiau šiuolaikinis mūsų mechanizmas yra per daug trapus. Dar keli tokie sukrėtimai kaip pasaulinis karas, dar vienas ar pora Liuterių, ir viskas subyrės į druzgus. Ateityje išmintingi žmonės privalo žiūrėti, kad pasaulio maniakų beprotybė būtų nukreipiama tinkama vaga ir priverčiama dirbti naudingą darbą kaip kalnų krioklys, sukantis dinamas...

— Ir gaminantis elektrą apšviesti šveicarų viešbutį,— tarė Denis.— Jums reikia užbaigti palyginimą.

Pertrauktas misteris Skougenas tik atsainiai mostelėjo ranka.

— Yra vienintelis kelias,— tarė jis.— Išmintingi žmonės turi susijungti, turi susimokyti ir atimti valdžią iš silpnapročių ir maniakų, kurie dabar valdo mus. Reikia įkurti Proto valstybę.

Karštis, pamažėle paralyžiuojantis Denio fizines ir dvasines jėgas, rodos, teikė misteriui Skougenui papildomo gyvybingumo. Jis kalbėjo su vis didėjančia energija, jo rankų judesiai buvo staigūs, greiti, tikslūs, akys degė. Aštrus, sausas, netylantis jo balsas aidėjo ir aidėjo Denio ausyse atkakliai kaip dirbančios mašinos gausmas.

— Proto valstybėje,— girdėjo jis misterį Skougeną sakant,— žmonės bus suskirstyti į rūšis, ne

pagal akių spalvą arba kaukolės formą, o pagal proto ir būdo savybes. Ekspertai psichologai, turintys tokį išsilavinimą, kuris dabar atrodytų antžmogiška aiškiaregystė, ištirs kiekvieną kūdikį ir priskirs jį tam tikrai rūšiai. Pakliuvęs į tinkamą kategoriją, tartum gavęs etiketę, vaikas bus lavinamas kaip ir kiti tos rūšies nariai, o užaugęs bus paskirtas atlikti atitinkamas funkcijas, kurias įstengia atlikti tokie pat žmonės kaip jis.

— O kiek bus tų rūšių? — paklausė Denis.

— Tikriausiai daug,— atsakė misteris Skougenas,— klasifikacija bus subtili ir kruopšti. Tačiau pranašas nesugeba aptarinėti detalių, ir tai ne jo reikalas. Aš galiu išvardinti tris pagrindines rūšis, į kurias bus padalinti Proto valstybės asmenys.

Jis stabtelėjo, atsikrenkštė, vieną ar kelis sykius kostelėjo, ir Denio vaizduotėje iškilo stalas, stiklinė, grafinas vandens ir skersai vieno kampo padėta ilga balta rodomoji lazdelė paskaitai su diapozityvais.

— Trys pagrindinės rūšys,— kalbėjo toliau misteris Skougenas,— bus šios: Vadovaujantys Protai, Aklatikiai ir Banda. Vadovaujantiems Protams priklausys visi tie, kurie sugeba mąstyti, kurie žino, kaip išsikovoti bent truputį laisvės — deja, kokia ribota, net patiems protingiausiems, yra toji laisvė! — iš savo laiko mentaliteto vergijos. Burtų keliu atrinkta grupė neeilinio intelekto žmonių, savo dėmesio objektu pasirinkusių praktinį gyvenimą, bus Proto valstybės valdytojai. Jų galios įrankiai bus antra didžioji žmonijos rūšis — Akla-

tikiai, Bepročiai, kaip aš juos pavadinau, tie, kurie tiki viskuo aklai, aistringai ir yra pasirengę mirti dėl savo tikėjimo ir troškimų. Tiems pašėlusiems žmonėms, apdovanotiems baisiomis galimybėmis daryti gera ar pikta, nebus ilgiau leista atsiradus atsitiktinėj vietoj veikti spontaniškai. Daugiau nebebus Čezarių Bordžų [111], Liuterių ir Mahometų, nebebus Džoanų Sautkot [112], nebebus Komstokų [113]. Senamadiškąjį fanatiką, tą atsitiktinių žiaurių aplinkybių tvarinį, galėjusį taip pat lengvai priversti žmones lieti ašaras ir atgailauti arba pjauti vienas kitam gerkles, pakeis naujos rūšies beprotis, iš išorės lyg ir toks pat, kunkuliuojantis tarytum tokiu pačiu savaimingu entuziazmu, bet, ak, koks skirtingas nuo anų laikų bepročio! Kadangi naujasis Aklatikis visą savo aistrą, geismą, entuziazmą išlies skelbdamas kokią nors protingą idėją. Jis bus, pats to nejausdamas, aukštesnės išminties įrankis.

Misteris Skougenas piktdžiugiškai sukikeno; atrodė, jog jis proto vardu keršija šėlstantiems fanatikams.

— Nuo pat mažumės, tai yra nuo tada, kai psichologai ekspertai paskirs jiems deramą vietą klasifikuotoje sistemoje, Aklatikiai bus specialiai auklėjami prižiūrint Vadovaujantiems Protams. Ilgo įtaigos proceso suformuoti, jie išeis į pasaulį su kilniaširdiška manija skelbti ir vykdyti to, ką šaltai apgalvoję, bus sumanę aukštesnieji valdytojai. Kai tie sumanymai bus įvykdyti arba kai idėjos, naudingos prieš dešimtį metų, praras savo vertę, Vadovaujantys Protai įteigs naujai bepročių

kartai naują amžinąją tiesą. Pagrindinė Aklatikių funkcija bus išjudinti ir nukreipti Minią, trečią didžiąją žmonijos rūšį, tuos nesuskaičiuojamus milijonus, kuriems stinga intelekto ir kurie nėra apdovanoti entuziazmu. Kai prireiks, kad Banda dėl ko nors pasistengtų, kai bus nutarta, kad solidarumo labui žmonija turi įsiliepsnoti ir susivienyti, perimta vieno entuziastingo troškimo ar idėjos, Aklatikiai su paruoštomis iš anksto kokio nors paprasto ir visus patenkinančio tikėjimo tiesomis bus išsiųsti kaip misionieriai skelbti naujos evangelijos. Kitu metu, kai aukšta dvasinė kryžiaus žygio temperatūra bus kenksminga, Aklatikiai ramiai ir uoliai darbuosis kilniame švietimo bare. Auklėjant Bandą, bus moksliškai panaudotos kone beribės žmonijos įtaigos galimybės. Sistemingai, nuo pat kūdikystės, Bandos nariai bus įtikinėjami, kad nėra didesnės laimės kaip dirbti ir paklusti; jiems kalte įkals, kad jie laimingi, kad jie be galo svarbūs ir kad viskas, ką jie daro, yra kilnu ir reikšminga. Žemesnėms rūšims vėl bus įteigta, jog žemė — visatos centras ir žmogus yra pranašiausias žemėje. O, kaip aš pavydžiu Proto valstybės žemųjų sluoksnių dalios! Dirbdami aštuonias valandas per dieną, klausydami viršininkų, tikėdami savo didybe, reikšmingumu ir nemirtingumu, jie bus nepaprastai laimingi, laimingesni, negu kada nors yra buvus žmonija. Jie pereis per gyvenimą, niekada neatsipeikėdami iš rožinio svaigulio. Aklatikiai bus šios visą gyvenimą trunkančios bakchanalijos vynininkai ir vis pils, ir pils šiltą gėrimą, kurį

liūdnai ir blaiviai, pasišalinę kažkur tolėliau už scenos, gamins Vadovaujantys Protai, kad apsvaigintų savo valdinius.

— O kokia bus mano vieta Proto valstybėje? — mieguistai pasiteiravo Denis, ranka prisidengęs akis.

Misteris Skougenas kurį laiką žiūrėjo į jį tylėdamas.

— Sunku nuspręsti, kam jūs tinkate,— pagaliau ištarė jis.— Fizinio darbo jūs nesugebate dirbti, esate per daug savarankiškas ir nepasiduodantis įtaigai, kad priklausytumėt Bandai; ir visiškai neturite savybių, kurių reikia Aklatikiui. Na, o Vadovaujantys Protai turi būti nepaprastai blaivios galvosenos, negailestingi ir įžvalgūs.— Jis patylėjo ir palingavo galvą.— Ne, kitos vietos jums nematau — tik mirties kambarį.

Be galo įžeistas, Denis per jėgą homeriškai nusijuokė.

— Na, mane tuoj ištiks saulės smūgis,— tarė jis ir atsistojo.

Misteris Skougenas taip pat pakilo, ir abu lėtai nuėjo siauru takeliu, braukdami per mėlynus levandų žiedus. Denis nusilaužė levandos šakelę ir pauostė ją; paskui nusiskynė kelis tamsius rozmarino lapus, kurie kvepėjo kaip smilkalai požemių šventykloje. Jiedu praėjo pro lysvę opiumo aguonų, jau nubyrėjusiais lapeliais; apvalios išnokusios jų galvos buvo rudos ir sausos — kaip polineziętiški trofėjai, pagalvojo Denis; nukirstos galvos, užmautos ant smaigų. Jam taip patiko netikėtas vaizdinys, kad panoro pasakyti jį ir misteriui Skougenui.

— Kaip polinezietiški trofėjai...

Garsiai ištartas, vaizdinys nebeteko to žavesio ir reikšmės, kurių apgaubtas pirmą kartą šmėstelėjo jo galvoje.

Stojo tyla, ir kylanti garso banga iš laukų už sodo atnešė javapjovių dūzgimą, paskui jis pamažėle pavirto tolstančiu ūžesiu.

— Malonu galvoti,— pasakė misteris Skougenas, jiems pamažėle einant į priekį,— jog dauguma žmonių plūkiasi javų laukuose, kad mudu galėtume pasišnekėti apie Polineziją. Kaip ir už visus gerus dalykus šiame pasaulyje, už dyką buvimą ir kultūrą reikia mokėti. Tačiau laimė, kad moka ne dykinėjantys ir kultūringi. Todėl nepamirškime, brangusis Deni, jausti už tai dėkingumą — tikrą dėkingumą,— pakartojo jis ir iškratė pelenus iš savo pypkės.

Denis nebesiklausė. Staiga jis prisiminė Anę. Juk ji su Gombo — vienudu jo dirbtuvėje. Tai buvo nepakeliama mintis.

— Gal imkime ir aplankykime Gombo,— nerūpestingai pasiūlė jis.— Įdomu bus pamatyti, ką jis dabar veikia.

Ir širdyje Denis nusijuokė, pagalvojęs, kaip įsius Gombo juos pamatęs.

DVIDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

Gombo visiškai neįsiuto jiems pasirodžius, kaip Denis laukė ir tikėjosi. Tiesą pasakius, jis veikiau nudžiugo negu susierzino, kai du veidai — vienas

rudas ir nusmailęs, kitas apvalus ir išblyškęs, pasirodė atvirų durų rėme. Energija, pažadinta nerimastingo įniršio, jau blėso, virsdama tomis emocijomis, kurios ją buvo sukėlusios. Dar valandėlė, ir savitvarda jį vėl apleis,— o Anė savąją išsaugos, ir tai jam varė siutą. Taip, jis tikrai apsidžiaugė, pamatęs Denį ir misterį Skougeną.

— Užeikit, užeikit,— draugiškai pakvietė jis.

Denis pirmas, misteris Skougenas iš paskos, užkopė mažutėm kopėčiom ir peržengė slenkstį. Denis įtariai nužvelgė Gombo, paskui jo pozuotoją, bet jųdviejų veiduose buvo įrašyta tik viena — kad juodu patenkinti lankytojais. Ar jie tikrai džiaugėsi, ar tik mikliai apsimetė? Denis negalėjo nuspręsti.

Tuo metu misteris Skougenas apžiūrėjo portretą.

— Puiku,— pritariamai pasakė jis,— puiku. Charakteris perteiktas net per daug tiksliai, jei tik toks dalykas įmanomas; taip, labai tiksliai. Aš tiesiog stebiuosi jūsų, kaip psichologo, sugebėjimais.— Jis parodė į veidą ir ištiestu pirštu ore pakartojo glebius nutapytos figūros išlinkius.— Aš maniau, jūs iš tų, kurie domisi vien spalvinių dėmių kompozicijomis ir susikertančių plokštumų dermėmis.

Gombo nusijuokė.

— Šį kartą aš bent kiek išklydau iš tikrojo kelio,— tarė jis.

— Dovanokit,— pasakė misteris Skougenas.— Man, niekada nesižavėjusiam tapyba, kažkodėl patinka kubizmas. Man malonu žiūrėti į paveiks-

lus, iš kurių gamta visiškai ištremta, paveikslus, kurie yra vien žmogaus proto kūrinys. Tada aš patiriu tokį patį pasitenkinimą, kokį man suteikia puiki argumentacija, matematinis uždavinys ar naujas technikos pasiekimas. Gamta ir visa, kas primena gamtą, trikdo mane; gamta per daug neaprėpiama, per daug sudėtinga, o svarbiausia, betikslė ir nesuvokiama. Žmogaus darbai man aiškūs; jeigu užsibrėžiu tokį tikslą, galiu suprasti viską, kas yra žmogaus rankų ar proto padaryta. Štai kodėl aš visada, jei tik galiu, važiuoju metropolitenu, o ne autobusu. Važiuojant autobusu akis būtinai užklius — netgi Londone — už kelių nuklydusių Dievo kūrinių — pavyzdžiui, dangaus, atsitiktinio medžio, gėlės palangės lovelyje. O keliauk sau metropolitenu ir pamatysi tik tai, ką padarė žmogaus rankos,— geležį, sukniedytą geometrinėmis formomis, tiesias betono linijas, raštuotus plytelių plotus. Visa tai žmogiška, visa tai padarė draugiškas ir suprantamas protas. Kas yra visos filosofijos ir religijos, jei ne dvasiniai metropolitenai, išgręžti visatoje! Šiais siaurais tuneliais, kur visa atpažįstamai žmogiška, keliauji patogiai ir saugiai, įsigudrindamas pamiršti, kad aplink, apačioje ir viršuje plyti akla žemės masė, begalinė, bekraštė, neištirta. Taip, visada duokit man tik metropoliteną ir kubizmą: duokit man idėjas, jaukias, nesudėtingas, gerai padirbtas. Ir apsaugokit mane nuo gamtos, apsaugokit nuo visko, kas nežmoniškai didu, komplikuota, nesuprantama. Man stinga drąsos, o svarbiausia, stinga laiko pradėti klajones po šį labirintą.

Kol misteris Skougenas sakė kalbą, Denis nuėjo į kitą mažos patalpėlės pusę, kur ta pačia gracinga, tingia poza ant žemos kėdutės sėdėjo Anė.

— Na? — paklausė, žiūrėdamas į ją kone nuožmiai.

Ko jis jos klausė? Tą jis pats vargiai suvokė. Anė pakėlė į jį akis ir užuot atsakiusi pakartojo „Na?" kitu, pašaipiu tonu.

Tuo momentu Denis nieko daugiau negalėjo pasakyti. Kampe už Anės kėdės, nusuktos į sieną, stovėjo dvi ar trys drobės. Denis išsitraukė jas ir ėmė apžiūrinėti.

— Ar galiu ir aš pažiūrėti? — paprašė Anė.

Denis sustatė drobes iš eilės palei sieną. Anė turėjo apsigręžti, kad jas pamatytų. Vienoje didžiulėje drobėje buvo pavaizduotas žmogus, nukritęs nuo arklio, kitoje gėlės, trečioje nedidelis peizažas. Padėjęs rankas ant kėdės atlošo, Denis palinko virš Anės. Už molberto kitoje kambario pusėje postringavo misteris Skougenas. Ilgai Denis ir Anė žiūrėjo į paveikslus, nieko nekalbėdami; arba, tikriau sakant, Anė žiūrėjo į paveikslus, o Denis vien į Anę.

— Man patinka žmogus ir arklys, o jums? — tarė ji pagaliau pakeldama akis ir klausiamai šypteldama.

Denis linktelėjo, o tada keistu dūstančiu balsu, lyg tie žodžiai reikalavo milžiniškų pastangų, tarė:

— Aš myliu jus.

Šią frazę Anė buvo girdėjusi daugybę kartų ir dažniausiai išklausiusi ją abejingai. Tačiau šį kar-

tą — tikriausiai todėl, kad viskas buvo taip netikėta, o gal ir dėl kitos priežasties — žodžiai sužadino kažkokį nuostabos kupiną sąmyšį.

— Vargšelis Denis,— teįstengė ji pasakyti nusijuokdama; tačiau tardama šiuos žodžius išraudo.

DVIDEŠIMT KETVIRTAS SKYRIUS

Buvo pusiaudienis. Denis, nusileidęs iš savo kambario, kur bandė parašyti kažką svarbaus apie nieko konkretaus, pamatė, jog svetainė tuščia. Jis jau ketino eiti į sodą, bet staiga jo žvilgsnis užkliuvo už paslaptingo daikto — didelio raudono bloknoto, į kurį taip dažnai matė Dženę tyliai ir uoliai kažką keverzojančią. Ji buvo palikusi bloknotą ant sofos prie lango. Pagunda buvo didelė. Denis paėmė bloknotą ir nunėrė gumelę, laikančią jį diskretiškai užverstą.

„PASLAPTIS. ATVERSTI DRAUDŽIAMA" buvo užrašyta didžiosiomis raidėmis ant viršelio. Denis kilstelėjo antakius. Panašiai rašinėdavo pradinės mokyklos mokinukai ant lotynų gramatikos:

Anglis ir degutas juodi, bet už juos
Labiau šitos knygos vagišius pajuos.

Kaip vaikiška, pamanė Denis ir nusišypsojo. Jis atsivertė bloknotą. Nuo to, ką išvydo, net krūptelėjo, lyg kas būtų jam smogęs.

Denis visada manė, kad visų griežčiausiai teisia save pats. Jam smagu buvo įsivaizduoti, kad

jis, tarsi negailestingas vivisekcionierius, zonduoja tvilksinčias savo sielos gelmes; jis buvo bandomasis gyvulys, kurį patsai tyrinėjo. Savo silpnybes, juokingus charakterio bruožus — kas geriau visus jūos pažino negu jis pats. Tiesą pasakius, kažkur pasąmonėje net glūdojo įsitikinimas, kad išskyrus jį, niekas apie juos net nenutuokia. Kažkodėl atrodė nesuvokiamas daiktas, kad kiti žmonės jį matytų tokį, kokius jis mato juos, nesuvokiama, kad jie galėtų vienas su kitu šnekėtis apie jį tokiu pat nevaržomai kritišku — o atvirai prisipažinus,— šiek tiek piktavališku tonu, kokiu jis paprastai apie juos šnekėdavo. Jis žinojo turįs defektėlių, tačiau tik jam vienam buvo suteikta privilegija juos regėti. Visiems kitiems jis, be jokios abejonės, turėjo atrodyti tyras kaip krištolas. Tatai buvo kone aksioma.

Atvertus raudonąjį bloknotą, krištolinis atvaizdas dunkstelėjo ant žemės ir amžiams sudužo į druzgus. Paaiškėjo, jog rūsčiausias kritikas ne jis pats. Atradimas buvo skausmingas.

Prieš jo akis atsiskleidė kuklių Dženės keverzonių vaisius. Štai jo, skaitančio (knyga aukštyn kojom) karikatūra. Tolėliau — šokanti pora, labai panaši į Gombo su Ane. Apačioje įrašas: „Pasakėčia apie sienų ramstytoją ir žalias vynuoges". Susižavėjimo ir siaubo smelkiamas Denis mąsliai žvelgė į piešinį. Atliktas jis buvo meistriškai. Kiekvienoje žiauriai ryškioje linijoje tiesiog jautei tylų, šlovės užmirštą Ruveirą [114]. Veido išraiška, pilna apsimestinio abejingumo ir savo vertės pajau-

timo, atmiešta nežymaus pavydo; kūno ir galūnių padėtis, kupina uolaus, mokslingo orumo, ir nukreiptos į vidų pėdos, išduodančios susinervinimą — visos šios detalės buvo baisios. O dar baisesnis buvo panašumas, tas dvejonių nepripažįstantis tikrumas, pavaizduojant ir net subtiliai išdidinant charakteringus jo bruožus.

Denis atvertė dar kelis puslapius. Ten buvo kitų karikatūros: Prisilos ir misterio Barbekju-Smito; Henrio Vimbušo, Anės ir Gombo; misterio Skougeno,— jį Dženė pavaizdavo nebe su švelniu pykčiu, o tiesiog šėtoniškai; Merės ir Aivoro. Šitas karikatūras Denis tik permetė akimis. Jį buvo užvaldęs baimingas troškimas sužinoti apie save viską, kas blogiausia. Jis greitai vertė puslapius, nestabteldamas ten, kur nebuvo pats pavaizduotas. Jam buvo skirti septyni pilni puslapiai.

„PASLAPTIS. ATVERSTI DRAUDŽIAMA". Jis nepaklausė draudimo, todėl ir gavo tai, ko nusipelnė. Susimąstęs Denis užvertė bloknotą ir vėl užnėrė gumelę. Liūdnesnis ir protingesnis nuėjo jis į terasą. Tai štai kuo, mąstė jis, štai kuo Dženė užsiima laisvalaikiu atokiame savo dramblio kaulo bokšte. O jis laikė ją naivoka, nekritiška būtybe! Vadinasi, jis pats kvailys. Jis visai neįsižeidė ant Dženės. Ne, jo kančių priežastis buvo ne Dženė; kankino tai, ką ji ir jos raudonasis bloknotas rodė, ką jie ženklino ir ką konkrečiai simbolizavo. Jie rodė, kad, be jo paties, egzistuoja ir didžiulis sąmoningas žmonių pasaulis, jie simbolizavo tai, kuo jis, paskendęs mokslingoje vienutystėje, nelabai norėjo tikėti. Jis būtų galėjęs sto-

vėti Pikadilio aikštėje, būtų galėjęs stebėti pro šalį skubančias minias ir vis vien įsivaizduoti, kad tik jis iš tų tūkstančių tėra be galo išmaninga, intelektuali, nepakartojama būtybė. Kažkodėl atrodė neįmanomas daiktas, kad ir kiti žmonės lygiai kaip jis pats — kiekvienas savaip — subtilūs ir tobuli. Nors taip būti negalėjo, tačiau jis tolydžio skausmingai aptikdavo, jog yra išorinis pasaulis, jog yra siaubingai realus to pasaulio sąmoningumas ir pagaulumas. Raudonasis bloknotas buvo vienas iš tokių atradimų, pėda smėlyje [115]. Jis nubloškė šalin abejones dėl išorinio pasaulio egzistencijos.

Sėdėdamas ant terasos baliustrados, Denis kurį laiką svarstė šią nemalonią tiesą. Vis dar mintyse gromuliuodamas ją, jis susimąstęs nukulniavo prie baseino. Povas su pove vilko savo apšepusias groženybes per apatinės vejos velėną. Šlykštūs paukščiai! Jų kaklai, iš pradžių stori ir rajai mėsingi, smailėjo link žiauriu beprasmiškumu dvelkiančių besmegenių galvų, bukų akių ir aštrių snapų. Teisingai darė pasakėčių rašytojai, mąstė Denis, imdami pavyzdžiais gyvulius traktatuose apie žmonių dorovę. Gyvuliai panašūs į žmones taip tiksliai kaip karikatūros. (Ak, tasai raudonasis bloknotas!) Denis sviedė lazdelę į pamažėle kulkšniuojančius paukščius. Jie puolė prie jos, manydami, jog tai kažkas valgomo.

Denis nuėjo toliau. Jis paniro į milžiniško bugienio šešėlio gelmę. Medis kaip didžiulis medinis aštuonkojis buvo išskėtęs ilgas savo rankas į visas šalis.

Po plačiašakiu bugieniu...

Jis pabandė prisiminti, kieno tos eilės, bet jam nepavyko.

Tas kalvis gniaužtu plieniniu
Tarsi guminis lankas.[116]

Visai kaip jo; jam reiktų reguliariai atlikinėti Miulerio [117] pratimus.

Denis vėl išnėrė į saulės šviesą. Priešais jį plytėjo tvenkinys, kurio bronziniame veidrodyje atsišvietė vasariškos dienos mėlynumas ir visi žalumos atspalviai. Žvelgdamas į jį, Denis prisiminė plikas Anės rankas, gluste prigludusį maudymosi kostiumą, nenustygstančias jos kojas ir pėdas.

Mažoji Liusė baltakojė
Ir žirgas nenustygstantis. . .

Ak, šitos nuvalkiotos kitų žmonių frazės! Ar galės jis kada nors pavadinti savo protą savu? Ir apskritai, ar yra ten ko nors iš tikrųjų savo, negi viskas vien išsilavinimas?

Denis lėtai žingsniavo palei vandenį. Nuošalioje įduboje, apsuptoje kukmedžių, jis pamatė sėdint liūdnai susimąsčiusią Merę, atsirėmusią į cokolį Medičių Veneros, kurios šiek tiek komišką kopiją buvo padirbęs nežinomas septynioliktо amžiaus italų akmentašys.

— Sveiki! — tarė Denis, kadangi taip arti praeinant reikėjo kažką pasakyti.

Merė kilstelėjo galvą.

— Sveiki! — atsakė ji melancholiškai ir abejingai.

Šitame tamsių medžių alkove tvyranti elegiška nuotaika pasirodė Deniui prie širdies. Neprisidengusios figos lapeliu deivės šešėlis sugundė jį atsisėsti šalia Merės. Abu ilgokai tylėjo.

Tą rytą per pusryčius Merė rado ant savo lėkštelės atviruką iš Goblio Greit Parko — didingo Jurgio laikų pastato su fasadu, talpinančiu šešiolika langų; su gėlynais priešakyje; milžiniškomis, lygiomis vejomis, tolstančiomis į atviruko kairę ir dešinę puses. Dar dešimt tokio brangymečio metelių, ir Goblis, kaip ir kiti panašūs į jį dvarai, ištuštės ir ims griūti. Dar penkiasdešimt metų, ir žmonės nė nebežinos, jog būta kadaise šių įžymybių. Jos išnyks, kaip anksčiau išnyko vienuolynai. Tačiau kol kas Merės nejaudino tokios mintys.

Kitoje atvirlaiškio pusėje, tuoj po adreso, drąsia, plačia Aivoro rašysena buvo brėžteltas ketureilis

Jau lik sveika, mergaite mėnesienos!
Lyg plunksnos, mestos angelo vilties,
Gyvi kertėj slapčiausioj mano sielos
Prisiminimai ryškūs tos nakties.

Po to ėjo trijų eilučių post scriptum:

„Ar nemalonėtumėt paprašyti kurios nors iš kambarinių persiųsti man skutimosi peiliukų pakelį, kurį aš palikau savo prausyklės stalčiuje. Dėkoju.— A i v o r a s."

Sėdėdama po Veneros sena kaip pasaulis poza, Merė galvojo apie gyvenimą ir meilę. Jausmų represijos anuliavimas toli gražu nesuteikė jai lauktosios sielos ramybės, jis atnešė vien nerimastį ir naują, anksčiau nepatirtą sielvartą. Aivoras, Aivo-

ras... Dabar ji jau nebegalėjo be jo gyventi. Tačiau, antra vertus, ketureilis kitoje atviruko pusėje aiškiai bylojo, kad jis be jos puikiai gali. Dabar jis Goblyje, ten pat ir Zenoubija. Merė pažinojo Zenoubiją. Ji pagalvojo apie paskutinį posmelį Aivoro dainos, kurią jis dainavo tą naktį parke:

Le lendemain, Philis peu sage
Aurait donné moutons et chien
Pour un baiser que le volage
A Lisette donnait pour rien.

Atsiminimai išspaudė Merei ašarą; dar niekada gyvenime ji nebuvo jautusis tokia nelaiminga.

Denis pirmasis nutraukė tylą.

— Individas,— pradėjo jis tykiu, liūdnai filosofišku tonu,— toli gražu ne savarankiška visata. Esti momentų, kai jam tenka užmegzti kontaktą su kitais individais, kai jis yra priverčiamas atkreipti dėmesį, jog be jo egzistuoja ir kitos visatos.

Šį didžiai abstrahuotą apibendrinimą jis pateikė kaip įžangą asmeninei išpažinčiai. Tai buvo pirmasis pašnekesio gambitas, turįs nuvesti prie Dženės karikatūrų.

— Tikra tiesa,— tarė Merė ir, pati abstrahuodama, pridūrė: — kai individas užmezga intymų kontaktą su kitu individu, jis — arba — priklausomai nuo situacijos, ji — būtinai turi patirti kančią arba priversti kentėti kitą.

— Žmogų,— kalbėjo toliau Denis,— taip pakeri jo paties buvimas, jog jis iš akių išleidžia faktą, kad tą buvimą stebi ne tik jis pats, o ir kiti.

Merė jo nesiklausė.

— Visų skaudžiausiai,— tarė ji,— problema atsiskleidžia seksualinėje plotmėje. Kai būtybė ieško intymaus kontakto su kita būtybe, natūrali įvykių eiga priverčia ją teikti arba pačiai kęsti skausmą. Antra vertus, jeigu ji to kontakto vengia, jai gresia lygiai sunkūs kentėjimai, kuriuos sukelia jausmų represija. Taigi matot, kokia dilema.

— Kai imu svarstyti savo atvejį,— tarė Denis, ryžtingiau pasukdamas trokštama linkme,— esu apstulbinamas neišmanymo apie kitų žmonių mentalitetą plačiąja prasme, o svarbiausia — šiuo konkrečiu atveju — nežinojimo jų nuomonės apie mane. Mūsų sąmonė — tai knyga su devyniais užraktais, kurią tik retsykiais išvysta išorinis pasaulis.— Mostu jis tarsi nunėrė nematomą gumelę.

— Tai siaubinga problema,— susimąsčiusi ištarė Merė.— Pats savo kailiu turi patirti, kad suprastum, kokia ji siaubinga.

— Tikrai,— linktelėjo Denis.— Turi įsitikinti savo akimis.— Jis palinko Merės pusėn ir šiek tiek pritildė balsą.— Pavyzdžiui, šį rytą. . .— pradėjo jis, tačiau jo išpažinimai buvo nutraukti.

Žemas gongo skambesys, nuo įveikto atstumo pavirtęs maloniu gaudesiu, atplaukė nuo namų. Automatiškai Merė atsistojo, o Denis, šiek tiek įsižeidęs, kad ji taip nepaprastai rūpinasi valgymu ir tiek mažai skiria dėmesio dvasiniams jo išgyvenimams, nuėjo jai iš paskos. Iki namų abu žingsniavo nesišnekėdami.

DVIDEŠIMT PENKTAS SKYRIUS

— Tikriausiai žinote,— pasakė Henris Vimbušas valgant pietus,— jog kitas pirmadienis — tarnautojų poilsio diena, ir tikiuosi, visi patalkininkausite labdarybės mugėje.

— O dangau! — sušuko Anė.— Mugė — visai ją pamiršau. Koks siaubas! Ar negalėtumėt, dėde Henri, tą reikalą vienąkart nutraukti?

Misteris Vimbušas atsiduso ir papurtė galvą.

— Deja,— tarė jis,— negaliu. Prieš daug metų norėjau padaryti tam galą, tačiau labdarybės reikalavimai įsakmūs.

— Bet mums ne labdarybės reikia,— maištingai sumurmėjo Anė,— o teisingumo.

— Be to,— kalbėjo toliau misteris Vimbušas,— mugė jau pavirto institucija. Tuoj pasakysiu — jau turbūt dvidešimt dveji metai, kai mes ją rengiame. Iš pradžių ji buvo kuklus renginys. O dabar. . .— jis plačiai mostelėjo ranka ir nutilo.

Faktas, kad misteris Vimbušas vis dar toleravo mugę, labai palankiai charakterizavo jo patriotinį nusiteikimą. Kasmetinė Kroumo labdarybės mugė — iš pradžių tik bažnyčiai skirtas renginys — pavirto triukšminga švente su karuselėmis, kokoso riešutų mėtymais ir įvairiarūšiais įterptiniais numeriais, tikrų tikriausia plataus diapazono muge. Ji būdavo rengiama šv. Baltramiejaus dieną, ir visų aplinkinių kaimų gyventojai, netgi didžiausio grafystės miesto publika suplūsdavo į parką pasilinksminti. Vietinei ligoninei tai būdavo pelno dienos, ir tik dėl to misteris Vimbušas — kuriam

mugė sukeldavo tolydinę nemąžtančią kančią,— nedrįso nutraukti balagano, kiekvienais metais išniekinančio parką ir sodą.

— Jau viską patvarkiau,— kalbėjo toliau Henris Vimbušas.— Kelios didžiosios palapinės bus pastatytos rytoj. Sūpuokles ir karuseles atveža sekmadienį.

— Vadinasi, kelio atgal nebėra,— tarė Anė, pasigręždama į kitus svečius.— Ir visi turės ką nors veikti. Kiekvienam suteikiama ypatinga malonė pačiam pasirinkti vergovės rūšį. Mano darbas bus, kaip paprastai, arbatos paviljone. Teta Prisila...

— Brangioji,— pertraukė ją misis Vimbuš,— turiu aš žymiai svarbesnių dalykų negu toji mugė. Tačiau prašom neabejoti, kad, pirmadieniui atėjus, visas jėgas atiduosiu drąsindama kaimo žmones.

— Puiku,— tarė Anė.— Teta Prisila drąsins kaimo žmones. Ką jūs, Mere, darysite?

— Bet ką, kad tik nereiktų stovėti ir žiūrėti, kaip kiti valgo.

— Tada jūs prižiūrėsite vaikų žaidimus.

— Gerai,— sutiko Merė,— aš prižiūrėsiu vaikų žaidimus.

— O misteris Skougenas?

Misteris Skougenas susimąstė.

— Gal galėčiau pranašauti ateitį? — pagaliau paklausė jis.— Man atrodo, kad būrimas man turėtų sektis.

— Tačiau šitaip apsivilkus jums negalima burti!

— Nejaugi? — misteris Skougenas nužvelgė save.

— Jums teks pasirinkti kitus drabužius. Ar nekeičiate nuomonės?

— Aš pasiryžęs iškęsti bet kokį pažeminimą.

— Gerai! — tarė Anė ir, pasigręžusi į Gombo, pridūrė: — O jūs būsite mūsų žaibiškas tapytojas. „Jūsų portretas už šilingą per penkias minutes".

— Gaila, kad aš ne Aivoras,— nusijuokęs tarė Gombo.— Už šešiapensį priedo aš galėčiau dar ir dvasios atvaizdą apmesti.

Merė išraudo.

— Nieko nelaimėsime,— rūsčiai ištarė ji,— lengvabūdiškai šnekėdami apie rimtus dalykus. Ir pagaliau, nepaisant jūsų asmeninės nuomonės, psichinių reiškinių tyrinėjimas — dalykas rimtas.

— Na, o Denis?

Denis protestuojamai mostelėjo.

— Aš jokių sugebėjimų neturiu,— pasakė jis.— Galiu vaikščioti su tvarkdario ženkleliu atlape ir rodyti žmonėms kelią į arbatos paviljoną arba sudrausti mindžiojančius žolę.

— Ne, ne,— pasakė Anė.— To nepakanka. Reikia dar kažką daryti.

— Tačiau ką? Visi geri darbai jau pasidalinti, o aš temoku lementi eiles [118].

— Puiku, tai ir lemenkite,— padarė išvadą Anė.— Ta proga jūs turite parašyti eilėraštį — „Odę poilsio dienai". Mes ją atspausdinsime dėdės Henrio spaustuvėje ir pardavinėsime po du pensus egzempliorių.

— Po šešis pensus,— užprotestavo Denis.— Jis bus vertas šešių pensų.

Anė papurtė galvą.

— Po du,— tvirtai pakartojo ji.— Niekas daugiau kaip du nemokės.

— Bet dar lieka Džene,— pasakė misis Vimbuš.— Džene,— garsiau ištarė ji,— ką jūs ketinate daryti?

Deniui šovė į galvą mintis pasiūlyti jai piešti karikatūras už šešis pensus, tačiau pagalvojęs nutarė, kad geriau apsimesti nežinančiu apie šį jos talentą. Jo mintys vis grįždavo prie raudonojo bloknoto. Nejaugi jis iš tiesų taip atrodo?

— Ką aš darysiu,— aidu atsiliepė Džene,— ką aš darysiu? — Valandėlę ji mąsliai raukė kaktą; paskui jos veidas nušvito, ir ji šyptelėjo.— Būdama jauna,— tarė ji,— aš išmokau groti mušamaisiais.

— Mušamaisiais?

Džene linktelėjo ir, patvirtindama savo žodžius, padžerkšeno į lėkštę peiliu ir šakutėmis tarsi būgno lazdelėmis.

— Jeigu būtų galimybė pagroti mušamaisiais...— pradėjo ji.

— Kaipgi nebus,— pasakė Anė,— tų galimybių tiek ir tiek. Jūs be jokių kalbų skiriama groti mušamaisiais. Štai ir visi atlikėjai,— pridūrė ji.

— Ir visai neblogi atlikėjai,— pasakė Gombo.— Aš jau laukiu tos šventės. Ji turėtų būti linksma.

— Turėtų,— pritarė misteris Skougenas.— Tačiau galit būti ramūs, jog taip nebus. Visi poilsiavimai paprastai suteikia tik nusivylimą.

— Na jau, na jau,— užprotestavo Gombo.— Mano poilsiavimas Kroume visai nesuteikė man nusivylimo.

— Nejaugi? — Anė atsigręžė, nutaisiusi naivią veido išraišką.

— Ne, nesuteikė,— atsakė Gombo.

— Malonu girdėti.

— Tokia jau visų daiktų ir reiškinių prigimtis,— kalbėjo toliau misteris Skougenas,— kad šventės gali suteikti mums tik nusivylimą. Pamąstykit valandėlę. Kas gi yra šventė? Idealioji, platoniškoji Švenčių šventė — tai be jokios abejonės visiška ir absoliuti permaina. Tikriausiai sutinkate su mano apibrėžimu? — misteris Skougenas perleido žvilgsniu veidus aplink stalą; aštriai kumpa jo nosis, skubiai trūkčiodama, apkeliavo ratu tarsi kompaso rodyklė. Nuomonių skirtumo nebuvo aptikta nė ženklo; misteris Skougenas vėl prabilo: — Visiška ir absoliuti permaina; puiku. Tačiau ar nėra toji visiška ir absoliuti permaina kaip tik toks dalykas, kuris niekada negali įvykti — niekada, nes tokia jau visų daiktų ir reiškinių prigimtis.— Misteris Skougenas dar sykį skubiai visus nužvelgė.— Taip, kaip tik toks. Kaip žmogiškos būtybės, kaip homo sapiens egzemplioriai, kaip visuomenės nariai, negi mes galime tikėtis tokio dalyko kaip absoliuti permaina? Mus pančiote apipančiojęs siaubingi mūsų žmogiškųjų sugebėjimų ribotumai, apipančiojusios pažiūros, kurias, pasinaudodama

nelemtu polinkiu pasiduoti įtaigai, užkrauna mums visuomenė, mūsų pačių asmenybės. Todėl visiška šventė mums yra neįmanomas daiktas. Kai kas didvyriškai bando ją sau pasidaryti, tačiau visada suklumpa, ir, jei man bus leista pasakyti metaforiškai,— mes niekada nenukeliaujame toliau Sautendo [119].

— Jūs mus liūdinate,— tarė Anė.

— Aš to ir norėjau,— atsakė misteris Skougenas ir, išskėtęs dešinės rankos pirštus, kalbėjo toliau: — Imkime, pavyzdžiui, mane. Kokia gi šventė skirta man? Apdovanodama mane polinkiais ir sugebėjimais Gamta labai pašykštavo. Net visas žmogiškų galimybių diapazonas yra, be jokios abejonės, apgailėtinai ribotas; manųjų galimybių diapazonas — tai apribojimo apribojimas. Iš dešimties žmogiškojo instrumento oktavų aš išsitenku dviejose. Taigi, gal ir nestokodamas intelekto, nesu apdovanotas estetiniu pojūčiu; nors turiu gabumų matematikai, religiniai išgyvenimai man visai svetimi; iš prigimties būdamas geidulingas, garbės troškimo ir godumo beveik neturiu. Išsilavinimas dar susiaurino šitą diapazoną. Auklėtas visuomenėje, esu persisunkęs jos įstatymais; aš ne tik bijausi pasprukti nuo jų ir pasidaryti sau šventę, aš tiesiog skausmingai bijausi net pabandyti tą padaryti. Žodžiu tariant, esu sąžinės ir kalėjimo baimės vergas. Taip, aš tą žinau iš patyrimo. Kiek sykių bandžiau pasidaryti sau šventę, pabėgti pats nuo savęs, nuobodžios savo prigimties, nepakenčiamos intelektualinės aplinkos! — Misteris Skougenas atsiduso.— Tačiau visada ne-

sėkmingai,— pridūrė jis,— visada nesėkmingai. Būdamas jaunas, aš tolydžio siekiau — o kaip sunkiai!— patirti religinį arba estetinį išgyvenimą. Tai, tvirtinau pats sau, du be galo svarbūs ir jaudinantys jausmai. Koks turtingesnis, jaukesnis, šviesesnis ir susyk linksmesnis taptų gyvenimas, jais mėgaujantis. Aš stengiausi juos patirti. Skaičiau mistikų veikalus. Tačiau jie man pasirodė tik be galo apgailėtini skambių, bet tuščių frazių rinkiniai — kaip, tiesą pasakius, pasirodo visiems, nepatiriantiems tų pačių emocijų, kurios vedžiojo jas rašiusio autoriaus ranką. Nes emocijos ir yra visų svarbiausia. Rašytinis veikalas yra tiktai bandymas perteikti emocijas, kurių iš tikrųjų neįmanoma perteikti intelekto ir logikos išraiškos priemonėmis. Misticizmas pasireiškia kaip aštrus jausmas paširdžiuose, apimantis nuo kosmologijos. Mistikams toji kosmologija — tai aštraus jausmo simbolis. Netikintiems ji nesimbolizuoja nieko, taigi yra paprasčiausias absurdas. Liūdnas faktas! Bet aš nukrypstu nuo temos,— susigriebė misteris Skougenas.— Taigi tiek apie religinį išgyvenimą. O dėl estetinio... aš dar uoliau stengiausi jį išsiugdyti. Apžiūrėjau visus reikiamus meno kūrinius kiekviename Europos kampelyje. Drįstu teigti, jog buvo net toks metas, kai apie Tadeo iš Podžibonsio, kai apie slaptingąjį Tadeo aš žinojau daugiau netgi už Henrį. Šiandieną esu laimingas, galėdamas pareikšti, jog pamiršau beveik viską, ką taip kruopščiai buvau susirankiojęs; ir ne tuštybės skatinamas galiu patvirtinti, jog tos žinios buvo milžiniškos. Žinoma, aš neketinu teigti, jog išma-

nau ką nors apie negrų skulptūrą arba septyniolikto šimtmečio pabaigos italų meistrus; tačiau apie visus laikotarpius, kurie buvo madingi prieš 1900 metus, aš esu arba buvau visažinis. Taip, kartoju, jog buvau visažinis. Tačiau ar šis faktas padėjo man žavėtis menu apskritai? Ne, nepadėjo. Stovėdamas prieš paveikslą ir galėdamas papasakoti jums visą jo žinomą ir tariamą istoriją — datą, kada jis buvo nutapytas, tapytojo biografiją, visus poveikius, kuriuos meistras patyrė, kol tapo tuo, kuo tapo — aš nepajusdavau jokio keisto jaudulio ar dvasios pakilimo, kurie — kaip man tvirtino juos patiriantieji — ir yra tikrasis emocinis išgyvenimas. Viso to aš nepatirdavau, aš jausdavau tik tam tikrą susidomėjimą paveikslo siužetu; o dar dažniau, kai siužetas būdavo nuvalkiotas arba religinis, tiktai dvasios nuoilsį. Tačiau tasai paveikslų žiūrinėjimas truko net dešimt metų, kol įstengiau dorai sau prisipažinti, jog jis tiktai kelia man nuobodulį. Nuo tada atsižadėjau visų pastangų pasidaryti sau šventę. Ir stumiu senu papročiu banalią savo dienų rutiną nupuolusia dvasia, kaip banko klerkas stumia savo aštuonių valandų dienos monotoniją. Šventė, kurgi ne! Man gaila jūsų, Gombo, jeigu jūs vis dar tikitės sulaukti šventės.

Gombo gūžtelėjo pečiais.

— Ko gero,— tarė jis,— mano reikalavimai ne tokie iškilninti kaip jūsų. Bet man asmeniškai karas buvo puikiausia šventė, išvadavusi nuo įprastinių padorybių ir blaivaus protavimo, nuo visų emocijų ir užsiėmimų, šventė, kokios tik aš galėjau trokšti.

— Taip,— susimąstęs pritarė misteris Skougenas.— Taip, karas buvo tam tikru atžvilgiu šventė. Tai jau buvo žingsnis už Sautendo, tai buvo žingsnis iki Veston Sjuper Mero; žingsnis kone iki Ilfrakoumo [129].

DVIDEŠIMT ŠEŠTAS SKYRIUS

Nedidelis brezentinis palapinių ir kioskų kaimelis išaugo tuoj pat už sodo, žalioje parko erdvėje. Alėjomis grūdosi minios žmonių, vyrai daugiausia apsivilkę juodai — nėr nieko geresnio šventadieniui, nėr nieko geresnio laidotuvėms; moterys — šviesiomis muslino suknelėmis. Tai vienur, tai kitur kybojo suglebęs trispalvis audeklas [121]. Vidur brezentinio miestelio raudona, auksinė, krištolinė blykčiojo saulėje karuselė. Minioje sukiojosi balionų pardavėjas, ir virš jo galvos kaip milžiniška apversta įvairiaspalvių vynuogių kekė į viršų veržėsi balionai. Tarsi pjautuvai raižė orą sūpuoklių laiveliai, o iš sukančio karuselę motoro kamino kilo laibas, švelniai virpantis juodų dūmų stulpas.

Denis įkopė į vieną sero Ferdinando bokštų ir ten, stovėdamas ant saulės įkaitintų švininių plokščių, atsirėmęs alkūnėmis į parapetą, nužvelgė reginį apačioje. Iš garinių vargonėlių į viršų plūste plūdo nuostabi muzika. Nepermaldaujamai tiksliai susidauždamos automatinės lėkštės mušė spengiančių melodijų ritmą. Toji darna buvo tartum stiklo ir metalo melodingas daužymas. Giliai apa-

čioje bosų registruose Paskutiniojo Teismo Dienos Trimitas skardeno taip atkakliai, su tokiu rezonansu, kad jo besikaitaliojanti tonika ir dominantė, atsiskyrusi nuo visos muzikos, pati vedė savo melodiją, garsią ir monotonišką, besisupančią aukštyn ir žemyn.

Denis pasilenkė virš sūkuriuojančio triukšmo bedugnės. Jeigu jis šoktų per parapetą, triukšmas tikriausiai iškeltų jį į viršų, išlaikytų kabantį, šokčiojantį, kaip fontanas išlaiko ant lūžtančios savo viršūnės sviedinį. Jam šmėstelėjo kitas netikėtas vaizdinys, šį sykį metrine forma:

Mano siela — tai plonas pergamento lapas,
Ištemptas virš marmančio katilo.

Prastai, prastai. Tačiau jam patiko vaizdas kažko plono ir ištempto, išpučiamo iš apačios.

Mano siela — tai plona plėvelė...

arba geriau —

Mano siela — tai blyški vaiski membrana...

Dabar jau neblogai: plona, vaiski membrana. Gan tiksliai nusakytas anatominis požymis. Tampriai įtempta, virpanti nuo triukšmingo gyvenimo gūsių. Jau laikas jam nusileisti iš giedro žodžių rojaus į realų šurmulį. Jis lėtai nulipo žemyn. „Mano siela — tai plona vaiski membrana..."

Terasoje stovėjo įžymių svečių pulkelis. Tarp jų buvo senasis lordas Molinas, tarsi anglų milordo karikatūra prancūziškame humoristiniame laik-

raštyje; ištįsėlis, su ištįsusia nosimi, nutįsusiais ūsais ir ilgais tartum seno dramblio kaulo dantimis, o iš po absurdiškai trumpo koverkotinio švarko styrojo ilgos ilgos kojos, įmautos į pilkšvas kelnes; kojos netvirtai linko per kelius, ir eidamas jis virtavo. Greta jo, striukas ir kresnas, stovėjo misteris Kelemis, garbingas valstybės veikėjas konservatorius, kurio veidas buvo panašus į romėnišką biustą, su trumpais baltais plaukais. Jaunos mergaitės vengdavo važiuoti vienos pasivažinėti automobiliu su misteriu Kelemiu; o pažvelgęs į misterį Moliną, imdavai stebėtis, kodėl jis negyvena prabangioje ištremtyje Kaprio saloje, tarp kitų garsių personų, kurioms, dėl vienų ar kitų priežasčių, gyvenimas Anglijoje atrodo neįmanomas. Jiedu šnekėjosi su Ane ir juokėsi, vienas sodriai, kitas — kaip sirena.

Juodo šilko balionas, velkantis juodų ir baltų dryžių parašiutą, pasirodė esąs misis Badž iš erdvių rūmų kitoje slėnio pusėje. Ji stovėjo žemai, ant žemės, o juodai ir baltai išmarginto jos skėčio smaigai grėsmingai styrojo Prisilai Vimbuš ties akimis, Prisila gunksojo virš jos masyvi, skaisčiai raudonu apdaru, viršuje užsibaigiančiu karališka skrybėle, ant kurios kinkavo juodos plunksnos, primenančios pirmaklasių paryžietiškų laidotuvių ištaigą.

Denis slapčiom žvilgtelėjo į juos pro rytinio kambario langą. Staiga jo akys tapo nekaltos, vaikiškos, bešališkos. Visi jie — šitie žmonės — atrodė nesuvokiamai fantastiški. O vis dėlto jie egzistavo, funkcionavo nepriklausomai nuo kitų, jie

turėjo sąmonę, turėjo protą. Be to, jis buvo į juos panašus. Ar įmanoma tuo patikėti? Tačiau raudonojo bloknoto ištarmė buvo neatšaukiama.

Jam reiktų mandagiai prieiti ir pasakyti: „Sveiki." Tačiau tą valandėlę Denis nenorėjo kalbėti, būtų neįstengęs kalbėti. Jo siela buvo vaiski, virpanti, blyški membrana. Jis pasistengs išlaikyti jos jautrumą nepaliestą ir tyrą tol, kol pavyks. Atsargiai jis išslinko pro šonines duris ir pasuko parko link. Jo siela suspurdo besiartinant prie mugės triukšmo ir šurmulio. Valandėlę jis stabtelėjo ant paties kraštelio, tada žengė, ir toji bedugnė prarijo jį.

Šimtai žmonių, kiekvienas savito veido, ir visi tikri, atskiri, gyvi: kokia kankinanti mintis. Jis sumokėjo du pensus ir pasižiūrėjo į ištatuiruotą moterį; dar du pensus — ir pamatė didžiausią pasaulyje žiurkę. Iš patalpos, kur buvo žiurkė, jis išniro kaip tik laiku ir spėjo pamatyti, kaip į dangų buvo paleistas vandenilio pripildytas balionas. Pravirko jo gailėdamas vaikas, tačiau tobulas rausvo opalo rutulys ramiai kilo, kilo, kilo. Denis lydėjo balioną akimis, kol tas pradingo akinančiame saulės tvaskėjime. Ak, kad jis galėtų nusiųsti iš paskos savo sielą!

Jis atsiduso, įsikišo į švarko kilpelę tvarkdario rozetę ir ėmė brautis pro minią be tikslo, tačiau pareigingai.

DVIDEŠIMT SEPTINTAS SKYRIUS

Misteris Skougenas buvo įkurdintas nedidelėje brezentinėje palapinėje. Užsisegęs juodą sijoną, apsivilkęs raudoną kikliką, geltonai ir raudonai išmarginta didele skara apsigobęs juodą peruką, jis atrodė — aštria kumpa nosimi, rudo gymio, susiraukšlėjęs — kaip Frito[122] „Žirgų lenktynių dienos" sena čigonė. Iškaba, prisegta prie užuolaidos, dengiančios įėjimą, skelbė, jog palapinėje įsikūrusi „Sesostrisė, burtininkė iš Ekbatanos"[123]. Sėdėdamas prie stalo, misteris Skougenas priiminėjo lankytojus paslaptingai tylėdamas, pirštu nurodydamas sėsti priešais jį ir atkišti rankas apžiūrėti. Paskui jis ištyrinėdavo atverstą delną su padidinamuoju stiklu ir pro akinius raginiais rėmeliais. Kiekvieną sykį, tyrinėdamas linijas, jis imdavo bauginamai purtyti galvą, raukytis, kleksėti liežuviu. Kartais sušnabždėdavo tarsi pats sau: „Siaubinga, siaubinga" arba „Dieve, apsaugok!", tuo pat metu persižegnodamas. Žmonės, įėję su šypsena, staiga surimtėdavo; jie pradėdavo žiūrėti į burtininkę rimtai. Jos išvaizda buvo grėsminga; negi, po galais, čia gali būti kas nors rimta? Negi, po galais, galvojo jie, burtininkei purtant galvą virš jų delnų, negi, po galais. Ir neramiai plakančiomis širdimis laukė jie, ką pasakys orakulas. Po ilgo bežadžio apžiūrinėjimo misteris Skougenas staiga pakeldavo akis ir kimiai šnabždėdamas ištardavo bauginantį klausimą, pavyzdžiui: „Ar jums trenkė kada nors per galvą su plaktuku jaunas rudaplaukis vyras?" Išgirdęs neigiamą — toks, be

jokios abejonės, jis ir turėjo būti — atsakymą, misteris Skougenas kelis kartus linkteldavo ir ištardavo: „To aš ir bijojau. Vadinasi, tai dar nutiks, ir nebetolimoje ateityje." Kartais po ilgo tyrinėjimo jis tik sušnabždėdavo: „Kai nežinojimas palaima, juk kvaila būti išmintingam" [124] ir atsisakydavo atskleisti ateities detales, tokias bauginančias, kad į jas, nepuolant į neviltį, neįmanoma nė pažvelgti. Sesostrisės siaubai turėjo pasisekimą. Žmonės grūdosi eilėje už burtininkės palapinės, trokšdami išgirsti nuosprendį.

Denis, apeidinėdamas savo valdas, nustebęs pažvelgė į minią maldautojų priešais orakulo šventyklą. Jį apėmė nenugalimas noras pamatyti, kaip misteris Skougenas atlieka savo vaidmenį. Brezentinė palapinė buvo išklerusi, prastai pastatyta. Tarp sienų ir sudubusio stogo žiojėjo ilgi plyšiai ir įtrūkimai. Denis nuėjo prie arbatos paviljono, pasiskolino medinį suolelį ir nedidelę vėliavėlę. Tada vėl nuskubėjo prie Sesostrisės palapinės. Pasistatęs suoliuką už palapinės, jis užlipo ant jo ir labai uoliai ėmė rišti vėliavėlę prie vieno iš stiebų. Pro brezento plyšius jis matė beveik visą palapinės vidų. Misterio Skougeno skara aprišta galva buvo čia pat, kiek žemėliau; aiškiai buvo girdėti jo bauginantis šnabždesys. Denis žiūrėjo ir klausėsi, o burtininkė pranašavo finansines nesėkmes, mirtį nuo apopleksijos, pražūtingus lėktuvų antskrydžius per sekantį karą.

— Argi bus kitas karas? — paklausė senyva dama, kuriai buvo išpranašautas toks galas.

— Labai greitai,— pasakė misteris Skougenas ramiai ir nedvejodamas.

Po senosios damos įėjo mergina balta muslino suknele, papuošta rausvais kaspinais. Ji buvo su plačiakrašte skrybėle, ir Dęnis negalėjo matyti veido; tačiau iš figūros, apvalių plikų rankų nusprendė, kad ji jauna ir patraukli. Misteris Skougenas pažvelgė į jos delną, po to sušnabždėjo:

— Jūs dar nekalta.

Mergina sukikeno ir šūktelėjo:

— O dieve!

— Tačiau taip bus nebeilgai,— gūdžiai pridūrė misteris Skougenas. Mergina vėl sukikeno.— Likimas, kuriam menki dalykai rūpi ne mažiau negu dideli, įbrėžė tai jūsų delne.— Misteris Skougenas paėmė padidinamąjį stiklą ir vėl ėmė tyrinėti baltą delną.— Labai įdomu,— tarė jis tarytum pats sau,— labai įdomu. Aišku kaip dieną.— Jis nutilo.

— Kas aišku? — paklausė mergina.

— Man atrodo, kad šito nereikia jums sakyti,— misteris Skougenas papurtė galvą; nukarę žalvariniai auskarai, įsegti į ausis, sužvangėjo.

— Meldžiu, pasakykit! — ėmė prašyti ji.

Burtininkė tarsi nenugirdo merginos žodžių.

— Kas bus toliau, nebėra taip aišku. Likimas nesako, ar jūs ištekėsite ir turėsite keturis vaikus, ar mėginsite prasimušti į kino žvaigždes ir neturėsite nė vieno. Likimas aiškiai rodo tik tą vieną, gan lemtingą įvykį.

— Kokį įvykį? Kokį? Ak, pasakykit!

Figūrėlė balto muslino suknele nekantriai palinko į priekį.

Misteris Skougenas atsiduso.

— Na gerai,— tarė jis,— jeigu jūs norite sužinoti, sužinokit. Tačiau, jei nutiks kas nors negero, kaltinkit tiktai savo smalsumą. Klausykit. Klausykit.— Jis iškėlė smailų aštrianagį smilių.— Štai kas likimo įrašyta. Kitą sekmadienį, po pietų, apie šeštą valandą, jūs sėdėsite ant antros lipynės takelyje, einančiame iš bažnyčios į žemutinį kelią. Tuo metu pasirodys vyras, einantis takeliu.— Misteris Skougenas vėl pažvelgė į jos ranką, tarsi norėdamas atgaivinti atmintyje to įvykio detales.— Vyras,— pakartojo jis,— neaukštas, aštriai lenkta nosimi, neypatingai gražus, nebe visai jaunas, tačiau labai patrauklus.— Jis padelsė, pabrėžtinai tardamas šitą žodį.— Jis paklaus jus: „Ar galite parodyt man kelią į Rojų?", ir jūs atsakysite: „Taip, aš jums parodysiu kelią" ir nueisite kartu su juo link lazdynų miškelio. Kas įvyks po to, nebeįskaitau.

Stojo tyla.

— Ar tai tiesa? — paklausė mergina balto muslino suknele.

Burtininkė truktelėjo pečiais.

— Aš tik persakau, kas parašyta jūsų delne. Viso labo. Jūs skolinga šešis pensus. Taip, grąžos aš turiu. Dėkui. Viso labo.

Denis nulipo nuo suolelio; netvirtai ir nedailiai pririšta prie smaigo karojo suglebusi vėliavėlė, nepučiama vėjo. „Kad aš galėčiau šitaip padaryti!"— pagalvojo Denis, nešdamas suolelį į arbatos paviljoną.

Prie ilgo stalo sėdėjo Anė ir pilstė arbatą į storus baltus puodelius. Daili krūvelė popieriaus

lakštų su atspausdintu tekstu gulėjo priešais ją ant stalo. Denis paėmė vieną lapą ir meiliai pažvelgė į jį. Jo eilėraštis. Buvo atspausdinta penki šimtai egzempliorių, ir nedidelio formato lapai su vienoje pusėje išspausdintu tekstu atrodė labai dailiai.

— Kiek egzempliorių jūs pardavėte? — atsainiu tonu paklausė Denis.

Anė nerūpestingai pakreipė galvą.

— Deja, kol kas tik tris. Tačiau aš duodu dovanai po egzempliorių kiekvienam, kas išleidžia daugiau kaip šilingą arbatai. Taigi, šiaip ar taip, eilės platinamos.

Denis nieko neatsakė ir lėtai nuėjo šalin. Jis pažvelgė į lapelį rankoje ir, žingsniuodamas su pasimėgavimu ėmė skaityti eiles:

Ta mugės pramogų diena,
Kai sukasi arkliai mediniai,
Ta šurmulynė vargana,—
Ar jūs tai poilsiu vadinat?
Šventė? Tačiau jau daugel metų,
Kai nieks tikrų daiktų nemato,
Ir popierinės nosys grožis
Palinkę prie dirbtinės rožės,
O kaukės juokiasi be gėdos
Iš to, dėl ko paraust reikėtų.
Šventė? Bet Romoj, kiek menu,
Drambliai jau vaikščiojo lynu,
O cirke vyrai žūtbūtinėj
Kovoj vieni kitiems krūtinę
Ne kartą pervėrė ir mirė,

Išklibindami principą įkyrų,
Paverčiantį kalėjimu kiekvieną
Įgrisusio, vargingo darbo dieną.
Dainuokit šventę! Jūs nežinot,
Ką reiškia laisvė. Tas rožynas,
Kai Rusijos sniegas pražydo krauju,
Gėlėm raudonom, žiedlapiai jų
Vis blankesni, blankesni sniege
Greitai pranyko; žmonės drauge
Išsivadavo iš senų grandinių,
Senos valdžios, senų dievų medinių,
Senų jausmų, kuriuos sugėrė sniegas,
Ir kvapas jų tuojau į nieką
Pavirto šaltame ore.

Kur jie gulėjo, ten šalia
Vien rožėmis sniegai žydėjo,
Raudonos gėlės suledėjo.

Dainuokit šventę! Po gražiu
Laisvėjimo, doros medžiu,
Raudonosios kokardos, šokim
Kartu su popierinėm nosim.

Paunksmėje linksmi, apsvaigę,
Užtraukit dainą, šokį baigę:
„Laisvi, laisvi! . ." Bet aidas tyliai
Į besijuokiančius prabyla:
„Laisvi",— ir tyliai sukvatoja,
O slėniuose dusliau kartoja
Tą juoką su žodžiu „Laisvi",
Ir skambesys tylesnis vis:
„Laisvi", kol liaujasi aidenti. . .
Dainuokit šventę! Dainuokit šventę!

Denis rūpestingai sulankstė lapelį ir įsidėjo jį į kišenę. Neblogas dalykėlis. Taip, tikrai neblogas! Tačiau koks nemalonus kvapas sklinda nuo minios! Denis užsidegė cigaretę. Karvės kvepia žymiai maloniau. Jis įėjo pro parko vartelius į sodą. Didžiausias triukšmas ir bruzdesys buvo prie baseino.

— Antras merginų čempionato užplaukimas.— Tai buvo mandagus Henrio Vimbušo balsas.

Jį buvo apsupęs būrys lieknų į ruonius panašių figūrų juodais maudymosi kostiumais. Pilkas jo katiliukas, glotnus, apskritas, sustingęs vidur šurmuliuojančios jūros atrodė tarsi aristokratiškos ramybės sala.

Laikydamas pensne vėžlio kiauto rėmeliais per kelis colius nuo akių, jis skaitė pavardes iš sąrašo.

— Mis Dolė Mailz, mis Rebeka Belister, mis Dorisė Geibl.

Penkios jaunos merginos išsirikiavo ant baseino krašto. Sėdėdami garbingose vietose kitame baseino gale senasis lordas Molinas ir misteris Kelemis žiūrėjo be galo susidomėję.

Henris Vimbušas iškėlė ranką. Stojo kupina laukimo tyla.

— Kai pasakysiu „šokit", šokit. Šokit! — tarė jis.

Pasigirdo kone vieningas vandens pliaukštelėjimas.

Denis ėmė brautis pro žiūrovus arčiau. Kažkas truktelėjo jį už rankovės; jis pažvelgė žemyn. Tai buvo senoji misis Badž.

— Malonu jus vėl matyti, misteri Stounai,— pasakė ji žemu kimiu balsu. Kalbėdama ji šiek tiek pūkštė kaip dusulingas kambarinis šuo. Toji misis Badž, perskaičiusi „Deili Miror" [125], kad vyriausybei reikalingi persikų kauliukai,— kam jie buvo reikalingi, ji niekada nesužinojo — ėmė juos rinkti kaip savo asmeninį įnašą karo reikalui. Savo sode, už mūro sienos, taip pat keturiuose šiltnamiuose misis Badž auginosi trisdešimt šešis persikų medžius, todėl galėjo valgyti jų vaisius kiaurus metus; 1916 metais ji suvalgė 4200 persikų ir nusiuntė kaulelius vyriausybei. 1917 metais į karinę tarnybą buvo pašaukti trys jos sodininkai, ir dėl tos priežasties, taip pat dėl to, kad pasitaikė blogi metai šiltųjų kraštų augalams, ji tęįstengė suvalgyti 2900 persikų, nors buvo pats kritiškasis nacijos likimo laikotarpis. 1918 jai pavyko geriau, kadangi nuo sausio pirmos iki paliaubų ji suvalgė 3300 persikų. Po paliaubų pasirašymo ji liovėsi taip stengusis; dabar ji tesuvalgydavo tik du ar tris persikus per dieną. Ji skundėsi, kad nukentėjo jos organizmas; tačiau nukentėjo dėl kilnaus tikslo.

Denis atsakė į jos pasveikinimą, neaiškiai bet mandagiai kažką sumurmėdamas.

— Smagu matyti besilinksminančius jaunus žmones,— kalbėjo toliau misis Badž.— Taip pat ir vyresniuosius. Pažvelkit į senąjį lordą Moliną ir brangųjį misterį Kelemį. Ar ne smagu matyti, kaip jie linksminasi?

Denis pažvelgė. Jis nebuvo įsitikinęs, kad tas taip jau malonu. Kodėl jie neina pažiūrėti lenkty-

nių su maišais ant kojų? Du džentelmenai šią akimirką kaip tik sveikino užplaukimo laimėtoją; tai atrodė besaikio maloningumo aktas, kadangi ji tebuvo laimėjusi užplaukimą.

— Daili mažytė, ar ne? — kimiai ištarė misis Badž ir sušnopavo du ar tris sykius.

— Taip,— linktelėjo pritardamas Denis.

Šešiolika lieknų, bet tuoktis tinkamų, tarė jis pats sau ir pasidėjo į atminties podėlį vykusį posakį. Senasis misteris Kelemis užsidėjo akinius, norėdamas pasveikinti nugalėtoją, o lordas Molinas, palinkęs ant lazdos, rodė ilgus dramblio kaulo spalvos dantis, šypsodamasis alkana šypsena.

— Be galo gerai plaukėte, be galo,— žemu balsu kalbėjo misteris Kelemis.

Nugalėtoja rangėsi sutrikusi. Ji stovėjo susinėrusi rankas už nugaros, nervingai trindama vieną koją į kitą. Šlapias jos maudymosi kostiumas blizgėjo tarsi juodo šlifuoto marmuro torsas.

— Tikrai puikiai,— tarė lordas Molinas.

Atrodė, jo balsas sklinda iš už dantų, dantingas balsas. Tarytum šuo ūmai būtų prašnekęs. Jis vėl šyptelėjo, misteris Kelemis pasitaisė akinius.

— Kai pasakysiu „Šokit", šokit. Šokit!

Pliaukšt! Startavo trečio užplaukimo merginos.

— Žinot, aš niekaip neišmokau plaukti,— pasakė misis Badž.

— Nejaugi?

— Tačiau plūduriuoti galėjau.

Denis kaipmat mintyse išvydo ją plūduriuojančią — aukštyn žemyn, aukštyn žemyn ant didžiulių žalių bangų. Mano siela — raiškus radinys; ne,

nieko gero, visiškai nieko gero. Buvo sveikinama nauja nugalėtoja. Ji buvo žema ir stora. Anoji nugalėtoja, aukšta, proporcinga, dailiai išlenkta nuo kelių iki krūtinės, buvo Kranacho Ieva, o šitoji, šitoji — nevykęs Rubensas.

— ...šokit... šokit... šokit! — mandagus, ramus Henrio Vimbušo balsas dar sykį ištarė formulę.

Vėl pulkelis jaunų merginų nėrė į vandenį.

Kai Deniui nusibodo palaikyti pašnekesio giją su misis Badž, jis su malonumu prisiminė, kad, būdamas tvarkdarys, privalo apsilankyti kitur. Jis prasibrovė pro žiūrovų eiles ir nužingsniavo ištuštėjusiu takeliu. Vėl ėmęs galvoti, kad jo siela — blyški, vaiski membrana, jis staiga krūptelėjo, išgirdęs ploną, šnypščiantį balsą greičiausiai virš savo galvos, tariantį vienintelį žodį: „Šlykštu!"

Denis staigiai pažvelgė aukštyn. Takelį, kuriuo jis ėjo, saugojo apkarpytų kukmedžių siena. Už gyvatvorės šlaitas staigiai kilo iki terasos ir namo lygio, todėl stovinčiam aukštėliau buvo nesunku pažvelgti virš tamsios užtvaros. Pakėlęs akis, Denis išvydo virš gyvatvorės kyšančias dvi galvas. Jis atpažino geležinę misterio Boudihemo kaukę ir blyškų bespalvį jo žmonos veidą. Jie buvo nukreipę žvilgsnius virš jo galvos, virš žiūrovų galvų, į plaukikes baseine.

— Šlykštu! — tyliai šnypšdamas pakartojo misteris Boudihemas.

Pastorius pakėlė geležinę savo veido kaukę į beribę dangaus žydrynę.

— Ar dar ilgai? — tarė jis tarytum pats sau.— Ar dar ilgai?

Jis nuleido akis ir išvydo smalsų užverstą Denio veidą. Pasigirdo bruzdesys, ir misteris su misis Boudihem šmurkštelėję dingo už gyvatvorės.

Denis nužingsniavo sau. Pro karuselę jis nuėjo toliau sausakimšomis brezentinio kaimelio gatvėmis; jo sielos membrana neramiai plazdeno triukšmo ir juoko stichijoj. Virve aptvertoje aikštelėje Merė vadovavo vaikų žaidimams. Maži padarėliai knibždėjo aplink ją, šaižiai, spigiai lalėdami; kiti buvo įsitvėrę motinų sijonų arba tėvų kelnių. Merės veidas švieste švietė karštyje; su beribe energija ji pradėjo lenktynes trim kojom. Denis žiūrėjo susižavėjęs.

— Jūs nuostabi,— tarė jis prieidamas prie jos iš užnugario ir paliesdamas jai petį.— Šitiek energijos dar niekada nesu matęs.

Jinai atgręžė į jį savo veidelį, apskritą, raudoną ir nuoširdų tartum sėdanti saulė; tyliai susiūbavo jai pasukant galvą auksinis plaukų varpas ir suvirpęs nurimo.

— Ar žinote, Deni,— tarė ji tyliu rimtu balsu, šiek tiek gaudydama kvapą,— ar žinote, kad čia yra moteris, pagimdžiusi tris vaikus per trisdešimt vieną mėnesį.

— Nejaugi? — tarė Denis, skubiai mintyse skaičiuodamas.

— Stačiai siaubas. Aš jai aiškinau apie maltusizmą. Juk reikėtų...

Bet staiga vėl pasigirdęs šaižus klyksmo šuoras paskelbė, jog kažkas laimėjo lenktynes. Merė

dar sykį tapo grėsmingo sūkurio epicentru. Pats laikas, pagalvojo Denis, pradingti; jei dar kiek užtruks, bus, ko gero, paprašytas ką nors padaryti.

Jis vėl pasuko palapinių kaimelio link. Vis įkyresnis darėsi troškimas išgerti arbatos. Arbatos, arbatos, arbatos. Tačiau arbatos paviljonas buvo grūste prisigrūdęs. Anė su neįprastai nuožmiu užkaitusiu veidu įnirtingai plušo prie arbatinio; rudas skystis tolydžio tryško į atkišamus puodelius. Tolimesniajame palapinės kampe neprilygstamoji Prisila su karališka skrybėle drąsino kaimo žmones. Laikinai aprimus triukšmui, Denis išgirdo žemą draugišką jos juoką ir vyrišką balsą. Tikrai, tarė pats sau, čia ne vieta trokštančiam arbatos. Jis neryžtingai stovėjo paviljono tarpduryje. Staiga jam šovė puiki mintis: jeigu jis grįš į rūmus ir niekas nesutrukdys, ir niekas nepastebės, jeigu jis nutykins į valgomąjį, be garso atidarys mažąsias bufeto dureles — tada! Vėsioje nišoje ras butelius ir sifoną; butelį skaidraus kaip krištolas džino ir didelį butelį selterio; o tada už taurių, kurios pralinksmina, taip pat ir apsvaigina [126]...

Po valandėlės jis jau guviai žingsniavo pavėsinga kukmedžių alėja. Rūmuose buvo nuostabiai tylu ir vėsu. Rūpestingai nešdamasis sklidiną taurę, Denis nuėjo į biblioteką. Tenai, pasistatęs taurę šalia ant stalo kampo, jis patogiai atsisėdo į fotelį su Sent Bevo [127] tomeliu rankoje. Ir aptiko, kad nėra geresnio vaisto numaldyti ir apraminti sujaudintą dvasią kaip *„Causerie du Lundi"* [128]. Pernelyg grubiai buvo išskvarbiusios šios popietės emocijos jo ploną ją membraną; jai reikėjo poilsio.

DVIDEŠIMT AŠTUNTAS SKYRIUS

Saulei pakrypus į vakarus, mugės šurmulys aptyko. Atėjo laikas šokiams. Vienoje palapinių kaimelio pusėje buvo virvėmis aptverta aikštelė. Aplink ją ant stulpų kybojo acetileniniai žibintai, skleidžiantys skaudžią baltą šviesą. Viename kampe sėdėjo orkestras, ir, paklusdami jo džyravimui ir tūtavimui, du ar trys šimtai šokėjų trempė sausą žemę, batuotomis kojomis visiškai sunaikindami žolę. Aplink šitą nedidelį žemės lopinėlį — kur buvo šviesu kaip dieną,— pilną judėjimo ir triukšmo, naktis atrodė antgamtiškai tamsi. Į tamsą buvo nudrikę šviesos ruožai, ir tolydžio vieniša figūra arba apsikabinusi įsimylėjėlių porelė perkirsdavo skaistų spindulių pluoštą ir akimirką įžengdavo į regimą būtį, tada vėl išnykdavo taip skubiai ir stulbinamai kaip buvo pasirodę.

Denis sustojo prie įėjimo į aptvarą, stebėdamas liūliuojančią, krypuojančią minią. Lėtas sūkurys suko ir suko poras pro jį, lyg jis būtų koks prižiūrėtojas. Sukosi Prisila, vis dar su karališkąja skrybėle, drąsindama kaimo žmones,— šį sykį ji šoko su vienu fermeriu nuomininku. Sukosi lordas Molinas, pasilikęs pakrikų vaišių, surengtų vietoj pietų šią šventišką dieną; jis krypavo vanstepo žingsniu su apimta siaubo kaimo gražuole, ir sulenkti jo keliai dar rizikingiau tirtėjo negu paprastai. Misteris Skougenas trypuliavo ratu su kita. Merė sukosi heroiškų matmenų jauno fermerio glėbyje; ji buvo užvertusi galvą ir, kiek Denis galėjo įžiūrėti, labai rimtai postringavo. Apie

ką? — pagalvojo jis. Tikriausiai apie Maltuso teorijas. Sėdėdama kampe tarp orkestrantų, Dženė išdarinėjo virtuoziškus stebuklus su būgnais. Jos akys švytėjo, ji šypsojo pati sau. Visas į paviršių neišeinantis jos gyvenimas, rodės, prasiveržė tais garsiais tram-ta-tam, tom ilgom papliūpom ir užraitymais. Pažvelgęs į ją, Denis liūdnai prisiminė raudonąjį bloknotą ir pagalvojo: kažin kokį dabar jinai jį mato. Tačiau pro šalį praplaukę Anė ir Gombo — Anė užmerktomis akimis, kone miegodama ant stangrių judesio ir muzikos sparnų — išvaikė visas Denio mintis. Sutvėrė juodu, vyriškį ir moteriškę [129]... Štai jie, Anė ir Gombo, ir dar šimtai porų — visi harmoningai sukasi pagal seną sutvėrė juodu, vyriškį ir moteriškę, melodiją. O Denis sėdi atsiskyręs; jam vienam stinga papildančios priešingybės. Visi, išskyrus jį, susiporavę; visi, išskyrus jį...

Kažkas palietė jo petį, ir jis pakėlė akis. Tai buvo Henris Vimbušas.

— Aš dar neparodžiau jums ąžuolinių kanalizacijos vamzdžių,— tarė jis.— Keli, kuriuos atkasėme, guli visai netoli. Ar nenorėtumėte paėjėti ir pažiūrėti?

Denis atsistojo, ir jiedu nuėjo į tamsą. Muzika už nugaros ėmė darytis vis tylesnė. Kai kurios aukštosios gaidos ir visai išnyko. Tik Dženės būgnai ir nenuilstantis boso džyrenimas dusliai ir beprasmiškai tvinkčiojo jų ausyse. Henris Vimbušas stabtelėjo.

— Štai ir atėjome,— tarė jis ir, išsiėmęs iš kišenės elektrinį žibintuvėlį, nukreipė blausią jo

šviesą į dvi ar tris pajuodusių medžių kamienų nuopjovas. Išgremžtos panašiai kaip švilpynės, jos gulėjo vienišos nedidelėje žemės įduboje.

— Labai įdomu,— tarė Denis su vos drungnu entuziazmu.

Jiedu atsisėdo ant žolės. Blyškus baltas spindėjimas, kylantis iš už medžių juostos, rodė, kur yra šokių aikštelė. Muzika buvo vien prislopintas ritmingas pulsavimas.

— Aš būsiu laimingas,— tarė Henris Vimbušas,— kai ši šurmulynė pagaliau baigsis.

— Visiškai jus suprantu.

— Nežinau, kodėl taip yra,— kalbėjo toliau misteris Vimbušas,— tačiau regėdamas daugybę smarkiai sujudusių žmogiškų būtybių, pajuntu greičiau nuobodulį negu linksmumą ar susijaudinimą. Priežastis ta, kad jie manęs beveik nedomina. Ne mano skonio. Ar jums aišku, ką noriu pasakyti? Aš niekada ypatingai nesidomėjau, pavyzdžiui, pašto ženklų kolekcionavimu. Viduramžių pabaigos italų tapytojai arba septynioliktо šimtmečio knygos — taip. Jie kaip tik mano skonio. Bet ženkleliai ne. Aš apie juos nieko neišmanau. Jie manęs nedomina, nesuteikia man jokių išgyvenimų. Labai panašiai, deja, ir su žmonėmis. Aš žymiai geriau jaučiuosi su kanalizacijos vamzdžiais.— Jis kryptelėjo galvą link tuščiavidurių rąstų.— Blogiausia yra tai, kad apie žmones ir dabarties įvykius niekada nieko nežinai. Ką aš žinau apie dabartinę politiką? Nieko. Ką aš žinau apie žmones, kuriuos matau aplink save? Nieko.

Ką jie galvoja apie mane arba apie ką nors kita, kaip jie pasielgs po penkių minučių — visa tai man yra neįmenami dalykai. Juk ir jūs galite staigiai pašokti ir pabandyti mane užmušti.

— Ką jūs, ką jūs,— tarė Denis.

— Tikrai,— kalbėjo toliau misteris Vimbušas,— tas truputis man žinomos jūsų praeities gal ir teikia pasitikėjimo. Tačiau aš nieko nežinau apie jūsų dabartį, ir nei jūs, nei aš nežinome nieko apie jūsų ateitį. Tai pasibaisėtina; turėdamas reikalų su gyvais žmonėmis, susiduri su nežinomais ir pažinimui nepaklūstančiais dydžiais. Ir gali puoselėt viltį ką nors sužinoti apie juos tik po begalės itin nemalonių ir įkyrių kontaktų, reikalaujančių siaubingai daug iššvaistyto laiko. Taip pat ir su dabarties įvykiais; kaip kitaip aš galiu apie juos ką nors patirti, jeigu nepaskirsiu daugybės metų be galo alinantiems tyrinėjimams, reikalaujantiems nesibaigiančių ir neapsakomai nemalonių kontaktų? Ne, duokite man praeitį. Ji nesikeičia; štai ji visa juodu ant balto, ir galiu viską apie ją sužinoti patogiai ir deramai, o svarbiausia, uždarumoje — skaitydamas. Skaitydamas aš nemažai sužinojau apie Čezarę Bordžą, apie šv. Pranciškų [130], apie dr. Džonsoną [131]; kelių savaičių man pakako nuodugniai susipažinti su šiomis įdomiomis asmenybėmis ir nereikėjo skirti laiko nuobodžiam ir pasibjaurėjimą keliančiam asmeninio kontakto užmezgimui, be kurio nebūčiau apsiėjęs, jeigu jie dar būtų gyvi. Koks smagus ir malonus būtų gyvenimas, jei galėtume visiškai išvengti bendravimo su žmonėmis! Tikriausiai ateityje, kai ištobu-

lės mašinos — nes, prisipažįstu, kaip Godvinas ir Šelis tikiu tobulėjimo galimybe, tikiu mašinų ištobulėjimu — galbūt tada bus galima tokiems kaip aš, tokiems, kurie trokšta gyventi oriai atsiskyrę, naudodamiesi subtiliom tylių ir malonių mašinų paslaugom, visiškai apsisaugoti nuo bet kokio žmonių brovimosi. Tai nuostabi mintis.

— Nuostabi,— pritarė Denis.— Bet ką jūs manote apie malonius žmogiškus kontaktus, kaip meilė ir draugystė?

Tamsus siluetas juodumos fone papurtė galvą.

— Net ir šių kontaktų teikiami malonumai yra žymiai perdėti,— pasakė jis mandagiu ramiu balsu.— Aš labai abejoju, ar prilygsta jie skaitymo vienumoje ir kontempliavimo teikiamiems malonumams. Praeityje žmonės taip didžiai vertino kontaktus todėl, kad skaitymas nebuvo visiems prieinamas, kad knygų buvo maža ir jų dauginimas buvo sudėtingas. Atminkit, jog pasaulis dar tik darosi raštingas. Skaitymui plintant ir darantis vis labiau įprastam dalykui, vis daugiau žmonių aptiks, jog knygos gali suteikti jiems visus bendruomeninio gyvenimo malonumus, išlaisvindamos iš nuobodžiųjų priedermių. Šiuo metu malonumų ieškantys žmonės instinktyviai buriasi į dideles bandas ir kelia triukšmą; ateityje jie instinktyviai ieškos vienatvės ir ramybės. Tikrasis žmonijos pažinimas yra knygos.

— Ir aš kartais panašiai galvoju,— pasakė Denis; jam vis dar nėjo iš galvos mintis, ar Anė tebešoka su Gombo.

— Bet užuot skaitęs,— tarė atsidusęs misteris Vimbušas,— aš turiu eiti ir patikrinti, ar viskas gerai klojasi šokių aikštelėje.

Jiedu atsistojo ir lėtai nuėjo link baltojo spindesio.

— Jeigu visi šitie žmonės būtų mirę,— kalbėjo toliau misteris Vimbušas,— toji šventė būtų be galo smagi. Nėr nieko maloniau, kaip skaityti gerai parašytoje knygoje apie gamtoje surengtą šokių vakarą, įvykusį prieš šimtą metų. Kaip žavinga! — pasakytų skaitytojas; kaip puiku ir smagu! Tačiau kai šokių vakaras vyksta dabar, kai esi jo dalyvis, tada išvysti viską tikroje šviesoje. Ir išvysti tik štai ką.— Jis mostelėjo ranka acetileno ugnių link.— Jaunystėje,— prabilo jis kiek patylėjęs,— aplinkybėms atsitiktinai susiklosčius, buvau užmezgęs daugybę fantasmagorinių meilės ryšių. Rašytojui tai būtų lobis, ir net jei savo neišradingu stiliumi papasakočiau šių nuotykių smulkmenas, jie jus apstulbintų savo romantika. Bet patikėkit, tada tie romantiški nuotykiai man niekuo nesiskyrė nuo kitų paprasčiausių gyvenimo įvykių. Užlipti naktį virvinėmis kopėčiomis iki senų Toledo rūmų trečio aukšto lango to pavojingo žygio metu man atrodė taip paprasta, na kaip čia pasakius, na, taip banalu, kaip, pavyzdžiui, įšokti į Serbitono pusės devintos traukinį, važiuojant į darbą pirmadienio rytą. Meilės nuotykiai įgyja savo romantiškąsias savybes tik kai juos atitolina laikas arba kai jie atkeliauja iš kitų lūpų. O tau pačiam, kol jie vyksta, jie tik dalelė gyvenimo kaip ir visa kita. Literatūra padaro juos žavingais, žavingu

pavirstų ir šis nykus šokių vakaras, jeigu mes švęstume trisšimtąsias jo metins.

Jiedu priėjo prie įėjimo į aptvarą ir sustojo mirksėdami nuo akinančios šviesos.

— Ak, jeigu taip būtų! — pridūrė Henris Vimbušas.

Anė tebešoko su Gombo.

DVIDEŠIMT DEVINTAS SKYRIUS

Buvo jau po dešimtos. Šokėjai iškriko, ir buvo gesinamos paskutinės šviesos. Rytoj palapinės bus išvežtos, išardyta karuselė bus nugabenta į traukinį ir kažkur iškeliaus. Ir žaliose parko erdvėse liks tik nykus rudas sklypelis, ištryptos žolės aikštelė. Kroumo mugė pasibaigė.

Baseino pakraštyje dūlavo dvi figūros.

— Ne, ne, ne,— vos atgaudama kvapą, atlošdama ir sukiodama į šalis galvą, kad išvengtų Gombo bučinių, šnabždėjo Anė.— Nereikia, maldauju, nereikia.

Jos balsas pasidarė įsakmus.

Gombo šiek tiek atsitraukė.

— Kodėl? — paklausė jis.— Aš noriu.

Anė staigiai ištrūko iš jo glėbio.

— Jūs to nepadarysite,— atšovė ji.— Jūs negarbingai bandot pasinaudoti situacija.

— Negarbingai? — pakartojo Gombo, nuoširdžiai nustebęs.

— Taip, negarbingai. Puolate mane po to, kai aš dvi valandas šokau, kai nuo sukimosi man dar

svaigsta galva, kai aš praradus savitvardą, kai mano mintys iškrikusios, o kūnas tebeklauso ritmo. Tai lygiai negarbinga, kaip myluoti moterį, kurią apsvaiginot narkotikais arba alkoholiu.

Gombo piktai nusijuokė.

— Tada vadinkite mane baltųjų vergių pirkliu, ir bus gerai.

— Laimė,— tarė Anė,— aš jau visiškai atsitokėjau, ir jeigu bandysite mane bučiuoti, sulauksite antausio. Gal apsuksime porą kartų aplink baseiną? — pridūrė ji.— Nuostabi naktis.

Gombo tik piktai sušnarpštė. Jiedu nuėjo lėtai, vienas greta kito.

— Dega tapyboje man ypač patinka...— įprastiniu atsainiu tonu pradėjo pašnekesį Anė.

— Tegu velniai nujoja tą Dega! — kone sušuko Gombo.

Iš tos vietos, kur stovėjo, beviltiškai atsirėmęs į terasos parapetą, Denis matė juos, dvi blyškias figūras mėnesienos lopinėlyje, toli apačioje palei baseiną. Jis matė pradžią, kaip jam atrodė, niekada nesibaigsiančio aistringo apsikabinimo, ir kad jo neberegėtų, puolė bėgti. To jau buvo per daug; nebuvo jėgų ištverti. Dar akimirka, ir jam iš akių galėjo pasipilti nesulaikomi ašarų upeliai.

Aklai puolęs į namus, Denis kone užlėkė ant misterio Skougeno, ramiai vaikštinėjančio po holą ir rūkančio paskutinę pypkę prieš miegą.

— Sveiki! — tarė misteris Skougenas, čiupdamas jį už rankos; apkvaišęs, vos suvokdamas, ką daro ir kur yra. Denis pastovėjo valandžiukę kaip lunatikas.— Kas nutiko? — ėmė kamanti-

nėti misteris Skougenas.— Jūs atrodot suglumęs, sutrikęs, suklaikęs.

Denis nieko neatsakydamas papurtė galvą.

— Jus neramina visatos mįslė, ar ne? — misteris Skougenas patapšnojo jam petį.— Žinau aš tą jausmą,— tarė jis.— Tai be galo bloga būsena. „Kokia viso to prasmė? Viskas tuštybė. Kam toji kasdieninė rutina, jei vis tiek esi pasmerktas ištiest kojas kaip ir kiti?" Taip, taip. Puikiai žinau, kaip jūs jaučiatės. Labiausiai liūdna, kai žmogus pasiduoda liūdesiui. Ir kam to reikia? Juk galų gale visi mes žinome, jog prasmės iš viso nėra. Tai argi ne vis tiek?

Tą akimirką lunatikas staiga atsitokėjo.

— Ką? — tarė jis mirksėdamas ir nepritariamai žvelgdamas į pašnekovą.— Ką?

Tada ištrūkęs puolė laiptais, šokdamas per dvi pakopas.

Misteris Skougenas, pribėgęs prie laiptų apačios, sušuko jam įkandin.

— Jokio skirtumo, tikrai jokio. Gyvenimas vis tiek smagus, visada, kad ir kokios aplinkybės — kad ir kokios aplinkybės,— pridūrė jis kone šaukdamas.

Tačiau Denis jo jau nebegirdėjo, o jei ir galėjo girdėti, jo protas šią naktį jau buvo nepralaidus bet kokioms filosofijos paguodoms. Misteris Skougenas vėl įsikando pypkę ir ėmė vaikščioti mąstydamas.

— Kad ir kokios aplinkybės? — pakartojo jis pats sau.

Gramatiškai tai gal ir nelabai teisinga; bet ar teisinga apskritai? Ir ar tikrai gyvenimas yra atpildas pats savaime? Kažin? Kai pypkė susmilko, misteris Skougenas išgėrė džino ir nuėjo gulti. Po dešimties minučių jis jau miegojo giliu, nekaltu miegu.

Denis automatiškai nusirengė ir, apsivilkęs gėlėtą šilkinę pižamą, kuria visai teisėtai didžiavosi, krito kniūpsčias ant lovos. Laikas bėgo. Kai pagaliau Denis pakėlė galvą, žvakė prie lovos buvo beveik visiškai sudegusi. Jis pažvelgė į laikrodį — kone pusė antros. Jam skėlė galvą, atrodė, kad perdžiūvusias, bemieges akis kažkas myga iš vidaus, o ausyse garsiai mušė kraujo pulsas. Denis atsikėlė, atidarė duris, be garso nutipeno koridoriumi ir ėmė kopti laiptais aukštyn. Priėjęs tarnų patalpas pastogėje, jis padvejojo, tada, pasukęs dešinėn, atidarė nedideles dureles koridoriaus gale. Už jų buvo tamsi kaip anglis, karšta, troški, dulkėm ir sena oda prakvipusi patalpėlė lyg kokia spinta. Grabinėdamas rankomis, Denis atsargiai perėjo tamsą. Kaip tik šiame nedideliame kambarėlyje buvo kopėčios, vedančios į švinu dengtą vakarinį bokštą. Denis susirado kopėčias ir atsistojo ant skersinio; be garso jis pakėlė duris; virš jo buvo mėnesienos užlietas dangus, jis įkvėpė gaivaus šalto nakties oro. Po valandėlės jis jau stovėjo ant švininio stogo, žvilgsniu keliaudamas blausiu, be spalvų kraštovaizdžiu, žvelgdamas stačiai žemyn į terasą septyniasdešimt pėdų žemiau.

Kodėl jis įkopė į tokias aukštybes, į tokią gūdžią vietą? Gal pasižiūrėti į mėnulį? Gal nusižudyti? Kol kas visa tai jam nebuvo iki galo aišku. Mirtis — akis aptraukė ašarų migla, apie tai pagalvojus. Kančia įgavo tam tikro iškilmingumo; jis pasijuto pakylėtas ant savotiškos egzaltacijos sparnų. Jį apėmė toks nusiteikimas, kad galėjo padaryti bet ką, kad ir didžiausią kvailystę. Jis nuėjo prie tolimesniojo parapeto; ten siena buvo lygi, be jokių kliūčių. Smarkus šuolis, ir, ko gero, būtų galima perlėkti siaurą terasą ir ištikšti dar trisdešimčia pėdų žemiau, ant saulės įkaitintos žemės. Denis pastovėjo bokšto kampe, čia nukreipdamas akis į šešėlingą prarają apačioje, čia į kur ne kur žybsinčias žvaigždes ir dylantį mėnulį. Jis mostelėjo ranka, kažką sumurmėjo, ko vėliau nebegalėjo prisiminti; bet tai, kad ištarė kažką balsu, suteikė tiems žodžiams begalinę svarbą. Tada vėl pažvelgė žemyn, į pragarmę.

— Ką jūs čia veikiate, Deni? — kažkur visai netoli pasigirdo balsas.

Išsigandęs ir nustebęs Denis sušuko ir vos nenulėkė žemyn. Jo širdis daužėsi kaip kūjis, ir, kai atsitokėjęs atsigręžė į tą pusę, iš kur sklido balsas, buvo baltas kaip kreida.

— Jūs sergate?

Tamsiame šešėlyje, snaudžiančiame po rytiniu bokšto parapetu, jis išvydo kai ką, ko anksčiau nebuvo pastebėjęs,— pailgą pavidalą. Tai buvo čiužinys, ir kažkas gulėjo ant jo. Nuo tos pirmos atmintinos nakties bokšte Merė visąlaik miegojo čia; taip ji demonstravo savo ištikimybę.

— Aš išsigandau,— kalbėjo jinai toliau,— kai nubudusi pamačiau jus mostaguojant rankom ir murmant. Ką, po galais, jūs darote?

Denis melodramatiškai nusijuokė.

— Iš tiesų, ką? — tarė jis.

Jeigu ji nebūtų nubudusi, jis gulėtų ištiškęs bokšto papėdėje; dabar jis tuo neabejojo.

— Tikiuosi, kad prieš mane jokių kėslų nesate sumanęs? — pasiteiravo Merė, pernelyg greitai puldama daryti išvadas

— Aš net nežinojau, kad jūs čia esate,— tarė Denis, dar karčiau ir dirbtiniau nusijuokdamas.

— Tai kas yra, Deni?

Denis atsisėdo ant čiužinio krašto ir, nieko neatsakydamas, nusijuokė taip pat bauginamai ir nenatūraliai.

Po valandos jis jau ilsėjosi, padėjęs galvą Merei ant kelių, o jinai su absoliučiai motinišku švelniu susirūpinimu glostė susiraizgiusius jo plaukus. Jis išpasakojo jai viską: apie beviltišką meilę, pavydą, neviltį, savižudybę — ir kaip jos išvengė, apvaizdai pasiuntus Merę. Jis iškilmingai pasižadėjo niekada nebegalvoti apie savęs sunaikinimą. Ir dabar jo siela sklandė liūdnai rami. Ją balzamu ištepė taip dosniai palieta Merės užuojauta. Ir ne tik gautoji užuojauta suteikė Deniui ramybę ir net savotišką laimę, bet ir atiduotoji. Nes kai jis išpasakojo Merei visas savo kančias, Merė, išklausiusi jo prisipažinimų, taip pat išpasakojo viską — beveik viską — apie savąsias kančias.

— Vargšelė Merė!

Deniui buvo labai gaila jos. Bet vis dėlto, juk ji galėjo numanyti, kad Aivoras toli gražu ne pastovumo monumentas.

— Na,— padarė išvadą Merė,— reikia laikytis stoiškai.

Ir jai norėjosi verkti, bet ji negalėjo leisti prasiveržti tokiai silpnybei. Stojo tyla.

— Ar jūs manote,— dvejodamas paklausė Denis,— ar jūs iš tiesų manote, kad ji... kad Gombo...

— Aš tuo neabejoju,— tvirtai atsakė Merė.

Vėl stojo ilga tyla.

— Tada aš nebežinau, ką daryti,— ištarė pagaliau Denis, visiškai nuliūdęs.

— Geriausia jums išvažiuoti,— patarė Merė.— Tai saugiausias ir protingiausias kelias.

— Bet aš dar žadėjau čia pabūti tris savaites.

— Privalote sugalvoti dingstį.

— Tikriausiai jūs sakote tiesą.

— Aš tuo neabejoju,— tarė Merė tvirtai, atgavusi pasitikėjimą savimi.— Juk šitaip tęstis nebegali, ar ne?

— Ne, nebegali,— lyg aidas atsiliepė Denis.

Būdama nepaprastai praktiška, Merė sukūrė veiksmų planą.

Išgąsdinęs juos tamsoje bažnyčios laikrodis išmušė tris.

— Tuojau pat eikit į lovą,— pasakė Merė.— Aš nemaniau, kad taip vėlu.

Denis nusikėburojo kopėčiomis žemyn ir atsargiai nulipo girgždančiais laiptais. Jo kambaryje buvo tamsu; žvakė seniai buvo sudegusi. Jis atsigulė į lovą ir kone iš karto užmigo.

TRISDEŠIMTAS SKYRIUS

Kažkas pašaukė Denį, ir nors užuolaidos buvo praskleistos, jį vėl apėmė tas svaigus snaudulys, kai miegas tampa kone jusline palaima, kuria beveik sąmoningai mėgaujiesi. Jis būtų šitaip pasilepinęs dar kokią valandą, jeigu jo nebūtų sutrikdęs įnirtingas beldimas į duris.

— Įeikit,— sumurmėjo Denis neprasimerkdamas.

Trakštelėjo rankena, kažkas nutvėrė jį už peties ir smarkiai papurtė.

— Kelkitės, kelkitės!

Denis, skausmingai mirksėdamas, praplėšė akis ir pamatė palinkusią virš jo Merę, skaisčiaveidę ir rimtą.

— Kelkitės! — pakartojo jinai.— Jūs turite nueiti ir išsiųsti telegramą. Argi neprisimenate?

— O dieve!

Denis nubloškė apklotą; jo kankintoja pasišalino.

Denis kiek galėdamas vikriau apsirengė ir nubėgo keliu į kaimo paštą. Grįžtant jo širdyje rusenо malonus pasitenkinimo jausmas. Jis išsiuntė ilgą telegramą; jai atsilieps po kelių valandų išsiųs-

ta kita telegrama, įsakanti jam tuojau pat grįžti į miestą — skubūs reikalai. Pagaliau kažkas padaryta, ryžtingas žingsnis žengtas — o jis taip retai žengdavo ryžtingą žingsnį; jis buvo patenkintas savimi. Ir nuėjo pusryčių su vilko apetitu.

— Labas rytas,— tarė misteris Skougenas.— Tikiuosi, jaučiatės geriau?

— Geriau?

— Vakar vakare jums buvo sukilęs nerimas dėl visatos problemų.

Denis pabandė tą kaltinimą nuleisti juokais.

— Tikrai? — nerūpestingai paklausė jis.

— Aš norėčiau,— tarė misteris Skougenas,— kad man galvą kvaršintų tik tokie rūpesčiai. Tada būčiau tikrai laimingas.

— Žmogus laimingas tik tada, kai ką nors veikia,— paskelbė Denis, turėdamas galvoje telegramą.

Jis pažiūrėjo pro langą. Didžiuliai rausvi barokiniai debesys plaukė aukštai mėlynu dangumi. Vėjelis perbėgo medžiais, ir sujudinta jų lapija suvirpo sutvisko tarsi metalas saulėje. Viskas buvo pasakiškai gražu. Pagalvojęs, kad jau tuoj turės palikti šitą grožį, Denis pajuto skausmingą dūrį; tačiau apramino save, prisiminęs, kaip ryžtingai veikė.

— Laimingas tik tada, kai veikia,— pakartojo jis balsiai ir, nuėjęs prie bufeto, įsidėjo sau gerą porciją bekono ir žuvies.

Po pusryčių Denis patraukė į terasą ir, atsisėdęs ten, užsidengė milžinišku „Taimso" skydu, kad neužpultų misteris Skougenas, kuris rodė nenu-

ramdomą troškimą toliau gvildenti visatos problemas. Saugiai pasislėpęs už traškančių puslapių, Denis nugrimzdo į savo mintis. Spindulingo ryto šviesoje praeitos nakties išgyvenimai atrodė be galo tolimi. Na ir kas, kad matė juos glėbesčiuojantis mėnesienoje? Tikriausiai tai neturi bent kiek didesnės svarbos. O jei ir turėtų, kodėl gi jam nepasilikti? Jis jautėsi turįs pakankamai jėgų pasilikti, pakankamai jėgų rodytis abejingu, nesuinteresuotu, šiaip draugišku pažįstamu. O jeigu ir neturėtų pakankamai jėgų...

— Kaip manote, kada ateis telegrama? — staiga paklausė Merė, kyštelėjusi galvą virš laikraščio.

Denis kaltai krūptelėjo.

— Visiškai nežinau,— tarė jis.

— Aš todėl domiuosi,— pasakė Merė,— kad yra labai geras traukinys dvidešimt septynios minutės po trijų, ir būtų puiku, jeigu jūs į jį suspėtumėt, ar ne?

— Be galo puiku,— sulemeno Denis.

Atrodė, jog jis pavirto savo laidotuvių tvarkdariu. Traukinys išvažiuoja iš Vaterlo stoties dvidešimt septynios po trijų. Gėlių prašome nesiųsti... Merė nuėjo. Ne, tegu jį velniai nujoja, jeigu jis leisis šitaip paskubom išvaromas į nekropolį. Tegu jį velniai nujoja. Pamatęs misterį Skougeną, alkanom akim žiūrintį pro svetainės langą, Denis skubinai vėl pakėlė „Taimsą". Ilgai laikė jį iškėlęs. Kai pagaliau šiek tiek nuleido, norėdamas atsargiai apsižvalgyti, nustebo — net labai nustebo! — pamatęs prieš save linksmai pašaipią Anės šypse-

ną. Ji stovėjo priešais jį — moteris, kuri buvo medžiu,— siūbuojanti jos figūros gracija savaime atrodė judesys.

— Ar jūs seniai čia stovite? — paklausė Denis, vos atgavęs iš nuostabos žadą.

— Na, kokį pusvalandį,— nerūpestingai tarė ji.— Jūs taip buvot įnikęs į tą laikraštį — visa galva,— todėl nenorėjau jūsų trukdyti.

— Kokia jūs žavinga šį rytą! — sušuko Denis. Jis pirmą sykį įsidrąsino ištarti tokią asmeniško pobūdžio pastabą.

Anė kilstelėjo ranką, tarsi gindamasi nuo smūgio.

— Nemuškit manęs taip smarkiai.

Ji atsisėdo ant suolelio greta. Puikus berniukas, pagalvojo ji, labai mielas; o Gombo audringos atakos jau tikrai jai buvo pabodusios.

— Kodėl jūs ne su baltomis kelnėmis? — paklausė ji.— Jūs man taip su jomis patikote.

— Jos skalbiamos,— gan atžariai atsakė Denis. Tas nukrypimas prie baltų kelnių buvo visai nepageidautinas. Denis jau buvo beveik sugalvojęs, kaip vėl nukreipti pašnekesį reikiama vaga, bet iš rūmų išnėrė misteris Skougenas, tartum prisukamas žaislelis perėjo terasą ir sustojo priešais suoliuką, ant kurio juodu sėdėjo.

— Pratęsiant įdomaus mūsų pašnekesio apie visatą mintį,— pradėjo jis,— mane vis labiau ir labiau užvaldo įsitikinimas, kad įvairūs mus dominančio dalyko komponentai pačia savo esme abstraktūs... Bet ar nemalonėsite, Deni, šiek tiek pasislinkti dešinėn? — Jis įsispraudė tarp jųdviejų

ant suolelio.— O jūs, mano brangoji Ane, gal truputėlį slinktelsit į kairę... Dėkui. Abstraktūs — rodos, šitoj vietoj aš sustojau...

— Taip, šitoj,— pasakė Anė.

Denis neteko žado.

Kai buvo atnešta telegrama, jie bibliotekoje gėrė popiečio kavą. Denis nuraudo kaip nusikaltėlis, imdamas oranžinį voką nuo padėklo ir atplėšdamas jį. „Tuoj pat grįžk. Svarbūs šeimyniniai reikalai." Kvailiau nesugalvosi. Tarsi jis būtų turėjęs kokių šeimyninių reikalų! Ar ne geriau sumaigyti popierių ir įsikišti į kišenę, niekam apie jį nesakant? Jis pakėlė galvą; didžiulės mėlyno porceliano Merės akys buvo įsmeigtos į jį, rimtai, skvarbiai. Denis dar smarkiau nuraudo dvejodamas ir siaubingo netikrumo perimtas.

— Kas toje jūsų telegramoje? — reikšmingai paklausė Merė.

Denis visai sutriko.

— Deja,— sumurmėjo jis.— Deja, čia sakoma, jog turiu tuojau pat grįžti į Londoną.

Jis be galo nepatenkintas pažvelgė į telegramą.

— Bet tai kvaila, tai neįmanoma! — sušuko Anė.

Ji stovėjo prie lango, šnekučiuodama su Gombo, tačiau, išgirdusi Denio žodžius, siūbuodama atėjo per kambarį prie jo.

— Neatidėliotinas reikalas,— beviltiškai pakartojo Denis.

— Juk jūs dar taip neilgai paviešėjote,— užprotestavo Anė.

— Taigi,— pasakė Denis visai sugniuždytas.

O, kad jinai suprastų! Juk sakoma, kad moterys turi nuojautą.

— Jeigu reikia važiuoti, tai reikia,— tvirtai įsiterpė Merė.

— Taip, reikia.— Denis dar sykį pažvelgė į telegramą, ieškodamas joje pagalbos.— Suprantant, neatidėliotini šeimyniniai reikalai,— paaiškino jis.

Apimta susijaudinimo nuo savo kėdės pakilo Prisila.

— Naktį mane aplankė nuojauta, jog taip įvyks,— pasakė ji.— Tiksli nuojauta.

— Tai paprasčiausias sutapimas,— pasakė Merė, išstumdama misis Vimbuš iš pašnekesio.— Yra labai patogus traukinys dvidešimt septynios minutės po trijų.— Ji pažvelgė į laikrodį ant židinio atbrailos.— Puikiausiai pakaks laiko daiktams susidėti.

— Aš tuoj pat liepsiu paruošti automobilį,— Henris Vimbušas paspaudė skambutį.

Laidotuvės prasidėjo. Kaip siaubinga, siaubinga!

— Man baisiai gaila, kad jūs turite išvažiuoti,— pasakė Anė.

Denis atsigręžė: iš tiesų atrodė, kad jai gaila. Praradęs paskutinę viltį, Denis fatalistiškai atsidavė likimui. Tai štai kaip būna, kai pradedi veikti, kai imi kažką ryžtingai daryti. Ak, jei būtų leidęs įvykiams netrikdomai plaukti pasroviui! Ak, jeigu...

— Man stigs mūsų pašnekesių,— pasakė misteris Skougenas.

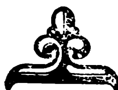
Merė vėl pažvelgė į laikrodį.

— Man atrodo, kad jau laikas jums pradėti krautis daiktus.

Denis klusniai išėjo iš kambario. Niekada, pasižadėjo jis sau, niekada jis nebedarys nieko ryžtingo. Kemletas, Vest Boulbis, Nipsvič for Timpenis, Spevin Delaveras; ir visos kitos stotys, o tada pagaliau Londonas. Mintis apie kelionę kėlė jam siaubą. Ir ką, po šimts, jis veiks, nuvažiavęs į Londoną? Jis sunkiai užkopė laiptais. Atėjo metas gultis į karstą.

Automobilis laukė prie durų — katafalkas. Visi susirinko išlydėti Denio. Sudie, sudie. Automatiškai jis pabarškeno barometrą, kabantį portike; rodyklė kryptelėjo žemyn. Ūmai šypsena nušvietė liūdną Denio veidą.

— „Bet krinta jis, ir iškeliaut man lemta",— pasakė jis, be galo taikliai cituodamas Lendorą [132]. Jis greitai perbėgo akimis visų veidus. Niekas neatkreipė dėmesio. Denis įlipo į katafalką.

PABAIGOS ŽODIS

Oldas Hakslis — tai sudėtinga, nevienareikšmė figūra mūsų amžiaus literatūros pasaulyje. Rašytojas realistas, o sykiu Europos modernizmo korifėjus, be kurio neįsivaizduojamas trečio dešimtmečio. Anglijos literatūrinis klimatas, tų metų dvasinė atmosfera. Ne vienerius metus kryžiuoja špagas įvairių pakraipų kritikai, interpretuodami psichologiškai subtilius, socialinės kritikos kupinus jo apsakymus, romanus, eilėraščių rinkinius, kelionių apybraižas, istorines biografijas, ese apie literatūrą, dailę, muziką ir filosofinius traktatus. Prieštaringi vertinimai, dažniausiai išryškinantys vieną ar kitą kūrybos pusę, puikiai patvirtina, jog šio be galo universalaus ir produktyvaus anglų prozos meistro literatūrinis palikimas — ištisas kontinentas. Nesiginčijama dėl vieno dalyko — dėl O. Hakslio užimamos garbingos vietos Vakarų prozos Olimpe. Apie šio menininko gyvenimą ir kūrybą yra parašyta nemažai stambių monografijų, jo literatūrinę veiklą yra išsamiai analizavę ir tarybiniai kritikai (D. Žantijeva, V. Ivašova, P. Palijevskis, G. Andžaparidzė). Du O. Hakslio romanai — „Kontrapunktas" ir „Juokdarių šokis" buvo 1936 m. išleisti rusų kalba, o 1976 m. Maskvos leidykla „Progresas" išleido „Geltonąjį Kroumą" *(Crome Yellow)* anglų kalba.

Oldas Hakslis (1894—1963) gimė ir augo šeimoje, palikusioje ryškų pėdsaką Anglijos moksliniame ir literatūriniame gyvenime. Jo tėvas, Leonardas Hakslis, buvo pedagogas ir literatas, motina, Džulija, kilusi iš Anglijos literatūriniame gyvenime žinomos Arnoldų šeimos, buvo viena pirmųjų moterų, baigusių Oksfordo universitetą.

Dar ir šiandien tebeveikia jos įkurta mokykla, kuriai ji iki mirties vadovavo.

Vaikystėje, prisimindamas savo garsųjį senelį, biologą Tomą Henrį Hakslį, ir norėdamas sekti vyresniuoju broliu, O. Hakslis ketino rinktis mediko arba biologo karjerą, tačiau sunki akių liga, užklupusi, kai jam buvo šešiolika metų, ir persekiojusi visą gyvenimą, užkirto tam kelią. Liko dar viena šeimyninė profesija — literatūra. Buvo ir autoritetas — dvasia gal labiausiai artimas žmogus — garsus anglų poetas, kritikas ir eseistas Metjus Arnoldas.

Taigi baigęs prestižinę Itono mokyklą ir vieną garsiausių Oksfordo koledžų — Beiliolį, O. Hakslis tampa literatu profesionalu, apkeliauja daugybę Europos ir pasaulio kraštų, gilindamasis į meno, literatūros, filosofines problemas ir panaudodamas visą savo žinojimą be galo intensyviame ir įvairiapusiškame kūrybiniame darbe. Europoje telkiantis karo debesims, O. Hakslis persikelia į Jungtines Amerikos Valstijas ir išgyvena ten iki mirties.

Hakslių ir Arnoldų šeimų sąjungoje slypėjo savotiška ironija. Intelektualinėje plotmėje tai buvo Montekiai ir Kapulečiai, kadangi Metjus Arnoldas ir Tomas Henris Hakslis buvo susirėmę viename iš garsių Viktorijos amžiaus disputų. Ginčas ėjo dėl humanitarinės ir techninės lavinimo sistemos privalumų. Ir tos polemikos, vykusios 1880 metais, pagrindinis klausimas, spręstas abiejų rašytojo senelių, XX amžiaus viduryje tapo O. Haksliui kardinaliniu: ar technokratija nedaro žalos žmogaus moralinei prigimčiai.

Žvelgiant į O. Hakslio kūrybos visumą, reikia konstatuoti, kad nepaisant įvairių filosofinių struktūrų, jo proza yra gan vieninga. Toji vienovė apspręsta O. Hakslio tvirto įsitikinimo, jog literatūroje estetika turi paklusti moralei ir etikai. Savo kūryboje O. Hakslis visų pirma

troško būti mokytojas ir tik po to rašytojas, tvirtai tikėdamas, jog nėra neįveikiamos takoskyros tarp dvasinio žmogaus gyvenimo ir socialinių idėjų pasaulio. Tas pasišventęs apibendrintojas siekė susintetinti enciklopedinį savo žinojimą ir, kiek leidžia vieno žmogaus jėgos, bandyti spręsti žmogaus būties klausimus, dvilypės jo prigimties tragizmo problemą, meno kalba nupiešti idealios visuomenės vaizdą. Štai kodėl ironiškieji O. Hakslio romanai ne trumpaamžės satyros, nes nei formos, nei turinio srityje jie neturėjo tikslo ką nors griauti. Jų tikslas buvo taisyti, o teisingiau pasakius, ieškoti kelių ir rodyti tiesą. „Gera satyra yra teisingesnė ir, be abejo, žymiai naudingesnė negu gera tragedija", sako vienas O. Hakslio romanų veikėjas.

Į literatūrinius eksperimentus, ypač į visas kraštutines jų formas, O. Hakslis žiūrėjo skeptiškai. Jis didžiai vertino Dž. Džoisą, pripažino T. S. Elioto talentą, tačiau nejautė noro juos mėgdžioti. Jis perėmė kai kuriuos A. Žido ir M. Prusto eksperimentus, tačiau visada pajungdamas tematiniams reikalavimams.

Kalbant apie O. Hakslio kaip apie literatūros, meno, muzikos, teatro kritiko darbą, reikia pažymėti, kad šis užsiėmimas truko nuo jaunystės iki senatvės ir buvo pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Gal ir ne viskas, ką sukūrė žurnalistinė O. Hakslio plunksna, turi išliekamąją vertę, tačiau ypač prasmingas yra faktas, kad į kiekvieną straipsnį jis įdėdavo visą širdį ir niekada nerašė apie tai, kas jo nedomino. Net paskutiniais gyvenimo metais, praradęs ankstesnį tikėjimą literatūros magija, O. Hakslis nė sykio nenusižengė profesinio meistriškumo etikai.

Nors O. Hakslio kūrybinis diapazonas be galo platus, į pasaulinės literatūros istoriją jis įėjo visų pirma kaip romanistas. Jo romanus galima suskirstyti į tris pagrindines grupes. Pirmajai priklauso kupini satyros

ir socialinio kriticizmo, jo paties žodžiais tariant, pikokiškieji* romanai: „Geltonasis Kroumas" (Crome Yellow), 1921, „Juokdarių šokis" (Antic Hay), 1923, „Tie išdžiūvę lapai" (Those Barren Leaves), 1925, „Kontrapunktas" (Point Counter Point), 1928. Antrajai grupei galėtume priskirti praregėjimo ir dvasinio atgimimo romanus: „Neregys Gazoje" (Eyeless in Gaza), 1936, „Po daugelio vasarų miršta gulbė" (After Many a Summer), 1944, „Laikas privalo sustoti" (Time Must Have a Stop), 1944. Trečią grupę sudaro utopijos (negatyvi ir pozityvi): „Puikus naujas pasaulis" (Brave New World), 1932, ir „Sala" (Island), 1962.

„Geltonasis Kroumas" priskiriamas intelektualinių romanų kategorijai, ir O. Hakslis teisėtai laikomas vienu iš šio žanro pradininkų. Tačiau tiksliau vadinti „Geltonąjį Kroumą" „idėjų" romanu. Taip apibūdino jį ir pats rašytojas, puikiai suvokęs, koks palankus šis žanras perteikti moralinėms ir intelektualinėms koncepcijoms ir koks pragaištingas psichologiniam niuansavimui. Tačiau O. Haksliui pakako meistriškumo įkvėpti „idėjoms" gyvybę, rasti pakankamai dramatišką būdą jas įkūnyti. Nuo pirmos iki paskutinės eilutės jo romanai — idėjų kovos laukas, panašiai kaip Mopasano istorijos su ironiška ir netikėta pabaiga.

„Geltonojo Kroumo" mikrokosmosą O. Hakslis sukūrė 1921 m., ištrūkęs iš Londono literatūrinių sferų ir išvykęs į Italiją, kur pragyvenimas buvo pigesnis, o aplinka literatūriniam darbui ramesnė ir palankesnė. Iki to laiko O. Hakslis buvo išspausdinęs keturis eilėraščių rinkinius ir apsakymų knygą. Savo pirmajame romane, sekdamas

* Tomas Pikokas (1785—1866) — anglų rašytojas ir poetas. Jo romanų siužetinis karkasas visada vienodas: kur nors užmiestyje susirenka mišri svečių kompanija, linksmai šnekučiuojasi įvairiomis temomis, o tie pašnekesiai paįvairinami netikėtais nuotykiais, meilės istorijomis.

Pikoko modeliu, O. Hakslis suburia Kroumo dvare įvairių profesijų, polinkių, charakterių personažus. Laisva šio intelektualinio romano kompozicija leidžia autoriui pašnekesių forma perteikti įvairias jį dominančias idėjas ir problemas, kaip antai: žmonijos vystymosi keliai ir perspektyvos, kūniško ir intelektualinio pradų susidūrimas. Į romano tekstą įterpiami samprotavimai apie tapybą, architektūrą, poeziją ir t. t. Tuo pat metu „Geltonasis Kroumas"— skaidriausia O. Hakslio knyga. Jaunatviškas liūdesys ir neperauganti į piktą satyrą ironija, taikliai pastebinti kiekvieno žmogaus keistenybes ir ribotumus — tai dvi stichijos, sukuriančios šiek tiek sąlyginę šio romano atmosferą, jo nepakartojamą intonaciją. Gerai yra pasakęs apie „Geltonąjį Kroumą" vienas kritikas: „Lyg realybė, lyg iliuzija, lyg pasaka, lyg bukolinė idilija „Geltonasis Kroumas" išlieka atmintyje tarsi besimaudantis saulėje vaikystėje matytas persikų sodas, kupinas nostalgiškų prisiminimų apie prabėgusias vasaras"*. Jau vien romano pavadinimo spalva slepia gausybę asociacijų su kažkuo turtingu, vešliu, auksiniu, džiugiu.

Ieškodami formalių analogijų, turime pakankamai pagrindo teigti, jog „Geltonasis Kroumas" turi tikslų prototipą, seniai identifikuotą O. Hakslio amžininkų. Tai Garsingtono dvaro rūmai netoli Oksfordo, Filipo Morelio užmiesčio namai, kur jo žmona, ledi Otolaina, įėjusi į anglų literatūros istoriją kaip uoli visos menininkų kartos globėja, vikendais priiminėjo poetus, tapytojus, intelektualius radikalus. Oldas Hakslis nuo 1915 m., o jo brolis Džulianas nuo 1916 m. pasidarė nuolatiniai šių namų svečiai. Garsingtonas išties buvo išganinga vieta O. Haksliui. Ten jis susipažino su Marija Nys, karo pabėgėle belge, kuri 1919 m. tapo jo žmona, ten rado prieglobstį nuo karo negandų, užmezgė daugybę pažinčių su meniniu ir intelektualiniu pasauliu. O įžymybių Gar-

---

* Henderson A. Aldous Huxley N. 4., 1964, p. 135.

singtone iš tiesų netrūko. Čia lankėsi Herbertas Velsas, Bertranas Raselas, Tomas Sternzas Eliotas, Klaivas Belas, Ketrina Mensfild, Deividas Lorensas, Hju Odenas. Daugelis jų tapo „Geltonojo Kroumo" ir vėlesnių O. Hakslio romanų prototipais, nors mums ir nebe taip įdomu kaip trečio dešimtmečio anglams žinoti, kad misteris Skougenas šiek tiek panašus į garsųjį filosofą Bertraną Raselą, o Gombo į tapytoją Marką Gertlerį. Tačiau jaunasis rašytojas nebuvo aklas natūros kopijuotojas, jis tiesiog mokėjo be galo taikliai pastebėti charakteringus ar komiškus žmogaus bruožus ir dosniai apdovanoti jais savo personažus.

Analizuodami O. Hakslio romanus kaip visumą, pastebime, jog tam tikri charakterių tipai ir net tam tikros jų santykių schemos pasikartoja nuo „Kroumo" iki „Salos", apimdamos daugiau kaip keturiasdešimt kūrybinio laikotarpio metų. Tai archetipai, kurių analogijas galime rasti klasikinėje mitologijoje. Dažniausiai pasitaikantis santykių modelis — tai daug gyvenime patyręs senas žmogus ir savo kelio ieškantis jaunuolis (Odisėjas—Telemachas). Toji pora, keliaudama iš vieno O. Hakslio romano į kitą, patiria gan įdomią metamorfozę. „Kroumo" Odisėjas — sausas cinikas (Skougenas) vėlesniuose romanuose kardinaliai pasikeičia ir tampa išminties šaltiniu.

Be šios poros yra ir kitų pastovių personažų. Vienas iš jų apdovanotas paties O. Hakslio — mokėjusio pažvelgti į save iš šalies — charakterio bruožais, tai intelektualas, kurio domėjimasis mokslu kaip abstrakcija atitolina jį nuo realaus gyvenimo. „Geltonajame Kroume" tai Henris Vimbušas.

Beaistrio intelektualumo moteriškasis variantas — Kirkė, pažadinanti savo aukose gyvuliškąjį pradą. Tačiau ją personifikuojanti „Geltonojo Kroumo" gražuolė Anė dar neturi negatyvių, pragaištingų būdo bruožų, kurių nestinga vėlesnių romanų herojėms. Ji dar atrodo kūno

harmonijos, amžino ir nesuvokiamo moteriškumo įsikūnijimas. Pagoniškas, natūralus kaip alsavimas jos hedonizmas pavaizduotas su lengva ironija, nors viename jos pašnekesyje su Deniu užsimezga konfliktas, kurį O. Hakslis sprendė visą gyvenimą — intelekto ir kūno konfliktas, dvasinės ir fizinės žmogaus prigimties nesuderinamumas.

Ir pagaliau yra dar vienas personažas, kurį O. Hakslis, aršus antiklerikalas, vaizdavo kiekviename romane,— tai pasibjaurėjimą keliantis apsimetėlis hierarchas. Tik jam vienam „Geltonajame Kroume", misteriui Boudihemui, nepagaili rašytojas kandžios satyros ir tulžies.

„Geltonasis Kroumas" ryškaus herojaus neturi, Denis Stounas, kurį galime įsivaizduoti esant pagrindiniu veikėju, yra labiau struktūrinio, o ne psichologinio pobūdžio. Nors „Geltonojo Kroumo" įvykių seka chronologinė, tačiau laiko tėkmė visai nedominuoja. Veiksmo slinktį greičiau galime apibūdinti kaip ciklinę, ratu einančią (žiedinę). Romanas susideda iš eilės epizodų, kurių pirmajame Denis Stounas atvyksta iš artimiausios geležinkelio stoties, o paskutiniajame staigiai išvyksta. Tokia laisva kompozicija leidžia autoriui įvesti arba pašalinti iš scenos bet kurį personažą, leidžia panaudoti įterptines noveles. „Geltonasis Kroumas"— tai romanas, kuriame niekas nepasikeičia, tik kai kas gauna pamoką apie gyvenimą. Tačiau atmosferos švelnumas, perteikimo skaidrumas, grakšti autoriaus maniera daro šią pamoką visai neįkyrią.

Vyresnių personažų (Henrio Vimbušo, misterio Skougeno, misterio Barbekju-Smito) vaidmuo apsiriboja vien ekspozicija. Įvykiai jų akimis nerodomi. Tik keli epizodai iš Kroumo rūmų praeities atskleidžiami Henrio Vimbušo lūpomis. O iš vidaus „Geltonojo Kroumo" mikrokosmosą regime jaunų žmonių — Denio, Anės, Merės — akimis; mums suteikiama galimybė pažvelgti į jį kritiška Dženės akimi, kai Denis atsiverčia bloknotą su karika-

tūromis. Per Dženę O. Hakslis atskleidžia nekomunikabilumo temą. Dženė savo „kurtybės dramblio kaulo bokšte", kurį galima palyginti su paties O. Hakslio tamsiuoju aklumo bokštu, perpranta žmones aiškiau negu tie, kurie bendrauja, pasitelkdami žodžius. Denis viską mato aistringo įsimylėjėlio akimis ir mato klaidingai. Jis nesupranta, kad Anės flirtas su Gombo slepia kylantį švelnumą jam. Anė mėgaujasi savo galia vyrams, džiaugiasi tos galios teikiama nepriklausomybe ir įkliūna į savo pačios hedonizmo raizgus. O. Hakslis niekada neabejojo, kad seksualinė laisvė — tai siaubinga, bjauri vergija. Su menininko toliaregiškumu jis nupiešė Merės, visagalės mados vergės, paveikslą. Merė pasiruošusi beatodairiškai priimti viską, kas jai atrodo modernu — nuo laisvosios meilės iki kubizmo, todėl ji lengvai tampa nerūpestingo Aivoro amoralumo auka.

Ko gero, pats sudėtingiausias ir dviprasmiškiausias „Geltonojo Kroumo" personažas — paradoksų mėgėjas misteris Skougenas. Atrodo, nesibaigiančios jo šnekos kyla vien iš nuobodulio, troškimo kažkaip prastumti laiką. Bet staiga jis ima stulbinti klausytojus idėjomis, kurios domina ir patį rašytoją. Savo monologuose Skougenas paliečia daugybę klausimų, jis mėgsta įsitverti minties ir žongliruoti ja kaip kamuoliu. Nei į Skougeną, nei į pastorių Boudihemą, meldžiantį dievą atsiųsti naują pasaulinį karą, rašytojas nežiūri itin rimtai, jiedu nedrumsčia idilijos, tariamai viešpataujančios Kroume. Tačiau toji idilija netvari, ir jos netvarumo simbolis — istorija apie vieną pirmųjų Kroumo savininkų neūžaugą Herkulį Lepitą ir jo trapaus pasaulėlio žlugimą. Šio fakto pakanka suprasti, jog O. Hakslis neidealizavo praeities. Joje, manė jis, karaliauja tokia pat disharmonija kaip dabartyje ir ateityje. Harmonija realiame gyvenime neįsivaizduojama — ji įmanoma tik literatūroje ir mene. Gyvas, pilnakraujis menas yra amžina, neišnykstanti ver-

tybė. Ne veltui paveikslas, kurį tapo Gombo, tiksliai aprašyta freska „Šv. Sauliaus regėjimas", kurią nutapė didysis Karavadžas, Europos realistinės dailės pradininkas.

O. Hakslio idealas meninėje plotmėje buvo sujungti į harmoningą visumą skirtingas kategorijas, kurias mažai kam pavyksta suderinti — tragizmą su komiškumu, fantaziją su realybe. Jis buvo įsitikinęs, jog tai tie patys dalykai, tik matomi skirtingu rakursu, ir be galo atkakliai siekė savo kūryboje perteikti šį, jo žodžiais tariant, „stereoskopinį" vaizdą.

Kardinaliniai klausimai, dominantys O. Hakslį, ryškia gija ėjo per visą jo kūrybą. Ir daugelis temų, gan švelniai skambančių „Geltonajame Kroume", vėlesniuose romanuose suskambo jau kituose registruose. O. Hakslio satyrinio patoso spalvos ėmė tamsėti. Kartais, pats būdamas intelektualas ir estetas, jis su tokia jėga pavaizduodavo biologinio, o ne socialinio ar psichologinio prado žmoguje primatą, jog tas pavirsdavo biologizmo absoliutizavimu. Ir pagaliau O. Hakslis paskutiniuose kūriniuose ėmė vis giliau grimzti į misticizmą, kurį „Geltonajame Kroume" taip šmaikščiai išjuokė. Tačiau reikia pabrėžti, jog nei krikščionybė, nei „harmoningas", instinktams paklūstantis žmogus nepatenkino O. Hakslio. Išnaršęs visą dvasinį žmonijos lobyną jis bandė susikurti tikėjimą be dogmų ir daugeliu aspektų buvo egzistencializmo Anglijoje pradininkas. Iš principo apolitiškas, netikėjęs revoliucinio visuomenės pertvarkymo galimybe, O. Hakslis vis dėlto be galo toliaregiškai įžvelgė — nors ir neišsprendė — daugybę XX amžiaus civilizaciją kamuojančių problemų. Sutelkęs visą gyvenimiškąją patirtį ir pabandęs beletristine forma sukurti savąjį idealios visuomenės modelį, O. Hakslis paskutiniame utopiniame romane „Sala" teįstengė paklydusiai žmonijai pasiūlyti vienintelę, jo akimis įmanomą, išeitį — pacifizmą ir dvasinį tobulėjimą.

Irena Balčiūnienė

KOMENTARAI

[1] *Kenilvortas* — nedidelis senovinis miestelis Jorkširo grafystėje; ten yra XII a. pilies griuvėsiai; pilį ir tai, kas įvyko Kenilvorte XVI a. pabaigoje, aprašė V. Skotas romane „Kenilvortas" (1821).

[2] *Blekpulas* — kurortas vakarinėje Didžiosios Britanijos pakrantėje.

[3] *„Kokio talento mano anuomet turėta!"* — Džonatanas Sviftas (1667—1745) — didysis anglų satyrikas — ištarė (V. Skoto liudijimu) šiuos žodžius, senatvėje perskaitęs vieną pirmųjų savo kūrinių „Pasaką apie statinę".

[4] *Vilkis Bardas,* tikroji jo pavardė — *Bilis Smitas* (1870—1944) — anglų estrados aktorius, garsus imitatorius.

[5] *Podžibonsis* — nedidelis miestelis Toskanoje, centrinės Italijos provincijoje. Nors italų meno istorijoje „iš Podžibonsio" paprastai vartojamas kalbant apie Džovanį Anželą Montorsolį (1507—1563), skulptorių, medžio drožėją ir architektą, čia tikriausiai turimas galvoje italų dailininkas *Tadeo di Bartolo* (1362/3—1442), gimęs netoli Sienos, Toskanos provincijoje.

[6] ...*nežinomus sieniečius* — Sienos mokykla — italų Renesanso pradžios stambi meno mokykla, dar glaudžiai susijusi su viduramžių meno tradicijomis; atsirado Sienos mieste XIII a. ir didžiausią suklestėjimą pasiekė pirmoje XIV a. pusėje.

[7] *Merė Beiker Edi* (1821—1910) — amerikiečių teosofė, šalininkė judėjimo, kvietusio grįžti į senąją krikščio-

nybę ir atgaivinti jos gydymo metodus be vaistų ir gydytojų, įtaigos būdu.

[8] *Ani Besent* (1847—1933) — anglų teosofė ir spiritistė, religinio mitinio mokymo apie sielų bendravimą su anapusiniu pasauliu šalininkė.

[9] *Provansas* — pietų Prancūzijos provincija Viduržemio jūros pakrantėje (kartais — platesne prasme — Prancūzijos pietūs), centras savitos kultūros, ypač ryškiai pasireiškusios XI—XIII a. kurtuazine trubadūrų poezija.

[10] *...kerėtojas miegas, užmerkiantis rūpesčio akis* — posakis iš anglų poeto, V. Šekspyro ir K. Marlo draugo, S. Danielio (1562—1619) soneto.

[11] *Monofizitas* — šalininkas krikščionių religinio filosofinio mokymo, sukurto V a. Bizantijoje; skirtingai nuo ortodoksinių teologų monofizitai teigė, jog Kristus, nors ir būdamas dvejopos prigimties, egzistuojąs vienaip — tik kaip dievas.

[12] *Jamblichas* (mirė apie 330 m.) — filosofas mistikas, Sirijos neoplatonikų mokyklos įkūrėjas, siekęs susisteminti įvairius Platono filosofijos elementus ir sujungti juos su Aristotelio idėjomis.

[13] *Pjetras Pomponazis* (1462—1525) — Renesanso epochos italų filosofas; traktate „Apie sielos nemirtingumą", remdamasis Aristotelio teiginiu, jog siela tai kūno „forma", neigė sielos nemirtingumą.

[14] *Erazmas Darvinas* (1731—1802) — garsus anglų gydytojas, gamtininkas, poetas, Čarlzo Darvino senelis.

[15] *Ana Sjuard* (1747—1809) — anglų poetė, sentimentalaus eiliuoto romano „Luiza" (1784) autorė; nedideliame Lichfildo miestelyje Stafordširo grafystėje XVIII a. egzistavo literatūrinis būrelis — Lichfildo grupė, kurios nariais buvo Erazmas Darvinas, Ana Sjuard ir kt.

[16] ...*kaip paukščio giesmė besiliejanti poezija* — šis posakis pirmą kartą sutinkamas anglų poeto Dž. Miltono (1608—1674) eilėraštyje „L'Allegro".

[17] *„Šekspyro kalendorius"* — Anglijoje leidžiamas kalendorius su Šekspyro kūrinių citatomis kiekvienai dienai.

[18] *Viljamas Lodas* (1573—1645) — anglų bažnyčios veikėjas, vienas iš artimiausių karaliaus Karolio I patarėjų iki anglų buržuazinės revoliucijos.

[19] *„Pamokslas knygoj, akmuo kalnų upely"* — Barbekju-Smitas iš tiesų cituoja Šekspyrą netiksliai; antrame Šekspyro komedijos „Kaip jums tai patinka" veiksme sakoma:

Gyvenam gamtoje, o bylą randam
Mes medžiuose, knygas — kalnų upely,
Pamokslą — akmeny, visur tik gėrį.

[20] *Džirolamas Savonarola* (1452—1498) — italų pamokslininkas, religinis ir politinis reformatorius.

[21] ...*laikė šį karą* — turimas galvoje Pirmasis pasaulinis karas.

[22] Mato evangelija, XXIV, 14.

[23] Šv. Jono apreiškimas, XVI, 12.

[24] 1918 m. rudenį viena anglų armija sumušė turkus Palestinoje ir užėmė Jeruzalę, o kita užėmė Mesopotamiją.

[25] *Galipolis* — turkų uostas to paties pavadinimo pusiasalyje; 1915 m. anglų ir prancūzų kariuomenė ir jų sąjungininkai praliejo čia daug kraujo nepavykusios jūrų desanto operacijos metu, kurios tikslas buvo užvaldyti Bosforą, Dardanelus ir Konstantinopolį.

[26] *Armagedonas* — pagal Bibliją — tai vieta, kur pasaulio istorijos pabaigoje dieviškoji dangaus armija galutinai sutriuškins šėtono pulkus (Šv. Jono apreiškimas, XVI, 16).

[27] *„Jėzaus draugija"* (lot. Societas Jesu) — katalikų vienuolių ordinas, vadinamas taip pat jėzuitų ordinu; jį įkūrė 1534 m. ispanų bajoras Ignotas Lojola kovai su reformacija.

[28] *Aukštesnioji kritika* — istorinis literatūrinis Biblijos teksto nagrinėjimas, norint nustatyti jo kilmę, struktūrą, tikroviškumą, prieštaravimus ir t. t.

[29] Prancūzų—prūsų karo metu (1870—1871) žlugo Antroji imperija (bonapartinis Napoleono III režimas) Prancūzijoje ir buvo baigtas Vokietijos suvienijimas, Prūsijai išlaikant lyderio poziciją.

[30] *„Popieriaus skiautės" incidentas* — įsiverždama į Belgijos teritoriją 1914 m. rugpjūčio mėn. vokiečių armija sulaužė su Belgija sudarytą neutraliteto susitarimą, kurį 1893 m. pasirašė Anglija, Prancūzija, Prūsija, Rusija ir Austrija; vokiečių kancleris Betmanas-Holvegas pavadino šitą susitarimą „popieriaus skiaute".

[31] Šv. Jono apreiškimas, XVI, 15.

[32] Senasis testamentas, II Karalių knyga, II, 23—24 (lietuviškame Biblijos vertime šis epizodas praleistas).

[33] Pagal Bibliją (Senasis testamentas, II Mozės knyga, VII—XI) Egipto faraonas neleido Mozei išvesti žydų iš Egipto, ir dėl to dievas nubaudė egiptiečius dešimčia vadinamųjų „egiptietiškų bausmių"— pavertė Nilo vandenis krauju, užleido varlių, skėrių, musių antplūdžius ir t. t.

[34] Pasirašydama 1919 m. Versalio taikos sutartį, pagal kurią oficialiai baigėsi Pirmasis pasaulinis karas, Vokietija atsisakė visų savo koncesijų ir privilegijų Kinijoje, tačiau Vokietijos teisės į kai kurias teritorijas perėjo Japonijai; tai sukėlė Kinijoje protestų audrą, privertusią kinų vyriausybę įsakyti savo delegacijai Paryžiuje nepasirašyti Versalio sutarties, taip pat audringą japonų prekių boikoto kampaniją.

[35] *Dvinugaris žvėris* — Šekspyro posakis; Jago replika Šekspyro tragedijoje „Otelas": „...jūsų duktė su mauru dabar vaizduoja dvinugarį žvėrį" (I veiksmas, 1 scena).

[36] Visos trys pavardės — arklių ydos.

[37] *Elžbieta I* — Anglijos karalienė; paskutinė iš Tiudorų dinastijos; valdė nuo 1558 m. iki 1603 m.

[38] Valdant Henrikui VIII (1509—1547) vis stiprėjanti kova prieš popiežiaus valdžią (ypač 1529—1539 m.) baigėsi anglų bažnyčios santykių su Roma nutraukimu, karalius buvo pripažintas bažnyčios galva, vienuolynai uždaryti, jų turtas sekuliarizuotas; išplito protestantizmas.

[39] *„Epipsichidionas"* — anglų poeto Persio Bišio Šelio (1792—1822) poema, parašyta 1821 m. Originale Skougenas netiksliai cituoja pirmą poemos eilutę.

[40] *Viljamas Morisas* (1834—1896) — anglų dailininkas, rašytojas, meno teoretikas ir visuomenės veikėjas.

[41] *Saliamono patarlės* — Senojo testamento dalis, Patarlių knyga, priskiriama Saliamonui (974—937 m. pr. m. e.), jungtinės Izraelio—Judėjos karalystės karaliui.

[42] *Anicijus Manlijus Severinas Boecijus* (480—524) — romėnų filosofas ir valstybės veikėjas; kalėjime, laukdamas bausmės, parašė svarbiausią savo veikalą „Filosofijos paguoda".

[43] *Epiktetas Hierapolietis* (50—130) — romėnų stoicizmo filosofas. Visas Epikteto mokymo patosas — vidinės laisvės skelbimas.

[44] *Markas Aurelijus* (121—180) — Romos imperatorius, filosofas stoikas.

[45] *Erazmas Roterdamietis* (1469—1536) — olandų filologas ir filosofas. Vienas žymiausių humanitarų, atstovavęs Šiaurės Renesansui.

[46] Tikriausiai turima galvoje *Bianka Bianki*, mergautine pavarde *Švarc* (1855—1947), vokiečių dainininkė, debiutavusi 1874 m. Londone, Kovent Gardeno teatre ir

dainavusi soprano partijas Rosinio, Verdžio ir kitų kompozitorių operose.

[47] Turimas galvoje anglų poetas *Džordžas Gordonas Baironas* (1788—1824).

[48] Tikriausiai turimas galvoje *Džeimsas Hadsonas* (1810—1885), anglų diplomatas, karštai rėmęs italų išsivaduojamąją kovą iš austrų jungo.

[49] *Viljamas Bekfordas* (1760—1844) — autorius egzotinio siaubo romano „Vatekas" (1782); savo dvare Viltšire pasistatydino originalų pastatą „abatiją", kurios įžymybė buvo didžiulis bokštas (78 m aukščio), vėliau nuvirtęs ant namo ir jį sugriovęs.

[50] *Portlendas — Viljamas Džonas Kevendišas Bentinkas Skotas,* Portlendo hercogas (1800—1879), buvo Britų muziejaus valdybos narys ir domėjosi archeologija.

[51] *Henris Kevendišas* (1731—1810) — anglų fizikas ir chemikas, Londono karališkosios draugijos narys; dauguma jo darbų buvo paskelbti tik praėjus daugeliui metų po jo mirties; jis buvo labai turtingas ir dirbo savo laboratorijoje.

[52] *Vilanelės* — senovinės italų dainos.

[53] *Džonas Skvairas* (1884—1958) — anglų rašytojas ir žurnalistas; *Robertas Lorensas Binjonas* (1869—1943) — anglų rašytojas ir menotyrininkas; *Edvardas Bakstonas Šenksas* (g. 1892) — anglų rašytojas.

[54] *Vilfredas Roulendas Čaildas* (g. 1890) — anglų rašytojas ir literatūros specialistas; *Tomas Veidas Erpas* (g. 1892) — anglų poetas ir menotyrininkas; *Edmundas Blandenas* (g. 1896) — anglų poetas ir literatūros kritikas.

[55] *Leselzas Eberkrombis* (1881—1938) — anglų poetas ir kritikas; *Džonas Drinkvoteris* (1882—1937) — anglų rašytojas, kritikas ir teatro veikėjas; *Rabindranatas Tagorė* (1861—1941) — garsus indų rašytojas.

[56] *Egerija* — pagal senovės romėnų padavimus, vandenų nimfa, gimdyvių globėja, aiškiaregė; buvo žmona Romos karaliaus Numos Pompilijaus (715—672 m. pr. m. e.), kuris vadovavosi jos patarimais; perkeltine prasme — ironiškai — įkvėpėja, patarėja.

[57] *Mikelandželas Merizis da Karavadžas* (1573—1610) — italų tapytojas, realistinės pakraipos Europos dailėje pradininkas.

[58] *...tasai pašėlęs nutrūktgalvis* — paprasto akmenskaldžio sūnus, Karavadžas nugyveno trumpą, tačiau audringą gyvenimą, pilną neįtikėtinų nuotykių; ginčo metu nužudęs žmogų, pabėgo iš Romos ir paskutiniais gyvenimo metais (1607—1610) klajojo po Italijos miestus; tapo Maltos ordino riteriu, susikivirčijęs su riteriais, bėgo iš Maltos, pakliuvo į plėšikų rankas ir mirė nuo karštinės 37 metų amžiaus.

[59] Čia tiksliai aprašomas Karavadžo paveikslas „Šv. Sauliaus regėjimas", kuris yra Romos bažnyčioje Santa Marija del Popolo.

[60] *Džonas Čerčilis Marlboro* (1650—1722) — anglų karvedys, išgarsėjęs karuose su Prancūzija dėl Ispanijos sosto.

[61] *Kremona* — miestas Italijos šiaurėje, Lombardijoje, kur XVI—XVIII a. dirbo garsieji smuikų meistrai Amačiai, Dž. Gvarnėris, A. Stradivarijus.

[62] Tikriausiai turimas galvoje *Džordžas Stabsas* (1724—1806) — anglų dailininkas ir ofortų kūrėjas, mėgęs tapyti medžioklės scenas.

[63] Arija „Meile, meile, nemiegok ilgiau" iš italų kompozitoriaus Alesandro Stradelos (1645—1682) operos.

[64] *Gajus Svetonijus Trankvilas* (70—122) — romėnų biografas ir istorikas, kurio geriausi kūriniai „Cezarių gyvenimo aprašymas" ir „Apie garsiuosius vyrus".

[65] *Liucijus Anėjus Seneka* (4 m. pr. m. e.— 65 m. e. m.) — Romos filosofas stoikas, rašytojas, politinis vei-

kėjas; Nerono auklėtojas; apkaltintas dalyvavęs sąmoksle prieš Neroną, baigė gyvenimą savižudybe, persipjovęs venas.

[66] *Gajus Julijus Cezaris Oktavianas Augustas* (63 m. pr. m. e.— 14 m. e. m.) — Romos imperatorius nuo 27 m. pr. m. e. iki 14 m. e. m.

[67] *Klaudijus Neronas Tiberijus* (42 m. pr. m. e.— 37 m. e. m.) — Romos imperatorius nuo 14 iki 37 m. e. m., pirmasis Julijų Klaudijų dinastijos atstovas.

[68] *Gajus Julijus Cezaris Kaligula* (12—41) — Romos imperatorius nuo 37 iki 41 m., Tiberijaus įpėdinis.

[69] *Tiberijus Klaudijus Neronas Germanikas* (10 m. pr. m. e.— 54 m. e. m.) — Romos imperatorius nuo 41 iki 54 m.

[70] *Klaudijus Cezaris Neronas* (37—68) — Romos imperatorius nuo 54 iki 68 m.

[71] *Gajus Petronijus Arbitras* (mirė 66 m.) — romėnų rašytojas, spėjamas „Satyrikono" autorius, dėl intrigų nusižudęs.

[72] *Regentystės stilius* — architektūros ir meno stilius Prancūzijoje 1815—1830 m., apytikriai sutampantis su Pilypo Orleaniečio regentystės laikotarpiu; tuo metu buvo pereita nuo baroko stiliaus prie charakteringo XVIII a. rokoko.

[73] *...Braitono paviljoną...* — Braitone, kurorte į pietus nuo Londono, karalius Jurgis IV (1820—1830) pastatė Karališkąjį paviljoną, indiško stiliaus rūmus, kurie dabar yra savotiškas muziejus.

[74] *Džonas Lemprieras* (1765—1824) — anglų rašytojas, antikinių tikrinių vardų žodyno „Bibliotheca classica" (1788) ir kt. autorius.

[75] *Leda* — Spartos karaliaus Tindarėjo žmona, kuriai Dzeusas pasirodė pasivertęs gulbinu.

[76] *Čelsis, Blumsberis, Hempstedas* — Londono rajonai, kur gyveno daugiausia kūrybinė inteligentija; Hempste-

de gyveno Dž. Golsvortis ir H. Velsas, Blumsberyje egzistavo rašytojų ir menininkų ratelis (Bloomsbury Circle), kuriam priklausė Virdžinija Vulf, E. M. Forsteris, O. Hakslis ir kt.

[77] *Ekskaliburas* — legendinio karaliaus Artūro kardas.

[78] *Pjeras de Burdejus Brantomas* (1540—1614) — prancūzų karo vadas karaliaus Henriko II dvare; įdomių memuarų autorius.

[79] *Bakingemo rūmai* — anglų karalių rezidencija Londone.

[80] *Henris Hėvlokas Elis* (1859—1939) — anglų rašytojas ir psichologas; be kitų darbų, septyniatomio „Seksualinės psichologijos studijos" (1898—1928) autorius.

[81] *„Geležinis Hercogas"* — hercogo Velingtono pravardė; Arturas Velslis Velingtonas (1769—1852) — anglų karvedys, valstybės veikėjas ir diplomatas; vadovavo sąjungininkų kariuomenei kare prieš napoleoninę Prancūziją Pirėnų pusiasalyje 1808—1813 m. ir lemiamoms kautynėms prieš Napoleoną prie Vaterlo 1815 m.

[82] *Pirmieji šeši cezariai* — pirmieji šeši Romos imperatoriai — Julijus, Augustas, Tiberijus, Kaligula, Klaudijus ir Neronas; iš pradžių senovės Romoje Cezaris buvo vienos iš patricijų Julijų giminės šakų vardas; tas vardas, buvęs pirmųjų Romos imperatorių garbės vardu, nuo imperatoriaus Adriano (117—138) laikų virto sosto įpėdinių, o nuo IV a. Romos imperatorių titulu.

[83] *Burbonai* — valdovų dinastija, su pertraukomis valdžiusi Prancūziją, Ispaniją, Neapolio, arba Abiejų Sicilijų, karalystę, Parmos ir Pjačencos kunigaikštystę; čia tikriausiai turimi galvoje Neapolio ir Parmos Burbonai, netekę sosto 1859—60 m., revoliucinio Italijos sujungimo metu.

[84] *Steponas* (1097—1154) — anglų karalius, Viljamo Užkariautojo anūkas.

[85] *Juodieji ir chaki* — anglų nereguliarios kariuomenės kareiviai, užverbuoti po Pirmojo pasaulinio karo malšinti Airijoje revoliucinį judėjimą; taip pavadinti todėl, kad vilkėjo uniformą — karišką chaki su juoda oda.

[86] *...lenkai skriaudžia Silezijos gyventojus...* — pagal 1919 m. Versalio taikos sutartį, kurią pasirašė buržuazinė Lenkijos vyriausybė, Vokietijai pasiliko visa Silezija ir kitos lenkų žemės; tų kraštų gyventojai kovojo už susijungimą su Lenkija; tai ryškiausiai pasireiškė Silezijos sukilimų metu 1919, 1920 ir 1921 m.; tačiau valdantieji Lenkijos sluoksniai nesuteikė sukilėliams jokios pagalbos.

[87] *...fašistai žudo vargingesnius savo tautiečius...* — kovai su darbininkų judėjimu Italijoje 1919 m. buvo sukurti koviniai fašistų būriai, tapę fašistų partijos branduoliu ir padėję 1922 m. įsigalėti fašistinei Musolinio diktatūrai.

[88] Garsaus anglų poeto ir dramaturgo Beno Džonsono (1572—1637) poemoje, skirtoje Šekspyro atminimui, sakoma:

Nedaug lotyniškai, o graikiškai — mažiau
Mokėjai tu, bet nuo dabar aš jau
Vardų neieškau tavo pagerbimui...

Manoma, kad Šekspyras buvo baigęs tik pradžios mokyklą, todėl galbūt silpnai mokėjęs kalbas.

[89] Anglijoje manoma, kad austrės skanios tik tais mėnesiais, kurių pavadinime yra raidė „r" — nuo rugsėjo iki gegužės.

[90] Lietuviškame Biblijos vertime šitų eilučių nėra.

[91] *Džonas Meningemas* (mirė 1622 m.) — advokatas, autorius dienoraščio, datuojamo 1602—1603 m. ir turinčio ypatingą istorinę vertę; dienoraštis buvo pirmą kartą paskelbtas 1868 m.

[92] *Napoleoniniai karai* — karai, kuriuos kariavo Prancūzija konsulystės (1799—1804) ir Napoleono I imperijos metu (1804—1815).

[93] *...po pergalės prie Nilo...* — 1798 m. anglai sutriuškino Egipte prancūzų laivyną ir atkirto Napoleono Bonaparto kariuomenę, išsilaipinusią Aleksandrijoje.

[94] *...su žiniomis apie Nelsono pergalę ir mirtį...* — Horacijus Nelsonas (1758—1805) — anglų laivyno vadas; sutriuškinęs prancūzų laivyną Egipte, gavo Nilo barono titulą; 1803—1805 m. vadovavo anglų eskadrai Viduržemio jūroje, kur kovojo prieš Ispaniją ir Prancūziją; 1805 m. Trafalgaro mūšyje sutriuškino prancūzų—ispanų laivyną, tačiau pats buvo mirtinai sužeistas.

[95] *Noridžo „Meteoras"* — karieta, važiuojanti į Noridžą, Norfolko grafystės miestą, į šiaurės rytus nuo Londono.

[96] *Pergalės pusiasalyje* — turimos galvoje pergalės prieš Napoleoną I Pirėnų pusiasalyje (1808—1814), kurias apie 1813 m. pradėjo laimėti anglų, ispanų ir portugalų kariuomenės, palaikomos partizanų ir remiamos patriotinio liaudies judėjimo.

[97] *...reformos bilis...* — 1832 m. po plataus judėjimo dėl rinkimų reformų parlamentas patvirtino bilį, kuris suteikė balsavimo teisę viduriniajai ir smulkiajai buržuazijai; teisę siųsti savo atstovus gavo nauji pramonės centrai, o dauguma vadinamųjų „supuvusių vietelių" ją prarado.

[98] *Transcendentalizmas* (arba romantizmas) — muzikos stilius, būdingas epochai po prancūzų revoliucijos ir napoleoninių karų; klasikinį stilių pakeitė rafinuotos, įmantrios formos, fantastinio turinio, neretai kupinos misticizmo.

[99] *Elžbietos stilius* — architektūros stilius, kuriame persipynė Tiudorų ir italų ankstyvojo Renesanso stiliai.

[100] *Jurgių stilius* — architektūros stilius, susiformavęs valdant karaliams Jurgiui II ir Jurgiui III (1714—1820); didelę įtaką jam padarė italų architektas Andreas Paladijas (1518—1580); stilius pasižymėjo klasikiniu formų taisyklingumu, simetrija, monumentalumu.

[101] *„Lacrima Christi"* — subtilaus skonio baltojo vyno rūšis.

[102] *...apie mi-Carême linksmybes...* — gavėnios trečios savaitės ketvirtadienį Prancūzijoje pagal tradiciją, siekiančią XV a., buvo rengiami karnavalai ir liaudies pasilinksminimai.

[103] Aš jau nebe toks, koks buvau anksčiau,
Ir jau niekada negalėsiu toks būti

— taip prasideda eilėraštis „Apie save patį", parašytas prancūzų poeto Klemano Maro (1469—1544), stambiausio ankstyvojo prancūzų Renesanso atstovų.

[104] *Viljamas Juartas Gladstonas* (1809—1898) — anglų valstybės ir politinis veikėjas; mokydamasis Itone ir Oksforde, dalyvavo literatūriniuose rateliuose ir redagavo literatūrinį žurnalą „Eton Miscellany", kur skelbė straipsnius, satyrinius eilėraščius; iki gyvenimo pabaigos domėjosi poezija, ypač Homero ir Dantės kūryba.

[105] *Stefanas Malarme* (1842—1898) — garsus prancūzų poetas, vienas iš pagrindinių prancūzų simbolizmo atstovų.

[106] Mokanti niekada neatsistoti piestu, na-a!
Pašto karieta, aš dar pridėsiu, suk!
Jei tu nepasieksi Balzako gatvės 11b,
Kur gyvena šitas Eredija...

— katrenas iš Malarme eilėraščių ciklo „Laisvalaikio korespondencija", kur daugelis ketureilių — rimuoti poeto pažįstamų adresai. *Žoze Marija Eredija* (1842—1905) — prancūzų poetas, priklausęs Parnaso mokyklai; 1896 m. išrinktas į Akademiją.

[107] *Ernestas Kristoferis Dausonas* (1867—1900) — anksti miręs džiova anglų poetas, kurio eilių pagrindiniai motyvai — meilė, mirtis ir nusivylimas gyvenimu.

[108] ...*kvietistiška forma*...— derama kvietistui (nuo lot. quietus — ramus); kvietizmas — XVII a. atsiradusi religinė etinė koncepcija, propagavusi pasyvų, stebėtojišką požiūrį į gyvenimą, raginusi atsisakyti aktyvios veiklos, siekti vidinės ramybės. Platesne prasme — pasyvumas, nesipriešinimas, abejingumas gyvenimo įvykiams. Daugelio mistinių, panteistinių filosofijų, religinių krypčių, etinių koncepcijų būdingas elementas.

[109] *Senasis Jūreivis* — herojus to paties pavadinimo fantastinės poemos, kurią parašė anglų poetas romantikas Semjuelis Teiloras Kolridžas (1722—1834); Senajam Jūreiviui pasakojant apie baisų prakeikimą, kritusį ant jo galvos už tai, kad užmušė albatrosą, paukštį, atnešantį laimę, jo akys degte degė.

[110] *Didysis Karas* — tikriausiai turimas galvoje Didysis valstiečių karas 1524—1525 m. Vokietijoje.

[111] *Čezarė Bordža* (1475—1507) — italų valstybės ir politinis veikėjas, siekęs sukurti sau pavaldžią Vidurio Italijos valstybę ir laikęs, jog tam tinka bet kokios priemonės.

[112] *Džoana Sautkot* (1750—1814) — anglų religinė fanatikė, „palaimintoji", kūrusi pranašiškus eiliuotus kūrinius.

[113] Tikriausiai turimas galvoje *Entonis Komstokas* (1844—1915) — amerikiečių visuomenės veikėjas, daugiau kaip keturiasdešimt metų pašventęs kovai su pornografine literatūra; jo pavardė kartais vartojama „griežto moralisto, puritono" prasme, kadangi vadovaudamas Niujorke „Kovos su ydomis draugijai" jis uždraudė daugelį žymių kūrinių, tokių kaip Dreizerio „Genijų", E. Siu romanus, Horacijaus odes ir kt.

[114] *Andre Lui Marija Ruveiras* (1879—1962) — prancūzų dailininkas karikatūristas; galima asociacija su poeto Tomo Grėjaus (1716—1771) posakiu jo kūrinyje „Elegija, parašyta kaimo kapinėse" (1742) —„tylus, šlovės užmirštas Miltonas".

[115] *...pėda smėlyje* — kažkas, keliantis nerimą savo netikėtumu; aliuzija į posakį, pirmą kartą pavartotą D. Defo (1659—1731) romane „Robinzonas Kruzas" (1719).

[116] Denis ne visai teisingai cituoja amerikiečių poeto Henrio Longfelo (1807—1882) eilėraščio „Kaimo kalvis" eilutes. Iš tiesų jos skamba taip:

> Po plačiašakiu kaštonu,
> Kur kaimo žmonės renkas,
> Ten kalvis, tas, kur plieniniu
> Garsėja gniaužtu rankų;
> Jo raumenys tokie tvirti
> Kaip geležinis lankas.

[117] *J. P. Miuleris* (1866—1939) — danų sportininkas ir sporto veikėjas, parašęs nemažai knygų apie higieną ir fizkultūrą.

[118] *...temoku lementi eiles* — posakis, pavartotas anglų poeto A. Popo (1688—1744) „Epistolių ir satyrų sekant Horacijum" Prologe.

[119] *Sautendas* — miestas netoli Londono; pažodžiui „Pietų galas".

[120] *Veston Sjuper Meras, Ilfrakoumas* — kurortiniai miesteliai vakarinėje Anglijos dalyje.

[121] *...trispalvis audeklas* — turima galvoje Anglijos valstybinė vėliava: raudoni ir balti susikertantys dryžiai mėlyname fone.

[122] *Viljamas Pauelas Fritas* (1819—1909) — anglų dailininkas, Karališkosios akademijos narys, sukūręs nemažai paveikslų, vaizduojančių anglų kasdieniško gyvenimo scenas.

[123] *Ekbatana* — senovinis Irano miestas, egzistavęs II tūkst. pr. m. e. pabaigoje, dabartinio Hamadano vietoje; Midijos sostinė, achmenidų ir partų karalių rezidencija.

[124] Eilutė iš anglų poeto Tomo Grėjaus (1716—1771) „Odės tolimam Itono koledžo vaizdui" (1742).

[125] *„Deili Miror"* — vienas iš labiausiai paplitusių Anglijoje dienraščių; pradėtas leisti Londone 1903 m. ir iš pradžių skirtas moterims; spausdina daug sensacingų, pramoginio turinio, reklaminių žinių.

[126] Denis perfrazuoja anglų poeto Viljamo Kuperio (1731—1800) eilėraščio „Žiemos vakaras" eilutę: „Už taurių, kurios pralinksmina, tačiau neapsvaigina."

[127] *Šarlis Ogiustenas Sent Bevas* (1804—1869) — garsus prancūzų rašytojas ir kritikas.

[128] Tiksliau „Causeries du Lundi"—„Pirmadienių pašnekesiai": Sent Bevo 15 tomų literatūros mokslo kūrinys (1851—1862), kuriame panaudotas vadinamasis biografinis meninės kūrybos analizės metodas.

[129] Citata iš Biblijos (Pradžios knyga, I, 27).

[130] Pranciškus Ksaveras (1506—1552) — misionierius jėzuitas, Ignoto Lojolos bendražygis, įkūręs pirmąsias katalikų misijas daugelyje pietryčių Azijos šalių; bažnyčios kanonizuotas ir paskelbtas šventuoju Pranciškumi.

[131] *Semjuelis Džonsonas* (1709—1784) — anglų rašytojas, kalbininkas, leksikografas, garsaus anglų kalbos žodyno (1755) ir dešimties tomų „Anglų poetų gyvenimų" (1779—81) autorius.

[132] *Volteris Sevidžas Lendoras* (1775—1864) — anglų rašytojas. Denis cituoja eilutes iš eilėraščio „Finis":

Kvailų varžybų ir vaidų tuščių
Aš šalinaus, mylėjau meną, gamtą
Ir mėgavaus gyvenimo karščiu,
Bet krinta jis, ir iškeliaut man lemta.

Ha-159 **Hakslis O.**
Geltonasis Kroumas: Romanas / Iš anglų k. vertė [ir baig. str. apie aut., p. 240—248, parašė] I. Balčiūnienė.— V.: Vaga, 1983.— 263 p.

Anglų modernizmo atstovo O. Hakslio (1894—1963) romane „Geltonasis Kroumas" (1921) vaizduojama užmiesčio rūmuose susirinkusių skirtingų charakterių ir pažiūrų žmonių viešnagė. Su švelnia ironija piešiami personažų paveikslai, perteikiamos įvairios moralinės ir intelektualinės koncepcijos.

H 4703000000—240 / M 852(08)—83 232—83

BBK 84.4DBr
U(Anglų)

Олдос Хаксли. ЖЕЛТЫЙ КРОМ. Роман. На литовском языке. Перевела с английского Ирена Бальчюнене. Издательство «Вага», 232600, Вильнюс, пр. Ленина 50

ИБ № 3179

Oldas Hakslis. GELTONASIS KROUMAS. Romanas. Redaktorė K. Miliūnienė. Viršelio dail. R. Lelytė. Men. redaktorius K. Paškauskas. Techn. redaktorė R. Berteškaitė. Korektorė J. Barcienė. Duota rinkti 1983.03.09. Pasirašyta spaudai 1983.05.19. Leidinio Nr. 10828. Formatas 70×90¹/₃₂. Popierius spaudos Nr. 2. Garnitūra „Baltika", 9 punktai. Iškilioji spauda. 9,7 sąl. sp. l. 9,9 sąl. sp. atsp. 10,4 leid. l. Tiražas 10 000 egz. Užsakymas 1001. Kaina 1 rb 20 kp. Leidykla „Vaga", 232600, Vilnius, Lenino pr. 50. Spaudė Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600, Vilnius, A. Strazdelio 1